

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

Νίκος Πλάκας

Η προκατάληψη ως αντικείμενο κοινωνικής επιρροής

Διδακτορική Διατριβή

Επιβλέπων: Καθηγητής Σ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

Αθήνα 2020

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή Σ. Παπαστάμου για τη σταθερή υποστήριξη, την ουσιαστική συμβολή και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε στην προσπάθεια να ολοκληρώσω τη διδακτορική μου διατριβή. Είναι μεγάλη μου τιμή.

Ευχαριστώ επίσης τον Καθηγητή Γ. Προδρομίτη για την υποστήριξη και την ουσιαστική συμβολή του, ειδικά κατά το τελευταίο στάδιο της εκπόνησης της διατριβής.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την γυναίκα μου Κατερίνα, για την ενθάρρυνση της και την υπομονή που έδειξε στη προσπάθεια αυτή, όσο καιρό είμαστε μαζί.

Περιεχόμενο

Εισαγωγή:	4
Οι επιπτώσεις της απόπειρας αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας με την πηγή στην επιρροή:	42
Οι επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης σε συνδυασμό με την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου στην επιρροή των προκαταλήψεων:	111
Οι επιπτώσεις του ποσοστού υποστήριξης ενός κειμένου επιρροής και της έκκληξης με το ποσοστό αυτό στην επιρροή των προκαταλήψεων:	176
Γενικά συμπεράσματα:	241
Βιβλιογραφία:	272
Παράρτημα 1:	294

Εισαγωγή

Από καιρό ασχολείται ο τομέας της κοινωνικής ψυχολογίας με την έκφραση προκαταλήψεων σε διάφορες κοινωνίες. Οι μελέτες πάνω στην προκατάληψη έχουν την αφετηρία τους το 1954 με την δημοσίευση του βιβλίου «Η φύση της προκατάληψης» (Allport, 1954) όπου ήδη αναφέρεται ότι η προκατάληψη δημιουργείται από τον φόβο προς την έξω-ομάδα, της οποίας στρεβλώνεται η εικόνα της και την κάνει να φαίνεται πιο απειλητική. Επίσης υπάρχει ήδη η αναφορά ότι η επαφή με την έξω-ομάδα μπορεί να ελαττώσει τις διομαδικές συγκρούσεις και στρεβλώσεις.

Μόλις ένα χρόνο αργότερα υπήρξαν και τα πρώτα πειράματα πάνω στην άρρητη προκατάληψη, όπου οι Rankin και Campbell (1955) διαπίστωσαν ότι οι συμμετέχοντες, ενώ δήλωναν ότι είχαν μια μη προκατειλημμένη εικόνα για τους εαυτούς τους, έδειχναν να παρουσιάζουν μεγαλύτερη σωματική διέγερση όταν έρχονταν σε σωματική επαφή (άγγιγμα) μ' έναν Μαύρο πειραματιστή απ' ότι όταν έρχονταν σε ανάλογη επαφή με έναν Λευκό πειραματιστή.

Οι μελέτες και έρευνες πάνω στην προκατάληψη στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας εξελίχθηκαν τα επόμενα χρόνια, σχεδόν παράλληλα όσον αφορά την ρητή άμεση (Modern Racism Scale, McConahay et al., 1981; Pro-Black Scale/Anti-black Scale, Katz & Hass, 1988; Blatant and Subtle prejudice Scale, Pettigrew & Meertens, 1995) και άρρητη προσέγγιση (Category inclusion Task, Dovidio et al., 1986; Stroop task, Locke et al., 1994; Lexical Decision task, Wittenbrink et al., 1997, 1998; Implicit Association Task, Greenwald et al., 1998).

Από την δεκαετία του '50 μέχρι σήμερα έχουν γίνει ελάχιστες προσπάθειες να ερευνηθεί η δυνατότητα της επιρροής των προκαταλήψεων μέσα στα πλαίσια του τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας. Οι Marsh, Mendoza-Denton και Smith (2010) προσπαθούν να δώσουν κάποιες απαντήσεις και οδηγίες στο ευρύ κοινό πως να ελαττώσει της προκαταλήψεις του, υποκινούμενοι από τις εξελίξεις στον ερευνητικό τομέα της νευρο-ψυχολογίας και της θετικής ψυχολογίας. Όπως αναφέρεται πιο πάνω, η έρευνα στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας εστίαζε και εστιάζει κυρίως στις γνωστικές διαδικασίες της δημιουργίας της προκατάληψης, τόσο σε ρητό, όσο και σε άρρητο επίπεδο. Ένα μέρος των ερευνών εστιάζει στις επιπτώσεις των προκαταλήψεων σε διάφορους τομείς του κοινωνικού ιστού (Coleman, Brunell &

Haugen., 2015; Brown, Martinez & Hebl, 2018) όπου η διάκριση παίρνει σάρκα και οστά και αδικεί κοινωνικές ομάδες. Ένα άλλο μέρος ερευνών ασχολείται με με ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν την τάση για προκατάληψη, αλλά πρόκειται περισσότερο για σταθερούς παράγοντες (Agnew, Thompson & Gaines, 2000), όπως η προσωπικότητα, το οικογενειακό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, η πολιτική άποψη και το επίπεδο μόρφωσης, οι οποίοι μεν προσφέρονται εύκολα για μέτρηση, αλλά δεν είναι τόσο ευάλωτοι σε αλλαγές, ώστε να προσφέρονται για πειραματικό σχεδιασμό.

Υπάρχουν έρευνες που έχουν επικεντρωθεί στην εύρεση μεθόδων και τακτικών με σκοπό την μείωση της προκατάληψης αλλά όχι απαραίτητα στα πλαίσια της κοινωνικής επιρροής. Οι Stratton, Canales, Armas & Miller (2007) προσπάθησαν μέσω της έκθεσης των συμμετεχόντων σε θετικά στερεότυπα να μειώσουν την προκατάληψη. Στο συγκεκριμένο πειραματικό σχέδιο το μήνυμα επιρροής ήταν γραμμένο από κάποιο τυχαίο πρόσωπο δίχως να έρχεται η ιδιότητα του συντάκτη ως «μέλος κάποιας ομάδας» στο προσκήνιο.

Παράλληλα εξελίσσεται ο τομέας της κοινωνικής επιρροής, ο οποίος ασχολείται με την επιρροή που είναι σε θέση να ασκήσουν διάφορες κοινωνικές ομάδες σ' ένα πολλαπλό φάσμα θεμάτων, δίχως να υπάρχουν έρευνες που να στοχεύουν συγκεκριμένα στη μείωση των προκαταλήψεων μέσω της κοινωνικής επιρροής. Το κεντρικό ερώτημα της παρούσας διατριβής είναι η αναζήτηση παραγόντων και χαρακτηριστικών του πομπού και του δέκτη ενός μηνύματος που συμβάλλουν στην επιρροή των προκαταλήψεων είτε προς μια πιο προκατειλημμένη στάση, είτε προς μια πιο μη προκατειλημμένη στάση.

Παραμένει ωστόσο ένα ζήτημα εάν τα συμπεράσματα των ερευνών της κοινωνικής επιρροής θα μπορέσουν με βεβαιότητα να εξυπηρετήσουν τον σκοπό την μείωσης της προκατάληψης. Οι πολλαπλές έρευνες που διεξάχθηκαν στον τομέα της κοινωνικής επιρροής χρησιμοποίησαν και χρησιμοποιούν θεματολογίες επιρροής με τις οποίες οι συμμετέχοντες τους δεν αισθάνονται πάντα την ίδια εμπλοκή. Σε ορισμένα πειράματα η εμπλοκή με τη θεματολογία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αρκετά χαμηλή, όπως η απόπειρα επιρροής της γνώμης των συμμετεχόντων από μια μειονότητα/πλειονότητα για ένα απομακρυσμένο τόπο αναψυχής (Erb, Bohner, Werth, Hewstone & Reinhard, 2006). Σε άλλα πειράματα επιλέγεται σκοπίμως μια θεματολογία επιρροής υψηλής εμπλοκής των συμμετεχόντων όπως κάποια υποτιθέμενη αλλαγή στα κριτήρια αποφοίτησης στα πανεπιστήμια που σπουδάζουν οι πειραματικοί συμμετέχοντες (Trost et al., 1992; Martin & Hewstone, 2001; Tormala, Petty, & DeSensi, 2010).

Όπως αναφέρεται πιο πάνω, ο όγκος της διεθνούς βιβλιογραφίας η οποία δημιουργήθηκε γύρω από το θέμα των άρρητων προκαταλήψεων (Amodio, D. M., & Mendoza, S. A., 2010; Trawalter, S., & Shapiro, J. R., 2010) πιθανόν να μην είχε δημιουργηθεί εάν οι προκαταλήψεις δεν ήταν τόσο βαθιά ριζωμένες στο γνωστικό σύστημα του σύγχρονου ανθρώπου. Ίσως μια απόπειρα άσκησης επιρροής από μια οποιαδήποτε ομάδα στις προκαταλήψεις των δεκτών των μηνυμάτων της να αντιμετωπίζει μια αντίσταση όχι μόνο πιο έντονη, αλλά επίσης πιο πολύπλοκη σε σχέση με την επιρροή που θα ασκούσε πάνω σ' ένα θέμα οποιασδήποτε υψηλής εμπλοκής, όπως συνέβη στα μέχρι τώρα πειράματα στον τομέα της κοινωνικής επιρροής.

Η παρούσα διατριβή ενδιαφέρεται να εστιάσει στο ερώτημα κατά πόσο οι κοινωνικές ομάδες μέσω των μηνυμάτων τους είναι σε θέση να επηρεάσουν τις προκαταλήψεις. Κατά πόσο λειτουργούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές των ερευνών της κοινωνικής επιρροής (όπως το ποσοστό υποστήριξης της υποτιθέμενης ομάδας επιρροής, το περιεχόμενο του μηνύματος, η ψυχολογιοποίηση ή μη και πολλά άλλα) στον τομέα των προκαταλήψεων;

Ο σκοπός της διατριβής αυτής είναι να δημιουργήσει ένα σταυροδρόμι ανάμεσα στην βιβλιογραφία της προκατάληψης και της επιρροής. Θα γίνει μια προσπάθεια να διερευνηθούν οι μηχανισμοί της επιρροής στα πλαίσια της προκατάληψης.

Για να γίνει αυτό θα πρέπει με κάποιο τρόπο να μετατραπεί η κλίμακα της προκατάληψης που θα χρησιμοποιηθεί στα πειράματα της παρούσας διατριβής σε μια κλίμακα επιρροής, χωρίς να μετατραπεί το περιεχόμενό της. Αυτό κατορθώθηκε με τον εξής τρόπο. Στα πειράματα που ακολουθούν υπάρχει στις ανεξάρτητες μεταβλητές ένα κείμενο που αφορά τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα. Το κείμενο αυτό είναι είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους μετανάστες. Η επιμέλεια του περιεχομένου του κειμένου αυτού θα συζητηθεί παρακάτω. Σ' όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής συμπληρώθηκε από τους συμμετέχοντες μια κλίμακα μέτρησης προκατάληψης μετά την ανάγνωση από τους ίδιους του κειμένου επιρροής και την έκθεσή τους στις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές.

Το αποτέλεσμα της κλίμακας των προκαταλήψεων που θα λειτουργεί ως εξαρτημένη μεταβλητή θα αντιστρέφεται για όσους συμμετέχοντες έχουν διαβάσει το φιλικό κείμενο. Έτσι ένα αρχικό χαμηλό αποτέλεσμα στην κλίμακα αυτή, το οποίο λόγω του φιλικού χαρακτήρα του κειμένου θα υποδηλώνει μια υψηλή επιρροή, θα μετατρέπεται σε ένα υψηλό αποτέλεσμα σύμφωνα με την επιρροή. Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ένα υψηλό αποτέλεσμα στην κλίμακα της προκατάληψης υποδηλώνει μια υψηλή επιρροή από μόνη της χωρίς καμία μετατροπή.

Παρακάτω ακολουθεί μια ανασκόπηση της εξέλιξης του τομέα της μελέτης των προκαταλήψεων με σκοπό να οδηγήσει στη σωστή επιλογή της κατάλληλης κλίμακας μέτρησης προκατάληψης για το σκοπό της παρούσας διατριβής.

Ειδικά η κλίμακα της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995, 1997) έχει προκαλέσει πολλή συζήτηση στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας και όπως θα φανεί αργότερα επίσης πολλή αμφισβήτηση.

Η βιβλιογραφία η ίδια δείχνει ότι η κλίμακα της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995) έχει χρησιμοποιηθεί σε έναν τεράστιο όγκο μελετών και ερευνών, τόσο από τους ίδιους (Pettigrew & Meertens, 1995, 1997; Pettigrew, Jackson, Ben Brika, Lemaine, Meertens & Wagner, 1998) όσο κι από άλλους ερευνητές (White, Wootton, Man, Diaz, Rasiah & Wilkinson, 2009; De Caroli, Falanga & Sagone, 2012; Olaizola, Diaz & Ochoa, 2014), ενώ μάλιστα έχει υποστεί και πολλές κριτικές (Coenders, Scheepers, Sniderman & Verberk, 2001; Gattino, Miglietta & Testa, 2008; Martini, Blanco, Ruiz & Castro, 2016).

Οι έρευνες στην έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη στην δεκαετία του '90

Σε πολλές εισαγωγές βιβλίων και άρθρων που αφορούν την προκατάληψη στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας (Pettigrew & Meertens 1995, 1997; Pettigrew, Jackson, Ben Brika, Lemaine, Meertens & Wagner, 1998; Brauer, Wasel & Niedenthal, 2000; Al Ramiah, Hewstone, Dovidio & Penner, 2010; De Caroli, Falanga & Sagone, 2012; Olaizola, Diaz & Ochoa, 2014; Axt, 2017) εκφράζεται συχνά ο μεθοδολογικός προβληματισμός ότι στην σημερινή κοινωνία είναι πλέον ξεκάθαρο πως οι νόρμες κι οι αξίες είναι ρητά εναντίον της προκατάληψης, στην οποία η πλειοψηφία του κόσμου τείνει να συμμορφώνεται. Παράλληλα, η προκατάληψη βρίσκει χώρο έκφρασης μέσω μιας πιο έμμεσης οδού όπου ο καθένας έχει την δυνατότητα να ανταποδώσει την ξενοφοβική του στάση σε άλλες αιτίες, οι οποίες δεν έχουν σχέση με την φυλετική διάκριση. Κάποιος για παράδειγμα θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι οι μετανάστες δεν ενδιαφέρονται ή δεν προσπαθούν αρκετά να ενταχθούν και να ενσωματωθούν στην χώρα υποδοχής ή ότι ο πολιτισμός και οι συνήθειές τους είναι πολύ διαφορετικές για να πετύχουν σ' αυτήν. Γι' αυτό το λόγο, άρχισαν από τη δεκαετία του 80 να εμφανίζονται ερωτηματολόγια όπως το Modern Racism Scale (McConahay et al., 1981) με ακριβώς αυτό τον σκοπό, την μέτρηση δηλαδή της προκατάληψης που δεν εκφράζεται πια έκδηλα και ξεκάθαρα, αλλά με τρόπο πιο καλυμμένο και «πολιτισμένο».

Η έκδηλη έκφραση προκαταλήψεων γίνεται με άμεσο και σκληρό τρόπο. Κάποιος δηλαδή εκφράζει με απλό και ωμό τρόπο την άποψη ότι για παράδειγμα οι αλλοδαποί ανήκουν σε μια κατώτερη φυλή ή ότι πρέπει να φύγουν από τη χώρα. Η εκδήλωση των λανθανουσών προκαταλήψεων γίνεται με πιο έμμεσο και ήπιο τρόπο. Κάποια παραδείγματα της καθημερινής ζωής είναι να μην θέλει κάποιος να καθίσει στο λεωφορείο δίπλα σε έναν Πακιστανό, να μην προσφέρει κανείς καφέ σε έναν Αλβανό υδραυλικό, ή να μην προτιμώνται καταστήματα ρούχων που ανήκουν σε Κινέζους. Η ανάγκη διάκρισης μεταξύ έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης έχει επισημανθεί περαιτέρω στη βιβλιογραφία. Οι Perez και Mugny (1993) εκφράζουν εύλογες εξηγήσεις για την ανάγκη ύπαρξης αυτού του διαχωρισμού. Η πρώτη είναι το γεγονός ότι οι άνθρωποι θέλουν να διατηρήσουν μια θετική εικόνα του εαυτού τους. Εάν κάποιος επιτρέψει στον εαυτό του έναν έκδηλο τρόπο προκατάληψης, συνοδευόμενο από ρατσιστικές συμπεριφορές, θα μπορούσε να υποστεί βλάβη η θετική εικόνα του εαυτού του. Οι άνθρωποι τότε προτιμούν να εκφράσουν τις προκαταλήψεις τους με πιο έμμεσους, λεπτούς τρόπους. Έτσι, δεν βλέπει κανείς τον εαυτό του ως “ρατσιστή”, και ταυτόχρονα διατηρούνται οι επιφυλάξεις προς τους μετανάστες με πιο “πολιτισμένο” και κοινωνικά αποδεκτό τρόπο.

Οι Perez και Mugny (1993) θεωρούν επίσης ότι οι άνθρωποι συνειδητοποιούν την ύπαρξη των έκδηλών τους προκαταλήψεων, αλλά έχουν μεγάλο κίνητρο να αποφύγουν ανοιχτά προκατειλημμένες δηλώσεις και συμπεριφορές, επειδή πλέον δεν αντιστοιχούν στις νόρμες και τις αξίες της σύγχρονης κοινωνίας. Αυτό από μόνο του προκαλεί μια εσωτερική σύγκρουση, η οποία μπορεί να λυθεί μέσω της μετάβασης στη λεπτή έκφραση της προκατάληψης. Μ’ αυτόν τον τρόπο, οι προκαταλήψεις «συσκευάζονται» σε ένα κοινωνικά πιο επιθυμητό σχήμα. Δεν εκφράζεται πλέον η στάση ότι τα μέλη άλλων ομάδων ανήκουν σε μια “κατώτερη φυλή”, αλλά ότι αποτελούν κίνδυνο για την κοινωνία, ή δεν ξέρουν ή δεν προσπαθούν αρκετά να προσαρμοστούν στη χώρα υποδοχής.

Οι Pettigrew και Meertens (1995) διαμόρφωσαν με τη σειρά τους την κλίμακα της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης, επειδή επίσης ισχυρίζονταν ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα σε αυτούς τους δύο τύπους προκατάληψης έχει θεωρητική σημασία. Λόγω της διαχρονικής εξέλιξης του τρόπου έκφρασης της προκατάληψης στον σύγχρονο δυτικό πολιτισμό, δημιουργήθηκε ένας διαχωρισμός ανάμεσα στην «ωμή» προκατάληψη, η οποία βασίζεται σε φυλετικές διαφορές, και την «λανθάνουσα», η οποία είναι πιο ευάλωτη στις νόρμες και τις

αξίες του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Η έκφραση της έκδηλης προκατάληψης είναι ευάλωτη στις αντιρατσιστικές νόρμες και αξίες της σημερινής κοινωνίας, πράγμα που δεν ισχύει για την έκφραση λανθανουσών προκαταλήψεων.

Βάσει αυτής της θεωρητικής προσέγγισης οι ίδιοι Pettigrew και Meertens (1995, 1997) σκιαγράφησαν τέσσερα προφίλ των ερωτηθέντων των κλιμάκων τους.

Οι “Bigots”. Εδώ πρόκειται για τους παραδοσιακούς ωμούς προκατειλημμένους ανθρώπους που δεν διστάζουν να εκφράσουν την ξενοφοβική τους στάση. Εμφανίζουν υψηλό δείκτη και στις δύο υποκλίμακες.

Οι “Egaliterians” είναι οι πραγματικοί μη προκατειλημμένοι. Εμφανίζουν χαμηλό δείκτη και στις δύο υποκλίμακες.

Οι “Subtles”. Πρόκειται για το μέρος των ερωτηθέντων που αποφεύγουν να εκφράσουν ευθέως τις ξενοφοβικές τους στάσεις. Το κάνουν μόνο εφόσον μπορούν να τις δικαιολογήσουν με αιτίες που δεν παραπέμπουν άμεσα στην φυλετική διάκριση. Εμφανίζουν υψηλό δείκτη στην υποκλίμακα της λανθάνουσας προκατάληψης, αλλά χαμηλό δείκτη στην υποκλίμακα της έκδηλης προκατάληψης.

Οι “Error”. Πρόκειται για μια μικρή μερίδα των ερωτηθέντων, η οποία εμφανίζει υψηλό δείκτη στην κλίμακα της έκδηλης προκατάληψης αλλά χαμηλό δείκτη στην κλίμακα της λανθάνουσας, κάτι το οποίο κατά των Pettigrew και Meertens (1995, 1997) δεν έχει λογική συνοχή. Το αποτέλεσμα αυτού του μεριδίου ερωτηθέντων δεν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν στις αναλύσεις δεδομένων.

Συσχέτισης της τάσης προκατάληψης με προσωπικά χαρακτηριστικά

Σε ένα από τα βασικά τους πειράματα οι Pettigrew και Meertens (1995) και οι Pettigrew, Jackson, Ben Brika, Lemaine, Meertens και Wagner (1998) απέδειξαν ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες η έκφραση προκαταλήψεων έναντι των Μαύρων συσχετίζεται με διάφορα (προσωπικά) χαρακτηριστικά, τα οποία τα έχουν ονομάσει “proximal factors”. Κάποια απ’ αυτά είναι η εθνική ταύτιση, η αυτοεκτίμηση, ο εθνοκεντρισμός, η πολιτική τοποθέτηση και φιλία με την έξω-ομάδα.

Ο παράγοντας της εθνικής ταύτισης αντιπροσωπεύει το κατά πόσο κανείς θαυμάζει το έθνος στο οποίο ανήκει.

Ο παράγοντας “εθνοκεντρισμός” στοχεύει κατά τους Pettigrew και Meertens (1995) στον θαυμασμό προς την χώρα και τον λαό στον οποίο ανήκει κάποιος, *άλλα με αντίθετο τρόπο*. Μετράει κυρίως κατά πόσο κανείς υποτιμάει άλλες χώρες και λαούς σε σχέση με την δική του εθνικότητα.

Ο Pettigrew και Meertens (1995) μελέτησαν ακόμη μια μεταβλητή, την οποία ονόμασαν φίλια (friends), η οποία μετρούσε πόσους φίλους είχαν οι συμμετέχοντες από την ομάδα για την οποία μετρούσαν την τάση για προκατάληψη. Δεν βρέθηκε όμως ισχυρός συσχετισμός.

Άλλες μελέτες παρόμοιου περιεχομένου στην Ολλανδία (Verkuyten & Masson, 1995) έδειξαν ότι υπάρχει επίσης συσχετισμός μεταξύ αυτοεκτίμησης και προκατάληψης. Άνθρωποι με υψηλή αυτοεκτίμηση εκφράζουν σε πιο μεγάλο βαθμό προκαταλήψεις από ανθρώπους με χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Τον Απρίλιο του 2000 ολοκληρώθηκε μια έρευνα στην Ελλάδα η οποία εξέτασε τους παραπάνω αναφερόμενους παράγοντες στην Ελληνική κοινωνία (Plakas, 2000).

Μετρήθηκε σε 185 συμμετέχοντες (123 φοιτητές και 62 μη- φοιτητές) κατά πόσο έχουν προκαταλήψεις έναντι των μεταναστών Αλβανικής καταγωγής στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη μειονότητα επιλέχθηκε επειδή θεωρείται η μεγαλύτερη μεταναστευτική μειονότητα στην σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας. Μια μελέτη πάνω στις προκαταλήψεις απέναντι σε αυτή την μειονότητα θα μπορούσε να επιφέρει παρόμοια αποτελέσματα με μελέτες που έχουν γίνει στην Αμερική απέναντι στους Μαύρους και στην Δυτική Ευρώπη απέναντι σε Τούρκους και Μαροκινούς. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για μεγάλες στην κοινωνία μειονότητες με χαμηλό status (Ιατρίδης, 2003). Για να μετρηθεί η προκατάληψη μεταφράστηκε η κλίμακα της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995) στα Ελληνικά.

Παράλληλα μετρήθηκαν οι ως άνω αναφερόμενοι “proximal factors” με τον εξής τρόπο.

Ο παράγοντας της εθνικής ταύτισης μετρήθηκε με 4 ερωτήσεις από το “Group Identification Scale” των Brown et al. (1986).

Ο παράγοντας “εθνοκεντρισμός” μετρήθηκε με τον ίδιο τρόπο όπως τον μέτρησαν οι Pettigrew και Meertens (1995). Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να εκφράσουν την εκτίμησή τους για 4 ξένους λαούς (Τσέχους, Βέλγους, Ινδιάνους, Φινλανδούς) με τους οποίους ο Ελληνικός λαός δεν έχει εκ των προτέρων αρνητική συναισθηματική φόρτιση για ιστορικούς λόγους.

Επίσης μετρήθηκε η αυτοεκτίμηση σε δύο μορφές, σε προσωπικό και σε ομαδικό επίπεδο. Η ομαδική αυτοεκτίμηση μετρήθηκε με το “Collective Self Esteem Scale” των Luhtanen & Crocker (1992). Η προσωπική αυτοεκτίμηση μετρήθηκε με ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο (Plakas, 2000) που διαμορφώθηκε βάσει του “Collective Self Esteem Scale” των Luhtanen & Crocker (1992).

Όσον αφορά την επαφή με Αλβανούς δεν ήταν ο σκοπός της έρευνας να μετρηθεί μόνο πόσους φίλους Αλβανούς είχαν οι συμμετέχοντες, επειδή έρευνες στο παρελθόν είχαν δείξει λίγη συσχέτιση του παράγοντα “friends” με την ύπαρξη προκαταλήψεων (Pettigrew & Meertens, 1995). Προτιμήθηκε λοιπόν να μετρηθεί η ευρύτερη επαφή με Αλβανούς στην καθημερινή ζωή. Δημιουργήθηκε γι’ αυτό το λόγο μια κλίμακα (Plakas, 2000) που εκτός από φιλικές σχέσεις μετρούσε και την επαφή με Αλβανούς, για παράδειγμα στον χώρο εργασίας, στην γειτονία ή στα μέσα μαζικής μεταφοράς.

Τα αποτελέσματα έδειξαν τα εξής. Μέσω ενός “within subject MANOVA” φάνηκε ότι παίρνοντας τις κλίμακες για έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη μαζί, σε γενικές γραμμές οι μη-φοιτητές έχουν πιο αυξημένη προκατάληψη από τους φοιτητές, $F(1, 177)=29.71, p<.001$. Και οι δύο ομάδες είχαν κατά μέσο όρο μεγαλύτερο δείκτη στην λανθάνουσα προκατάληψη συγκριτικά με την έκδηλη προκατάληψη, $F(1, 180)=72.45, p<.001$, το οποίο ίσχυε κυρίως για τους μη-φοιτητές σε σύγκριση με τους φοιτητές, $F(1, 180)=8.31, p<.005$.

Ερμηνεύοντας το παραπάνω αναφερόμενο αποτέλεσμα, εμφανίζεται μια επίδραση μορφωτικού επιπέδου πάνω στην έκφραση της (έκδηλης και λανθάνουσας) προκατάληψης.

Πιο σημαντικό είναι ότι βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων της εθνικής ταύτισης, του εθνοκεντρισμού, της προσωπικής και ομαδικής αυτοεκτίμησης και της επαφής με Αλβανούς μετανάστες από την μια, και της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης από την άλλη. Όλα τα ευρήματα είναι απεικονισμένα στον πίνακα 1.

Πίνακας 1: Βασικά αποτελέσματα πειράματος περί έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης στην Ελλάδα (Plakas, 2000).

	Έκδηλη προκατάληψη	Λανθάνουσα Προκατάληψη
Εθνική ταύτιση	$r = 0.52$ ***	$r = 0.47$ ***
	$\beta = 0.44$ ****	$\beta = 0.45$ ****
Εθνοκεντρισμός	$r = -0.30$ **	$r = -0.18$ *
	$\beta = -0.09$	$\beta = -0.05$
Επαφή	$r = -0.38$ ***	$r = -0.21$ *
	$\beta = -0.24$ *	$\beta = -0.11$
Προσωπική αυτοεκτίμηση	$r = 0.36$ ***	$r = 0.22$ *
	$\beta = 0.11$	$\beta = 0.02$
Ομαδική αυτό-εκτίμηση	$r = 0.23$ *	$r = 0.12$
	$\beta = 0.02$	

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

**** $p < .0001$

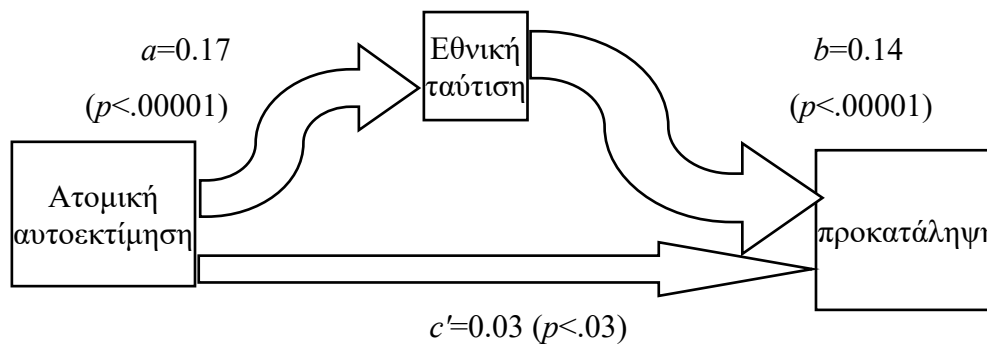
Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι είχε μετρηθεί επίσης σε αυτήν την έρευνα κατά πόσο οι συμμετέχοντες διατίθενται να εκφράσουν τις προκαταλήψεις τους, στην περίπτωση που όντως τις τρέφουν μέσα τους (είτε συνειδητά είτε υποσυνείδητα). Για την μέτρηση αυτή χρησιμοποιήθηκε μια κλίμακα των Dunton και Fazio (1997) η οποία είναι σχεδιασμένη ακριβώς γι' αυτό το σκοπό, με διατυπώσεις όπως: «Στην σημερινή κοινωνία είναι σημαντικό να μην είμαστε προκατειλημμένοι» και «Δεν φοβάμαι να πω αυτό που σκέφτομαι, ακόμα και αν ξέρω ότι οι υπόλοιποι θα διαφωνούν μαζί μου.» Τα ευρήματα που αναγράφονται στον πίνακα 1 αφορούν τους μισούς συμμετέχοντες που φάνηκαν οι πιο διατεθειμένοι να εκφράσουν τις προκαταλήψεις τους σε περίπτωση που τις έχουν.

Όλοι οι “proximal” παράγοντες που είχαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση με έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη πήραν μέρος ως ανεξάρτητες μεταβλητές σε μια ανάλυση παλινδρόμησης για να διερευνηθεί η αιτιακή σχέση των μεταβλητών αυτών με την έκφραση της προκατάληψης.

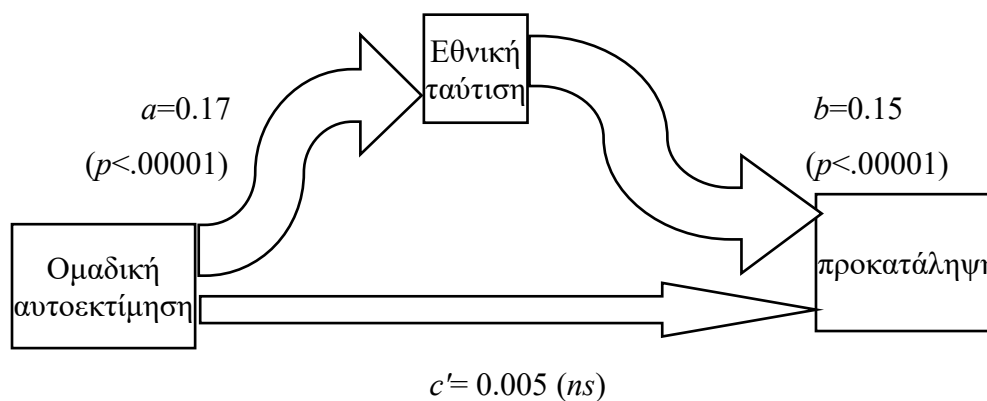
Όπως επίσης φαίνεται στον πίνακα 1, μπορεί να διαπιστωθεί ότι η εθνική ταύτιση *προκαλεί* έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη. Με τον ίδιο τρόπο φαίνεται ότι η αυξημένη επαφή με Αλβανούς *προκαλεί* μείωση των προκαταλήψεων σε έκδηλο και λανθάνον επίπεδο.

Ξεχωριστή θέση στα συμπεράσματα κατέχει η σχέση μεταξύ των δύο μορφών αυτοεκτίμησης με τις δύο μορφές προκατάληψης. Παρόλο που βρέθηκε ισχυρή συσχέτιση, δεν μπορούσε να διαπιστωθεί από τις αναλύσεις παλινδρόμησης κάποια άμεση αιτιακή σχέση (πίνακας 1). Την εποχή της έρευνας αυτής είχε πραγματοποιηθεί μια ανάλυση διαμεσολάβησης με την τότε διαδεδομένη μέθοδο των Baron και Kenny (1986), με σκοπό να φανούν κάποιοι παράγοντες που μεσολαβούν σ’ αυτή την σχέση. Για το σκοπό της παρούσας διατριβής ελέγχθηκαν τα αποτελέσματα ξανά με την Condiation Process Analysis του Hayes (2013, 2018).

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Από τα διαγράμματα 1 και 2 φαίνεται ότι η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και προκατάληψης επηρεάζεται έντονα από την εθνική ταύτιση. Όσο πιο μεγάλη (ομαδική και προσωπική) αυτοεκτίμηση διαθέτει κανείς, τόσο πιο μεγάλη είναι η εθνική του ταύτιση και στην συνέχεια τόσο πιο μεγάλος και ο βαθμός προκατάληψης. Στην περίπτωση της ομαδικής αυτοεκτίμησης η μεσολάβηση είναι ολική ενώ στην περίπτωση της ατομικής αυτοεκτίμησης πρόκειται για μερική μεσολάβηση. Πρόκειται για ένα αποτέλεσμα το οποίο δεν είχε προκύψει κατά την αρχική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Κατά την μέθοδο του Baron και Kenny (1986) και οι δύο παρούσες μεσολαβήσεις είχαν αποδειχθεί ολικές. Το αίτιο μπορεί να βρίσκεται στο γεγονός ότι η εθνική ταύτιση είναι επίσης ένας παράγοντας ο οποίος αναφέρεται στο ομαδικό στοιχείο (έθνος), το οποίο συμβαδίζει περισσότερο με την ομαδική παρά με την προσωπική αυτοεκτίμηση. Έτσι, η προσωπική αυτοεκτίμηση δικαιολογείται να έχει μια μερική σχέση με

την προκατάληψη, επειδή το συγκεκριμένο είδος της αυτοεκτίμησης δεν εξαρτάται από την συνδρομή του ατόμου σε κάποια ομάδα ή έθνος. Δηλαδή, η άμεση σχέση με την προκατάληψη αντιπροσωπεύει το κομμάτι της αυτοεκτίμησης που δεν σχετίζεται με την συνδρομή του ατόμου σε κάποια ομάδα. Στην ομαδική αυτοεκτίμηση αντιθέτως αυτή η άμεση σχέση φαίνεται να καλύπτεται πλήρως από την διαμεσολάβηση της εθνικής ταύτισης, επειδή ακριβώς συμβαδίζει με το ομαδικό στοιχείο του συγκεκριμένου είδους της αυτοεκτίμησης.

Στα παραπάνω διαγράμματα φαίνεται επίσης ότι δεν τηρείται πλέον ο διαχωρισμός ανάμεσα σε έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη. Οι διαχρονικές εξελίξεις στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας πάνω στην έρευνα της προκατάληψης και της επιρροής έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο προσέγγισης των εννοιών αυτών. Αυτό προκύπτει εξάλλου κυρίως από τις κριτικές που έχει δεχθεί η κλίμακα έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995) από την αλλαγή του αιώνα και μετά και από τα εναλλακτικά θεωρητικά μοντέλα και τις εναλλακτικές κλίμακες που έχουν δημιουργηθεί και προταθεί.

Οι εξελίξεις στον τομέα της προκατάληψης και οι κριτικές πάνω στην κλίμακα έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens

Ενώ η κλίμακα έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995) χρησιμοποιήθηκε πάρα πολύ σε έρευνες στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας τα πρώτα πέντε χρόνια μετά από την δημιουργία της, από το την αλλαγή του αιώνα και μετά όμως προέκυψαν οι κριτικές. Το επίκεντρο της αμφισβήτησης εστιάζει στην εγκυρότητα της κλίμακας. Η εκτέλεση μιας παραγοντικής ανάλυσης, η οποία να περιέχει όλες τις ερωτήσεις της κλίμακας των Pettigrew και Meertens (1995, 1998), δεν φέρνει ως αποτέλεσμα οι ερωτήσεις των δύο υποκλιμάκων προκατάληψης (έκδηλης και λανθάνουσας) να διαχωρίζονται σε δύο ξεχωριστούς παράγοντες. Πράγματι, ο μεθοδολογικός λόγος ύπαρξης του διαχωρισμού ανάμεσα σε έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη θα μπορούσε να τεκμηριωθεί μέσω μιας παραγοντικής ανάλυσης πάνω σε μια συλλογική κλίμακα, η οποία θα περιέχει ερωτήσεις των δύο μορφών προκατάληψης, ώστε να εξεταστεί εάν η έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη θα διαχωριστούν σε δύο ξεχωριστούς παράγοντες. Οι Pettigrew και Meertens (1995, 1998) ωστόσο είχαν εκτελέσει τις παραγοντικές αναλύσεις πάνω σε κάθε κλίμακα ξεχωριστά, ελέγχοντας για κάθε μια ερώτηση που φόρτωνε υψηλά στην μια κλίμακα, να μην φορτώνει επίσης υψηλά στην άλλη. Δεν ελέγχθηκε όμως ποτέ εάν μια παραγοντική ανάλυση πάνω σε

μια συνολική κλίμακα (δηλαδή που να περιέχει ερωτήσεις «ωμής» και «λανθάνουσας» προκατάληψης) θα διαχώριζε τα δύο είδη σε δύο διαφορετικούς παράγοντες.

Πλέον οι δύο ξεχωριστές έννοιες της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης δεν θεωρούνται τόσο διαδεδομένες και γεννιέται σταδιακά η αντίληψη μιας πιο ενιαίας έννοιας της προκατάληψης (Petty, Briñol, & DeMarree; 2007).

Η σχετική κριτική των Coenders, Scheepers, Sniderman και Verberk (2001) είχε ως αποτέλεσμα να υποβληθούν οι κλίμακες «ωμής» και «λανθάνουσας» προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995) σε μια συνολική παραγοντική ανάλυση. Το αποτέλεσμα δεν έδειξε κάποιο μεθοδολογικό λόγο ύπαρξης ενός διαχωρισμού της κλίμακας σε «ωμή» και «λανθάνουσα» προκατάληψη. Απομονώθηκαν μεν δύο παράγοντες, οι οποίοι βάσει του περιεχομένου τους ονομάστηκαν «γενική προκατάληψη» και «πολιτισμικές διαφορές».

Μία περαιτέρω ανάλυση έδειξε ότι κυρίως η υποκλίμακα της «γενικής προκατάληψης» σχετίζεται με τις ανεξάρτητες μεταβλητές των ερευνών των Pettigrew και Meertens (1995, 1998) όπως ο εθνοκεντρισμός, ο πολιτικός συντηρητισμός και το μορφωτικό επίπεδο, ενώ η υποκλίμακα των «πολιτισμικών διαφορών» δεν δείχνει να έχει συνάφειες με τους παράγοντες αυτούς.

Οι Gattino, Miglietta & Testa (2008) προσθέτουν και άλλη μια διάσταση στην κριτική των Coenders et al. (2001), αποδεικνύοντας μετά από μια σειρά στατιστικών αναλύσεων ότι στην ουσία δεν πρόκειται για μια κλίμακα με δύο διαστάσεις προκατάληψης (έκδηλης και λανθάνουσας) αλλά για μία κλίμακα μίας διάστασης όπου οι υποκλίμακες ανήκουν ουσιαστικά στην ίδια κλίμακα, η οποία μετράει το ίδιο αντικείμενο (προκατάληψη) με την διαφορά ότι οι ερωτήσεις που είχαν αρχικό σκοπό να μετρήσουν την έκδηλη προκατάληψη είναι απλά πιο “δύσκολες” να απαντηθούν θετικά. Δηλαδή σύμφωνα με τους Gattino et al. (2008) οι συγκεκριμένες ερωτήσεις χρειάζονται από τους συμμετέχοντες «μια μεγαλύτερη δόση» προκατάληψης, ώστε να απαντηθούν θετικά προς την προκατάληψη.

Παρά την αμφισβήτηση και κριτική που έχει υποστεί ο διαχωρισμός ανάμεσα σε έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη, συνεχίζουν ακόμα πολλοί ερευνητές να στήνουν πειράματα, με σκοπό την διερεύνηση της διαφοράς ανάμεσα στην έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη σε σχέση με τις “proximal” παραμέτρους όπως η επαφή με την έξω-ομάδα, η ηλικία, η πολιτική πεποίθηση και ο εθνοκεντρισμός. Έτσι, οι Olaizola, Diaz & Ochoa (2014) εκφράζουν μέσα από το σχέδιο της έρευνάς τους την πεποίθηση ότι η επαφή με την έξω-ομάδα είναι σε θέση να ελαττώσει γενικά τα επίπεδα προκατάληψης αλλά κυρίως την έκδηλη.

Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώνεται με τα αποτελέσματα να δείχνουν πράγματι ότι η έκδηλη προκατάληψη ελαττώνεται στατιστικά σημαντικά πιο ραγδαία από την λανθάνουσα προκατάληψη μετά από περισσότερη επαφή με την έξω-ομάδα. Το αποτέλεσμα αυτό όμως δεν αποδεικνύει την ορθότητα του διαχωρισμού ανάμεσα στην έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη.

Είναι πολύ πιθανόν οι ερωτήσεις που μετρούν την έκδηλη προκατάληψη και πάλι να είναι πιο “δύσκολες” και να γίνονται ακόμα πιο “δύσκολες” μετά την αύξηση της επαφής των συμμετεχόντων με την έξω-ομάδα. Δεν αποκλείεται ανέκαθεν να πρόκειται για μια κλίμακα προκατάληψης μονοδιάστατη, εφόσον στην παραγοντική ανάλυση οι υποκλίμακες της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης δεν διαχωρίζονται σε δύο ξεχωριστούς παράγοντες.

Στο ίδιο πνεύμα οι De Caroli, Falanga & Sagone (2012) ερεύνησαν την επίδραση της ηλικίας πάνω στις υποκλίμακες της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης όπως ακριβώς αυτές είχαν διατυπωθεί από τον Pettigrew και Meertens (1995, 1998). Τα αποτελέσματα τους έδειξαν, δίχως ιδιαίτερη έκπληξη ότι σε γενικές γραμμές οι πιο ενήλικοι συμμετέχοντες (νέοι ενήλικοι) έχουν πιο χαμηλές τιμές στην έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη από τους εφήβους. Στα συμπεράσματά τους δεν καταλήγουν μόνο ότι η προκατάληψη έχει την τάση να ελαττώνεται παράλληλα με την ωρίμανση, αλλά επίσης ότι αυτή συσχετίζεται με την εικόνα που έχουν οι συμμετέχοντες για την ενδο-ομάδα και την έξω-ομάδα. Πράγματι, όσο πιο θετική ήταν η αντίληψη για την ενδο-ομάδα και όσο πιο αρνητική η αντίληψη την έξω-ομάδα, τόσο πιο ψηλά ήταν και τα επίπεδα της (έκδηλης και λανθάνουσας) προκατάληψης. Η διαπίστωση αυτή έμεινε στο επίπεδο της συσχέτισης. Δεν ερευνήθηκαν περαιτέρω πιθανά μοντέλα διαμεσολάβησης.

Με μια παρόμοια έρευνα οι White, Wootton, Man, Diaz, Rasiah & Wilkinson (2009) είχαν επιχειρήσει επίσης να αποδείξουν ότι η έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη μειώνονται με την ωρίμανση, συγκρίνοντας και πάλι τα επίπεδα σε εφήβους και φοιτητές. Πράγματι τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος έδειξαν αυτή την τάση. Δεν αποκλείεται όμως το αποτέλεσμα αυτό να δημιουργήθηκε λόγω του υψηλότερου επιπέδου μόρφωσης των φοιτητών και ενδεχομένως οι μη ακαδημαϊκοί συνομήλικοί τους να μην παρουσίαζαν τέτοια ελαττωμένα επίπεδα προκατάληψης.

Για άλλη μια φορά αποδείχθηκε και η αλληλεπίδραση σε σχέση με την επαφή με την έξω-ομάδα. Οι έφηβοι και οι φοιτητές με έξω-ομαδικές φιλίες είχαν ελαττωμένα επίπεδα προκατάληψης (λανθάνουσας στην περίπτωση των εφήβων, έκδηλης στην περίπτωση των φοιτητών).

Σύμφωνα με την αντίληψη ότι η έκφραση της λανθάνουσας προκατάληψης παίρνει μια πιο “ψυχρή”, αποστασιοποιημένη και λογική μορφή σε αντίθεση με την έκφραση της έκδηλης προκατάληψης η οποία λαμβάνει χώρα μέσω ενός πιο συναισθηματικού υπόβαθρου, οι Pearson, Dovidio & Pratto (2007) ερεύνησαν σε ένα πειραματικό σχέδιο κατά πόσο τα συναισθήματα και οι γνώσεις για τις συνθήκες ενός εγκλήματος καθορίζουν την προτεινόμενη ποινή των συμμετεχόντων για το δράστη.

Οι συμμετέχοντες έρχονταν αντιμέτωποι με μια εγκληματική δράση ενός μαύρου δράστη απέναντι σε ένα λευκό θύμα. Η δράση αυτή παρουσιαζόταν είτε ως προκαλούμενη είτε ως μη προκαλούμενη από το θύμα.

Στους πιο έκδηλα προκατειλημμένους συμμετέχοντες ήταν κυρίως τα συναισθήματα μίσους που μεσολαβούσαν ανάμεσα στο επίπεδο προκατάληψης και το προτεινόμενο μέγεθος της ποινής.

Στους πιο λανθάνοντες προκατειλημμένους συμμετέχοντες αυτή η σχέση επηρεαζόταν κυρίως από την γνώση εάν η εγκληματική ενέργεια είχε προκληθεί ή όχι.

Το αποτέλεσμα αυτό είναι άλλη μια ένδειξη της σιωπηλής λειτουργίας της λανθάνουσας προκατάληψης. Χωρίς ο συμμετέχων να συνειδητοποιεί ρητά ότι πρόκειται για μια προκατειλημμένη αντίληψη, χρησιμοποιεί (είτε συνειδητά, είτε ασυνείδητα) πληροφορίες συμπληρωματικές (η πρόκληση της δράσης) για να αιτιολογήσει την στάση του, δια της γνωστικής οδού.

Απαντώντας στις κριτικές των Coenders et al. (2001) οι Pettigrew και Meertens (2001) επισημάνουν ότι πολλές έρευνες σε όλο τον κόσμο έχουν επιβεβαιώσει τον διαχωρισμό ανάμεσα σε έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη. Αυτή η πεποίθηση φάνηκε υπέρ του δέοντος φιλόδοξη, όταν μια έρευνα στην Χιλή (Martini, Blanco, Ruiz & Castro, 2016) δεν μπόρεσε επίσης να επιβεβαιώσει τον διαχωρισμό αυτόν. Στην συγκεκριμένη έρευνα όπου έγινε μια περαιτέρω ανάλυση ενός δείγματος 896 συμμετεχόντων, φάνηκε εν τέλει ότι τα αποτελέσματα εφάπτονται πιο καλά σε ένα μοντέλο όπου οι πέντε υποκλίμακες (παράγοντες) της έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης μαζί (δηλαδή: φόβος και απόρριψη, οικειότητα, παραδοσιακές αρχές, πολιτισμικές διαφορές και (άρνηση) θετικών συναισθημάτων) αποτελούν πέντε διαφορετικές διαστάσεις ενός κοινού παρονομαστή που ονομάζεται προκατάληψη.

Οι ίδιοι ερευνητές (Martini, Blanco, Ruiz & Castro, 2016) προχώρησαν αμέσως μετά την παρουσίαση του μοντέλου αυτού σε μια διόρθωση της αρχικής κλίμακας των Pettigrew και

Meertens (1995), όπου οι πέντε υποκλίμακες περιέχουν ακριβώς τον ίδιο αριθμό ερωτήσεων. Επίσης, μετατράπηκαν οι ερωτήσεις σχετικά με τις πολιτισμικές διαφορές ώστε να μετρούν την προκατειλημμένη στάση των συμμετεχόντων απέναντι σε άτομα που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμό. Τέλος, διορθώθηκαν κάποιες ερωτήσεις που έκρυβαν διπλά και τριπλά ερωτήματα για τα οποία οι συμμετέχοντες θα μπορούσαν να έχουν αντίθετες απόψεις.

Πράγματι παρατηρείται να έχει αναπτυχθεί στην βιβλιογραφία μια συζήτηση για το εάν τελικά υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στην έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη. Φαίνεται η αντίληψη ότι τελικά πρόκειται για μία μορφή προκατάληψης να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος (Gattino, Miglietta, & Testa, 2008; Martini, Blanco, Ruiz & Castro, 2016). Ωστόσο, συχνά αναφέρεται στην βιβλιογραφία το επιχείρημα και ο προβληματισμός ότι ενώ οι νόρμες της σημερινής κοινωνίας στρέφονται όλο και πιο ενάντια στην έκφραση της προκατάληψης, αυτή παρουσιάζεται όλο και περισσότερο με πιο άρρητους και σιωπηλούς τρόπους (Trawalter & Shapiro, 2010).

Ίσως και εδώ να βρίσκεται η απάντηση στον διχασμό περί της ύπαρξης ή όχι έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης. Προφανώς οι ερωτήσεις των δύο κλιμάκων προσπαθούν να χαρτογραφήσουν το ίδιο αντικείμενο, απλώς να διαφέρει η προσβασιμότητα στη γνωστική συνείδηση και γι' αυτό το λόγο να αλλάζει ο τρόπος έκφρασης.

Πράγματι αναπτύσσεται την τελευταία δεκαετία ραγδαία ο τομέας της άρρητης κοινωνικής γνωστικής ψυχολογίας και κατ' επέκταση έχει στραφεί το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών προς την προσέγγιση της άρρητης πλευράς της προκατάληψης (Amodio & Mendoza, 2010; Trawalter & Shapiro, 2010; Sritharan & Gawronski, 2010). Ο σκοπός των ερευνών αυτών είναι η μέτρηση της προκατάληψης, δίχως ο συμμετέχων να συνειδητοποιεί ότι μετριέται η προκατάληψη. Το ίδιο στην ουσία συμβαίνει και με τις ερωτήσεις της υποκλίμακας της λανθάνουσας προκατάληψης. Απαντώντας στην υποκλίμακα αυτή, ο συμμετέχων στην ουσία δεν γνωρίζει ούτε παραδέχεται συνειδητά ότι μετριέται ή εκφράζει κάποια προκατάληψη, διότι ανταποδίδει τις απαντήσεις του σε άλλες κοινωνικές αιτίες πέραν της ρητής διάκρισης.

Η θεωρητική θεμελίωση των ερευνών σχετικά με την άρρητη προκατάληψη προέρχεται από το Μεταγνωστικό Μοντέλο των Petty, Brinol και DeMarree (2007). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή ένα άτομο μπορεί να τηρεί μια στάση θετική και ταυτόχρονα αρνητική απέναντι σε ένα αντικείμενο λόγω των πρόσθετων ετικετών, από τις οποίες θεωρούν ότι συνοδεύονται οι στάσεις.

Μια ετικέτα μπορεί να είναι θετική, με την οποία η στάση επικυρώνεται, ή αρνητική με την οποία η εγκυρότητα της στάσης ακυρώνεται.

Επίσης δεν είναι λίγες οι φορές όπου οι άρρητες στάσεις ενός ατόμου είναι σε αντίθεση με τις ρητές συνειδητές. Όσον αφορά την προκατάληψη, θεωρείται ότι είναι πολύ πιθανόν σε υποσυνείδητο και αυτόματο επίπεδο να υπάρχει μια αρνητική στάση απέναντι σε μια μειονότητα, η οποία σε συνειδητό επίπεδο διαψεύδεται από το ίδιο το άτομο λόγω διάφορων εσωτερικών ή εξωτερικών κινήτρων (Gawronski & Payne, 2010).

Συνεπώς, μια στάση (προκατάληψη) μπορεί να έχει μια διασύνδεση με το αντικείμενό της, που να είναι τόσο ισχυρή, ώστε να ανασύρεται εύκολα από τη μνήμη μόλις η κατάσταση το επιτρέπει ή όταν υπάρξει στο περιβάλλον το κατάλληλο ερέθισμα.

Οι δημιουργοί του ΜΓΜ θεωρούν ότι από τις έμμεσες μετρήσεις των στάσεων και προκαταλήψεων προκύπτουν και μετριοούνται μόνο οι διασυνδέσεις μεταξύ του αντικειμένου και της εκτίμησης των συμμετεχόντων. Επειδή δεν προκύπτει από τις μετρήσεις αυτές το περιεχόμενο ενδεχομένων ετικετών, εάν ο συμμετέχοντας δηλαδή την συγκεκριμένη διασύνδεση την έχει επικυρώσει ή ακυρώσει, υπάρχει περίπτωση κάποιος να φανεί προκατειλημμένος βάσει μιας μέτρησης, αλλά να πρόκειται για μια στάση με μια αρνητική ετικέτα. Μια στάση με άλλα λόγια την οποία ο συμμετέχοντας έχει αποκτήσει, αλλά πλέον έχει αρνηθεί και απορρίψει.

Σύμφωνα με το ΜΓΜ, οι ετικέτες βγαίνουν στην επιφάνεια όταν ο συμμετέχων αρχίζει και αναθεωρεί τις στάσεις μέσω σκέψης σε ένα μεταεπίπεδο. Εάν δηλαδή ρητά αρχίζει να αναρωτιέται κατά πόσο οι στάσεις του είναι ορθές και αξιόπιστες.

Την διαμάχη για το εάν οι μετρήσεις των αυτόματων άρρητων προκαταλήψεων πηγάζουν από την ίδια αναπαράσταση με τις συνειδητές προκαταλήψεις, και δεν πρόκειται για δύο ανεξάρτητες ξεχωριστές οντότητες, όπως υποστηρίζουν άλλα μοντέλα όπως το Μοντέλο διπλών διεργασιών (Gawronski & Bodenhausen, 2006) την βρίσκουμε και στην συζήτηση γύρω από την έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη.

Η έκδηλη προκατάληψη δείχνει να έχει κοινά στοιχεία με τις συνειδητές στάσεις οι οποίες είναι ευάλωτες σε κοινωνικές νόρμες.

Η λανθάνουσα προκατάληψη δείχνει να έχει κοινά με τις μετρήσεις άρρητων στάσεων. Δεν υπάρχει η ίδια ευαλωτότητα στις κοινωνικές νόρμες όπως και στην έκδηλη προκατάληψη και ίσως οι συμμετέχοντες κατά την μέτρηση να μην συνειδητοποιούν ότι πρόκειται για μέτρηση προκατάληψης. Η διαμάχη για το εάν πρόκειται για δυο διαφορετικές έννοιες ή μια μοναδική

υπήρξε και εδώ. Όπως ήδη διαπιστώθηκε στις μέρες μας, φαίνεται να επικρατεί η εικόνα ότι τελικά και οι δύο υποκλίμακες μετρούν το ίδιο αντικείμενο.

Πρόσφατα προέκυψε από μια έρευνα (Axt, 2017), ότι πράγματι η υποκλίμακα της λανθάνουσας προκατάληψης έχει στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη συνάφεια με μια αυτόματη μέτρηση προκατάληψης (IAT) από την υποκλίμακα της έκδηλης προκατάληψης.

Το παραπάνω αποτέλεσμα είναι μια ένδειξη ότι ίσως η μέτρηση της λανθάνουσας προκατάληψης είναι μια πιο άρρητη μέτρηση σε σχέση με την υποκλίμακα της έκδηλης προκατάληψης η οποία είναι πιο ευάλωτη σε κοινωνικές νόρμες. Και οι δύο κλίμακες όμως φαίνεται να μετρούν το ίδιο αντικείμενο.

Οι Sekaquartewa, Vargas και von Hippel (2010) κάνουν επίσης έναν διαχωρισμό ανάμεσα σε άρρητες μετρήσεις στάσεων, όπως αυτές εφαρμόζονται μέσω υπολογιστών που παράγουν ερεθίσματα σε κλάσματα των δευτερολέπτων και άρρητες μετρήσεις “του χαρτιού και του μολυβιού”. Για να καταταχθεί μια μέτρηση ως άρρητη φτάνει να μην περνάει από την συνείδηση των συμμετεχόντων και η συμπεριφορά την οποία μετράει να είναι κατά κάποιο τρόπο αυτόματη (Moors, Spruyt & De Houwer, 2010). Το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες εμφανίζουν έναν διαφορετικό μέσο όρο στις απαντήσεις στους σε μια κλίμακα έκδηλης προκατάληψης απ' ότι στις απαντήσεις τους σε μια κλίμακα λανθάνουσας προκατάληψης (το οποίο έχει ως αποτέλεσμα ο μέσος όρος της λανθάνουσας κλίμακας να έχει μεγαλύτερη συνάφεια με άρρητους τρόπους μέτρησης) ίσως να μπορεί επίσης να θεωρηθεί μια αυτόματη και ασυνείδητη συμπεριφορά από μόνη της.

Άλλος τρόπος (“του χαρτιού και του μολυβιού”) άρρητης μέτρησης προκατάληψης προσφέρεται από την ανάλυση περιεχομένου κειμένων τα οποία έχουν γραφτεί από τους συμμετέχοντες, αφού είχαν διαβάσει κάποιο μήνυμα μιας προκατειλημμένης (ή μη) πηγής. Θα δούμε αυτό το είδος ανάλυσης σε εφαρμογή στα πειράματα που παρουσιάζονται στην παρούσα διατριβή. Επιπροσθέτως, ένας άλλος τρόπος άρρητης μέτρησης που εφαρμόστηκε στα πειράματα είναι το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο.

Το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο

Οι Semin & Fiedler (1991) διαμόρφωσαν το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (LCM), το οποίο χωρίζει την γλώσσα σε διάφορα επίπεδα αφαίρεσης. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, διαφορετικές λεκτικές περιγραφές μιας συγκεκριμένης κατάστασης μπορούν να εμφανίσουν διακυμάνσεις στο επίπεδο αφαίρεσης. Ο άξονας του επιπέδου αφαίρεσης της γλώσσας (δηλαδή της λεκτικής περιγραφής) ξεκινάει από το πιο κυριολεκτικό επίπεδο, όπου γίνεται μια εστίαση στις μη διαχρονικές λεπτομέρειες της κατάστασης και καταλήγει στο πιο αφηρημένο επίπεδο όπου γίνεται εστίαση στις γενικές διαχρονικές ιδιότητες του συμβάντος.

Στην παραδειγματική κατάσταση «Ο Νίκος χτυπάει τον Γιάννη» γίνεται στο πιο κυριολεκτικό άκρο του άξονα του επιπέδου αφαίρεσης λόγου μια εστίαση στο κυριολεκτικό χαστούκι του χεριού (λεπτομερές με μη διαχρονικό), ενώ στο πιο αφηρημένο άκρο του άξονα γίνεται η εστίαση στο γεγονός ότι ο Νίκος είναι κακός άνθρωπος (γενικό και διαχρονικό). Βάσει του συνεχούς άξονα του επιπέδου αφαίρεσης λόγου, το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο ξεχωρίζει πέντε κατηγορίες.

Στο πιο συγκεκριμένο επίπεδο βρίσκονται τα Descriptive Action Verbs (DAV's), τα οποία εκφωνούν μια συγκεκριμένη κίνηση σε μια συγκεκριμένη στιγμή όπως: "Ο Νίκος χτυπάει τον Γιάννη".

Στο δεύτερο επίπεδο βρίσκονται τα Interpretive Action Verbs (IAV's) τα οποία αναφέρονται σε γενικές συμπεριφορές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν ένα λίγο πιο ευρύτερο φάσμα κυριολεκτικών πράξεων, όπως: "ο Νίκος πονάει τον Γιάννη". Εδώ το "πονάει" μπορεί να αναφέρεται για παράδειγμα σε σκαμπίλι, κλοτσιά ή δάγκωμα.

Στο τρίτο επίπεδο βρίσκονται τα State Action Verbs (SAV's) τα οποία αντιπροσωπεύουν το συναίσθημα που προκαλεί το υποκείμενο της πρότασης στο αντικείμενο, όπως: "Ο Νίκος ξαφνιάζει τον Γιάννη."

Στο τέταρτο επίπεδο βρίσκονται τα "State Verbs" τα οποία αντιπροσωπεύουν τα πιο μόνιμα συναισθήματα του υποκειμένου της πρότασης, όπως: "Ο Νίκος μισεί τον Γιάννη."

Το πέμπτο επίπεδο είναι το πιο αφηρημένο του μοντέλου. Αντιπροσωπεύει καθαρά τις προσωπικές προδιαθέσεις του ανθρώπου και έχει άμεση σχέση με την προσωπικότητα του υποκειμένου, όπως: "Ο Νίκος είναι κακός άνθρωπος."

Το γενικό σκεπτικό του Γλωσσικού Κατηγορικού Μοντέλου είναι ότι όσο πιο αφηρημένο είναι το επίπεδο της γλώσσας που χρησιμοποιείται, τόσο πιο πολύ εμπεριέχει πληροφορίες για την (υποτιθέμενη) προσωπικότητα του υποκειμένου, και τόσο πιο λίγο για τις συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης στην οποία αναφέρεται η πρόταση.

Τα πρώτα πειράματα σχετικά με το ΓΚΜ έγιναν από τους Maass, Salvi, Arcuri & Semin (1989), οι οποίοι θεώρησαν ότι οι άνθρωποι αλλάζουν την λεκτική τους περιγραφή για άτομα που ανήκουν στην έξω-ομάδα σε σχέση με την περιγραφή τους για πράξεις και δραστηριότητες για ενδο-ομαδικά πρόσωπα. Πράγματι φάνηκε ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για την θετική ενδο-ομαδική συμπεριφορά και την αρνητική έξω-ομαδική συμπεριφορά πιο αφηρημένη γλώσσα. Αντιθέτως, χρησιμοποιούν πιο συγκεκριμένη γλώσσα για την αρνητική ενδο-ομαδική και τη θετική έξω-ομαδική συμπεριφορά. Μ' αυτόν τον τρόπο διατηρείται μια θετική ενδο-ομαδική εικόνα σε σχέση με την έξω-ομαδική, διότι η πιο αφηρημένη γλώσσα υποδηλώνει πιο μεγάλη σταθερότητα στην ανθρώπινη συμπεριφορά αφού τείνει να αναφέρεται σε μόνιμα προσωπικά χαρακτηριστικά.

Σ' αυτά τα πρώτα πειράματα (Maass et al., 1989) συμμετείχαν Βόρειο και Νότιο-Ιταλοί. Είναι γνωστό ότι μεταξύ των δυο ομάδων υπάρχει κάποιος ανταγωνισμός και στις ομάδες αυτές υπάρχουν συγκεκριμένες προκαταλήψεις από την μια προς την άλλη.

Οι ερευνητές έδειξαν στους συμμετέχοντες ζωγραφίες από έναν Βόρειο η έναν Νότιο-Ιταλό να διαπράττει μια αρνητική ή θετική συμπεριφορά. Κάτω από την ζωγραφιά υπήρχαν τέσσερις περιγραφές της σκηνής οι οποίες αντιστοιχούσαν στα επίπεδα του ΓΚΜ. Οι συμμετέχοντες διάλεξαν μια από αυτές που θεωρούσαν την πιο κατάλληλη για το σκηνικό που απεικονιζόταν στη ζωγραφιά.

Φάνηκε με στατιστικά σημαντική διαφορά ότι οι συμμετέχοντες περιέγραφαν θετική ενδο-ομαδική και αρνητική έξω-ομαδική συμπεριφορά με πιο αφηρημένο τρόπο απ' ότι περιέγραφαν αρνητική ενδο-ομαδική και θετική έξω-ομαδική συμπεριφορά.

Αυτή το εύρημα ονομάστηκε Γλωσσική Διομαδική Στρέβλωση (Linguistic Intergroup Bias - LIB) και συμβαίνει κατά την άποψη των ερευνητών, με σκοπό να διατηρηθεί μια θετική ενδο-ομαδική εικόνα σε σχέση με την έξω-ομάδα, διότι όσο πιο αφηρημένα περιγράφεται μια συμπεριφορά τόσο πιο πολύ εμπλέκονται προσωπικά χαρακτηριστικά και τόσο πιο πολύ χάνονται οι (κυριολεκτικές) λεπτομέρειες της περίπτωσης.

Στην πορεία προέκυψε το ζήτημα εάν η Γλωσσική Διομαδική Στρέβλωση συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι επιθυμούν να διατηρήσουν μια θετική ενδο-ομαδική εικόνα ή επειδή απλά περιγράφουν συμβάντα με πιο αφηρημένο τρόπο, εάν αυτά ταιριάζουν με τις προσδοκίες τους. Και οι δύο εξηγήσεις καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα, από την άποψη ότι κάποιος απλά αναμένει ότι η ενδο-ομάδα θα παρουσιάσει θετική συμπεριφορά και η έξω-ομάδα αρνητική.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου κανείς θα μπορούσε να αναμένει αρνητική συμπεριφορά από την ενδο-ομάδα και θετική συμπεριφορά από την έξω-ομάδα; Αυτό θα μπορούσε να συμβεί εάν οι αντίστοιχες συμπεριφορές είναι συμβατές με κάποιες προκαταλήψεις ή στερεότυπα, που υιοθετούνται από όλους (ενδο-ομαδικούς και έξω-ομαδικούς) με κοινή συναίνεση. Το ερώτημα είναι εάν στην περίπτωση αυτή θα περιγράφεται και πάλι η θετική ενδο-ομαδική και αρνητική έξω-ομαδική συμπεριφορά με πιο αφηρημένο τρόπο σε σχέση με την αρνητική ενδο-ομαδική και θετική έξω-ομαδική συμπεριφορά, ή θα περιγράφεται το συμβάν σύμφωνα με τις προσδοκίες;

Στο ερώτημα αυτό απαντούν μία σειρά από πειράματα (Maass, Milesi, Zabbini & Stahlberg, 1995). Στο πρώτο πείραμα συμμετείχαν πάλι Βόρειοι και Νότιοι Ιταλοί. Πριν από αυτό το πείραμα επιδίωξαν οι ερευνητές να απομονώσουν κάποιες αρνητικές και θετικές συμπεριφορές των δύο ομάδων. Ανακαλύφθηκε ότι οι Βόρειοι και οι Νότιοι Ιταλοί έχουν παρόμοιες προκαταλήψεις ο ένας για τον άλλον. Με άλλα λόγια, ό,τι πιστεύουν οι Νότιο-Ιταλοί για τους εαυτούς τους, το ίδιο πιστεύουν και οι Βόρειο-Ιταλοί για τους Νότιο-Ιταλούς. Το ίδιο ισχύει βέβαια και για τους Βόρειο-Ιταλούς. Νότιοι και Βόρειοι Ιταλοί συμφωνούν για τα χαρακτηριστικά των Βόρειων Ιταλών. Έτσι χρησιμοποιήθηκαν στο πείραμα τέσσερις συμπεριφορές στερεότυπες για την κάθε ομάδα. Οι συμμετέχοντες έπρεπε να κρίνουν εικόνες οι οποίες απεικόνιζαν έναν ενδο-ομαδικό ή έξω-ομαδικό πρωταγωνιστή να διαπράττει αρνητική ή θετική συμπεριφορά σύμφωνα ή μη με την ταυτότητά του.

Εάν ισχύει η Γλωσσική Διομαδική Στρέβλωση με σκοπό να διατηρηθεί η θετική ενδο-ομαδική εικόνα, θα πρέπει οι συμμετέχοντες να περιγράφουν κάθε θετική ενδο-ομαδική και κάθε αρνητική έξω-ομαδική συμπεριφορά πιο αφηρημένα από τις θετικές έξω-ομαδικές και αρνητικές ενδο-ομαδικές συμπεριφορές, ασχέτως εάν είναι σύμφωνες ή μη με τις ισχύουσες προκαταλήψεις. Κάτι τέτοιο δεν φάνηκε όμως στα αποτελέσματα. Οι συμμετέχοντες περιέγραφαν τις σκηνές σύμφωνα με τις προσδοκίες τους. Χαρακτηριστική βόρειο-ιταλική συμπεριφορά περιγραφόταν πιο αφηρημένα με Βόρειο-Ιταλό πρωταγωνιστή όπως και η νότιο-ιταλική συμπεριφορά με Νότιο-Ιταλό πρωταγωνιστή.

Τα παραπάνω πειράματα επαναλήφθηκαν επίσης υπό συνθήκες όπου υπήρχε αυξημένη ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στις υποτιθέμενες ομάδες των πειραματικών συνθηκών (Maass, Ceccarelli & Rudin, 1996) και κατέληξαν γενικότερα στο συμπέρασμα ότι υπό αυτές τις συνθήκες εμφανίζεται η Γλωσσική Διομαδική Στρέβλως η με τον κλασικό τρόπο. Η θετική ενδο-ομαδική και αρνητική έξω-ομαδική συμπεριφορά περιγράφονται τότε και πάλι με πιο αφηρημένο τρόπο σε σχέση με την αρνητική ενδο-ομαδική και θετική έξω-ομαδική συμπεριφορά.

Τα παραπάνω πειράματα (Maass et al., 1995; Maass et al., 1996) έδειξαν ότι η ΓΔΣ βασίζεται κυρίως στις προσδοκίες που έχουν οι συμμετέχοντες για μία συγκεκριμένη ομάδα. Συμπεριφορές σύμφωνα με τις προσδοκίες περιγράφονται πιο αφηρημένες, ασχέτως εάν είναι αρνητικές ή θετικές και ασχέτως εάν είναι ενδο-ομαδικές ή έξω ομαδικές. Υπό συνθήκες αυξημένης ανταγωνιστικότητας όμως το κίνητρο της διατήρησης της θετικής ενδο-ομαδικής εικόνας αρχίζει και παίζει μεγαλύτερο ρόλο. Σ' αυτήν την περίπτωση περιγράφονται θετικές ενδο-ομαδικές και αρνητικές έξω-ομαδικές συμπεριφορές πιο αφηρημένα από αρνητικές ενδο-ομαδικές και θετικές έξω-ομαδικές συμπεριφορές.

Παρόμοιες έρευνες έχουν γίνει και στην Ολλανδία (Wigboldus, 1998) με Φλαμανδούς και Ολλανδούς πρωταγωνιστές στις πειραματικές συνθήκες. Όπως οι Νότιο-Ιταλοί και οι Βόρειο-Ιταλοί στα πειράματα των Maass et al. (1995, 1996), οι Ολλανδοί και Φλαμανδοί υιοθετούν προκαταλήψεις και στερεότυπα για Ολλανδούς και Φλαμανδούς που είναι όμοιες και στις δυο ομάδες (Jansen & Verzijl, 1991, in Wigboldus, 1998). Η διαφορά όμως ήταν ότι σε αυτά τα πειράματα ο Ολλανδός/Φλαμανδός πρωταγωνιστής εμφανιζόταν μέσω ενός κειμένου να εμπλέκεται σε στερεότυπη Ολλανδική ή Φλαμανδική συμπεριφορά. Οι συμμετέχοντες μετά την ανάγνωση του κειμένου παρήγαγαν ένα γραπτό λόγο σχετικά με τον Ολλανδό/Φλαμανδό πρωταγωνιστή των κειμένων. Δύο ανεξάρτητοι εκτιμητές που είχαν εκπαιδευτεί πάνω στο Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο και δεν γνώριζαν το σκοπό της έρευνας, μετρούσαν στη συνέχεια το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων. Επειδή οι Ολλανδοί δεν έχουν ανταγωνιστική σχέση με τους Φλαμανδούς, έδειξαν τα αποτελέσματα ότι οι συμμετέχοντες περιέγραφαν σε γενικές γραμμές τις συμπεριφορές του πρωταγωνιστή σύμφωνα με τις προσδοκίες τους. Οι Ολλανδοί συμμετέχοντες δεν αισθάνθηκαν την ανάγκη να διατηρήσουν μια θετική ενδο-ομαδική εικόνα εις βάρος των Φλαμανδών.

Φάνηκε επίσης ότι όλες οι ιστορίες με Ολλανδό πρωταγωνιστή περιγράφονταν με πολύ πιο κυριολεκτικό τρόπο από τις ιστορίες του Φλαμανδού πρωταγωνιστή που διέπραττε

συνηθισμένη Φλαμανδική συμπεριφορά. Η αιτία μπορεί να βρίσκεται στο γεγονός ότι όλοι οι συμμετέχοντες ήταν Ολλανδικής καταγωγής και είχαν πιο λεπτομερές γνωστική αναπαράσταση της ενδο-ομάδας απ' ότι είχαν για την έξω-ομάδα. Είναι γεγονός ότι οι διαφορές που μπορεί να έχουν τα μέλη της ενδο-ομάδας μεταξύ τους να είναι πιο προσιτές στην μνήμη των ανθρώπων, και η έξω-ομάδα να φαίνεται πάντα πιο ομοιογενής (Judd & Park, 1993, in Wigboldus 1998, David & Turner 1996, 1999).

Σε ένα επόμενο πείραμα, ο Wigboldus (1998) χρησιμοποίησε τα κείμενα που είχαν αναπτύξει οι συμμετέχοντες, τα οποία σύμφωνα με τις μετρήσεις των ανεξάρτητων κριτών διέφεραν μεταξύ τους στο επίπεδο αφαίρεσης, και αναγνώστηκαν από μια δεύτερη ομάδα συμμετεχόντων. Σκοπός ήταν να διερευνηθεί εάν το επίπεδο αφαίρεσης των κειμένων θα επηρέαζε τις στάσεις των αναγνωστών απέναντι στην ομάδα που πρωταγωνιστούσε στα γραπτά κείμενα. Μια ανάλυση διαμεσολάβησης έδειξε πράγματι ότι το επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας του κειμένου μεσολαβεί με στατιστικά σημαντική ισχύ. Όσο πιο πολύ αντιστοιχεί το κείμενο με τις προσδοκίες του αναγνώστη, τόσο πιο αφηρημένη γλώσσα χρησιμοποιεί στην σύνταξη του γραπτού λόγου. Στη συνέχεια, όσο πιο αφηρημένη είναι η γλώσσα του κειμένου, τόσο πιο πολλά στερεοτυπικά συμπεράσματα βγάζουν οι αναγνώστες των κειμένων αυτών και ενισχύονται και παγιώνονται προκαταλήψεις. Με αυτό το αποτέλεσμα αποδεικνύεται ότι το επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας που χρησιμοποιείται είναι ένα μέσον να μεταδοθούν και να διατηρηθούν στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Ενδιαφέρον έχει το ερώτημα εάν η Γλωσσική Διομαδική Στρέβλωση έχει κάποια συνάφεια με άλλους πιο έκδηλους τρόπους δια-ομαδικής διάκρισης, όπως τα “Award allocation matrices” των Tajfel, Billig, Bundy & Flament (1971). Στα “Award allocation matrices” οι συμμετέχοντες μοιράζουν κάποιες προμήθειες μεταξύ των μελών της ενδο-ομάδας και της έξω-ομάδας. Συνήθως όσο πιο πολύς ανταγωνισμός υπάρχει μεταξύ των ομάδων, τόσο πιο πολύ θα προτιμούν οι συμμετέχοντες μοιρασίες που ευνοούν την ενδο-ομάδα εις βάρος της έξω-ομάδας. Στα πειράματα των Maass et al. (1996) ήδη φάνηκε κάποια συνάφεια μεταξύ της ΓΔΣ και των “Award allocation matrices”. Οι συμμετέχοντες που περιέγραφαν θετικές ενδο-ομαδικές και αρνητικές έξω-ομαδικές συμπεριφορές με πιο αφηρημένο τρόπο από αρνητικές ενδο-ομαδικές και θετικές έξω-ομαδικές συμπεριφορές, χρησιμοποιούσαν στρατηγικές στα “Award allocation matrices” που ευνοούσαν την ενδο-ομάδα. Η διατήρηση της θετικής ενδο-ομαδικής εικόνας εις βάρος της έξω-ομάδας μπορεί δηλαδή να εκδηλωθεί μέσω κάποιου διακριτού τρόπου, όπως η ΓΔΣ, αλλά επίσης μέσω κάποιου πιο έκδηλου τρόπου, όπως τα “Award allocation matrices”.

Η συνάφεια μεταξύ των ΓΔΣ και “Award allocation matrices” δεν είναι πάντα δεδομένη. Σε ένα πείραμα οι Franco και Maass (1999) απέδειξαν ότι εξαρτάται καθαρά από την θέση που έχει μια συγκεκριμένη έξω-ομάδα στην κοινωνία. Στους 89 συμμετέχοντες (όλοι μέλη μιας καθολικής εκκλησίας) μετρήθηκε η εμφάνιση της ΓΔΣ και οι στρατηγικές τους στα “Award allocation matrices” όταν η έξω-ομάδα αποτελούνταν από φανατικούς ισλαμιστές και όταν η έξω-ομάδα αποτελούνταν από Εβραίους. Στην πρώτη περίπτωση υπήρχε συνάφεια μεταξύ της ΓΔΣ και των “Award allocation matrices”, στην δεύτερη περίπτωση όχι. Αυτό επειδή οι Εβραίοι στην συγκεκριμένη κοινωνία που πραγματοποιήθηκε το πείραμα (η Ιταλία) είναι μια ομάδα που για ιστορικούς λόγους προστατεύεται από διακρίσεις από τις σύγχρονες νόρμες και αξίες. Γι’ αυτό, οι συμμετέχοντες στην συγκεκριμένη περίπτωση ήταν σε θέση να ευνοήσουν την ενδο-ομάδα με λανθάνον τρόπο (μέσω της ΓΔΣ) και όχι με έκδηλο τρόπο (μέσω των “Award allocation matrices”).

Το συγκεκριμένο πείραμα οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η ΓΔΣ συσχετίζεται μόνο με άλλους πιο έκδηλους τρόπους διομαδικής διάκρισης, εάν η συγκεκριμένη έξω-ομάδα δεν προστατεύεται από τις νόρμες και τις αξίες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας.

Επιρροή

Ο σκοπός της διατριβής αυτής είναι να δημιουργήσει ένα σταυροδρόμι ανάμεσα στην βιβλιογραφία της προκατάληψης και της επιρροής. Θα γίνει μια προσπάθεια να διερευνηθούν οι μηχανισμοί της επιρροής στα πλαίσια της προκατάληψης. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει με κάποιο τρόπο να μετατραπεί η κλίμακα της προκατάληψης που θα χρησιμοποιηθεί στα πειράματα της παρούσας διατριβής σε μια κλίμακα επιρροής, χωρίς να μετατραπεί το περιεχόμενό της. Αυτό κατορθώθηκε με τον εξής τρόπο. Στα πειράματα που ακολουθούν υπάρχει στις ανεξάρτητες μεταβλητές ένα κείμενο που αφορά τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα. Το κείμενο αυτό είναι είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους μετανάστες. Το αποτέλεσμα της κλίμακας των προκαταλήψεων που θα λειτουργεί ως εξαρτημένη μεταβλητή θα αντιστρέφεται για όσους συμμετέχοντες έχουν διαβάσει το φιλικό κείμενο. Έτσι ένα αρχικό χαμηλό αποτέλεσμα στην κλίμακα αυτή, το οποίο λόγω του φιλικού χαρακτήρα του κειμένου θα υποδηλώνει μια υψηλή επιρροή, θα μετατρέπεται σε ένα υψηλό αποτέλεσμα σύμφωνα με την επιρροή. Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ένα υψηλό αποτέλεσμα στην κλίμακα της προκατάληψης υποδηλώνει μια υψηλή επιρροή από μόνη της χωρίς καμία μετατροπή.

Η εξέλιξη στην έρευνα της επιρροής

Η πορεία της εξέλιξης του τομέα της επιρροής χαρακτηρίζεται διαχρονικά από την ανατροπή παγιωμένων αντιλήψεων. Πριν την δεκαετία του '70 επικρατούσε η αντίληψη ότι μόνο η πλειονηφία είναι σε θέση να ασκήσει επιρροή μέσω της συμμόρφωσης (Ash, 1956). Από το ερευνητικό έργο του Moscovici (1976, 1980) και έπειτα, το οποίο γέννησε την θεωρία της μεταστροφής, υπήρξε επίσης η γνώση ότι και μια μειονότητα είναι σε θέση να ασκήσει επιρροή. Με την πάροδο του χρόνου δημιουργήθηκαν πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις και έρευνες, οι οποίες είτε βάζουν την πλειονότητα (Mackie, 1987) είτε την μειονότητα (Mugny & Papastamou, 1980, 1982, 1983) σε πλεονεκτική θέση όσον αφορά την δυνατότητα άσκησης επιρροής. Ο σκοπός της παρούσας διατριβής δεν είναι κάποια τοποθέτηση πάνω στο ζήτημα αυτό. Οι έρευνες που χαρίζουν το προβάδισμα στην επιρροή της πλειονότητας ωστόσο φαίνεται να προσπερνούν κάποια σημαντικά χαρακτηριστικά και στρατηγικές που πρέπει να κατέχει μια μειονότητα προκειμένου να είναι σε θέση να ασκήσει την επιρροή της. Πιο κάτω ακολουθούν οι πιο βασικές. Εάν και τα πρώτα δύο πειράματα της παρούσας διατριβής δεν εξετάζουν το πλειονοτικό ή μειονοτικό χαρακτήρα ενός μηνύματος επιρροής ως ανεξάρτητη μεταβλητή, στις πηγές που παρουσιάζονται, εμφανίζονται κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά ως εξαρτημένες μεταβλητές. Στο τελευταίο πείραμα εμφανίζεται και η μεταβλητή του πλειονοτικού/μειονοτικού χαρακτήρα του μηνύματος επιρροής, ώστε να συμβάλλει και το ποσοστό υποστήριξης της πηγής στα συμπεράσματα της παρούσας διατριβής. Δεν είναι σύμπτωση ότι πρόκειται ακριβώς γι' αυτά τα χαρακτηριστικά και τους τρόπους συμπεριφοράς που κάνουν την μειονότητα (πηγή) ευάλωτη στο φαινόμενο της ψυχολογιοποίησης (Παπαστάμου, 1989).

Ψυχολογιοποίηση

Η θεωρία της ψυχολογιοποίησης (Παπαστάμου, 1989) αναλύει επίσης από μια διαφορετική οπτική γωνία τους παράγοντες που παίζουν ρόλο στην επεξεργασία μηνυμάτων από πομπό σε δέκτη. Παρόλο που το επίκεντρο της προσοχής στα πειράματα που περιγράφονται βρίσκεται κυρίως στα χαρακτηριστικά της πηγής (του πομπού) και όχι τόσο στα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (του δέκτη), εξετάζονται κάποιοι παράγοντες που μεσολαβούν στην ροή πληροφοριών από πομπό σε δέκτη που μπορεί να έχουν σημασία για την επιτυχία της επιρροής. Ο πομπός παρουσιάζεται σε όλες τις περιπτώσεις ως μειονότητα που είτε ψυχολογιοποιείται είτε όχι. Ψυχολογιοποίηση σημαίνει ότι η προσοχή των συμμετεχόντων (ή του κάθε αναγνώστη

ενός μειονοτικού λόγου) στρέφεται, λόγω των πειραματικών χειρισμών, στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής. Αυτό φέρνει ως αποτέλεσμα να μην δοθεί η απαραίτητη σημασία στο περιεχόμενο του μηνύματος. Έτσι, η επιρροή που μπορεί να ασκηθεί ελαττώνεται σημαντικά. Η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης δεν λειτουργεί μόνη της, χωρίς να εξαρτάται από άλλες μεταβλητές. Οι διαμεσολαβήσεις που έχουν σημασία για τα πειράματα που παρουσιάζονται σε αυτή τη διατριβή, είναι αυτές που ακολουθούν.

Ιδεολογική ομοιότητα των μειονοτήτων

Οι Papastamou & Mugny (1990) αναδεικνύουν την σημασία που έχει η ομοιότητα ή μη, των μελών της μειονοτικής ομάδας για την επιρροή που θα ασκήσει και πως αυτή αλληλοεπιδρά με την μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης. Φάνηκε ότι μια μειονότητα της οποίας τα μέλη της βγάζουν μια όμοια εικόνα προς τα έξω, ασκεί στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη επιρροή εάν δεν ψυχολογιοποιείται απ' ότι εάν ψυχολογιοποιείται. Εάν η μειονότητα βγάζει μια ιδεολογική ανόμοια εικόνα προς τα έξω, τότε ασκεί στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη επιρροή εάν ψυχολογιοποιείται απ' ότι εάν δεν ψυχολογιοποιείται. Αυτό το αποτέλεσμα εξηγείται από το γεγονός ότι η ιδεολογική ανόμοια μειονότητα βγάζει προς τα έξω μια εικόνα μπερδεμένη. Τα πρόσωπα από την οποία αποτελείται φαίνεται να έχουν καταταχτεί τυχαία ως μέλη της μειονότητας και δεν εμφανίζουν τίποτα κοινό μεταξύ τους. Πώς θα μπορούσε αυτή η μειονότητα να ασκήσει μια επιρροή εάν τα μέλη της δεν φαίνονται ενωμένα και ταυτισμένα μεταξύ τους; Σε μια μειονότητα που τα μέλη φαίνονται ανόμοια μεταξύ τους η εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής (δηλαδή η ψυχολογιοποίηση) μπορεί να δημιουργήσει την αίσθηση ότι τα μέλη της ομάδας ταιριάζουν μεταξύ τους τουλάχιστον σε κάποιο ψυχολογικό χαρακτηριστικό. Αυτό μπορεί, έστω στο ελάχιστο, να δημιουργήσει στους συμμετέχοντες μια αυξημένη αίσθηση συνοχής και ομοιότητας της μειονοτικής ομάδας, η οποία με την σειρά της θα βρεθεί σε θέση να ασκήσει περισσότερη μειονοτική επιρροή.

Αυτό φαίνεται και στην εξερεύνηση της εικόνας της πηγής, ειδικά στο επίπεδο της σταθερότητας, με την οποία προσλαμβάνεται από τους συμμετέχοντες η μειονότητα. Προκύπτει ότι η όμοια μειονότητα που δεν ψυχολογιοποιείται προσλαμβάνεται στατιστικά σημαντικά ως πολύ πιο σταθερή σε σχέση με την όμοια μειονότητα που ψυχολογιοποιείται.

Επίσης, εκπέμπει η ανόμοια μειονότητα που ψυχολογιοποιείται περισσότερη σταθερότητα από την ανόμοια μειονότητα που δεν ψυχολογιοποιείται. Με τον ίδιο τρόπο εμφανίζονται κατά συνέπεια και τα επίπεδα επιρροής.

Ιδεολογική απόσταση και ενδο-ομαδική ή έξω-ομαδική πηγή επιρροής

Εξετάστηκε στα πλαίσια της ψυχολογιοποίησης η σημασία που μπορεί να έχει η ιδεολογική απόσταση των συμμετεχόντων από την (μειονοτική) πηγή επιρροής και κατά πόσο έχει σημασία εάν η μειονότητα και οι συμμετέχοντες ανήκουν στην ίδια κοινωνική ομάδα ή σε μια διαφορετική ομάδα (Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983). Το πείραμα αυτό διεξάγεται στην Ελβετία και είναι ιδιαίτερης σημασίας για το σκοπό της παρούσας διατριβής. Οι ερευνητές είχαν σκοπό να μελετήσουν τις στάσεις του αυτόχθονου πληθυσμού σε ό,τι αφορά το πρόβλημα που τίθεται από την παρουσία ξένων εργατών. Οι μισοί συμμετέχοντες ήρθαν αντιμέτωποι με μια αυτόχθονη μειονότητα και οι άλλοι μισοί με μια μειονότητα ξένων η οποία στο κείμενο επιρροής της υποστήριζε τα δικαιώματα των μεταναστών. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες είχαν χωριστεί βάσει ενός προ-τεστ σε 3 κατηγορίες, οι «μακρινοί», οι «μεσαίοι» και οι «κοντινοί» σε ιδεολογική απόσταση από την μειονοτική πηγή επιρροής. Επίσης, οι μισοί συμμετέχοντες κλήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή, ενώ οι άλλοι μισοί όχι. Έτσι δημιουργήθηκε ένα 3X2X2 πειραματικό σχέδιο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μόνο στην συνθήκη της αυτόχθονης μειονότητας των “μακρινών” συμμετεχόντων υπήρχε στατιστικά σημαντική επίδραση της ψυχολογιοποίησης. Μόνο σ’ αυτή τη συνθήκη η επιρροή της μειονοτικής επιρροής μειωνόταν σημαντικά όταν οι συμμετέχοντες είχαν οδηγηθεί να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή σε σχέση με τους συμμετέχοντες που δεν τη ψυχολογιοποίησαν. Ο Παπαστάμου (1989) επιχειρηματολογεί ότι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι συμμετέχοντες, που καλούνται να επεξεργαστούν ένα μήνυμα μιας ενδο-ομαδικής μειονότητας από την οποία είναι ιδεολογικά απομακρυσμένοι, αντιμετωπίζουν σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες μεγαλύτερη σύγκρουση. Έρχονται δηλαδή αντιμέτωποι με το δίλημμα της απόρριψης μιας άποψης μελών της ομάδας τους με την οποία διαφωνούν. Σ’ αυτήν την περίπτωση λοιπόν, η στρατηγική της ψυχολογιοποίησης δίνει την διέξοδο.

Το συμβόλαιο επιείκειας

Με τον ίδιο ακριβώς σκοπό και για εμπλουτισμό της θεωρίας της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980) οι Crano και Chen (1998) διαμόρφωσαν το μοντέλο πλαισίου/κατηγοριοποίησης. Το μοντέλο αυτό επίσης ασχολείται με τον τρόπο που οι συμμετέχοντες επεξεργάζονται αποκλίνουσες απόψεις από (μειονοτικές) πηγές της ίδιας τους κοινωνικής ομάδας. Επιπλέον, γίνονται ξεχωριστές προβλέψεις σχετικά με το γεγονός εάν στην απόπειρα επιρροής πρόκειται για την διαμόρφωση καινούργιων στάσεων ή για τη αλλαγή κάποιας υπάρχουσας. Επίσης κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σε καταστάσεις όπου το θέμα της επιρροής είναι υποκειμενικό ή αντικειμενικό. Στα αντικειμενικά έργα κρίσης, οι στόχοι αναζητούν να επηρεαστούν από πρόσωπα διαφορετικά από εκείνα, μήπως αυτή η διαφορετικότητα βοηθήσει στην επίλυση κάποιου προβλήματος, λόγω μιας διαφορετικής προσέγγισης που ενδεχομένως υποστηριχθεί από τους «διαφορετικούς» άλλους. Στα υποκειμενικά έργα οι στόχοι φαίνεται να προτιμούν όμοιους άλλους, ως επιβεβαίωση μιας υπάρχουσας στάσης. Παίζει μάλιστα σημαντικό ρόλο η προσωπική εμπλοκή στο θέμα, με τα θέματα υψηλής προσωπικής εμπλοκής να απαιτούν μεγαλύτερη συστηματική και αναλυτική επεξεργασία.

Καθοριστικό ρόλο παίζει και το γεγονός εάν πρόκειται για μια ενδο-ομαδική ή εξω-ομαδική μειονότητα. Το μήνυμα της έξω-ομαδικής μειονότητας εύκολα απορρίπτεται, διότι δεν υπάρχει κάποια ανάγκη κοινωνικής ταύτισης μαζί της από τους αναγνώστες. Τα πράγματα αλλάζουν όταν η μειονότητα είναι ενδο-ομαδική. Λόγω μιας κοινής κοινωνικής ταύτισης δεν μπορεί να απορριφθεί η πρότασή της με την ίδια ευκολία. Πρέπει με κάποιο τρόπο να διατηρηθεί η ομαδική συνοχή. Σ' αυτό το σημείο οι Crano και Chen (1998) αναφέρουν την ύπαρξη ενός άρρητου συμβολαίου συνύπαρξης, το συμβόλαιο επιείκειας.

Σύμφωνα μ' αυτό το συμβόλαιο, η μειονότητα συμβιβάζεται με το γεγονός ότι η εναλλακτική της πρόταση δεν μπορεί να αφομοιωθεί πλήρως από την ομάδα προκειμένου να μην προσβληθεί η ταυτότητα της. Η πλειονότητα της ομάδας από την μεριά της δηλώνει διατεθειμένη να επεξεργαστεί με προσοχή το μήνυμα της μειονότητας, δεχόμενη επιρροή σε περιφερειακά σχετιζόμενα ζητήματα. Αυτή η έμμεση αλλαγή με την πάροδο του χρόνου θα αμβλυνθεί, λόγω της ανισορροπίας που υπάρχει με το κεντρικό θέμα, δεδομένου ότι όλα τα θέματα σχετίζονται και αλληλεξαρτώνται, προκειμένου να υπάρχει γνωστική ισορροπία (Festinger, 1957). Εάν η περιφερειακή αλλαγή όμως είναι αρκετά ισχυρή, θα καταφέρει σε βάθος χρόνου να αλλάξει επίσης το κεντρικό θέμα, επιτρέποντας στην ενδο-ομαδική

μειονότητα να προκαλέσει μια ετεροχρονισμένη άμεση αλλαγή, δηλαδή να ασκήσει την επιρροή της.

Η εικόνα της πηγής

Στο πείραμα των Mugny, Kaiser και Papastamou (1983) πραγματοποιήθηκε επίσης μια παραγοντική ανάλυση που αφορούσε την μέτρηση της εικόνας της πηγής. Οι συμμετέχοντες στους οποίους ελαττώνεται η επιρροή μετά την εισαγωγή της μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης, προσλαμβάνουν την πηγή επίσης ως πιο άκαμπτη. Φαίνεται να υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των μεταβλητών της ψυχολογιοποίησης και της εικόνας της πηγής, η οποία αξίζει περαιτέρω διερεύνηση. Ωστόσο, όταν οι συμμετέχοντες είναι σε θέση να ανταποδώσουν τα αίτια της διαφωνίας με τα μέλη της ενδο-ομαδικής μειονότητας στα ιδιαίτερα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της, λύνεται η σύγκρουση που έχει δημιουργηθεί στις συγκεκριμένες πειραματικές συνθήκες.

Η ψυχολογιοποίηση φαίνεται να πραγματοποιείται παράλληλα με μια αλλοίωση της εικόνας της πηγής που έχουν οι συμμετέχοντες για την πηγή. Στο παρακάτω πείραμα (Papastamou, 1986) οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο γνώμης που αφορούσε την μόλυνση του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, απάντησαν σε ένα ερωτηματολόγιο που θα χρησιμοποιηθεί και στα πειράματα της παρούσας διατριβής. Πρόκειται για την μέτρηση της εικόνας της πηγής, η οποία αποτελείται από 21 επταβάθμιες κλίμακες, οι οποίες στα άκρα τους έχουν δύο αντίθετα επίθετα, όπως: “Μεροληπτικοί – Αμερόληπτοι” και “Ευλύγιστοι – Άκαμπτοι”. Μια παραγοντική ανάλυση πάνω στις απαντήσεις των κλιμάκων αυτών ανέδειξε τρεις παράγοντες, την «ψυχολογική ανισορροπία», την «ακαμψία» και την «πολιτική ανεξαρτησία». Οι παράγοντες «ψυχολογική ανισορροπία» και «ακαμψία» φάνηκαν να επηρεάζονται από την μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης. Οι συμμετέχοντες που ψυχολογιοποίησαν την μειονοτική πηγή επιρροής, θεώρησαν την μειονότητα πιο ψυχολογικά ανισόρροπη και πιο άκαμπτη σε σχέση με τους συμμετέχοντες που δεν ψυχολογιοποίησαν την πηγή. Αυτή η αιτιακή σχέση της ψυχολογιοποίησης που ελαττώνει την μειονοτική επιρροή, επειδή αυξάνει την προσλαμβανόμενη ψυχολογική ανισορροπία και ακαμψία της πηγής, θα μπορούσε πλέον να τεκμηριωθεί με μια σύγχρονη ανάλυση διαμεσολάβησης (Hayes, 2013, 2018). Στα πειράματα της παρούσας διατριβής θα εξεταστεί η εγκυρότητα αυτής της διαμεσολάβησης.

Ακαμψία και ευλυγισία

Από τα χαρακτηριστικά που μετριοούνται στην κλίμακα της εικόνας της πηγής φαίνεται η ακαμψία/ευλυγισία να είναι στενά συνδεδεμένη με την επιρροή και την ψυχολογιοποίηση. Σ' ένα σχετικό πείραμα (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980) 80 συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο σε μορφή προ-τεστ που αφορούσε την μόλυνση του περιβάλλοντος. Στην συνέχεια, διάβασαν ένα κείμενο για το οποίο πληροφορήθηκαν ότι προερχόταν από μια μειονότητα. Στο κείμενο υποστηριζόταν η άποψη ότι κυρίως οι βιομηχανίες ήταν υπεύθυνες για την μόλυνση του περιβάλλοντος και όχι τόσο οι πολίτες. Στους μισούς συμμετέχοντες παρουσιαζόταν το κείμενο σε άκαμπτη μορφή με συνθήματα όπως «Η κυβέρνηση πρέπει να κλείσει όλες τις βιομηχανίες που ευθύνονται για την μόλυνση του περιβάλλοντος». Στους άλλους μισούς συμμετέχοντες η μειονότητα παρουσιαζόταν με ευλύγιστο τρόπο, με συνθήματα όπως «Η κυβέρνηση πρέπει να δίνει πρόστιμο σε όσες βιομηχανίες ευθύνονται για την μόλυνση του περιβάλλοντος».

Στην συνέχεια εισάχθηκε και η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης. Οι μισοί συμμετέχοντες οδηγήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή, όχι όμως οι άλλοι μισοί. Έπειτα συμπλήρωσαν όλοι οι συμμετέχοντες ξανά το ερωτηματολόγιο που αφορούσε την μόλυνση του περιβάλλοντος.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στην περίπτωση της ευλύγιστης μειονότητας, η επιρροή ελαττώνεται αισθητά όταν οι συμμετέχοντες ψυχολογιοποίησαν την πηγή σε σχέση με τους συμμετέχοντες που δεν την ψυχολογιοποίησαν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ψυχολογιοποίηση στρέφει την προσοχή των συμμετεχόντων στα ιδιαίτερα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας και όχι τόσο στο περιεχόμενο του κειμένου. Μ' αυτόν τον τρόπο εξηγείται ο λόγος που η συγκεκριμένη μειονότητα υποστηρίζει τις θέσεις της, όχι δηλαδή λόγω μιας αντικειμενικής πραγματικότητας, αλλά λόγω των ιδιαίτερων ψυχολογικών της χαρακτηριστικών.

Στην περίπτωση της άκαμπτης μειονότητας η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης δεν προκάλεσε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των πειραματικών συνθηκών. Και στις δύο συνθήκες (ψυχολογιοποίηση και μη) η μειονοτική επιρροή ήταν σημαντικά ελαττωμένη. Φαίνεται η ακαμψία της μειονότητας να αποτρέπει τους συμμετέχοντες να επεξεργάζονται το κείμενο με τρόπο που να επιτρέπει κάποια επιρροή. Ίσως η ίδια η ακαμψία να προκαλεί από μόνη της μια ψυχολογιοποίηση, ασχέτως εάν αυτή εισάγεται ή όχι μέσω των πειραματικών συνθηκών. Μια σύγχρονη ανάλυση διαμεσολάβησης θα είναι σε θέση να αναδείξει μια αιτιακή

σχέση. Αυτό βέβαια θα είναι μια ένδειξη ότι η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει τη λειτουργία της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980) μέσω της εικόνας της πηγής.

Ένα πολύ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της λειτουργίας της ψυχολογιοποίησης είναι το γεγονός ότι δεν έχει σημασία η χροιά των ψυχολογικών χαρακτηριστικών της πηγής στα οποία εστιάζουν οι συμμετέχοντες την προσοχή τους. Είτε στρέφεται η προσοχή σε θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά, είτε σε αρνητικά, η επιρροή φαίνεται να ελαττώνεται. Φτάνει και μόνο τα χαρακτηριστικά στα όποια οι συμμετέχοντες στρέφουν την προσοχή τους, να είναι *ψυχολογικά*.

Μια κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στα πειράματα της ψυχολογιοποίησης (Παπαστάμου, 1989) χρησιμοποιήθηκε επίσης στα πειράματα της παρούσας διατριβής. Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο οι συμμετέχοντες απαντούν κατά πόσο θα χρησιμοποιούσαν επιχειρήματα που αφορούν είτε το περιεχόμενο του κειμένου επιρροής είτε την πηγή του κειμένου επιρροής. Όλες οι ερωτήσεις που αφορούν την πηγή, αναφέρονται σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Επίσης, τα μισά επιχειρήματα του ερωτηματολογίου είναι θετικά, τα άλλα μισά αρνητικά. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να μετρηθεί εάν οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν πιο πολύ επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του μηνύματος ή επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Επίσης οι συμμετέχοντες μπορούν να δείξουν την προτίμησή τους είτε στα αρνητικά επιχειρήματα, είτε στα θετικά.

Επειδή όλες οι ερωτήσεις της κλίμακας αυτής παρουσιάζονται ξεχωριστά, χωρίς να αποκλείει η μια την άλλη, στην πράξη είναι εφικτό οι συμμετέχοντες να απαντήσουν θετικά (ότι δηλαδή θα χρησιμοποιούσαν κάποιο επιχειρήμα) στις αρνητικές και θετικές ερωτήσεις ταυτοχρόνως.

Η κλίμακα επιτρέπει με άλλα λόγια την εμφάνιση μιας σχετικής αμφιθυμίας.

Αμφιθυμία

Ένας παράγοντας ο οποίος ενδέχεται να έχει σημασία για τα πειραματικά σχέδια αυτής της διατριβής είναι η αμφιθυμία (Mucchi-Faina, 2010). Η αμφιθυμία αναφέρεται στο γεγονός ότι ο στόχος μιας απόπειρας επιρροής μπορεί να καλλιεργήσει ταυτόχρονα αρνητικές και θετικές σκέψεις και στάσεις απέναντι σε κάποιο θέμα ή κάποια πηγή. Ο βαθμός της αμφιθυμίας στην συνέχεια ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην ποσότητα και στον τρόπο επιρροής, αναλόγως

βέβαια εάν πρόκειται για μια πλειονότητα ή μειονότητα που προσπαθεί να ασκήσει την επιρροή.

Σε ένα πείραμα (Mucchi-Faina & Cicoletti, 2006) οι συμμετέχοντες διάβασαν ένα κείμενο με το οποίο είτε είχαν υψηλή προσωπική εμπλοκή είτε όχι. Επίσης, προερχόταν είτε από μια μειονότητα είτε από μια πλειονότητα.

Η στάση που εξέφραζε το περιεχόμενο του κειμένου είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε να είναι αντίθετη με αυτή των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συνθήκη στην οποία η προσωπική εμπλοκή των συμμετεχόντων ήταν χαμηλή, προκαλούσε περισσότερη αμφιθυμία σε σχέση με την συνθήκη όπου η προσωπική εμπλοκή ήταν υψηλή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην περίπτωση της χαμηλής εμπλοκής υπάρχει η δυνατότητα για τους συμμετέχοντες, χωρίς την ταραχή της απειλής, να επεξεργαστούν με ήρεμο και συστηματικό τρόπο το περιεχόμενο του μηνύματος και να ζυγίσουν τα υπέρ και τα κατά. Στην περίπτωση της προσωπικής εμπλοκής, το μήνυμα επεξεργάζεται μέσω πιο μονοδιάστατων σκέψεων, μέχρις ότου ή να απορριφθεί, ή να δημιουργήσει στους συμμετέχοντες εναλλακτικές σκέψεις στην περίπτωση που δεν μπορεί να απορριφθεί.

Στην συνέχεια αποδείχθηκε ότι και το μήνυμα της μειονότητας αλλά και της πλειονότητας αυξάνουν την αμφιθυμία στην περίπτωση που η προσωπική εμπλοκή είναι χαμηλή. Μόνο που στο μήνυμα της μειονότητας φάνηκε η επιρροή να επηρεάζεται από το ποσοστό αμφιθυμίας. Εάν η συστηματική επεξεργασία συνοδευόταν με αμφιθυμία, υπήρξε περισσότερη επιρροή λόγω του κατάλληλου ζυγίσματος των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων. Στο μήνυμα της πλειονότητας υπήρξε επίσης θετική επιρροή κατόπιν συστηματικής επεξεργασίας, αλλά δεν υπήρξε επιρροή από την αμφιθυμία.

Το θέμα της αμφιθυμίας έχει εξίσου ενδιαφέρον για τα πειράματα που παρουσιάζονται σε αυτή την διατριβή. Εξάλλου υπάρχουν στο σχεδιασμό τα κατάλληλα εργαλεία για να μετρηθεί. Στην κλίμακα της ψυχολογιοποίησης μετριοούνται τα αρνητικά και θετικά επιχειρήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες για το περιεχόμενο του κειμένου και τους συντάκτες με ξεχωριστές ερωτήσεις, δηλαδή με πολυδιάστατο τρόπο. Θετικές απαντήσεις στις αρνητικές και θετικές ερωτήσεις θα υποδήλωνε μια μεγαλύτερη αμφιθυμία.

Το ίδιο ισχύει και για την κλίμακα της εικόνας της πηγής, όπου οι συμμετέχοντες έχουν εκ νέου τη δυνατότητα να απαντήσουν θετικά ταυτόχρονα σε αρνητικά και θετικά χαρακτηριστικά της πηγής. Όσο πιο πολλοί το κάνουν αυτό, τόσο μεγαλύτερη η αμφιθυμία.

Οι θεωρητικές εξελίξεις και το πειραματικό έργο που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα, δείχνουν ότι η επιρροή δεν είναι ένα φαινόμενο που λαμβάνει χώρα μόνο του. Εξαρτάται από την αλληλεπίδραση πολλών παραμέτρων και συνθηκών, που ανακαλύφθηκαν και ερευνήθηκαν με την διαχρονική εξέλιξη στον τομέα της κοινωνικής επιρροής και πειθούς. Σιγά σιγά τα αρχικά μοντέλα κύριων επιδράσεων αναγκάστηκαν να κάνουν χώρο για τα πιο σύνθετα ενδεχομενικά μοντέλα.

Οι σύγχρονες εξελίξεις στον τομέα της επιρροής

Ο Stroebe (2010) παρουσιάζει έναν διαχωρισμό ανάμεσα σε μοντέλα κύριων επιδράσεων και μοντέλα ενδεχομενικών θεωριών. Στα μοντέλα κύριων επιδράσεων όλες οι μεταβλητές, όπως το καθεστώς της πηγής ή η ποσότητα και ποιότητα των επιχειρημάτων προκαλούν μια κύρια επίδραση (Maass & Clark, 1983, 1986; Mackie 1987). Στις ενδεχομενικές θεωρίες η επίδραση του καθεστώτος της πηγής (πλειονοτική ή μειονοτική) επηρεάζεται από τουλάχιστον τρεις παράγοντες. Πρόκειται για την προσωπική σπουδαιότητα του θέματος, την θέση της πηγής σε σχέση με το καθεστώς της και τις προγενέστερες στάσεις των συμμετεχόντων στο θέμα επιρροής.

Όσον αφορά την σπουδαιότητα του θέματος υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις στα διάφορα πειράματα που έχουν δοκιμάσει διαχρονικά να εξετάσουν τον παράγοντα αυτόν. Ενώ σε κάποιες από αυτές τις μελέτες η προσωπική σπουδαιότητα του θέματος επιρροής μπορεί να είναι υψηλή, μπορεί όμως να υπάρχουν διαφορές από μελέτη σε μελέτη κατά πόσο η θεματική μπορεί να συγκρούεται με τα συμφέροντα των συμμετεχόντων ή στο πόσο απειλητικό οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν το θέμα.

Οι Trost et al. (1992) και Martin και Hewstone (2001) χρησιμοποίησαν και οι δύο ένα θέμα που αφορούσε άμεσα τα συμφέροντα των φοιτητών, την εισαγωγή επιπλέον εξετάσεων στα πανεπιστήμιά τους. Στη συνθήκη υψηλής προσωπικής σπουδαιότητας τα αποτελέσματα ήταν σύμφωνα με τα ευρήματα των Baker και Petty (1994), δηλαδή μεγαλύτερη επιρροή λόγου συστηματικής επεξεργασίας στη συνθήκη του καθεστώτος της πλειονότητας. Στη συνθήκη της χαμηλής σπουδαιότητας οι Trost et al. (1992) είχαν βρει την μειονότητα να ασκεί περισσότερη επιρροή, ενώ οι Martin και Hewstone (2001) συμπέραναν ότι στην αντίστοιχη συνθήκη υπερισχύει η επιρροή της πλειονότητας. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στο πείραμα των Trost et al. (1992) είχε δοθεί και κάποια έμφαση στην αποφασιστικότητα και σταθερότητα της

μειονότητας, τα οποία χαρακτηριστικά είναι κατά τον Moscovici (1980) απαραίτητα συστατικά για να υπάρξει μεταστροφή. Μόνο έτσι η μειονότητα μπορεί να προκαλέσει στους αναγνώστες περιέργεια για τη θέση της και συμπάθεια για τη γενναιότητά της. Σε μια έρευνα του Kerr (2002) βρέθηκε επίσης περισσότερη επιρροή της πλειονότητας στην συνθήκη χαμηλής εμπλοκής, παρόλο του γεγονότος ότι το υποτιθέμενο μέλος της μειονότητας που υποστήριζε τη θέση ήξερε ότι αυτή ήταν μη δημοφιλής και έπρεπε να την υποστηρίξει μπροστά σε κάποια πλειονότητα. Και πάλι σ' αυτόν τον χειρισμό η έμφαση βρίσκεται στην δημόσια έκθεση και όχι στην απαιτούμενη σταθερή συμπεριφορά (ή κάποιο άλλο στυλ συμπεριφοράς που αυξάνει την συμπάθεια προς την μειονότητα, όπως την αποφασιστικότητα) προκειμένου να υπάρξει μειονοτική επιρροή.

Ο παράγοντας της θέσης της πηγής αναφέρεται στην αναμενόμενη συμφωνία ή ασυμφωνία της πηγής με την θέση που εκφράζει. Στο τρίτο κεφάλαιο αυτής της διατριβής γίνεται η περιγραφή των πειραμάτων των Baker & Petty (1994), στα οποία αποδεικνύεται μια επιρροή μετά από συστηματική επεξεργασία, όταν αυτός ο συνδυασμός είναι μη αναμενόμενος. Οι Martin και Hewstone (2003) προσπάθησαν να προσθέσουν στην ερμηνεία των Baker & Petty (1994) το γεγονός ότι η θεματική του μηνύματος στα πειράματα αυτά είναι σε αντίθεση με τα συμφέροντα των φοιτητών. Προσπάθησαν να αποδείξουν την θέση τους με ένα πείραμα όπου εισήγαγαν στους συμμετέχοντες δύο θεματικές, η μία να πηγαίνει εναντίον στα συμφέροντά τους (η εισαγωγή του ευρώ στην Βρετανία) και η δεύτερη να είναι ουδέτερη (η εκούσια ευθανασία). Δυστυχώς όμως, οι δύο θεματικές διέφεραν επίσης στο ποσοστό της σπουδαιότητας που είχαν για τον κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά, μη επιτρέποντας την δημιουργία ξεκάθαρων συμπερασμάτων. Ένα άλλο ζήτημα δημιουργείται από τον βαθμό προσλαμβανόμενης απειλής. Οι θεματικές της εισαγωγής επιπλέον εξετάσεων στο πανεπιστήμιο των φοιτητών και της εισαγωγής του ευρώ στη Βρετανία πράγματι συγκρούονται εξίσου με τα προσωπικά συμφέροντα των συμμετεχόντων. Θα μπορούσε όμως εύκολα να φανταστεί κανείς ότι η πρώτη θεματική ίσως να προσλαμβάνεται ως πιο άμεσα απειλητική.

Όσον αφορά τον τρίτο παράγοντα, ο οποίος αφορά την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, ο Stroebe (2010) παρουσιάζει τα πειράματα των Erb, Bohner, Rank και Einweiler (2002). Στα πειράματα αυτά γίνεται μια προσπάθεια να αποδειχθεί ότι εάν οι συμμετέχοντες έχουν ήδη ή όχι μια ισχυρή θέση πάνω στην θεματική, αυτό θα επηρεάσει τα αποτελέσματα. Οι θεματικές στα πειράματα αυτά όμως είναι τόσο διαφορετικές με τις μελέτες που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα, που καθιστούν αδύνατη την κάθε σύγκριση. Πρώτον, όλες

οι θεματικές στα πειράματα των Erb et al. (2002) ήταν χαμηλής (το πολύ μέτριας) προσωπικής σπουδαιότητας και καμία δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί άμεση απειλή για τους συμμετέχοντες. Δεύτερον, ο χειρισμός του καθεστώτος της πλειονότητας/μειονότητας έγινε βάσει της κατανομής απόψεων μιας υποτιθέμενης συζήτησης και όχι βάσει ποσοστών υποστήριξης στην ευρύτερη κοινωνία, όπως στα άλλα πειράματα που περιγράφηκαν έως τώρα. Παρόλο που δεν υπάρχει έδαφος για σύγκριση, προέκυψε η ανάγκη μέτρησης των πρωταρχικών στάσεων των συμμετεχόντων σχετικά με τη θεματική των ερευνών της παρούσας διατριβής.

Στα πειράματα της παρούσας διατριβής επιλέχθηκε ως θεματική των κειμένων επιρροής η προκατειλημμένη ή μη προκατειλημμένη στάση μιας ανώνυμης ομάδας έναντι των Αλβανών μεταναστών. Η επιλογή της θεματικής αυτής γίνεται βάση της πεποίθησης ότι οι θεματικές που χρησιμοποιούνται στα πειράματα στον τομέα της κοινωνικής επιρροής δεν έχουν πάντα την ίδια κοινωνική βαρύτητα μεταξύ τους, ακόμα και εάν η προσωπική εμπλοκή είναι μεγάλη. Η απόπειρα αλλαγής της στάσης που αφορά τα κριτήρια αποφοίτησης σε κάποιο πανεπιστήμιο ίσως να μην συγκρίνεται με μια απόπειρα αλλαγής της στάσης έναντι κάποιας κοινωνικής ομάδας, όπως είναι οι Αλβανοί μετανάστες. Πρόκειται για μια θεματική με κοινωνικό βάρος που ενδεχομένως είναι σε θέση να προκαλέσει έντονες εσωτερικές συγκρούσεις. Από τη μια υφίστανται οι προκαταλήψεις, που τρέφονται και υπάρχουν στη σημερινή κοινωνία, κι από την άλλη έρχονται σε αντιπαράθεση με τις πλέον καθιερωμένες αντιρατσιστικές νόρμες (Pérez & Mugny, 1993). Για αυτό το λόγο η θεματική των ερευνών της παρούσας διατριβής ενδεχομένως να είναι ιδιαίτερης σημασίας για τον κάθε συμμετέχοντα λόγω της κοινωνικής βαρύτητας του θέματος, χωρίς όμως να είναι άμεσα απειλητική για τον καθένα.

Σκοπός της παρούσας έρευνας

Παραπάνω παρουσιάστηκαν πολλοί παράγοντες από διάφορες έρευνες που με κάποιο τρόπο έχουν επίπτωση στην λειτουργία της άσκησης της επιρροής, συχνά και αναλόγως το πειραματικό σχέδιο. Για τον σκοπό της παρούσας διατριβής εντάχθηκαν οι πιο βασικοί και καθοριστικοί παράγοντες μέσα σ' ένα ερευνητικό σχέδιο, μέσω μιας σειράς πειραμάτων.

Σαν κοινοί παρονομαστές εμφανίζονται το είδος της επεξεργασίας, η οποία μπορεί να είναι συστηματική ή ευρετική σύμφωνα με το «Ευρετικό/Συστηματικό Μοντέλο» (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993), η κατεύθυνση της επιρροής η οποία μπορεί να εξαρτηθεί από το καθεστώς της μειονότητας ή της πλειονότητας της πηγής, η προγενέστερη

στάση των συμμετεχόντων, η προσωπική σημασία του μηνύματος επιρροής και το γεγονός εάν οι στάσεις που δημιουργούνται μετά την επιρροή είναι “δυνατές” ή “αδύναμες”. Η εμπιστοσύνη που τρέφουν οι συμμετέχοντες στις στάσεις τους μετά την απόπειρα επιρροής παίζει επίσης καθοριστικό ρόλο για την επιτυχία της επιρροής.

Η ψυχολογιοποίηση είναι επίσης σε θέση να αποτρέψει και να εκμηδενίσει μια ενδεχόμενη επιρροή της μειονότητας. Υπάρχουν παράγοντες που ανοίγουν περισσότερο ή λιγότερο τον δρόμο στην ψυχολογιοποίηση να εκτελέσει τον σκοπό της, όπως η ενδο-ομαδικότητα ή έξω-ομαδικότητα της μειονοτικής πηγής, η ιδεολογική ομοιότητα ή ανομοιότητα των μειονοτήτων, η εικόνα της πηγής και η ένταση της σύγκρουσης. Πρόκειται ως επί το πλείστον για τους ίδιους παράγοντες που έχουν επιπτώσεις στην επιρροή.

Τα συμπεράσματα των πειραμάτων του Wigboldus (1998) υποστηρίζουν ότι η επιρροή που πραγματοποιείται μέσω της λεκτικής επικοινωνίας και μέσω του γραπτού λόγου επηρεάζεται από τον παράγοντα του επίπεδου αφαίρεσης της γλώσσας.

Η ένταξη πιο άρρητων και έμμεσων μεταβλητών που έχουν επιπτώσεις στην επιρροή είναι πολύ σημαντική για το σκοπό της παρούσας διατριβής, επειδή θα μπορέσει να εξεταστεί όχι μόνο η επίδρασή τους στην επιρροή, αλλά επίσης και η συσχέτιση με τους πιο “άμεσους” παράγοντες, δηλαδή τους παράγοντες που θα μετρηθούν μέσω άμεσων ερωτήσεων προς τους συμμετέχοντες, όπως η κλίμακα της ψυχολογιοποίησης, η κλίμακα προκαταλήψεων και η κλίμακα της εικόνας της πηγής. Θα εξεταστεί κατά πόσο και πως το επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας που χρησιμοποιείται σε ένα γραπτό κείμενο συνδέεται με την τελική επιρροή και ποια είναι η σχέση της με την ψυχολογιοποίηση. Σκοπός είναι τα πειράματα που ακολουθούν να δώσουν μια ένδειξη για τις επιδράσεις των ανεξαρτήτων μεταβλητών στο επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας, στην ψυχολογιοποίηση, στην εικόνα της πηγής και στην τελική άσκηση της επιρροής.

Ο ενιαίος κορμός των πειραμάτων του ερευνητικού σχεδίου

Ανάμεσα στα πειράματα της παρούσας διατριβής θα υπάρχουν αρκετά όμοια-ενιαία στοιχεία και σε κάθε πείραμα θα υπάρχουν συγκεκριμένες μετατροπές ή προσθήσεις. Σε όλα τα πειράματα οι συμμετέχοντες θα απαντούν αρχικά σε ένα προ-τεστ το οποίο θα μετράει την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πάνω στις προκαταλήψεις έναντι των μεταναστών. Επίσης, θα διαβάζουν όλοι οι συμμετέχοντες το βασικό κείμενο επιρροής το οποίο θα είναι

είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους Αλβανούς μετανάστες. Ο λόγος που οι Αλβανοί μετανάστες αποτελούν την ομάδα-στόχο βρίσκεται στο γεγονός ότι πρόκειται για μια εμφανής και αρκετά μεγάλη μειονότητα, η οποία βρίσκεται ήδη κοντά 30 χρόνια στην Ελλάδα, έναντι της οποίας ο κάθε αυτόχθονος Έλληνας πλέον θα έχει σχηματίσει μια στάση.

Σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής υπάρχει ένας πειραματικός χειρισμός ο οποίος έχει σκοπό είτε να εστιάσει την προσοχή των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής, είτε στα γενικά ή ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου επιρροής. Στο πρώτο και τρίτο πείραμα οι συμμετέχοντες εστιάζουν την προσοχή τους είτε στο περιεχόμενο είτε στους συντάκτες του κειμένου επιρροής. Σύμφωνα με το «Μοντέλο Πιθανότητας Λεπτομερούς Επεξεργασίας» (Petty & Cacioppo, 1986) και το «Ευρετικό/Συστηματικό Μοντέλο» (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993) η εστίαση της προσοχής των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής είναι ένδειξη λεπτομερής ή συστηματικής επεξεργασίας η οποία βάσει των ευρημάτων των παραπάνω ερευνητών θα πρέπει να έχει μια αυξημένη επιρροή ως αποτέλεσμα. Η επιρροή στην προκειμένη περίπτωση θα εξαρτάται από την ισχύ των επιχειρημάτων του κειμένου. Η εστίαση της προσοχής των συμμετεχόντων στους συντάκτες του μηνύματος επιρροής θεωρείται από τα παραπάνω μοντέλα ως ένα ευρετικό στοιχείο το οποίο θα συμβάλει μόνο στην άσκηση της επιρροής όταν η πηγή θεωρείται αξιόπιστη.

Το κείμενο επιρροής των πειραμάτων της παρούσας διατριβής συντάχθηκε με έναν τρόπο ώστε να παρουσιάζονται οι θέσεις των συντακτών, χωρίς όμως αυτή να υποστηρίζεται με ισχυρά ή αδύναμα επιχειρήματα. Μ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί να ερευνηθεί εάν η «σκέτη» εστίαση στο κείμενο αρκεί να προκαλέσει κάποια μεταβολή στις αρχικές στάσεις των συμμετεχόντων. Όταν οι συμμετέχοντες οδηγηθούν να εστιάσουν στους συντάκτες ωστόσο, η επιρροή θα εξαρτάται μάλλον από την εικόνα που έχουν καλλιεργήσει οι συμμετέχοντες για τους συντάκτες.

Στο δεύτερο πείραμα εξετάζεται η ψυχολογιοποίηση στα πλαίσια του συγκεκριμένου ερευνητικού σχεδίου, όπου οι συμμετέχοντες καλούνται να εστιάσουν είτε στα χαρακτηριστικά της πηγής είτε στα *ψυχολογικά* της χαρακτηριστικά. Η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης εξετάζεται στο παρόν ερευνητικό σχέδιο με σκοπό να συγκριθεί η λειτουργία της με την μεταβλητή της εστίασης των συμμετεχόντων στο κείμενο ή στον συντάκτη.

Σε όλα τα πειράματα στη συνέχεια οι συμμετέχοντες παράγουν κάποιο γραπτό λόγο γι' αυτό στο οποίο έχουν οδηγηθεί να εστιάσουν. Μόνο στο δεύτερο πείραμα οι μισοί συμμετέχοντες

δεν παράγουν γραπτό λόγο, επειδή στο συγκεκριμένο πείραμα η παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου είναι μέρος του πειραματικού χειρισμού.

Μετά από την παραγωγή (ή μη) του γραπτού λόγου οι συμμετέχοντες συμπληρώνουν ένα ερωτηματολόγιο με 16 ερωτήσεις το οποίο έχει σκοπό να μετρήσει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν επιχειρήματα που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου επιρροής που διάβασαν. Επίσης, οι μισές ερωτήσεις ήταν αρνητικές και οι άλλες μισές θετικές είτε ως προς το περιεχόμενο είτε ως προς τους συντάκτες. Όλα τα χαρακτηριστικά στα οποία αναφέρονται οι ερωτήσεις που εστιάζουν στους συντάκτες είναι ψυχολογικά. Γι' αυτό το λόγο η παρούσα κλίμακα θέτει την έννοια της ψυχολογιοποίησης ως εξαρτημένη μεταβλητή.

Στη συνέχεια συμπληρώνουν την κλίμακα της προκατάληψης, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί έπειτα από την διερεύνηση του Ιατρίδη (2003), ώστε να είναι το περισσότερο δυνατόν κατάλληλη για τα ελληνικά δεδομένα.

Στο τέλος, οι συμμετέχοντες συμπληρώνουν την κλίμακα της εικόνας της πηγής και απαντούν σε κάποιες τελευταίες δημογραφικές ερωτήσεις, που έχουν κυρίως σκοπό να εξακριβώσουν εάν ο συμμετέχων είναι γηγενής ή αλλοδαπός.

Επίσης θα πραγματοποιηθούν αναλύσεις περιεχομένου στα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων. Θα χρησιμοποιηθεί το λογισμικό IRAMUTEQ 0.7. Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί επίσης βασικό στοιχείο των αποτελεσμάτων. Οι αναλύσεις διαμεσολάβησης ίσως να μην είναι αρκετές από μόνες τους να δώσουν απαντήσεις για την ίδια τους την αιτία. Μια εστίαση στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων θα μπορέσει να δώσει κάποιες απαντήσεις για την πραγματική ροή των σκέψεων που ανοίγουν το δρόμο για την άσκηση της επιρροής.

Παρακάτω ακολουθούν αναλυτικά τα πειράματα της διατριβής αυτής. Στο παράρτημα 1 είναι απεικονισμένες όλες οι κλίμακες και τα κείμενα επιρροής που χρησιμοποιήθηκαν σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής.

Οι επιπτώσεις της απόπειρας αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας με την πηγή στην επιρροή

Σύμφωνα με την Θεωρία της επεξεργασίας της σύγκρουσης -ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) η επιρροή και η αλλαγή στάσεων κινητοποιείται από μια ανεπιθύμητη ασυμφωνία/διαφωνία με μια κεντρική ομάδα αναφοράς του ατόμου. *«Η κάθε διαδικασία επιρροής είναι απόρροια μιας διαφωνίας με κάποιους «σημαντικούς άλλους» (δηλαδή με την πηγή επιρροής). Η έννοια της επεξεργασίας της σύγκρουσης αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται την αντιπαράθεση απόψεων και δίνουν νόημα σε αυτή τη διαφωνία»* (Quiamzade, Mugny, Falomir-Pichastor & Butera (2010). Οι Sanchez-Mazas, Pérez, Navarro, Mugny & Jovanovic (1993) προσπάθησαν μέσω μιας σειράς πειραμάτων να προκαλέσουν την κανονιστική σύγκρουση που δημιουργείται όταν δεν υπάρχει η αναμενόμενη συμφωνία με αυτές τις «σημαντικές» ενδο-ομάδες.

Στα πειράματα αυτά μετρήθηκε στους συμμετέχοντες (όλοι αυτόχθονες Ελβετοί) η προγενέστερη στάση τους απέναντι στους μετανάστες. Στη συνέχεια, οδηγήθηκαν να κάνουν μια κατανομή πόντων είτε υπέρ της αυτόχθονης ενδο-ομάδας τους, είτε υπέρ μιας ομάδας μεταναστών. Ύστερα από την κατανομή των πόντων οι συμμετέχοντες ήρθαν αντιμέτωποι με ένα κείμενο υποστηρικτικό προς τους μετανάστες, που προέρχονταν από μια ανώνυμη αντιρατσιστική ομάδα αναφοράς. Η στάση που εξέφραζε το κείμενο είχε σχεδιαστεί από τους ερευνητές ώστε να είναι σύμφωνο με την αντιρατσιστική νόρμα που επικρατεί στην κοινωνία της Ελβετίας. Όσοι συμμετέχοντες με μια προκατειλημμένη προγενέστερη στάση είχαν κάνει μια κατανομή πόντων υπέρ της ενδο-ομάδας, βίωσαν σύμφωνα με τους ερευνητές και σύμφωνα με την ΘΕΣ την μεγαλύτερη σύγκρουση. Ήταν ακριβώς αυτή η μερίδα των συμμετεχόντων που έδειξαν την μεγαλύτερη μεταβολή όσον αφορά την προγενέστερη τους στάση προς μια μικρότερη προκατάληψη σε σχέση με τους συμμετέχοντες που δεν είχαν ευνοήσει την ενδο-ομάδα στην κατανομή των πόντων ή που είχαν ήδη μια προγενέστερη στάση μη προκατειλημμένη.

Σε ένα άλλο πείραμα, επίσης σχεδιασμένο στα πλαίσια της οπτικής της ΘΕΣ, οι Pérez, Mugny, Llavata & Fierres (1993) εντείναν την εσωτερική σύγκρουση αναγκάζοντας τους συμμετέχοντες να αποδώσουν στερεοτυπικά επίθετα στην ενδο-ομάδα και σε μια φυλή Τσιγγάνων. Η λίστα με τα επίθετα από τα οποία μπορούσαν να διαλέξουν εμπεριείχε είτε

αποκλειστικά αρνητικά επίθετα είτε αποκλειστικά θετικά. Σύμφωνα με την οπτική της ΘΕΣ, η λανθάνουσα προκατάληψη συντηρείται στην κοινωνία επειδή οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν ως «στρατηγική διάκρισης» να προσδώσουν περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά στην ενδο-ομάδα παρά πιο πολλά αρνητικά χαρακτηριστικά σε μια ομάδα ξένων, καθώς ο χαρακτηρισμός με περισσότερα αρνητικά επίθετα θα ήταν δείγμα έκδηλης προκατάληψης, οπότε αποφεύγεται από τους περισσότερους ανθρώπους. Με την αποφυγή αυτή αποφεύγεται και η εσωτερική κανονιστική σύγκρουση. Πράγματι, στη συνθήκη όπου οι συμμετέχοντες αναγκάστηκαν να προσδώσουν αρνητικά επίθετα στην εξω-ομάδα των Τσιγγάνων η μεταβολή τους σε μια κλίμακα που μετράει την λανθάνουσα προκατάληψη ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με τους συμμετέχοντες που όφειλαν να προσδώσουν μόνο θετικά επίθετα. Σύμφωνα με την οπτική της ΘΕΣ, οι συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να προσδώσουν αρνητικά επίθετα, αναγκάστηκαν επίσης να βιώσουν τη διαφωνία με την αντιρατσιστική νόρμα της ενδο-ομάδας τους και να μπουν στη διαδικασία επεξεργασίας αυτής της σύγκρουσης.

Μέσω του θεωρητικού πλαισίου της ΘΕΣ αποπειράθηκε να εξηγηθεί η επεξεργασία της σύγκρουσης όταν αυτή δημιουργείται από μια ενδεχόμενη απειλητική διαφωνία με μια σημαντική ομάδα αναφοράς. Στον τομέα της γνωστικής κοινωνικής ψυχολογίας η επεξεργασία της σύγκρουσης ερμηνεύεται κυρίως με όρους γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957), επειδή η προσέγγιση αυτή δεν εστιάζει απαραίτητα στην διαφωνία με σημαντικές κοινωνικές ομάδες όπως η ΘΕΣ, αλλά έχει ως επίκεντρο την ασυμφωνία των σκέψεων. Στη συνέχεια, θα συζητηθεί μια έρευνα που είχε σκοπό να προκαλέσει μια ασυμφωνία σκέψεων μέσω μιας απόπειρας αναγκαστικής συμφωνίας.

Η αναγκαστική συμφωνία μέσω της δημιουργίας του FASE

Σε μια έρευνα των Petrocelli, Martin & Li (2010), εξετάστηκε λεπτομερώς η επίδραση της αναγκαστικής συμφωνίας. Οι ερευνητές εισήγαγαν το λεγόμενο «Forced Agreement Scale Effect- FASE (Petrocelli & Dowd, 2009; Tormala, DeSensi & Petty, 2007). Σκοπός της έρευνας ήταν να εξεταστεί σε ποιο βαθμό μπορεί να επηρεαστεί η εικόνα που έχουν οι συμμετέχοντες για ορισμένα προσωπικά τους χαρακτηριστικά και εάν αυτή η επιρροή επηρεάζει επίσης τη συμπεριφορά.

Στη μελέτη αυτή, έγινε μια απόπειρα οι συμμετέχοντες να αναγκαστούν να συμφωνήσουν με διάφορες θέσεις σχετικά με την ανάγκη τους για γνώση. Η υποχρεωτική συμφωνία αποπειράθηκε με την παρουσίαση των θεμάτων σε ένα ερωτηματολόγιο, όπου οι επιλογές

απάντησης ήταν διαμορφωμένες σε μια κλίμακα πέντε βαθμίδων, η οποία ήταν περιορισμένη ανάμεσα στο πλαίσιο “συμφωνώ λίγο” έως “συμφωνώ απόλυτα”. Για παράδειγμα, οι μισοί συμμετέχοντες αναγκάστηκαν με αυτόν τον τρόπο να συμφωνήσουν με δηλώσεις σχετικά με μια μεγάλη ανάγκη για γνώση, όπως: “Μου αρέσει να ξοδεύω ώρες να λύνω αινίγματα”. Το άλλο μισό των συμμετεχόντων αναγκάστηκε με τον ίδιο τρόπο να συμφωνήσει με φράσεις που αφορούσαν μια μικρή ανάγκη για γνώση. Η έρευνα έδειξε ότι αυτός ο πειραματικός χειρισμός της αυτοεικόνας των συμμετεχόντων επηρέασε τελικά τις σχετικές συμπεριφορές τους. Οι συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με μια αυτοεικόνα για μεγάλη ανάγκη για γνώση εμφάνισαν παρόμοιες συμπεριφορές. Οι Petrocelli et al. (2010) ανέδειξαν επίσης μια αιτιακή σχέση μεταξύ αυτής της χειραγωγημένης εικόνας του εαυτού και τις μετέπειτα συμπεριφορές, η οποία διαμεσολαβείται από τον αριθμό των σχετικών σκέψεων μ’ αυτή την νέα αυτοεικόνα, αμέσως μετά τη χειραγωγήση. Στο παρόν πείραμα δεν λήφθηκε όμως υπόψη ο παράγοντας της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων. Η επιφύλαξη αυτή αναφέρεται επίσης από τους ερευνητές (Petrocelli et al., 2010). Η τεχνητή χειραγωγήση της αυτο-εικόνας δημιουργεί μια διχοτόμηση ανάμεσα στους συμμετέχοντες, τους λεγόμενους «matchers» και «mismatchers». Οι “matchers” είναι οι συμμετέχοντες, οι οποίοι κατείχαν εκ των προτέρων μεγάλη ανάγκη για γνώση. Στο πείραμα οδηγήθηκαν να συμφωνήσουν με τις ίδιες απόψεις σχετικά με την αυτοεικόνα τους. Αντίστοιχα, οι συμμετέχοντες που κατείχαν εκ των προτέρων μια μικρή ανάγκη για γνώση οδηγήθηκαν να συμφωνήσουν με παρόμοιες απόψεις. Οι “mismatchers” συμμετέχοντες με μεγάλη ανάγκη για γνώση αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με απόψεις για μια αυτοεικόνα μικρής ανάγκης για γνώση. Ομοίως, οι συμμετέχοντες με μια εκ των προτέρων χαμηλή ανάγκη για γνώση αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με μια αυτοεικόνα υψηλής ανάγκης για γνώση. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα η ομάδα των “matchers” να ευθύνεται αποκλειστικά για τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα. Το θέμα της αναγκαστικής συμφωνίας μέσω της εφαρμογής του FASE χρήζει γι’ αυτό το λόγο περαιτέρω έρευνα.

Σχέδιο πρώτου πειράματος

Όπως συζητήθηκε στην εισαγωγή, στον πειραματικό σχεδιασμό της παρούσας διατριβής έγινε απόπειρα να ερευνηθεί από ποιους παράγοντες μπορεί να εξαρτηθεί η επιρροή των προκαταλήψεων. Εφόσον πρόκειται για ένα θέμα κοινωνικής σημασίας εκτιμάται ότι το θεωρητικό πλαίσιο της ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) είναι πιο κατάλληλο από την θεωρία της

γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957). Με το δεδομένο ότι στο επίκεντρο της ΘΕΣ βρίσκεται η αντιμετώπιση της διαφωνίας σε κάποιο κοινωνικό ζήτημα με μια σημαντική ομάδα αναφοράς, λήφθηκε σε προηγούμενες έρευνες υπόψη η μεταβλητή της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων (Sanchez-Mazas et al., 1993) και κατά πόσο αυτή απέχει από την ομάδα αναφοράς. Στο παρόν πειραματικό σχέδιο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων λήφθηκε υπόψη ως επικαλούμενη μεταβλητή και όχι ως ανεξάρτητη, εφόσον δεν μπορεί να ρυθμιστεί μέσω κάποιου πειραματικού χειρισμού.

Το ερευνητικό έργο πάνω στο FASE (Petrocelli et al., 2010) έδωσε ωστόσο βάση και έμπνευση να διερευνηθεί εάν η απόπειρα της εισαγωγής της αναγκαστικής συμφωνίας είναι ικανή να εντείνει την σύγκρουση με τέτοιο τρόπο ώστε η επεξεργασία της να έχει ως αποτέλεσμα οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην κλίμακα προκατάληψης να μην καθορίζονται αποκλειστικά από την προγενέστερή τους στάση.

Όπως συζητήθηκε παραπάνω, στο πειραματικό σχέδιο που είχε σκοπό τη διερεύνηση του FASE δεν λήφθηκε υπόψη η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Γι' αυτό το λόγο, σχεδιάστηκε στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής να εισαχθεί η μεταβλητή της αναγκαστικής συμφωνίας, αυτή τη φορά λαμβάνοντας υπόψη την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων.

Οι υποθέσεις του πρώτου πειράματος της παρούσας διατριβής διατυπώθηκαν ως εξής:

Υποθέσεις

1. Όπως συζητήθηκε παραπάνω υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι σε μια απόπειρα επιρροής των στάσεων έναντι των Αλβανών μεταναστών ενδεχομένως να παίζει καθοριστικό ρόλο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, λόγω της ύπαρξης μιας καθιερωμένης αντιρατσιστικής νόρμας στην κοινωνία (Pérez & Mugny, 1993). Είναι πολύ πιθανόν η συμμόρφωση ή σύγκρουση που δημιουργείται από την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα να έχει συμβάλει στη κοινωνική βαρύτητα του θέματος. Για το λόγο αυτό ενδέχεται οι περισσότεροι συμμετέχοντες να έχουν ήδη διαμορφώσει την άποψή τους για τους μετανάστες, η οποία δεν θα αλλάζει τόσο εύκολα σε σύγκριση με άλλες στάσεις που αποπειράθηκαν να επηρεαστούν σε άλλες έρευνες στον τομέα της κοινωνικής επιρροής. Επίσης δεν πρόκειται στη θεματική των κειμένων επιρροής στις έρευνες της παρούσας διατριβής για τη δημιουργία νέας στάσης, αλλά για μια απόπειρα

αλλαγής μιας προγενέστερης στάσης, και μάλιστα των προκαταλήψεων. Η ύπαρξη μιας προγενέστερης στάσης για τη θεματική ενός κειμένου επιρροής αποδείχθηκε ήδη σημαντικός ρυθμιστικός παράγοντας, (Stroebe, 2010) ακόμα όταν η θεματική του κειμένου επιρροής δεν αποτελείται ιδιαίτερης σημασίας για τους συμμετέχοντες (Bohner et al., 2002). Αναμένεται η επίδραση των πειραματικών χειρισμών στις έρευνες της παρούσας διατριβής να επισκιάζεται από την επίδραση της προγενέστερης στάσης. Δεν αποκλείεται ωστόσο να εμφανιστούν αλληλεπιδράσεις των πειραματικών χειρισμών με τη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πάνω στην ασκούμενη επιρροή των κειμένων που θα διαβάσουν.

2. Ο πειραματικός χειρισμός της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας δεν αναμένεται να λειτουργήσει με τον ίδιο τρόπο όπως διαπιστώθηκε στην έρευνα των Petrocelli et al. (2010), όπου η αναγκαστική συμφωνία με την θεματική του πειράματος άσκησε μια άμεση επιρροή στην άποψη των συμμετεχόντων. Λόγω της ύπαρξης μιας προγενέστερης στάσης πάνω σε ένα κοινωνικό βαρύ θέμα αναμένεται ότι, σύμφωνα με την ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) και σε συνοχή με τα αποτελέσματα των πειραμάτων των Sanchez-Mazas et al. (1993) και Pérez et al. (1993), ότι οι συμμετέχοντες που θα αναγκαστούν να συμφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο επιρροής έναντι των Αλβανών μεταναστών και οι συμμετέχοντες που θα αναγκαστούν να διαφωνήσουν με το φιλικό κείμενο υπέρ των Αλβανών μεταναστών θα έρθουν σε εντονότερη αντίθεση με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα. Τότε, οι συμμετέχοντες με μια μη προκατειλημμένη προγενέστερη στάση θα έχουν έντονα την ανάγκη επεξεργασίας και επίλυσης της σύγκρουσης αυτής. Η επίλυση αυτή θα φανεί στα αποτελέσματα, με τους ήδη μη προκατειλημμένους συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το φιλικό κείμενο και αυτοί που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο να επηρεαστούν προς μια περισσότερη μη προκατειλημμένη στάση σε σχέση με τους μη προκατειλημμένους συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με το φιλικό κείμενο και αυτούς που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο. Επίσης σύμφωνα με την ΘΕΣ, η αιτία της σύγκρουσης βρίσκεται στη διαφωνία με μια σημαντική ομάδα αναφοράς. Αναμένεται λοιπόν επίσης η σύγκρουση και κατά συνέπεια η επιρροή να είναι μεγαλύτερη όταν οι συμμετέχοντες αναγκαστούν να διαφωνήσουν με ένα κείμενο συμβατό με τη προγενέστερη τους στάση και όταν αναγκαστούν να συμφωνήσουν με ένα κείμενο ασύμβατο με τη προγενέστερη τους στάση. Ειδικά όταν ανταποκριθούν στις συγκεκριμένες πειραματικές συνθήκες σε

μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας, η επιρροή αναμένεται να φανεί αυξημένη.

3. Σύμφωνα με το Ευρετικό/Συστηματικό μοντέλο (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993) αναμένεται η επεξεργασία των κειμένων επιρροής που θα διαβάσουν οι συμμετέχοντες να είναι συστηματική όταν τους ζητηθεί κατά τη διάρκεια της παραγωγής του γραπτού λόγου να εστιάσουν στο περιεχόμενο του μηνύματος και ευρετική όταν τους ζητηθεί να εστιάσουν στους συντάκτες. Παρόλο που η επίδραση της προγενέστερης στάσης αναμένεται να είναι μεγάλη, αναμένεται ωστόσο οι συμμετέχοντες να επηρεαστούν περισσότερο από το εχθρικό ή φιλικό κείμενο όταν κατά της παραγωγής του γραπτού λόγου εστιάσουν στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής. Η εστίαση στο περιεχόμενο αναμένεται επίσης να προκύψει από την προτίμηση των συμμετεχόντων για επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου επιρροής σε σχέση με επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες (2^{ος} δείκτης της εξαρτημένης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης).
4. Όσον αφορά τους δείκτες της εξαρτημένης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης αναμένεται, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel et al., 1971; Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979; David & Turner, 1996, 1999), η επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου να αυξάνεται όσο πιο πολύ η συμμετέχοντες θα προτιμήσουν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του. Αναμένεται επίσης η προτίμηση της χρήσης θετικών επιχειρημάτων να ισχύει κυρίως για το φιλικό κείμενο, εφόσον είναι συμβατό με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα (Sanchez-Mazas et al., 1993; Pérez et al., 1993).
5. Σε έρευνες στο παρελθόν διαπιστώθηκε ότι η επιρροή σχετίζεται με διάφορα χαρακτηριστικά που έχουν να κάνουν με την εικόνα της πηγής. (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980; Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983). Ειδικότερα διαπιστώθηκε ότι η επιρροή αυξάνεται όσο η πηγή προσλαμβάνεται πιο ευέλικτη από τους συμμετέχοντες (Παπαστάμου & Μιούνυ, 1983). Αναμένεται λοιπόν να διαπιστωθεί διαμέσου μιας πορείας διαμεσολάβησης ότι οι διαφορές στην ασκούμενη επιρροή που ενδεχομένως να διαπιστωθούν ανάμεσα στις διαφορετικές πειραματικές συνθήκες να διαμεσολαβούνται από την εικόνα της πηγής και ειδικότερα από την ευελιξία. Θα εξεταστεί η πορεία διαμεσολάβησης ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές του κάθε πειράματος, τα επιχειρήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες (εξαρτημένη

μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης), την εικόνα της πηγής και την επιρροή. Αναμένεται οι ανεξάρτητες μεταβλητές να έχουν επίπτωση στην επιρροή διαμέσου του είδους των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται και την εικόνα της πηγής, σύμφωνα με τις συσχετίσεις που είχαν προκύψει από προγενέστερες έρευνες (Mugny et al., 1983; Papastamou, 1986). Σύμφωνα με τον Moscovici (1976, 1980) ένα κείμενο που προέρχεται από μια πλειονότητα προκαλεί στους αναγνώστες την ανάγκη της κοινωνικής σύγκρισης, ενώ ένα κείμενο που προέρχεται από μια μειονότητα προκαλεί την ανάγκη της επικύρωσης. Για αυτό το λόγο αναμένεται το μειονοτικό κείμενο να προκαλέσει εστίαση στο περιεχόμενό του, ενώ το πλειονοτικό κείμενο αναμένεται να εστιάσει την προσοχή των αναγνωστών στους συντάκτες του. Στη συνέχεια, εφόσον αποδείχθηκε στο παρελθόν ότι η ευέλικτη εικόνα της πηγής καθορίζει σημαντικά την άσκηση της επιρροής (Παπαστάμου & Μιούνη, 1983), αναμένεται η εστίαση στο περιεχόμενο να κάνει πιο εμφανή την (ενδεχομένη) ευελιξία της πηγής, ώστε ακολούθως να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

6. Στην παραγωγή των γραπτών λόγων πιθανότατα η εστίαση των συμμετεχόντων στους συγγραφείς του κειμένου να προκαλέσει στην εξαρτημένη κλίμακα της ψυχολογιοποίησης μια προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν τους συγγραφείς. Εφόσον όλα τα επιχειρήματα της κλίμακας αυτής που αφορούν τους συντάκτες περιγράφουν ψυχολογικά χαρακτηριστικά, δεν είναι απίθανο μέσω αυτής της οδού να υποστεί η πηγή ψυχολογιοποίηση και να ελαττωθεί η επιρροή του κειμένου.
7. Όσον αφορά την ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων είναι δύσκολο να γίνει κάποια πρόβλεψη. Αναμένεται ωστόσο μια διαφοροποίηση των περιεχομένων τους ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες.
8. Εκτιμάται ότι το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων θα έχει επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή με τον ίδιο τρόπο που προέκυψε από τις έρευνες πάνω στο Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) και τα πειράματα του Wigboldus (1998). Εκτιμάται ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές θα προκαλέσουν διαφορές στο επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων που θα παραγάγουν οι συμμετέχοντες για το κείμενο επιρροής. Στη συνέχεια εκτιμάται ότι όσο πιο μεγάλο είναι το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που διάβασαν.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Σε όλα τα πειράματα το δείγμα αποτελείται αποκλειστικά από αυτόχθονες Έλληνες. Οι συμμετέχοντες δεν πληροφορήθηκαν γι' αυτό το διαχωρισμό. Τα ερωτηματολόγια παραδόθηκαν για ανώνυμη συμπλήρωση σε λυκειακές τάξεις και πολιτιστικές αίθουσες ή μέσω του διαδικτύου. Οι υπόλοιπες εθνικές ομάδες μπόρεσαν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια των πειραμάτων εφόσον το επιθύμησαν, όπως και οι Έλληνες γηγενείς. Ο διαχωρισμός πραγματοποιήθηκε εκ των υστέρων κατά την φάση της ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Στο πρώτο πείραμα πήραν μέρος 223 συμμετέχοντες, όλοι μαθητές του γενικού λυκείου της νήσου Σύρου. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από όλες τις λυκειακές τάξεις και εντάχθηκαν περίπου ισόποσα στις οκτώ ανεξάρτητες πειραματικές συνθήκες, όπως αυτές διαμορφώθηκαν σε ένα παραγοντικό σχέδιο 2 (εχθρικό ή φιλικό κείμενο προς τους Αλβανούς μετανάστες) x 2 (αναγκαστική διαφωνία ή συμφωνία με το κείμενο) x 2 (παραγωγή ενός γραπτού λόγου για το περιεχόμενο του κειμένου ή για τους συντάκτες του κειμένου).

Διαδικασία και πειραματικοί χειρισμοί

Κατά τη διάρκεια του προ-τεστ συμπληρώθηκε η κλίμακα με τις τρεις ερωτήσεις, ώστε να προσδιοριστεί το επίπεδο προκατάληψης των συμμετεχόντων (προγενέστερη στάση), πριν την έκθεσή τους στους πειραματικούς χειρισμούς. Στη συνέχεια διαβάστηκε ένα κείμενο, το οποίο ήταν είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους Αλβανούς μετανάστες. Μετά την ανάγνωση συμπληρώθηκε μια κλίμακα με την οποία κλήθηκαν οι μισοί συμμετέχοντες να διαφωνήσουν με την πηγή και οι άλλοι μισοί να συμφωνήσουν. Αυτό έγινε μέσω ενός μικρού ερωτηματολογίου, στο οποίο εμφανίζονταν αποσπάσματα του κειμένου, όπου οι συμμετέχοντες σημάδευαν σε μια κλίμακα πέντε βαθμίδων το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας τους. Στην περίπτωση της αναγκαστικής διαφωνίας, η κλίμακα ξεκινούσε από «διαφωνώ λίγο» και κατέληγε στο «διαφωνώ απόλυτα». Με αυτό τον τρόπο, απορρίπτοντας την επιλογή της συμφωνίας, αποπειράθηκε να εφαρμοστεί η αναγκαστική διαφωνία. Το ίδιο αντίστοιχα έγινε και στην κλίμακα της αναγκαστικής συμφωνίας, όπου η κλίμακα είχε ως δύο άκρα «συμφωνώ λίγο» και «συμφωνώ απόλυτα». Έπειτα, ζητήθηκε από τους μισούς συμμετέχοντες να

γράφουν ένα κείμενο που αφορούσε τη γνώμη τους για το περιεχόμενο του μηνύματος της πηγής, ενώ από τους υπόλοιπους μισούς συμμετέχοντες ζητήθηκε να γράψουν ένα κείμενο που αφορούσε τη γνώμη τους για τους συγγραφείς του κειμένου. Στη συνέχεια, όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τις κλίμακες της ψυχολογιοποίησης, της επιρροής, της εικόνας της πηγής και τα δημογραφικά τους στοιχεία.

Επικαλούμενη μεταβλητή

Προ-τεστ

Μια μικρή κλίμακα με τρεις ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκε για να διαπιστωθεί η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων όσον αφορά την προκατάληψή τους απέναντι στους μετανάστες στην Ελλάδα. Η πρώτη ερώτηση αφορούσε το επιθυμητό για τους συμμετέχοντες ποσοστό μεταναστών στην Ελλάδα, το οποίο μπορούσαν να σημαδέψουν κυκλώνοντας τον αριθμό του ποσοστού που τους εκφράζει.

Οι άλλες δύο ερωτήσεις απαντήθηκαν μέσω μιας κλίμακας πέντε βαθμίδων τύπου Likert, με απαντήσεις από «διαφωνώ απόλυτα» έως «συμφωνώ απόλυτα» (βλ. Παράρτημα 1), όπου το 1 αντιπροσώπευε μια απόλυτα θετική στάση έναντι των μεταναστών και το 5 μια απόλυτα αρνητική.

Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα στην αρχή, προτού έρθουν σε επαφή με τους πειραματικούς χειρισμούς. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας αυτής ανήρθε σε χαμηλά επίπεδα ($\alpha=0.359$, $M=2.94$, $SD=0.79$). Προφανώς οι 3 ερωτήσεις προσέγγισαν το θέμα της προκατάληψης με διαφορετικό τρόπο. Δεν είναι απαραίτητο το επιθυμητό ποσοστό μεταναστών στην Ελλάδα να σχετίζεται με τα δικαιώματα που τους ανταποδίδονται. Έτσι θα μπορούσε κάποιος να επιθυμεί ένα χαμηλό ποσοστό μεταναστών στη χώρα με πολλά δικαιώματα όπως και το αντίστροφο, ένα υψηλό ποσοστό μεταναστών στη χώρα με λίγα δικαιώματα. Μια άλλη αιτία βρίσκεται στο γεγονός ότι η κλίμακα αποτελείται από λίγες ερωτήσεις. Για αυτό το λόγο είναι πιο δύσκολα να αναδειχθεί η αξιοπιστία της. Όπως θα φανεί και στη συνέχεια, η αξιοπιστία της κλίμακας αυτής ανήρθε σε καλύτερα επίπεδα στα επόμενα πειράματα της παρούσας διατριβής.

Ανεξάρτητες μεταβλητές

Κείμενο επιρροής

Πρόκειται για δύο διαφορετικά κείμενα. Το ένα εξέφραζε μια εχθρική στάση προς τους Αλβανούς μετανάστες, το άλλο μια φιλική. Τα δύο κείμενα αυτά έχουν ακριβώς την ίδια ροή, ίδια θεματολογία με την ίδια ισχύ επιχειρημάτων, τα οποία παρουσιάζονται και στις δύο εκδοχές σαν μια καθημερινή πραγματικότητα. Δόθηκε έμφαση τα δύο κείμενα να μην διαφέρουν πουθενά μεταξύ τους, παρά μόνο στην κατεύθυνση των θέσεων που παρουσιάζουν. Η θεματολογία που παρουσιάζεται στα κείμενα επιρροής προέρχεται άμεσα από την μετατροπή του τρόπου έκφρασης των προκαταλήψεων από την «παλαιά φυλετική διάκριση» προς μια πιο «μοντέρνα διάκριση» εστιασμένη στις πολιτισμικές διαφορές, όπως περιγράφεται στην αρχή της παρούσας εισαγωγής. Μια πρόσφατη έρευνα επισημάνει επίσης ότι η διάκριση και η προκατάληψη αυξάνονται όταν υπάρχει ανταγωνισμός για τους διαθέσιμους (οικονομικούς) πόρους (Krosch, Tyler & Amodio, 2017). Το θέμα του δικαιώματος των μεταναστών στην εκπαίδευση στην μητρική τους γλώσσα έχει απασχολήσει την πολιτική σκηνή σε πολλές χώρες, όπως προκύπτει από το πρόσφατο «Eurymise report» (2019) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία έκθεση παρουσιάζονται τα πλεονεκτήματα της δυνατότητας αυτής. Ακόμα κι η επιστημονική κοινότητα έχει ενδιαφερθεί στο παρελθόν να συμμετάσχει σ' αυτήν τη συζήτηση (Baker, 2000; Skutnabb-Kangas, 2000; Cummins, 2000, 2001; Coelho, 2012).

Τα παραπάνω αναφερόμενα στοιχεία συντέλεσαν στην σύνταξη των παρακάτω κειμένων επιρροής τα οποία παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες των πειραμάτων της παρούσας διατριβής. Τα κείμενα προέρχονταν από υποτιθέμενες ανώνυμες ομάδες.

Το εχθρικό κείμενο

Οι Αλβανοί μετανάστες ζημιώνουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους την οικονομία της Ελλάδας. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες θα μπορούσαν να ασχοληθούν οι Έλληνες. Η αλβανική μειονότητα δεν έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην ελληνική κοινωνία, πράγμα που δικαιολογεί την ξενοφοβική στάση των Ελλήνων. Οι Αλβανοί μετανάστες συχνά επιβεβαιώνουν μόνοι τους την αρνητική τους εικόνα. Σύμφωνα με τα εθνικά μας δικαιώματα και ειδικότερα σε ό, τι αφορά την παιδεία, η ελληνική κυβέρνηση δεν θα έπρεπε

σε καμία περίπτωση να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής τους γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, ούτε μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσής τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών. Τέλος, οι Αλβανοί μετανάστες δεν έχουν κανένα δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας ανεξέλεγκτα, διότι έτσι δημιουργούνται χειρότερες συνθήκες διαβίωσης για τους Έλληνες.

Το φιλικό κείμενο

Οι Αλβανοί μετανάστες συνεισφέρουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους στην οικονομία της Ελλάδας. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες δεν θέλουν να ασχοληθούν οι Έλληνες. Η Αλβανική μειονότητα έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην Ελληνική κοινωνία, αλλά η ξενοφοβική στάση των Ελλήνων δεν τους το επιτρέπει. Οι Αλβανοί μετανάστες έρχονται συχνά αντιμέτωποι με προκαταλήψεις εις βάρος τους. Σύμφωνα με τις διεθνείς αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα των δικαιωμάτων των παιδιών, η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, όπως επίσης και μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσής τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών. Τέλος, οι Αλβανοί μετανάστες έχουν κάθε δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας για να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Στο παρόν πειραματικό σχέδιο οι μισοί συμμετέχοντες θα διαβάσουν την εχθρική εκδοχή του κειμένου επιρροής και οι υπόλοιποι μισοί την φιλική εκδοχής. Τα δύο κείμενα προέρχονται από ανώνυμες ομάδες.

Απόπειρα αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας

Στο παρόν πείραμα θα εισαχθεί επίσης ο παράγοντας της αναγκαστικής συμφωνίας με τον ίδιο τρόπο που εφαρμόστηκε στα πειράματα των Petrocelli et al. (2010). Εδώ θα προταθεί όμως να διευρυνθεί η έννοια του FASE, με τη παράλληλη δημιουργία του FDSE (forced disagreement scale effect). Οι μισοί συμμετέχοντες θα αναγκαστούν να συμφωνήσουν με το κείμενο επιρροής, οι άλλοι μισοί όμως θα αναγκαστούν να διαφωνήσουν με το κείμενο επιρροής. Η επέκταση του FASE με τον χειρισμό της απόπειρας της εισαγωγής της αναγκαστικής διαφωνίας πηγάζει από την ΘΕΣ, η οποία έχει σκοπό να εξηγήσει την αντιμετώπιση της

διαφωνίας σε ένα κοινωνικό ζήτημα των συμμετεχόντων με μια σημαντική ομάδα αναφοράς. Στην διατύπωση των υποθέσεων λήφθηκε επίσης υπόψη η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Αυτός ο πειραματικός χειρισμός συνδυάστηκε με το γεγονός ότι οι μισοί συμμετέχοντες διάβασαν το εχθρικό και οι άλλοι μισοί το φιλικό κείμενο. Οι συμμετέχοντες δηλαδή θα αναγκαστούν να διαφωνήσουν ή συμφωνήσουν με ένα κείμενο εχθρικό ή φιλικό προς τους Αλβανούς μετανάστες, το οποίο βρίσκεται είτε κοντά είτε μακριά από την προγενέστερη τους στάση.

Ο βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας

Ο βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας υπολογίστηκε από το μέσο όρο των απαντήσεων στις κλίμακες πέντε βαθμίδων που περιείχαν αποσπάσματα από το κείμενο επιρροής με περιορισμένο τρόπο απάντησης. Στη συνθήκη της αναγκαστικής διαφωνίας οι δυνατότητες απάντησης ήταν ανάμεσα στο «διαφωνώ λίγο» και «διαφωνώ απόλυτα», ενώ στη συνθήκη της αναγκαστικής συμφωνίας οι δυνατότητες απάντησης ήταν ανάμεσα στο «συμφωνώ λίγο» και «συμφωνώ απόλυτα».

Η εστίαση των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο ή στους συντάκτες του κειμένου επιρροής

Στο παρόν πείραμα ο χειρισμός της εστίασης της προσοχής των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής ή στους συντάκτες έγινε μέσω της παραγωγής ενός γραπτού λόγου. Επιλέχθηκε για το πείραμα αυτό να εξεταστεί μια ενδεχόμενη διαφορά στο περιεχόμενο των γραπτών κειμένων, εάν οι συμμετέχοντες εστιάσουν στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής ή στα χαρακτηριστικά της πηγής. Σκοπός ήταν επίσης να διαπιστωθεί εάν ο χειρισμός αυτός θα επηρεάσει το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο, όπως αυτό συζητήθηκε στην εισαγωγή της παρούσας διατριβής. Στη συνέχεια ερευνήθηκε εάν η ασκούμενη επιρροή του κειμένου επιρροής εξαρτάται από το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων όπως προέκυψε από τις έρευνες του Wigboldus (1998) με την διαφορά ότι στα πειράματα της παρούσας διατριβής ερευνάται κατά πόσο ο κάθε συμμετέχων επηρεάζεται από το επίπεδο αφαίρεσης του δικού του γραπτού λόγου και όχι από το γραπτό κείμενο κάποιου άλλου συμμετέχοντα, όπως εξετάστηκε στα πειράματα του Wigboldus (1998). Η διαδικασία του παρόντος πειράματος μοιάζει με τις διαδικασίες πειθούς στις έρευνες της Gordijn (1998), όπου οι συμμετέχοντες είχαν την οδηγία

να πείσουν τους εαυτούς τους για κάποιες μειονοτικές θέσεις μέσω της παραγωγής ενός γραπτού λόγου για τις θέσεις αυτές.

Εξαρτημένες μεταβλητές

Ψυχολογιοποίηση

Κλίμακα της ψυχολογιοποίησης

Ένα ερωτηματολόγιο με 16 ερωτήσεις το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλαπλά πειράματα στο παρελθόν (Παπαστάμου, 1989) είχε σκοπό να μετρήσει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν επιχειρήματα που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου επιρροής που διάβασαν. Επίσης, οι μισές ερωτήσεις ήταν αρνητικές και οι άλλες μισές θετικές είτε ως προς το περιεχόμενο είτε ως προς τους συντάκτες. Όλα τα χαρακτηριστικά στα οποία αναφέρονται οι ερωτήσεις που εστιάζουν στους συντάκτες είναι ψυχολογικά. Γι' αυτό το λόγο η παρούσα κλίμακα θέτει την έννοια της ψυχολογιοποίησης ως εξαρτημένη μεταβλητή. Με άλλα λόγια εξετάζεται εάν και κατά πόσο οι ανεξάρτητες μεταβλητές, και με ποιο συνδυασμό, ελέγχουν την εστίαση των συμμετεχόντων στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου επιρροής. Στη συνέχεια, ερευνάται κατά πόσο η εστίαση αυτή έχει επιπτώσεις για την ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Η κλίμακα είχε επτά βαθμίδες με απαντήσεις από (1) «δεν θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα» έως (7) «θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα». Δύο ερωτήσεις που υπήρχαν στην κλίμακα αυτή ήταν οι εξής: «Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.» και «Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.» (βλ. Παράρτημα 1).

Η ανάλυση της κλίμακας της ψυχολογιοποίησης γινόταν με τον υπολογισμό τεσσάρων δεικτών. Στον πρώτο δείκτη αφαιρούνται οι συνολικές απαντήσεις των αρνητικών ερωτήσεων από τις συνολικές απαντήσεις των θετικών ερωτήσεων. Το αποτέλεσμα αυτής της αφαίρεσης θεωρείται δείκτης για το κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν κυρίως αρνητικά ή θετικά επιχειρήματα.

Ο δεύτερος δείκτης δημιουργείται αφαιρώντας το σύνολο των απαντήσεων των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο από το σύνολο των απαντήσεων των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες. Έτσι, όταν το αποτέλεσμα είναι αρνητικό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες θα

χρησιμοποιούσαν πιο πολύ επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου, ενώ ένα θετικό αποτέλεσμα δείχνει ότι οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν πιο πολύ τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες του κειμένου.

Ο τρίτος και ο τέταρτος δείκτης υπολογίζονται με την ίδια διαδικασία με την οποία υπολογίζεται ο πρώτος δείκτης, αλλά αποκλειστικά για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες αντιστοίχως. Έτσι δημιουργείται ένας δείκτης προτίμησης αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, αλλά αποκλειστικά για επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο (τρίτος δείκτης) ή τους συντάκτες (τέταρτος δείκτης).

Στο δείγμα του παρόντος πειράματος ανήρθε η αξιοπιστία της κλίμακας σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.889$, $M=3.97$, $SD=0.46$). Όσον αφορά τους ξεχωριστούς δείκτες, η αξιοπιστία του δείκτη των αρνητικών επιχειρημάτων ήταν εξίσου υψηλός ($\alpha=0.844$, $M=3.62$, $SD=0.22$), όπως και η αξιοπιστία του δείκτη των θετικών επιχειρημάτων ($\alpha=0.823$, $M=3.62$, $SD=0.26$). Επίσης ήταν υψηλή η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο ($\alpha=0.861$, $M=4.08$, $SD=0.32$). Η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες ήταν ικανοποιητική ($\alpha=0.729$, $M=3.90$, $SD=0.58$).

Προκατάληψη

Ένα ερωτηματολόγιο με 17 ερωτήσεις έχει σκοπό να μετρήσει το βαθμό προκατάληψης απέναντι στην αλβανική μειονότητα στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες απαντούσαν σε μια κλίμακα με τέσσερα ή πέντε βαθμίδες διαφωνίας/συμφωνίας τύπου Likert, όπου το 1 αντιπροσώπευε μια απόλυτα θετική στάση έναντι των Αλβανών μεταναστών και το 4 ή 5 μια απόλυτα αρνητική.

Η μορφή της κλίμακας αυτής έχει την αφετηρία της στις κλίμακες έκδηλης και λανθάνουσας προκατάληψης των Pettigrew και Meertens (1995, 1998), όπως παρουσιάστηκε στην εισαγωγή της παρούσας διατριβής. Βάσει της κριτικής των Coenders et al. (2001) και λαμβάνοντας υπόψιν κάποιες παραλλαγές που χρησιμοποίησαν οι Pedersen και Walker (1997), ο Ιατρίδης (2003), κάνοντας κάποιες τελικές μετατροπές, κατάφερε, μετά από μια σειρά μεθοδολογικών ερευνών στην Ελλάδα, να καταλήξει σε μια κλίμακα προκατάληψης, κατάλληλη για τα ελληνικά δεδομένα. Μια παραγοντική ανάλυση απομόνωσε ξεκάθαρα 5 υποκλίμακες: της έκδηλης ξενοφοβίας, της κοινωνικής απόστασης, της λανθάνουσας ξενοφοβίας, της πολιτισμικής διαφοράς και της ξενοφιλίας. Η κλίμακα αυτή χρησιμοποιήθηκε στις έρευνες τις

παρούσας διατριβής και απεικονίζεται στο παράρτημα 1. Η αξιοπιστία της κλίμακας αυτής ανήρθε στο δείγμα του παρόντος πειράματος σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.898$, $M=-0.01$, $SD=0.00$). Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της προκατάληψης δεν ήταν όλες οι κλίμακες πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων.

Επιρροή

Ο τελικός σκοπός της χρήσης της κλίμακας της προκατάληψης ήταν η μετατροπή της σε μια κλίμακα επιρροής. Όπως περιγράφεται παραπάνω, αυτό επιτεύχθηκε αντιστρέφοντας το αποτέλεσμα της κλίμακας προκατάληψης για όσους συμμετέχοντες είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο επιρροής. Με αυτό το τρόπο ένα υψηλό σκορ στη κλίμακα αυτή θα αντιστοιχεί πάντα με μια στάση που θα είναι συμβατή με το κείμενο που διαβάστηκε. Ένας αναγνώστης του εχθρικού κειμένου επιρροής με ένα υψηλό σκορ στην κλίμακα της προκατάληψης, φανερώνει με αυτό το τρόπο ένα επίπεδο προκατάληψης συμβατό με το εχθρικό κείμενο και κατά συνέπεια μια υψηλή επιρροή. Ένας αναγνώστης του φιλικού κειμένου επιρροής με ένα χαμηλό σκορ στην κλίμακα της προκατάληψης φανερώνει επίσης ένα επίπεδο προκατάληψης συμβατή με το κείμενο που διάβασε και κατά συνέπεια μια υψηλή επιρροή. Για να αντιπροσωπεύει μια υψηλή τιμή στην κλίμακα πάντα μια υψηλή επιρροή, αντιστρέφεται ο μέσος όρος του σκορ στην κλίμακα της προκατάληψης για τους συμμετέχοντες που έχουν διαβάσει το φιλικό κείμενο (π.χ ένα τελικό σκορ της τιμής $Z=-0.5$ αντιστρέφεται σε $Z=0.5$), ώστε το σκορ πάντα να αυξάνεται, όσο η μεταγενέστερη στάση σε σχέση με το κείμενο που διαβάστηκε είναι πιο συμβατή.

Εικόνα της πηγής

Μια κλίμακα με 21 ερωτήσεις αποσκοπούσε να διευκρινίσει εάν οι διαφορετικές πειραματικές συνθήκες είχαν κάποιο αντίκρισμα στην εικόνα που διαμόρφωναν οι συμμετέχοντες για την πηγή (Παπαστάμου, 1989). Οι ερωτήσεις αποτελούνταν από μια κλίμακα επτά βαθμίδων στα άκρα της οποίας υπήρχαν δύο αντίθετα επίθετα, όπως: «Οι άνθρωποι που έγραψαν αυτό το κείμενο είναι μεροληπτικοί- αμερόληπτοι» και «Οι άνθρωποι που έγραψαν αυτό το κείμενο είναι στενόμυαλοι- ανοιχτόμυαλοι». Διερευνήθηκε κατά πόσο η εικόνα που σχηματίζουν οι συμμετέχοντες για την πηγή εξαρτάται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Στη συνέχεια, ερευνηθήκε εάν αυτή η εικόνα είχε επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων

Τα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων υποβλήθηκαν σε μια ανάλυση περιεχομένου σύμφωνα με το γλωσσικό μοντέλο κατηγοριοποίησης (LCM) (Semin & Fiedler, 1991). Ακολουθήθηκε η διαδικασία όπως προτείνεται από τους κατασκευαστές του μοντέλου (Coenen, Hedebouw & Semin, 2006). Δύο φιλόλογοι, κάτοικοι της νήσου Ικαρίας, εκπαιδεύτηκαν πάνω στο γλωσσικό μοντέλο κατηγοριοποίησης, μελετώντας τα εγχειρίδια «Linguistic category model manual 1» και «Linguistic category model manual 2» (Coenen, Hedebouw & Semin, 2006). Στην συνέχεια, εξασκήθηκαν με τα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων που είχαν αποκλειστεί για οποιοδήποτε λόγο από το δείγμα του πειράματος, εκτιμώντας για κάθε κείμενο το συνολικό επίπεδο αφαίρεσης. Ύστερα, ακολούθησε η ίδια διαδικασία με τα κείμενα του έγκυρου δείγματος του πειράματος. Οι δύο φιλόλογοι έκαναν τις αξιολογήσεις τους ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο, χωρίς να γνωρίζουν το σκοπό του πειράματος και χωρίς να έχουν δει το υπόλοιπο ερωτηματολόγιο. Στο τέλος, υπολογίστηκε ο μέσος όρος των δύο αξιολογήσεων των επιπέδων αφαίρεσης για κάθε κείμενο και η συνάφεια μεταξύ των δύο αξιολογήσεων ανά κείμενο. Ο δείκτης του επιπέδου αφαίρεσης του κειμένου κυμαίνεται από 1 (πολύ κυριολεκτικός) έως 5 (πολύ αφηρημένος). Επίσης, υπολογίστηκε για το κάθε κείμενο ο δείκτης Cohen's Kappa. Ο υπολογισμός του δείκτη αυτού εξαρτάται εκτός από την συνάφεια ανάμεσα στους δύο υπολογισμούς του επιπέδου αφαίρεσης του κειμένου και από την ποσότητα των λέξεων στην οποία οι δύο κριτές έδωσαν τον ίδιο βαθμό αφαίρεσης. Μια λεπτομερής εξήγηση για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη αναγράφεται στο εγχειρίδιο του Γλωσσικού Κατηγορικού Μοντέλου (Coenen, Hedebouw & Semin, 2006).

Δημογραφικά

Στο τέλος οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο εκπαίδευσης τους. Ζητήθηκαν επίσης στοιχεία σχετικά με την καταγωγή τους και την καταγωγή των γονιών τους, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι το τελικό δείγμα αποτελείται αποκλειστικά από Έλληνες γηγενείς.

Αποτελέσματα

Αρχικά υποβλήθηκαν οι απαντήσεις του προ-τεστ, που μετρούσε την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, σε αναλύσεις διακύμανσης. Το τυχαίο γεγονός ότι παρατηρήθηκε μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στο είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία, έπρεπε να διορθωθεί προτού συνεχιστούν οι υπόλοιπες αναλύσεις, διότι κατά τη συμπλήρωση του προ-τεστ οι συμμετέχοντες δεν είχαν έρθει ακόμα σε επαφή με τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Επίσης δεν υπήρχε η δυνατότητα να συμπεριληφθεί το αποτέλεσμα του προ-τεστ ως συμμεταβλητή στις αναλύσεις, διότι θα χρησιμοποιούταν επίσης ως επικαλούμενη μεταβλητή. Μετά από την απομάκρυνση τεσσάρων συμμετεχόντων που είχαν δώσει ακραίες απαντήσεις στο προ-τεστ, η αλληλεπίδραση δεν ήταν πια στατιστικά σημαντική. Ο τελικός αριθμός των συμμετεχόντων κατέληξε έτσι στα 219.

Οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με τη βοήθεια της εφαρμογής “Process” (Hayes; 2013, 2018) η οποία αναλύει τα δεδομένα μέσω μιας σειράς αναλύσεων παλινδρόμησης, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να ανιχνεύσουν επίσης αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών πάνω στις εξαρτημένες.

Επιρροή

Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της επιρροής δεν ήταν όλες οι κλίμακες πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 1.0 οι ξεχωριστές πειραματικές συνθήκες δεν προκάλεσαν κύριες επιδράσεις πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής του κειμένου που διαβάστηκε. Για το σύνολο των συμμετεχόντων ο γενικός μέσος όρος της επιρροής των κειμένων ανέρχεται στο $M=-0.02$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο επηρεάστηκαν ελαφρώς αρνητικά από το κείμενο που διάβασαν. Παρακάτω ακολουθούν οι μέσοι όροι της επιρροής των κειμένων που διαβάστηκαν, ανά πειραματική συνθήκη.

Πίνακας 1.0: Μέσοι όροι επιρροής ανά πειραματική συνθήκη.

	Εστίαση του γραπτού λόγου στο περιεχόμενο		Εστίαση του γραπτού λόγου στους συντάκτες	
	<i>Αναγκαστική διαφωνία</i>	<i>Αναγκαστική συμφωνία</i>	<i>Αναγκαστική διαφωνία</i>	<i>Αναγκαστική συμφωνία</i>
Εχθρικό κείμενο	$M=0.05$ $SD=0.71$	$M=0.03$ $SD=0.56$	$M=-0.06$ $SD=0.63$	$M=-0.06$ $SD=0.68$
Φιλικό κείμενο	$M=-0.05$ $SD=0.51$	$M=-0.01$ $SD=0.55$	$M=-0.19$ $SD=0.65$	$M=0.24$ $SD=0.57$

Δεν διαπιστώθηκαν κύριες επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις από τις ανεξάρτητες μεταβλητές των ξεχωριστών πειραματικών συνθήκης πάνω στην επιρροή . Οι μέσοι όροι της επιρροής του κειμένου που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες στις ξεχωριστές πειραματικές συνθήκες δεν διέφεραν στατιστικά σημαντικά μεταξύ τους: $F(7, 211)=1.02, ns$.

Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) για την ανάλυση των αποτελεσμάτων, με σκοπό να συνυπολογιστεί η επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Πραγματοποιήθηκαν μια σειρά αναλύσεων παλινδρόμησης με ανεξάρτητες μεταβλητές το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό), την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία, το αποτέλεσμα του προ-τεστ και την παραγωγή του γραπτού λόγου εστιάζοντας στο περιεχόμενο του κειμένου ή τους συντάκτες. Η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν ο βαθμός επιρροής, η ψυχολογιοποίηση και η εικόνα της πηγής.

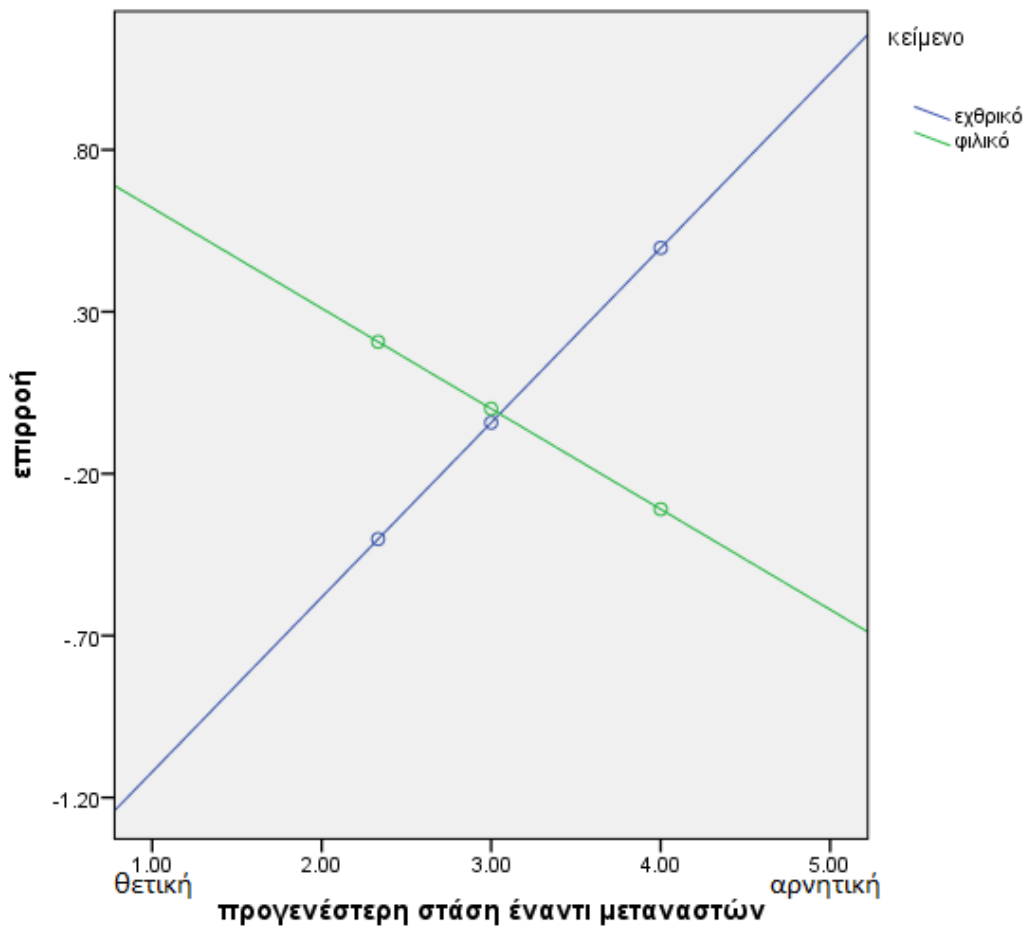
Λόγω του αριθμού των ανεξαρτήτων μεταβλητών (4) για τις οποίες κανένα μοντέλο του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) δεν προσφέρει την προαπαιτούμενη χωρητικότητα, στην αρχή εξετάστηκαν τα αποτελέσματα ξεχωριστά για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου και τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Καμία ανεξάρτητη μεταβλητή δεν είχε κύρια επίδραση πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Επίσης, προέκυψε ότι η μεταβλητή της εστίασης στο περιεχόμενο/συντάκτη στην παραγωγή του γραπτού λόγου δεν είχε επίδραση σε καμία εξαρτημένη μεταβλητή ούτε μέσω

κάποιας αλληλεπίδρασης με κάποια άλλη ανεξάρτητη μεταβλητή. Γι' αυτό το λόγο συνέχισε η διερεύνηση των αποτελεσμάτων σύμφωνα με το μοντέλο 3 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), Z : την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Στο διάγραμμα 1.1 απεικονίζεται μια αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα και του είδους του κειμένου, που ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 215)=100.11, p<.00001$.

Διάγραμμα 1.1: Η επιρροή του κειμένου εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.41$), από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν θετική προγενέστερη στάση ($M=-0.45$), $b=0.54$, $SE=0.06$, $t=8.86$, $p<0.00001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.36$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.26$), $b=-0.31$, $SE=0.06$, $t=-5.24$, $p<0.00001$. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο θετική.

Η αλληλεπίδραση που εμφανίζεται στο διάγραμμα 1.1 δεν είναι παρά η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου, όπως αυτή θα αναμενόταν χωρίς την επίδραση των υπόλοιπων ανεξάρτητων μεταβλητών. Η επιρροή αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων ήταν πιο συμβατή με περιεχόμενο των κειμένων. Επίσης, δεν προβλεπόταν το περιεχόμενο των κειμένων να προκαλέσει κάποια στρέβλωση στην επίδραση αυτή, εφόσον οι θέσεις που περιγράφονται δεν συνοδεύονταν από αδύναμα ή ισχυρά επιχειρήματα.

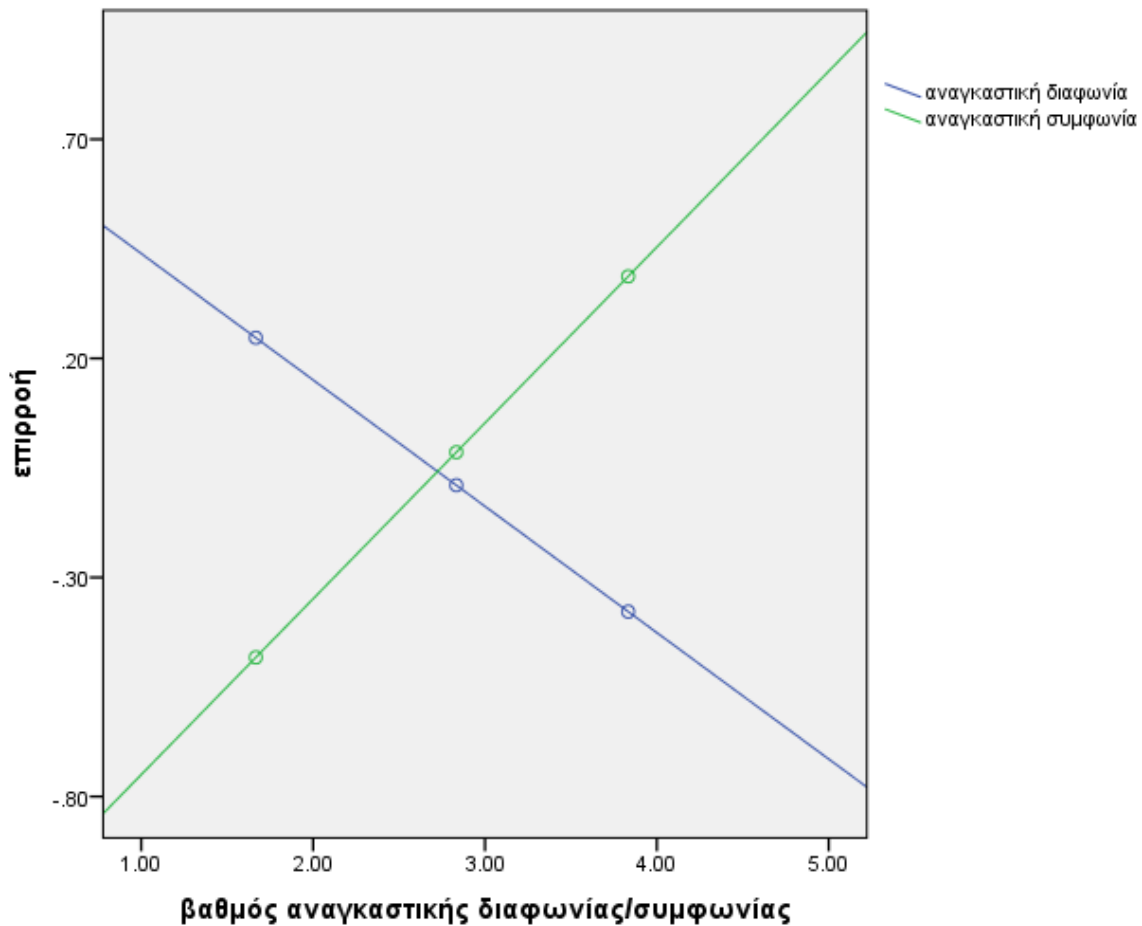
Εκ πρώτης όψεως δεν φαινόταν η μεταβλητή της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας να επηρεάζει τα αποτελέσματα. Γι' αυτό το λόγο λήφθηκε επίσης υπόψιν ο *βαθμός* αναγκαστικής διαφωνίας που εξέφρασαν οι συμμετέχοντες, αφού είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν με το κείμενο επιρροής και ο αντίστοιχος *βαθμός* αναγκαστικής συμφωνίας στη συνθήκη της αναγκαστικής συμφωνίας.

Βαθμός διαφωνίας/συμφωνίας

Στην συνέχεια διερευνήθηκε η σχέση του **βαθμού** αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας με την επιρροή. Στο διάγραμμα 1.2 απεικονίζεται μια αλληλεπίδραση μεταξύ της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας και του *βαθμού* διαφωνίας/συμφωνίας με το κείμενο πάνω στην επιρροή, που ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 215)=99.47, p<.00001$.

Διευκρινίζεται ότι ο οριζόντιος άξονας του διαγράμματος 1.2 αναφέρεται στο *βαθμό* αναγκαστικής **διαφωνίας**, όταν οι συμμετέχοντες αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το κείμενο και στο *βαθμό* αναγκαστικής **συμφωνίας**, όταν οι συμμετέχοντες αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με το κείμενο.

Διάγραμμα 1.2: Η επιρροή του κειμένου εξαρτώμενη από το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας.

Οι συμμετέχοντες που είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν με το κείμενο που διάβασαν, επηρεάστηκαν λιγότερο από αυτό, όταν ο βαθμός με τον οποίο είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ήταν μεγάλος ($M=-.038$). Επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο, όταν ο βαθμός με τον οποίο είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ήταν μικρός ($M=0.25$), $b=-0.29$, $SE=0.05$, $t=-5.82$, $p<0.00001$.

Οι συμμετέχοντες που είχαν αναγκαστεί να συμφωνήσουν με το κείμενο που διάβασαν, επηρεάστηκαν λιγότερο από αυτό, όταν ο βαθμός με τον οποίο είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας ήταν μικρός ($M=-.048$). Επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο, όταν ο βαθμός με τον οποίο είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας ήταν μεγάλος ($M=0.39$), $b=0.40$, $SE=0.05$, $t=8.33$, $p<0.00001$.

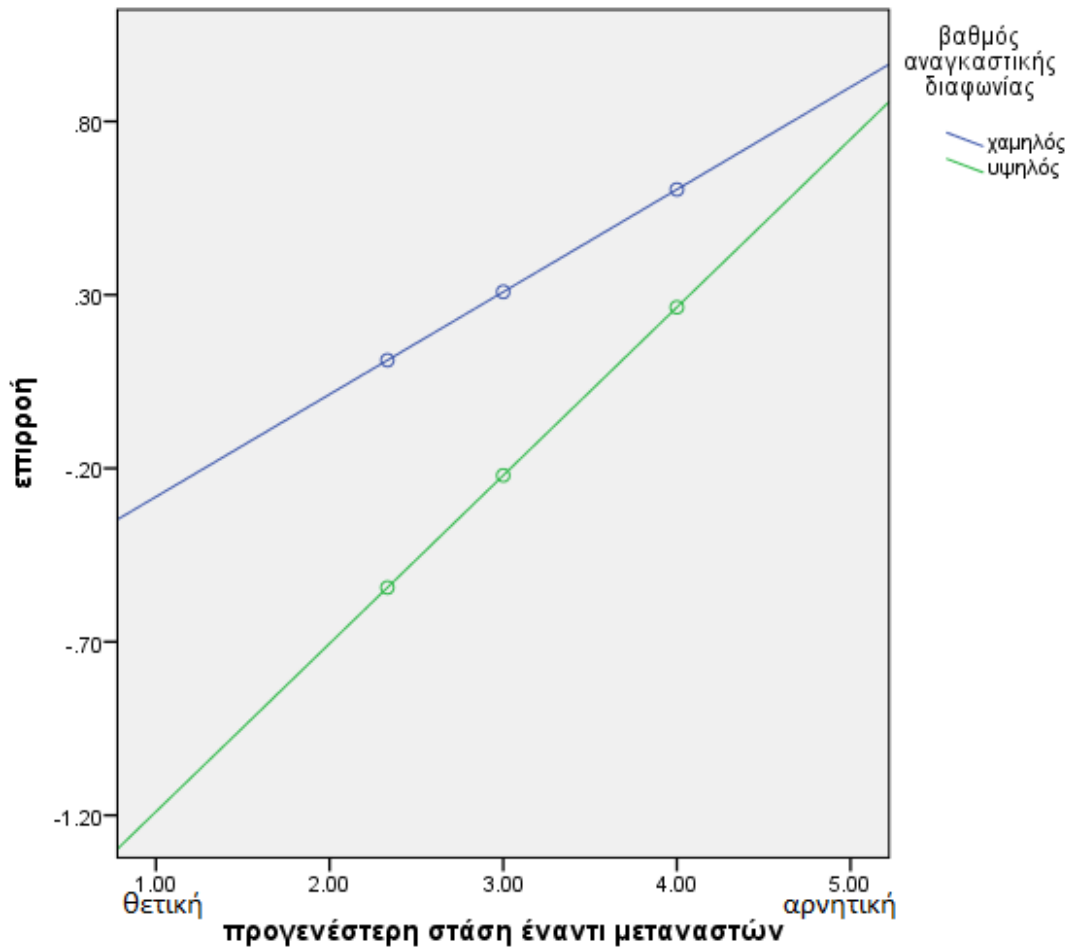
Στη συνέχεια, έγιναν ξεχωριστές αναλύσεις των αποτελεσμάτων για τους αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου, ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές στις αναλύσεις. Χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 3 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία, Z : το βαθμό της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Αναγνώστες του εχθρικού κειμένου

Παρατηρείται επίσης αποκλειστικά στους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο μια τάση για μια τριπλή αλληλεπίδραση ανάμεσα στο αποτέλεσμα του προ-τεστ, που αφορούσε την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και το βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην επιρροή: $F(1, 105)=3.47$, $p<.07$.

Το παρακάτω διάγραμμα 1.3 αφορά αυτή την αλληλεπίδραση αποκλειστικά για τους συμμετέχοντες που είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν με το κείμενο, για το 16^ο και 84^ο εκατοστό του φάσματος της κλίμακας του βαθμού αναγκαστικής διαφωνίας.

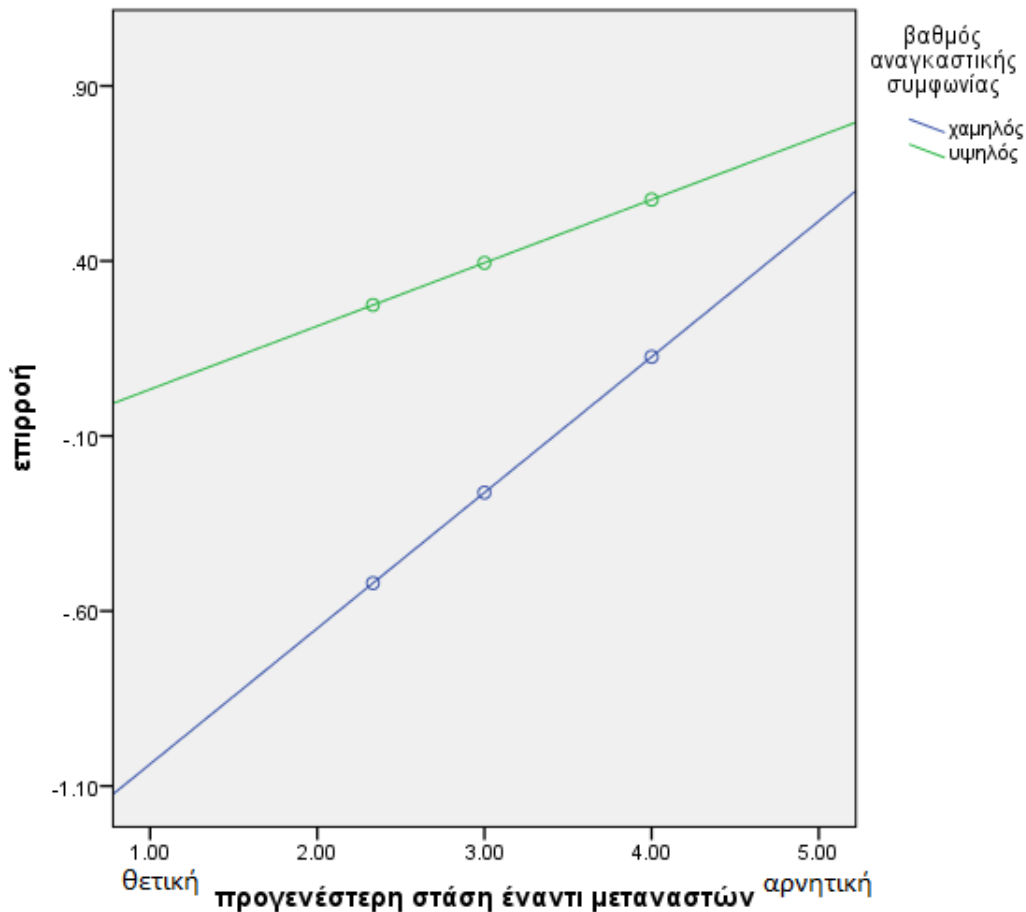
Διάγραμμα 1.3: Συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο επιρροής.

Όσοι συμμετέχοντες είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο και είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν με αυτό, επηρεάστηκαν σύμφωνα με την προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών, ανεξαρτήτως από το βαθμό με τον οποίον είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε **μικρό βαθμό** και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.60$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=0.11$), $b=0.30$, $SE=0.11$, $t=2.57$, $p<0.02$. Το ίδιο ισχύει για τους συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε **μεγάλο βαθμό**. Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.26$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=-0.54$), $b=0.48$, $SE=0.10$, $t=4.77$, $p<0.00001$. Όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική, τόσο περισσότερο επηρεάστηκαν από το εχθρικό κείμενο που είχαν διαβάσει.

Το διάγραμμα 1.4 αφορά αυτή την αλληλεπίδραση αποκλειστικά για τους συμμετέχοντες που είχαν αναγκαστεί να συμφωνήσουν με το κείμενο, για το 16^ο και 84^ο εκατοστό του φάσματος της κλίμακας του βαθμού αναγκαστικής συμφωνίας.

Διάγραμμα 1.4: Συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο επιρροής.

Όσοι συμμετέχοντες είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο και είχαν αναγκαστεί να συμφωνήσουν με αυτό, επηρεάστηκαν σύμφωνα με την προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών, εφόσον είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε **μικρό βαθμό**. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μικρό βαθμό και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.13$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=-0.52$), $b=0.39$, $SE=0.11$, $t=3.39$, $p<0.002$. Όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα

ήταν πιο αρνητική, τόσο περισσότερο επηρεάστηκαν από το εχθρικό κείμενο που είχαν διαβάσει.

Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί σε **μεγάλο βαθμό** στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας δεν έδειξαν την ανάλογη επίδραση. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μεγάλο βαθμό και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.58$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=0.27$), $b=0.18$, $SE=0.14$, $t=1.32$, *ns*. Η επιρροή του εχθρικού κειμένου δεν αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική.

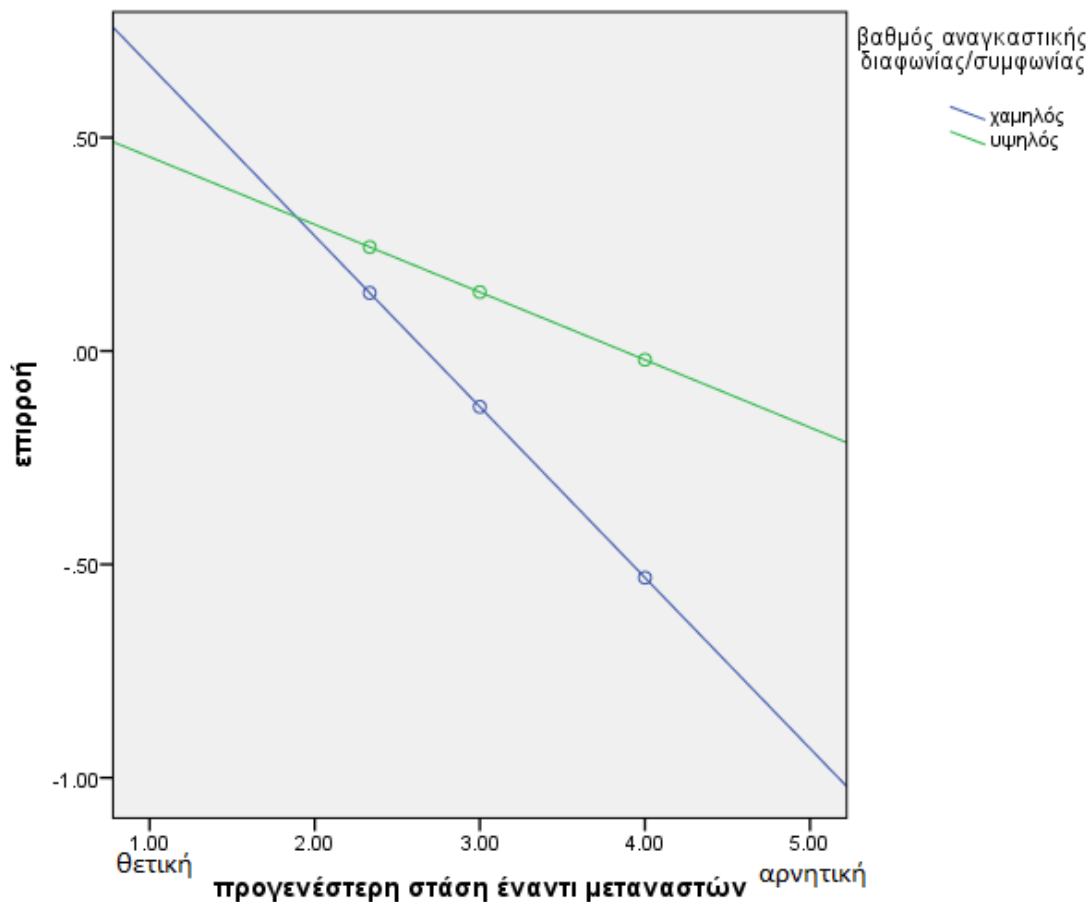
Παρατηρείται ότι στη συνθήκη του μεγάλου βαθμού αναγκαστικής συμφωνίας ο συντελεστής είναι στατιστικά μη σημαντικός, πράγμα που σημαίνει ότι στη συνθήκη αυτή η ανεξάρτητη μεταβλητή του βαθμού συμφωνίας δρα με αποτελεσματικό τρόπο, ώστε να διαστρεβλωθεί η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού κειμένου.

Αναγνώστες του φιλικού κειμένου

Παρατηρήθηκε αποκλειστικά στους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο μια τάση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο αποτέλεσμα του προ-τεστ και το βαθμό αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην επιρροή: $t(105)=1.92$, $p<.06$. Σε γενικές γραμμές η επιρροή του φιλικού κειμένου μειωνόταν όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική. Δεν είχε σημασία εάν οι συμμετέχοντες είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν ή να συμφωνήσουν με το κείμενο. Όταν όμως ο *βαθμός* ανταπόκρισης στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας ήταν μεγάλος, η επιρροή του κειμένου δεν εξαρτιόταν πλέον από τη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα.

Το παρακάτω διάγραμμα 1.5 αφορά αυτή την αλληλεπίδραση για το 16° (μικρός βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας) και το 84° (μεγάλος βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας) εκατοστό του φάσματος της κλίμακας του βαθμού αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας.

Διάγραμμα 1.5: Η επιρροή του φιλικού κειμένου εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων όταν η ανταπόκριση στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας ήταν μικρή και μεγάλη.

Όσοι συμμετέχοντες είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο και είχαν αναγκαστεί να διαφωνήσουν ή να συμφωνήσουν με αυτό, επηρεάστηκαν σύμφωνα με την προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών, εφόσον είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας σε **μικρό βαθμό**. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας σε μικρό βαθμό και με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.14$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.53$), $b=-0.40$, $SE=0.09$, $t=-4.68$, $p<0.00001$. Όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική, τόσο λιγότερο επηρεάστηκαν από το φιλικό κείμενο που είχαν διαβάσει.

Όσοι συμμετέχοντες είχαν ανταποκριθεί σε **μεγάλο βαθμό** στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας δεν έδειξαν την ανάλογη επίδραση. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας σε μεγάλο βαθμό και με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.24$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.02$), $b=-0.16$, $SE=0.10$, $t=-1.57$, ns . Η επιρροή του φιλικού κειμένου δεν αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο θετική. Η επιρροή του φιλικού κειμένου δεν εξαρτιόταν πλέον από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων

Οι εκτιμήσεις του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών κειμένων, που είχαν υπολογίσει οι δύο εκτιμητές ανεξάρτητα μεταξύ τους, είχαν υψηλή συνάφεια ($r = 0.68$, $p < .0001$).

Η μονάδα Cohen's Kappa δεν λήφθηκε τελικά υπόψιν όσον αφορά τα αποτελέσματα, διότι ήταν λίγες οι περιπτώσεις που άγγιζε το στοιχειώδες μέτριο επίπεδο των 0.41 (27,4%).

Από την υψηλή συνάφεια μεταξύ των εκτιμήσεων των δύο φιλολόγων αντλήθηκε η αισιοδοξία της επαρκούς αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων.

Παρατηρείται ότι ο μέσος όρος του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων που είχαν εστιάσει στους συντάκτες κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους ήταν υψηλότερος ($M=2.95$) από τον μέσο όρο των γραπτών λόγων όσων είχαν εστιάσει στο περιεχόμενο ($M=2.82$), $t(201)=-1.80$, $p < .075$.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων δεν παρουσίασε καμία συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής ($r = 0.01$, ns).

Ψυχολογιοποίηση

Αρνητικά και θετικά επιχειρήματα

Ο γενικός μέσος όρος της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων για το σύνολο των συμμετεχόντων ανέρχεται στο $M=-0.05$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο θα προτιμούσαν ελαφρώς τη χρήση των αρνητικών επιχειρημάτων να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του φιλικού ή εχθρικού κειμένου.

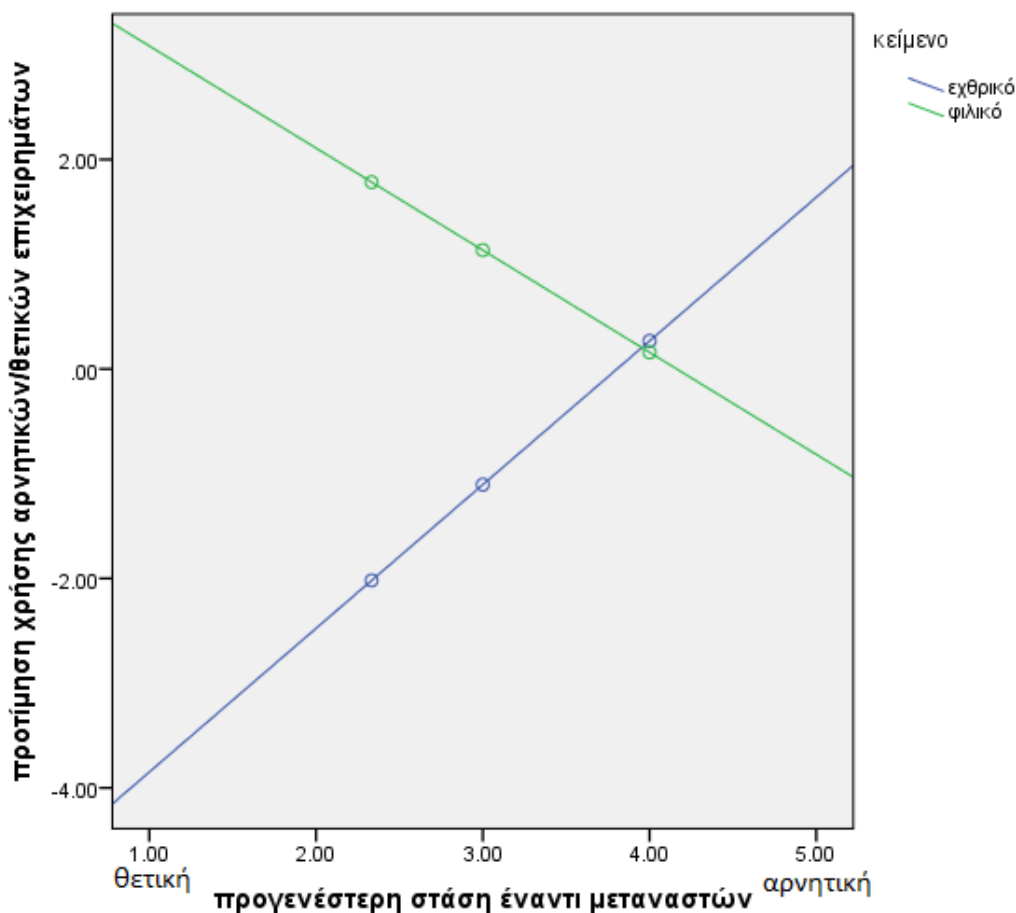
Κύριες επιδράσεις

Παρατηρείται ότι οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο θα χρησιμοποίησαν πολύ πιο θετικά επιχειρήματα ($M=1.04$) από τους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο ($M=-1.04$), $t(211)=-6.93$, $p<.0001$.

Αλληλεπιδράσεις

Στη συνέχεια διαπιστώθηκε μια αλληλεπίδραση (διάγραμμα 1.6) μεταξύ της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα και του είδους του κειμένου επιρροής (εχθρικό/φιλικό): $F(1, 209)=48.99$, $p<.00001$.

Διάγραμμα 1.6: Η χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Από το διάγραμμα 1.6 προκύπτει ότι η προτίμηση στη χρήση των αρνητικών επιχειρημάτων για να περιγράψουν οι συμμετέχοντες το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου ελαττώνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου ήταν πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου που διάβασαν ($M=0.27$), από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν θετική προγενέστερη στάση ($M=-2.02$), $b=1.37$, $SE=0.24$, $t=5.73$, $p<.00001$.

Αντίστοιχα, η προτίμηση στη χρήση των θετικών επιχειρημάτων για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου ήταν πιο θετική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην

Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κείμενου που διάβασαν ($M=1.78$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.16$), $b=-0.98$, $SE=0.23$, $t=-4.15$, $p<.00001$.

Επίσης, βρέθηκε μια συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r=0.56$, $p<.0001$. Όσο πιο πολύ οι συμμετέχοντες θα προτιμούσαν τα θετικά επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ή την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Επιχειρήματα περιεχομένου και επιχειρήματα συντάκτη

Μόνο η ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό) είχε επίπτωση στην προτίμηση των συμμετεχόντων να χρησιμοποιήσουν είτε παραπάνω επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες: $t(211)=2.45$, $p<.02$. Στην κατασκευή του δείκτη αφαιρέθηκε το σύνολο των απαντήσεων των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο από το σύνολο των απαντήσεων των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες. Μια αρνητική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ενώ μια θετική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Φάνηκε ότι ο γενικός μέσος όρος των συμμετεχόντων βρίσκεται στο $M=-0.18$ το οποίο υποδηλώνει μια πολύ ελαφριά προτίμηση ως προς τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο. Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ο μέσος όρος ανερχόταν στο $M=-0.06$, δηλαδή μια πολύ ελαφριά προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο και για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου ο μέσος όρος ανερχόταν στο $M=-0.31$, δηλαδή μια εμφανή προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο. Ο δείκτης αυτός είχε μια ελάχιστη συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής ($r=-0.13$, $p<.07$). Όσο πιο πολύ οι συμμετέχοντες προτιμούσαν τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Εικόνα της πηγής

Οι απαντήσεις στην κλίμακα της εικόνας της πηγής υποβλήθηκαν σε παραγοντική ανάλυση με περιστροφή varimax, η οποία διαχώρισε τέσσερις παράγοντες, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.1: Οι παράγοντες της εικόνας της πηγής

Επίμονοι - Υποχωρητικοί	0.704			
Μεροληπτικοί - Αμερόληπτοι	0.456			
Ευέλικτοι - Άκαμτοι	-0.678			
Αδιάφοροι - Ενταγμένοι			0.648	
Αυτόνομοι - Αλλοτριωμένοι	-0.403	0.542		
Αφύσικοι - Φυσιολογικοί	0.662			
Προοδευτικοί - Συντηρητικοί	-0.755			
Ασυνάρτητοι - Συγκροτημένοι	0.618		0.453	
Αντικειμενικοί - Υποκειμενικοί	-0.683			
Ανεπιεικείς - Επιεικείς	0.763			
Δυναμικοί - Παθητικοί		0.745		
Ανεξάρτητοι - Εξαρτημένοι		0.73		
Ασταθείς - Σταθεροί			0.62	
Αβέβαιοι - Σίγουροι για τον εαυτό τους			0.778	
Ρεαλιστές - Ανεδαφικοί	-0.638			
Στενόμυαλοι - Ανοιχτόμυαλοι	0.813			
Ηττοπαθείς - Φιλόδοξοι				0.531
Ελεύθεροι - Υποταγμένοι	-0.586	0.493		
Πολιτικοποιημένοι - Απολιτικοποίητοι		0.508		
Μειονοτικοί - Πλειονοτικοί				0.636
Ανισόρροποι - Ισορροπημένοι	0.622			
Κομφορμιστές - Αντικομφορμιστές				-0.497

Ο πρώτος παράγοντας ονομάστηκε «ευελιξία», μιας και όλα τα επίθετα σ' αυτή την κατηγορία με κάποιο τρόπο υποδηλώνουν μια διάθεση (μη) ανοχής πολλαπλών αντιλήψεων μέσα από μια αντικειμενική μη προκατειλημμένη κρίση.

Ο δεύτερος παράγοντας ονομάστηκε «εξάρτηση», επειδή τα πέντε επίθετα σχετίζονται με την δυναμική ανεξάρτητη πολιτική δραστηριότητα στον έναν πόλο, για να καταλήξουν σε μια εξαρτημένη παθητική μη πολιτικοποιημένη αντίληψη στον αντίθετο πόλο.

Ο τρίτος παράγοντας ονομάστηκε «συνοχή», όρος που θεωρείται κοινός παρονομαστής των εννοιών της σταθερότητας και της σιγουριάς.

Ο τέταρτος παράγοντας ονομάστηκε «φιλόδοξη πλειονότητα», ώστε να εκφράσει τα ομώνυμα επίθετα τα οποία περιλαμβάνει.

Ευελιξία

Διαπιστώθηκε μια συνάφεια $r=0.35$, $p<.0001$ μεταξύ της μεταβλητής της ευελιξίας και της εξαρτημένης μεταβλητής της επιρροής. Όσο πιο ευέλικτη προσέλαβαν οι συμμετέχοντες την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Βάσει αυτού του αποτελέσματος ελέγχθηκαν ενδεχόμενες επιδράσεις των ανεξαρτητών μεταβλητών πάνω στη μεταβλητή της ευελιξίας, με σκοπό στη συνέχεια να ανιχνευθούν κι ενδεχόμενες διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής.

Κύριες επιδράσεις

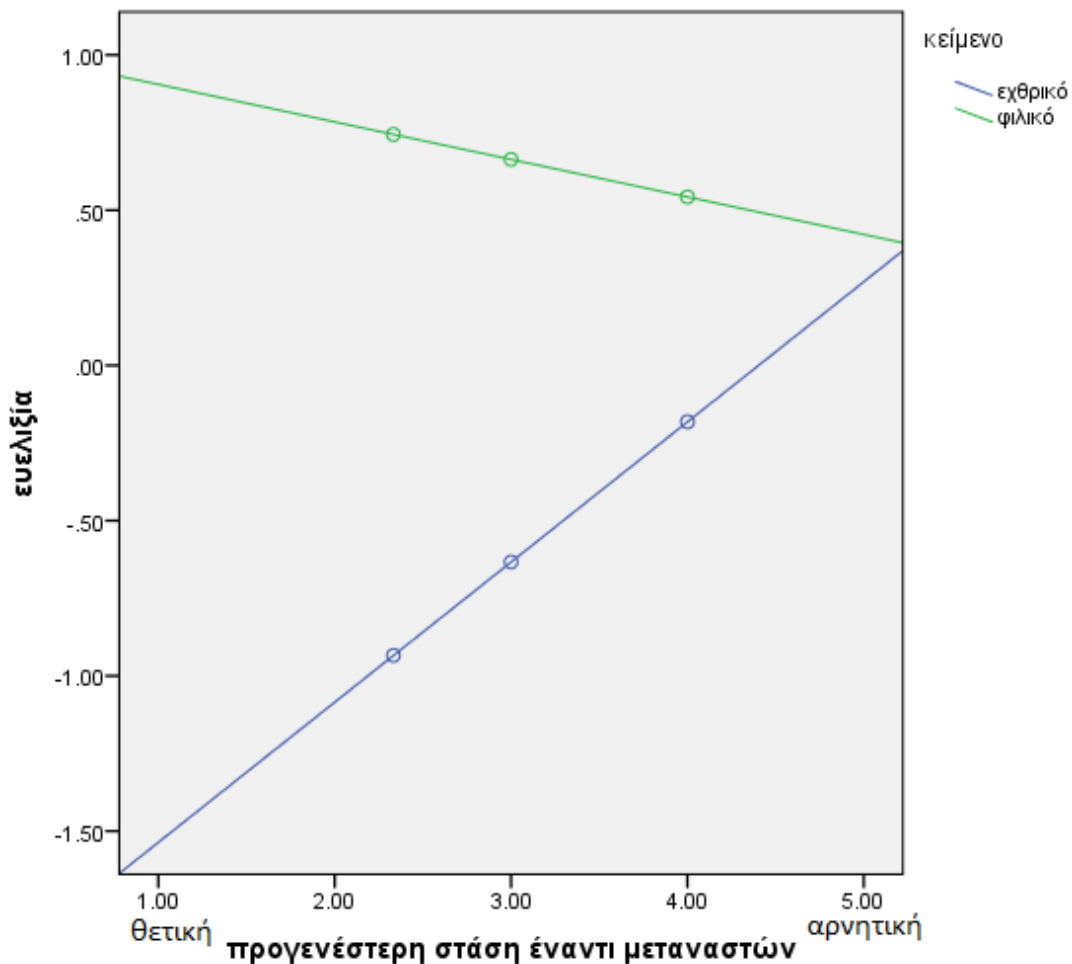
Σε πρώτη ανάλυση, διαπιστώθηκε μια κύρια επίδραση όσον αφορά το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό): $t(169.45)=-11.39$, $p<.0001$. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου φάνηκαν να κρίνουν την πηγή πιο «ευέλικτη» ($M=0.65$) από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ($M=-0.62$).

Αλληλεπιδράσεις

Διαπιστώθηκε μια αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών (προ-τεστ) και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό): $F(1, 183)=18.24$, $p<.00001$. Από το διάγραμμα 1.7 προκύπτει ότι η προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών του φιλικού κειμένου δεν εξαρτιόταν από την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=0.74$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.54$), $b=-0.12$, $SE=0.10$, $t=-1.26$, *ns*.

Η προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών του εχθρικού κειμένου αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του κειμένου αυτού γίνεται πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=-0.18$) από τους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=-0.93$), $b=0.45$, $SE=0.09$, $t=4.82$, $p<.00001$.

Διάγραμμα 1.7: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Βαθμός διαφωνίας/συμφωνίας

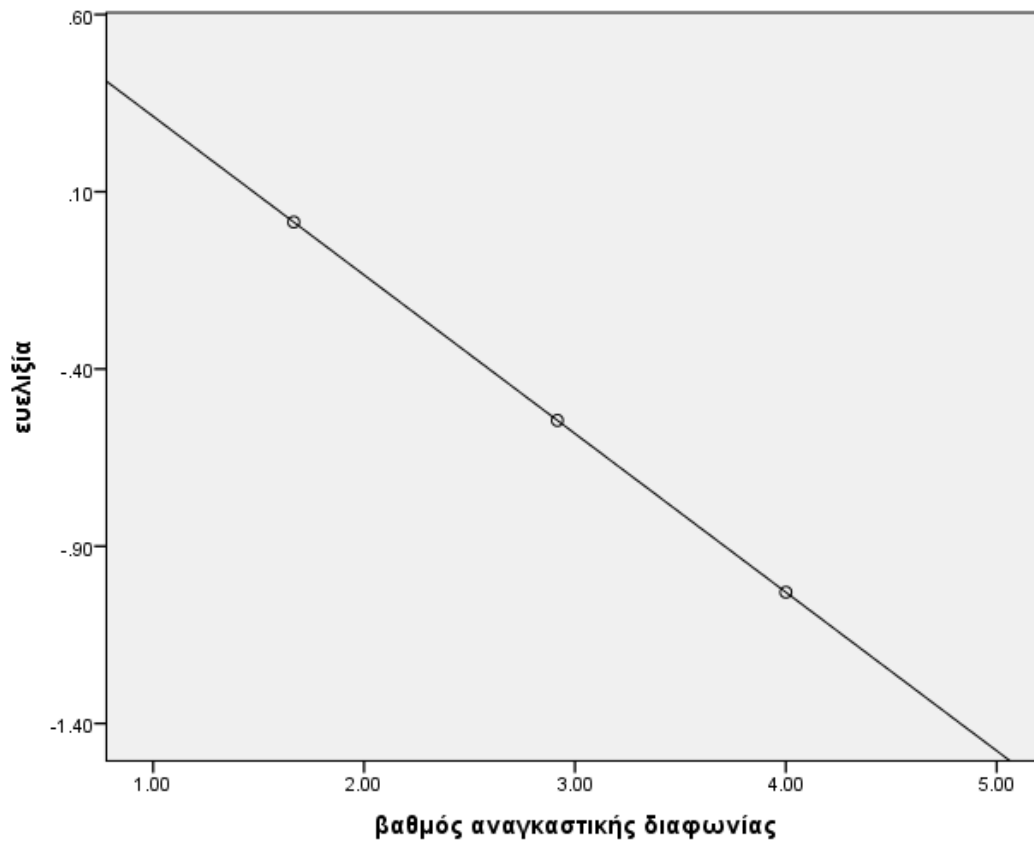
Στην συνέχεια παρατηρήθηκε μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στη αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και τον βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην ευελιξία.

Αναγνώστες του εχθρικού κειμένου

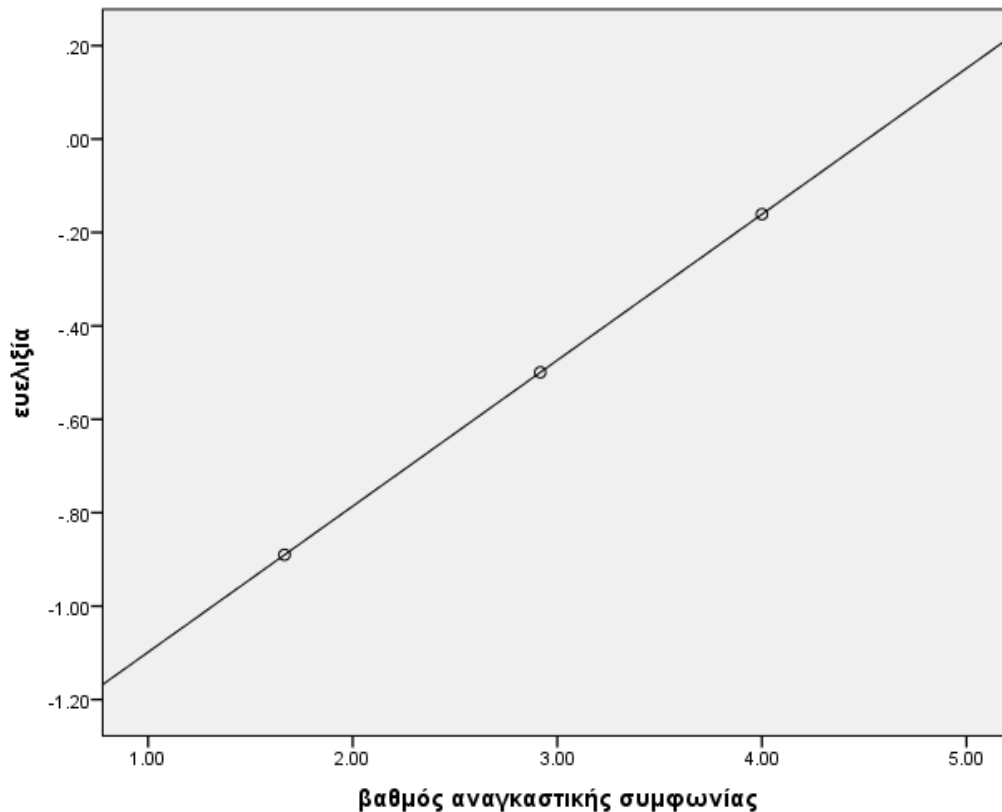
Παρατηρείται αποκλειστικά στους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στην αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και το βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής: $F(1, 92)=21.66$, $p<.00001$ (διάγραμμα 1.8 και 1.9). Παρατηρήθηκε στους συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο ότι μειώνεται η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής όσο αυξάνεται ο βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας με το κείμενο. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί σε μικρό βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας προσέλαβαν την πηγή περισσότερο ευέλικτη ($M=0.01$) από τους συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί σε μεγάλο βαθμό ($M=-1.03$), $b=-0.45$, $SE=0.12$, $t=-3.66$, $p<.0005$.

Στους συμμετέχοντες που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο παρατηρήθηκε ότι αυξάνεται η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής όσο αυξάνεται ο βαθμός αναγκαστικής συμφωνίας με το κείμενο. Οι συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί σε μικρό βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας προσέλαβαν την πηγή λιγότερο ευέλικτη ($M=-0.89$) από τους συμμετέχοντες που είχαν ανταποκριθεί σε μεγάλο βαθμό ($M=-0.16$), $b=0.31$, $SE=0.11$, $t=2.88$, $p<.005$.

Διάγραμμα 1.8: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία εξαρτώμενη από το βαθμό διαφωνίας των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν.

Διάγραμμα 1.9: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία εξαρτώμενη από το βαθμό συμφωνίας των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν.

Αναγνώστες του φιλικού κειμένου

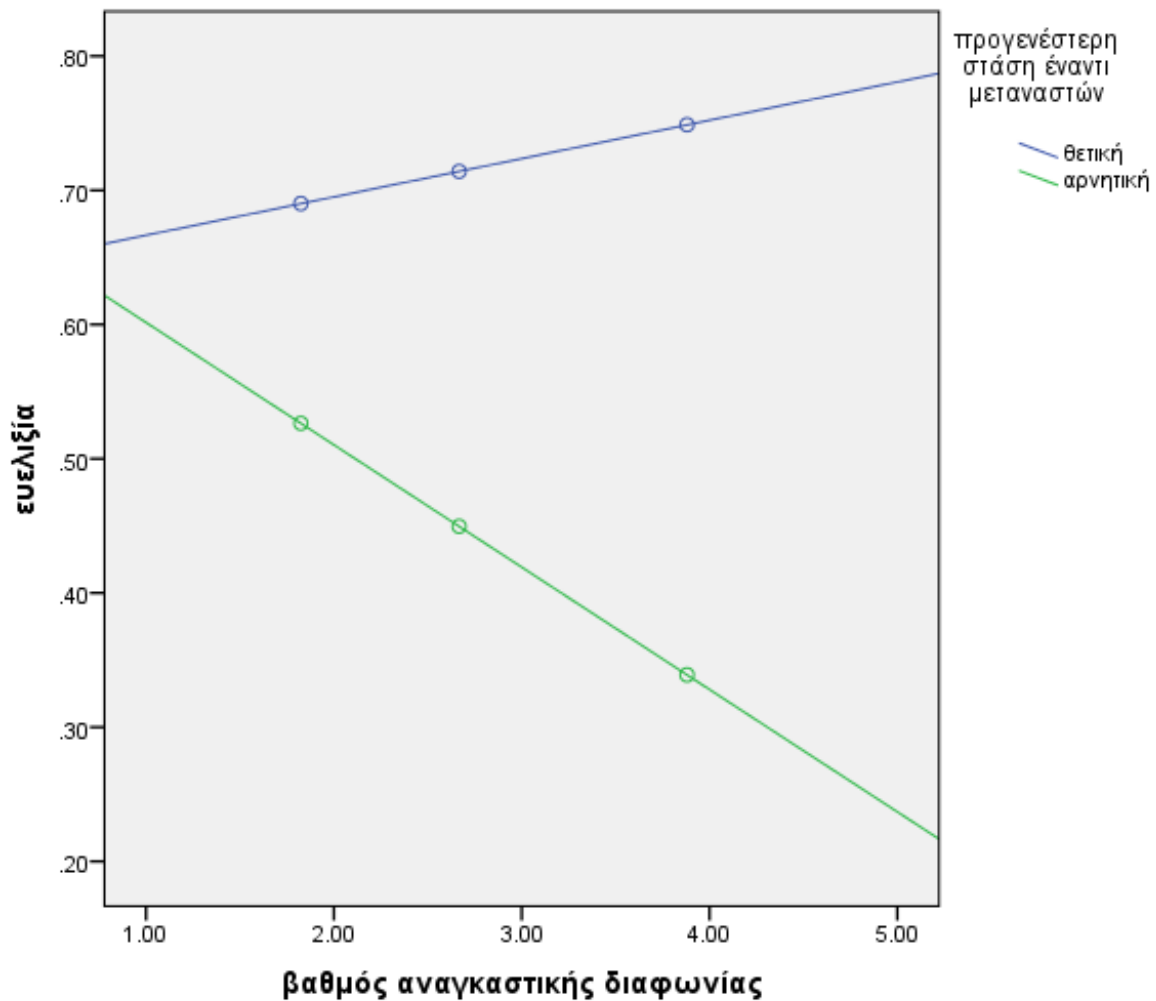
Παρατηρήθηκε αποκλειστικά στους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο μια τάση για μια τριπλή αλληλεπίδραση (διάγραμμα 1.10 και 1.11) ανάμεσα στη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), την αναγκαστική διαφωνία ή συμφωνία με το κείμενο και το βαθμό αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας πάνω στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής: $F(1, 83)=3.05, p<.085$.

Η τριπλή αλληλεπίδραση φανερώνεται με τον βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας ως ανεξάρτητη μεταβλητή και την προγενέστερη στάση ως ρυθμιστή.

Το διάγραμμα 1.10 αφορά τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν οδηγηθεί διαφωνήσουν με αυτό. Ο *βαθμός* διαφωνίας που εκφράστηκε στη συνέχεια δεν φαίνεται να σχετίζεται με την προσλαμβανόμενη ευελιξία όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν **θετική**. Οι συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μικρό βαθμό, δεν προσέλαβαν την πηγή του φιλικού κειμένου πιο

ευέλικτη ($M=0.69$) από τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μεγάλο βαθμό ($M=0.75$), $b=0.03$, $SE=0.13$, $t=0.22$, ns . Επίσης δεν φαίνεται ο βαθμός διαφωνίας που εκφράστηκε στη συνέχεια της αναγκαστικής διαφωνίας να σχετίζεται με την προσλαμβανόμενη ευελιξία όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν αρνητική. Οι συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μικρό βαθμό, δεν προσέλαβαν την πηγή του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτη ($M=0.53$) από τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μεγάλο βαθμό ($M=0.34$), $b=-0.09$, $SE=0.22$, $t=-0.42$, ns .

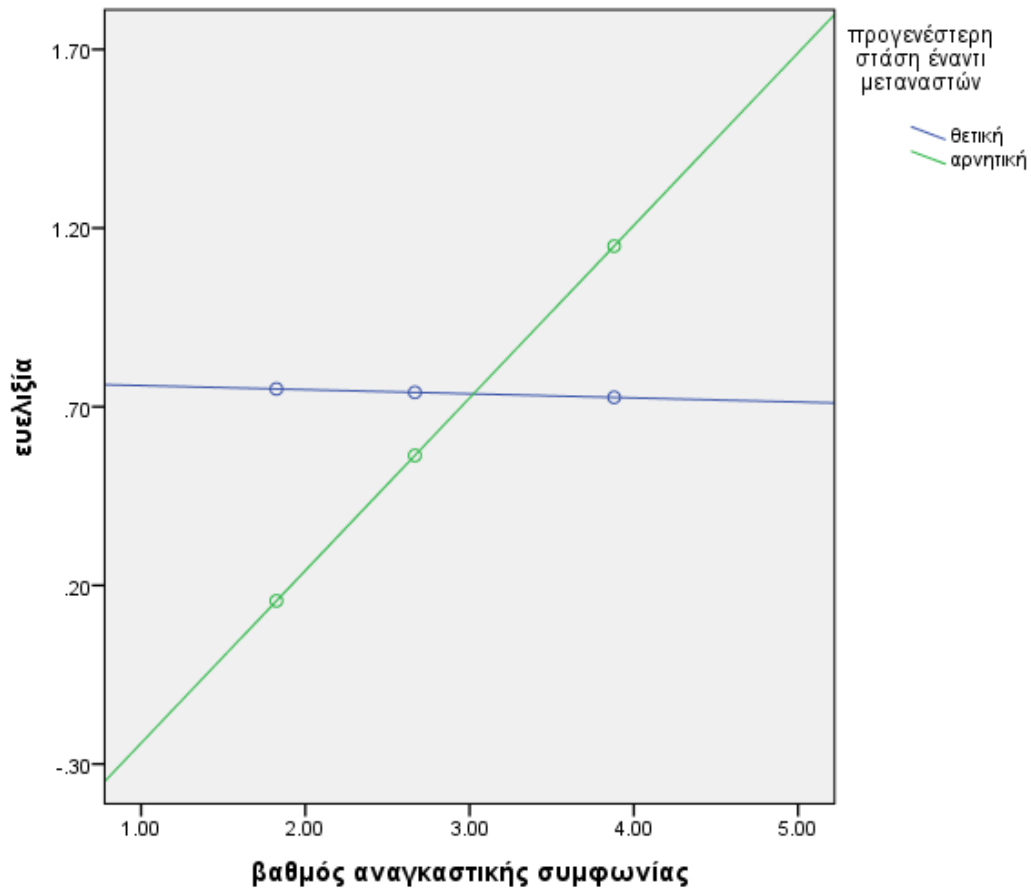
Διάγραμμα 1.10: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία εξαρτώμενη από το βαθμό διαφωνίας, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν.

Το διάγραμμα 1.11 αφορά τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν οδηγηθεί συμφωνήσουν με αυτό. Ο βαθμός συμφωνίας που εκφράστηκε στη συνέχεια δεν φάνηκε να σχετίζεται με την προσλαμβανόμενη ευελιξία όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν θετική. Οι συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μικρό βαθμό, δεν προσέλαβαν την πηγή του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτη ($M=0.75$) από τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μεγάλο βαθμό ($M=0.73$), $b=-0.01$, $SE=0.21$, $t=-0.06$, ns .

Ο βαθμός συμφωνίας που εκφράστηκε φαίνεται να σχετίζεται με την προσλαμβανόμενη ευελιξία όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν αρνητική. Οι συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μεγάλο βαθμό, προσέλαβαν την πηγή του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτη ($M=1.15$) από τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας σε μικρό βαθμό ($M=0.16$), $b=0.48$, $SE=0.17$, $t=2.87$, $p<.006$. Οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες, που είχαν την πιο ασύμβατη στάση σε σχέση με το φιλικό κείμενο, θεώρησαν την πηγή περισσότερο ευέλικτη, όσο ο βαθμός συμφωνίας τους με το κείμενο ήταν μεγαλύτερος.

Διάγραμμα 1.11: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία εξαρτώμενη από το βαθμό συμφωνίας, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν.

Εξάρτηση

Διαπιστώθηκε μια συσχέτιση $r=-0.23$, $p<.002$ μεταξύ της μεταβλητής της εξάρτησης και της εξαρτημένης μεταβλητής της επιρροής. Όσο πιο εξαρτημένη προσέλαβαν οι συμμετέχοντες την πηγή, τόσο *μειωνόταν* η επιρροή του κειμένου. Βάσει αυτού του αποτελέσματος ελέγχθηκαν ενδεχόμενες επιδράσεις των ανεξαρτήτων μεταβλητών πάνω στη μεταβλητή της εξάρτησης, με σκοπό στη συνέχεια να ανιχνευθούν κι ενδεχόμενες διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής.

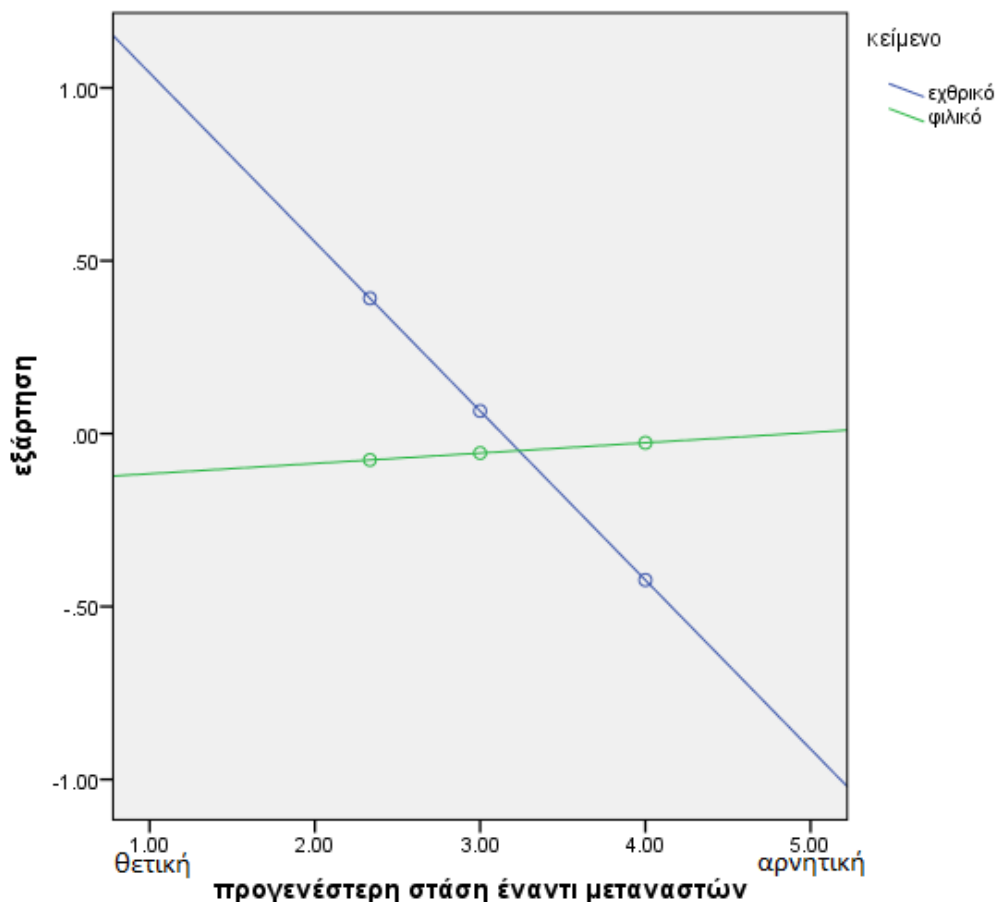
Κύριες επιδράσεις

Δεν διαπιστώθηκαν κύριες επιδράσεις των ανεξαρτήτων μεταβλητών στη εξαρτημένη μεταβλητή του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής της «εξάρτησης». Η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων (προ-τεστ) έδειξε μια στατιστικά σημαντική συνάφεια με τον παράγοντα της εξάρτησης $r=-0.19$, $p<.01$. Όσο πιο θετική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών, τόσο πιο εξαρτημένη προσλαμβανόταν η πηγή. Από την αλληλεπίδραση που θα συζητηθεί παρακάτω διαπιστώνεται ότι η συσχέτιση αυτή ισχύει μόνο για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Αλληλεπιδράσεις

Διαπιστώθηκε μια αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα (προ-τεστ) και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην προσλαμβανόμενη εξάρτηση της πηγής: $F(1, 183)=8.50$, $p<.005$ (διάγραμμα 1.12).

Διάγραμμα 1.12: Η προσλαμβανόμενη εξάρτηση της πηγής εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Από το διάγραμμα 1.12 προκύπτει ότι η προσλαμβανόμενη εξάρτηση των συντακτών του φιλικού κειμένου δεν εξαρτιόταν από την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο εξαρτημένους ($M=-0.08$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.03$), $b=0.03$, $SE=0.13$, $t=0.23$, ns .

Η προσλαμβανόμενη εξάρτηση των συντακτών του εχθρικού κειμένου μειώνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του κειμένου αυτού γίνεται πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο εξαρτημένους ($M=0.39$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.42$), $b=-0.49$, $SE=0.12$, $t=-3.94$, $p<.0002$.

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρείτε μια μείωση στην προσλαμβανόμενη εξάρτηση της πηγής όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα γίνεται πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Εφόσον ο βαθμός της εξάρτησης φαίνεται να φτάνει σε αρνητικά επίπεδα όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων ήταν πιο αρνητική, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι συμμετέχοντες προσλαμβάναν την πηγή πιο ανεξάρτητη όσο η προγενέστερη τους στάση ήταν πιο συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Όσο η προγενέστερη στάση ήταν πιο ασύμβατη με το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου η πηγή προσλαμβανόταν πιο εξαρτημένη.

Ο βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας δεν είχε κάποια επίδραση πάνω στην προσλαμβανόμενη εξάρτηση της πηγής, ούτε για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ούτε για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Συνοχή

Υπήρξε μια τάση για συνάφεια ανάμεσα στην τρίτη μεταβλητή της εικόνας της πηγής, τη «συνοχή» με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής, $r=0.13$, $p<.075$. Όσο αυξανόταν η προσλαμβανόμενη συνοχή της πηγής, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Καμία ανεξάρτητη μεταβλητή δεν είχε στατιστικά σημαντική επίδραση στον παράγοντα της «συνοχής». Επίσης δεν παρατηρήθηκαν αλληλεπιδράσεις, ούτε και κάποια επίδραση του βαθμού διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στη «συνοχή» στους αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου.

Φιλόδοξη πλειονοτικότητα

Η συνάφεια μεταξύ του τέταρτου παράγοντα της εικόνας της πηγής ή «φιλόδοξη πλειονοτικότητα» με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής δεν ήταν στατιστικά σημαντική, $r=0.04$, ns . Για το λόγο αυτό, δεν διερευνήθηκαν ενδεχόμενες επιδράσεις των ανεξαρτητών μεταβλητών πάνω στη «φιλόδοξη πλειονοτικότητα». Χωρίς τη συσχέτιση ανάμεσα στην «φιλόδοξη πλειονοτικότητα» και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής δεν πρόκειται να εντοπιστεί κάποια επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής στην οποία να διαμεσολαβεί η «φιλόδοξη πλειονοτικότητα».

Η επιρροή του εχθρικού και φιλικού κειμένου διαμέσου των επιχειρημάτων που προτιμώνται και της εικόνας της πηγής

Υπήρξε υψηλή συνάφεια μεταξύ της μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης που αφορά την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και της μεταβλητής της ευελιξίας, $r = 0.70$, $p < .0001$. Η συνάφεια αυτή έδωσε το έναυσμα για την διερεύνηση ενδεχόμενων μεσολαβήσεων και ρυθμίσεων ανάμεσα στις ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές του πειράματος.

Διερευνήθηκε επίσης εάν η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου επηρεάζεται από την εικόνα της πηγής ή την προτίμηση στην χρήση κάποιων τύπων επιχειρημάτων.

Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων

Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, όπως απεικονίζεται στους παρακάτω πίνακες 1.2 και 1.3. Για την ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Πίνακας 1.2: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής άμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή	p	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.36	$p < .00001$	0.25	0.47
Φιλικό	-0.17	$p < .002$	-0.28	-0.07

Πίνακας 1.3: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων.

Κείμενο	Συντελεστής έμμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.18	0.11	0.26
Φιλικό	-0.13	-0.20	-0.07

Οι επιδράσεις στους πίνακες 1.2 και 1.3 αναφέρονται στην κατά μεσώ όρο αύξηση της τιμής Z της ασκούμενης επιρροής του κειμένου όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών γίνεται πιο αρνητική κατά μία μονάδα.

Από το γεγονός ότι η άμεση και η έμμεση επίδραση είναι στατιστικά σημαντικές προκύπτει ότι πρόκειται για μια μερική διαμεσολάβηση.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιούν θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή όσο η προγενέστερή τους στάση ήταν πιο αρνητική προς τους μετανάστες. Όσο πιο πολύ στη συνέχεια θα προτιμούσαν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιούν θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή όσο η προγενέστερη τους στάση ήταν πιο θετική προς τους μετανάστες. Όσο πιο πολύ στη συνέχεια θα προτιμούσαν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Η διαμεσολάβηση από την ευελιξία

Με τον ίδιο τρόπο διερευνήθηκε εάν και ο παράγοντας της ευελιξίας λειτουργεί ως μεσολαβητής ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Για την ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής και Y (εξαρτημένη): την

επιρροή. Διαπιστώθηκε ότι η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου διαμεσολαμβάνεται από την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Πίνακας 1.4: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής άμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή	<i>p</i>	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.50	$p < .00001$	0.38	0.63
Φιλικό	-0.24	$p < .00003$	-0.36	-0.11

Πίνακας 1.5: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της ευελιξίας.

Κείμενο	Συντελεστής έμμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή διαμέσου της ευελιξίας	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.09	0.04	0.15
Φιλικό	-0.02	-0.07	0.01

Οι επιδράσεις στους πίνακες 1.4 και 1.5 αναφέρονται στην κατά μεσώ όρο αύξηση της τιμής *Z* της ασκούμενης επιρροής του κειμένου όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών γίνεται πιο αρνητική κατά μία μονάδα.

Από το γεγονός ότι η άμεση και η έμμεση επίδραση είναι στατιστικά σημαντικές προκύπτει ότι πρόκειται για μια μερική διαμεσολάβηση. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προσλάμβαναν την πηγή ως περισσότερο ευέλικτη, όσο η προγενέστερη τους στάση ήταν πιο αρνητική προς τους μετανάστες. Στη συνέχεια, όσο πιο πολύ ευέλικτη προσλάμβαναν τη πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου η αντίστοιχη διαμεσολάβηση δεν ήταν στατιστικά σημαντική, όπως δεν ήταν και η επίδραση της

προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην προλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής του κειμένου επιρροής (διάγραμμα 1.7).

Ελέγχθηκε επίσης ξεχωριστά για τους αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου εάν η συγκεκριμένη μερική διαμεσολάβηση της προσλαμβανόμενης ευελιξίας ρυθμίζεται από τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές. Διαπιστώθηκε αποκλειστικά για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ότι υπάρχει επίσης η διαμεσολάβηση της ευελιξίας ανάμεσα στην τριπλή αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ), την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και τον βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Για τις αναλύσεις αυτές χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 12 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία, Z : το βαθμό της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας, M : την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Πίνακας 1.6: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

	Βαθμός διαφωνίας/συμφωνίας	Συντελεστής	Κατώτερο όριο αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο αξιοπιστίας
Αναγκαστική διαφωνία	χαμηλός	0.34	0.11	0.58
Αναγκαστική διαφωνία	υψηλός	0.45	0.24	0.67
Αναγκαστική συμφωνία	χαμηλός	0.37	0.14	0.59
Αναγκαστική συμφωνία	υψηλός	0.23	-0.05	0.50

Πίνακας 1.7: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή διαμέσου της ευελιξίας για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

	Βαθμός διαφωνίας/συμφωνίας	Συντελεστής	Κατώτερο όριο αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο αξιοπιστίας
Αναγκαστική διαφωνία	χαμηλός	0.03	-0.12	0.13
Αναγκαστική διαφωνία	υψηλός	0.09	0.02	0.20
Αναγκαστική συμφωνία	χαμηλός	0.05	-0.01	0.18
Αναγκαστική συμφωνία	υψηλός	0.00	-0.15	0.20

Οι επιδράσεις στους πίνακες 1.6 και 1.7 αναφέρονται στην κατά μεσώ όρο αύξηση της τιμής Z της ασκούμενης επιρροής του εχθρικού κειμένου όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών γίνεται πιο αρνητική κατά μία μονάδα.

Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου η επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή διαμεσολαβείται από την ευελιξία. Η διαμεσολάβηση αυτή ρυθμίζεται όμως από την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία και τον βαθμό αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας με το κείμενο που διαβάστηκε. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 1.6 η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή στρεβλώνεται και γίνεται στατιστικά μη σημαντική μόνο στην περίπτωση της αναγκαστικής συμφωνίας, όπου ο βαθμός αναγκαστικής συμφωνίας είναι υψηλός. Πρόκειται για το ίδιο αποτέλεσμα όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα 1.4.

Η παραπάνω διαμεσολάβηση της ευελιξίας ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την επιρροή είναι μερική, εφόσον υπάρχουν στατιστικά σημαντικές άμεσες και έμμεσες επιδράσεις στην επιρροή. Από τον πίνακα 1.7 προκύπτει ότι για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου η επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής, μόνο όταν ο βαθμός αναγκαστικής διαφωνίας με το κείμενο είναι υψηλός. Η διαμεσολάβηση αυτή αποκτά στατιστική σημασία μόλις ο μέσος όρος της αναγκαστικής διαφωνίας ξεπερνάει το 2.92.

Οι συμμετέχοντες οι οποίοι αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν με το εχθρικό κείμενο και ανταποκρίθηκαν σε αυτή την αναγκαστική διαφωνία σε έναν βαθμό πάνω από 2.92, προσλάμβαναν τους συντάκτες πιο ευέλικτους όσο η προγενέστερη στάση τους ήταν πιο συμβατή με το εχθρικό κείμενο, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

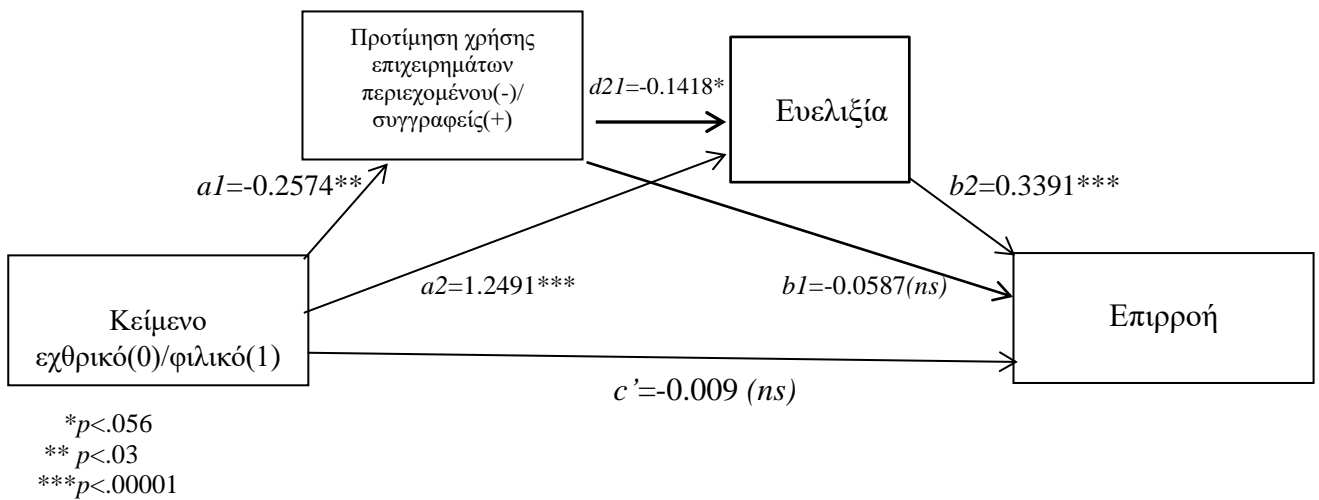
Η παραπάνω ρυθμιζόμενη διαμεσολάβηση της ευελιξίας ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής δεν διαπιστώθηκε στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες

Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 6 του Process για να ελεγχθεί η σειριακή διαμεσολάβηση ανάμεσα στο X : είδος του κειμένου (εχθρικό (0)/φιλικό (1)) και Y : την επιρροή, διαμέσου $M1$: την προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες και $M2$: την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης η οποία μετράει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα προτιμούσαν επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο σε σχέση με επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες φάνηκε να μεσολαβεί ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Διευκρινίζεται ξανά ότι μια αρνητική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ενώ μια θετική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Από το διάγραμμα 1.13 και πίνακα 1.8 προκύπτει ότι η έμμεση επίδραση όπου η ευελιξία διαμεσολαβεί αποκλειστικά είναι στατιστικά σημαντική. Η έμμεση επίδραση όπου η προτίμηση των επιχειρημάτων και η ευελιξία διαμεσολαβούν σειριακά είναι οριακά στατιστικά σημαντική. Εφόσον η άμεση επίδραση δεν είναι στατιστικά σημαντική πρόκειται για ολικές διαμεσολαβήσεις. Από τα αποτελέσματα που απεικονίζονται στο διάγραμμα 1.13 και πίνακα 1.8 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου σε σχέση με τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Στη συνέχεια, όσο πιο πολύ προτιμούν τα επιχειρήματα αυτά, τόσο πιο ευέλικτη προσλαμβάνεται η πηγή, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή. Επίσης προκύπτει ότι η αναγνώστες του φιλικού κειμένου προσλαμβάνουν την πηγή ως πιο ευέλικτη, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου χωρίς την διαμεσολάβηση της προτίμησης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο.

Διάγραμμα 1.13

Πίνακας 1.8

Έμμεση επίδραση	Επίδραση	Κατώτερο όριο αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο αξιοπιστίας
Κείμενο>Επιχειρήματα>Επιρροή	0.02	-0.02	0.06
Κείμενο>Ευελιξία>Επιρροή	0.42	0.27	0.61
Κείμενο>Επιχειρήματα>Ευελιξία>Επιρροή	0.01	0.00	0.04

Διαπιστώθηκε επίσης η ίδια μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης να διαμεσολαβεί ανάμεσα στην αλληλεπίδραση του αποτελέσματος της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες και Y (εξαρτημένη): την επιρροή. Από τους πίνακες 1.9 και 1.10 προκύπτει ότι η διαμεσολάβηση είναι μερική και είναι μόνο οριακά στατιστικά σημαντική για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Πίνακας 1.9: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης αρνητικής στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής άμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή	<i>p</i>	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.54	<i>p</i> <.00001	0.42	0.66
Φιλικό	-0.29	<i>p</i> <.00001	-0.41	-0.17

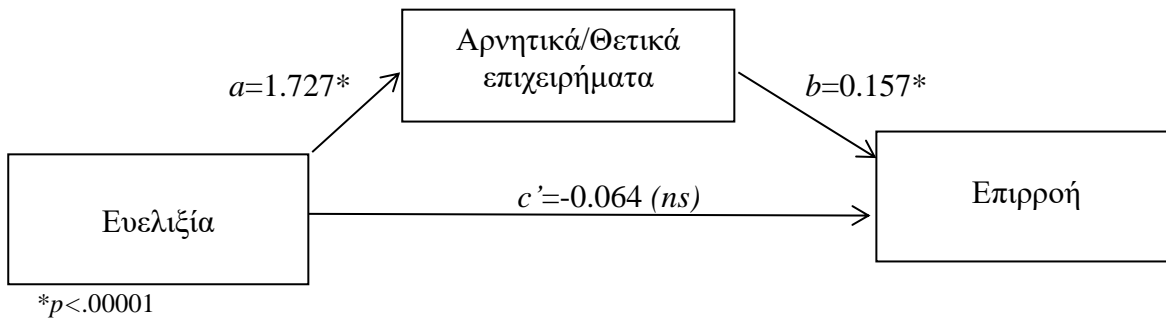
Πίνακας 1.10: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης αρνητικής στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της χρήσης των επιχειρημάτων περιεχόμενου/συντακτών.

Κείμενο	Συντελεστής έμμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή διαμέσου της χρήσης των επιχειρημάτων περιεχόμενου/συντακτών	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.00	-0.01	0.02
φιλικό	-0.02	-0.04	0.00

Από τους πίνακες 1.9 και 1.10 προκύπτει ότι όσο πιο αρνητική είναι η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου έναντι των μεταναστών, τόσο θα προτιμούσαν επιχειρήματα που αφορούν τους συγγραφείς του κειμένου, ώστε να μειωθεί στη συνέχεια η επιρροή του κειμένου. Επίσης προκύπτει ότι όσο πιο θετική είναι η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου έναντι των μεταναστών, τόσο θα προτιμούσαν επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου, ώστε να αυξηθεί στη συνέχεια η επιρροή του κειμένου.

Τέλος, η επίδραση της ευελιξίας πάνω στην επιρροή φάνηκε να διαμεσολαβείται πλήρως από την προτίμηση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, όπως προκύπτει από το παρακάτω διάγραμμα. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.2709 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.1924 έως 0.3552.

Διάγραμμα 1.14

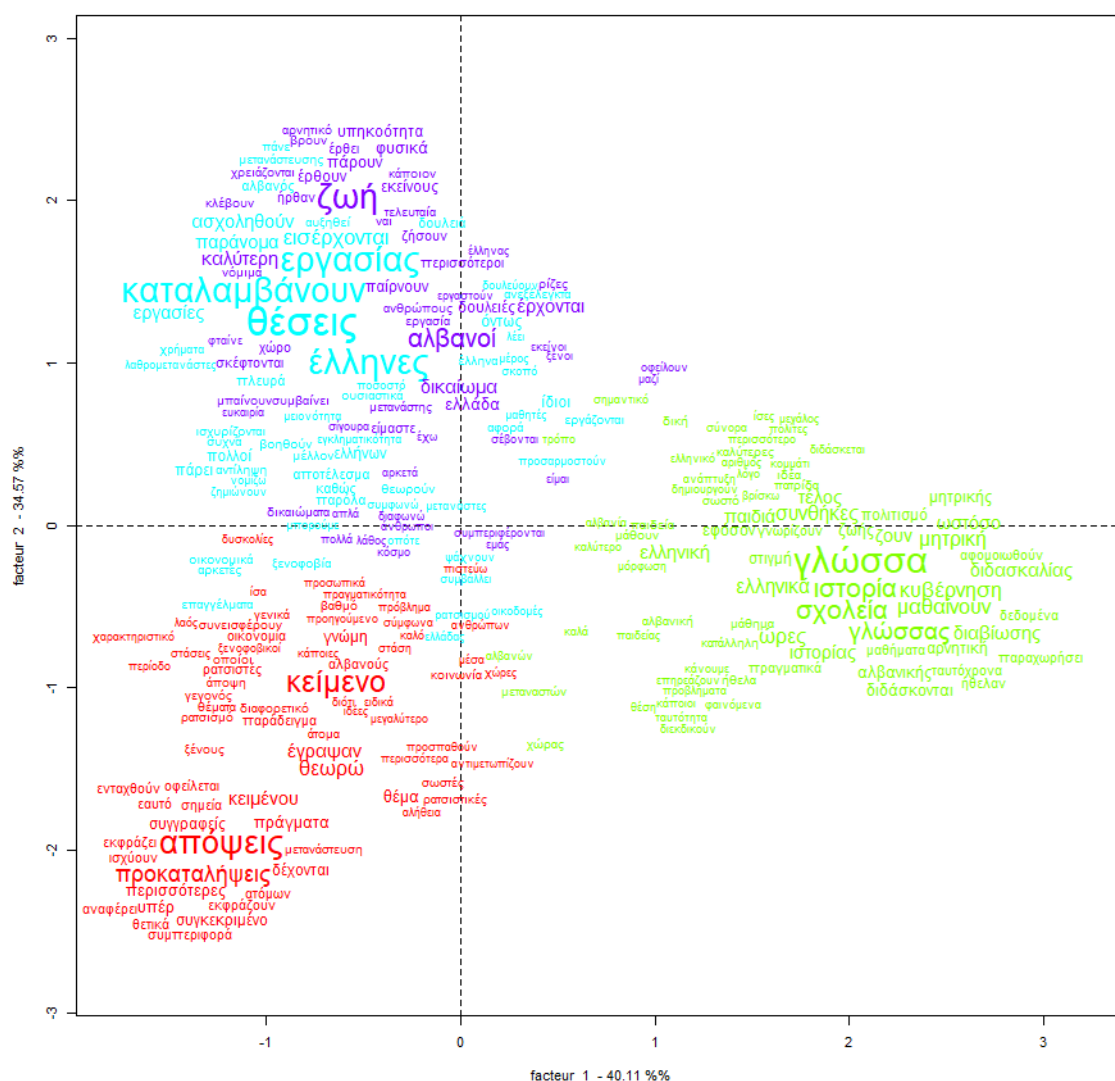

Όσο πιο εύελικτη προσλαμβάνεται η πηγή από τους συμμετέχοντες, τόσο θα προτιμούσαν την χρήση των θετικών επιχειρημάτων, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Ανάλυση περιεχομένου

Τα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων, τα οποία συντάχθηκαν αφότου κλήθηκαν να παραγάγουν ένα (μικρό) γραπτό λόγο, όσον αφορά τη γνώμη τους για το περιεχόμενο του κειμένου ή για τους συντάκτες, υποβλήθηκαν σε ανάλυση περιεχομένου με τη βοήθεια του λογισμικού IRAMUTEQ 0.7.

Διάγραμμα 1.15: Οι κλάσεις των γραπτών κείμενων του πρώτου πειράματος.

Στο διάγραμμα 1.15 απεικονίζονται οι κλάσεις των γραπτών κειμένων του πρώτου πειράματος της παρούσας διατριβής. Στην πρώτη κλάση (κόκκινη) φαίνεται οι συμμετέχοντες να περιγράφουν το κείμενο που διάβασαν με πιο αποστασιοποιημένους όρους, σαν να μην

παίρνουν άμεσα θέση. Χρησιμοποιούνται κεντρικές λέξεις όπως «κείμενο», «απόψεις» και «έγραψαν». Καμία πειραματική συνθήκη δεν δείχνει να έχει στατιστικά σημαντική επίδραση πάνω σε αυτή την κλάση.

Η δεύτερη κλάση (πράσινη) φαίνεται να αναπτύσσει μια θεματολογία και άποψη γύρω από το δικαίωμα στην παιδεία και μάλιστα στο ενιαίο δικαίωμα να διεξάγεται αυτή στην μητρική γλώσσα του καθενός. Οι κεντρικές λέξεις που εμφανίζονται είναι «γλώσσα», «σχολεία» και «διδασκαλία».

Πιο κάτω ακολουθούν κάποια παραδείγματα κειμένων αυτής της κλάσης.

«Οι Αλβανοί μαθητές έχουν δικαίωμα να μαθαίνουν για τον πολιτισμό, την ιστορία και τη μητρική τους γλώσσα, ωστόσο στη σημερινή κοινωνία και στα ελληνικά σχολεία κάτι τέτοιο θα ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί.»

«Συμφωνώ με το κείμενο αλλά διαφωνώ με το ότι πρέπει να διδάσκονται στην Ελλάδα μαθήματα της μητρικής γλώσσας. Διαφωνώ με αυτό το κομμάτι του κειμένου γιατί εφόσον ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα δεν θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να μαθαίνουν την μητρική τους γλώσσα.»

Κυρίως οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο ανήκουν σε αυτή την κλάση ($p < .005$).

Στη τρίτη κλάση (μπλε) γίνεται κυρίως αναφορά στην ανταγωνιστικότητα μεταξύ Αλβανών και Ελλήνων στην αγορά εργασίας και ίσως στην διεκδίκηση περιορισμένων αγαθών γενικότερα. Οι κεντρικές λέξεις είναι «Αλβανοί», «μετανάστες», «θέσεις εργασίας» και «καταλαμβάνουν». Η παραγοντική ανάλυση του IRAMUTEQ 0.7 έδειξε ότι κυρίως τα κείμενα των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου ανήκουν σ' αυτή την κλάση ($p < .006$). Ακολουθούν δύο αποσπάσματα που αντιπροσωπεύουν αυτή την κλάση.

«Πιθανώς η αντίληψη ότι οι Αλβανοί καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας των Ελλήνων δεν είναι απόλυτα ορθή, αφού οι ίδιοι οι Έλληνες δεν επιθυμούν να ασχοληθούν με ορισμένα χειρωνακτικά επαγγέλματα που θεωρούν υποτιμητικά.»

«Βέβαια η αντίληψη η οποία λέει ότι οι Αλβανοί καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες θα μπορούσαν να ασχοληθούν Έλληνες κατά τη γνώμη μου είναι τελείως λανθασμένη γιατί πολύ απλά δεν φταίνει οι Αλβανοί αλλά οι Έλληνες και η τεμπελιά τους.»

Η τέταρτη κλάση (μοβ), όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 1.15 ανήκει στο ίδιο παράγοντα με την τρίτη κλάση. Καταλαμβάνει την ίδια θέση με διαφορετικό χρώμα. Αναφέρεται στα δικαιώματα των Αλβανών μεταναστών που έρχονται στην Ελλάδα. Φαίνεται να είναι ο θετικός αντίποδας της τρίτης κλάσης, ώστε αυτές οι δύο κατηγορίες να λειτουργούν ως αντίθετοι πόλοι του ίδιου παράγοντα. Οι κεντρικές λέξεις είναι «Αλβανοί», «δικαίωμα», «Ελλάδα» και «καλύτερη». Οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν έχουν στατιστικά σημαντική επίδραση πάνω σε αυτή την κλάση.

Συζήτηση

Σε γενικές γραμμές τα αποτελέσματα δείχνουν εκ πρώτης όψεως ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν φαίνεται να έχουν κάποια επίδραση στην αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που διάβασαν. Οι συμμετέχοντες επηρεάζονται περισσότερο από ένα κείμενο το οποίο βρίσκεται ήδη κοντά στην αρχική τους στάση.

Ο χειρισμός της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας φαίνεται να μην προκαλεί κάποια επίδραση, χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν και ο βαθμός της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας. Παρατηρείται δηλαδή οι συμμετέχοντες, είτε είναι εκ των προτέρων προκατειλημμένοι είτε όχι, να επηρεάζονται περισσότερο από το κείμενο που βρίσκεται «πιο κοντά» στις προγενέστερες απόψεις τους. Η αιτία μπορεί να βρίσκεται στο γεγονός ότι στο πείραμα αυτό δεν αποτελεί στόχος η δημιουργία μιας νέας στάσης περί του θέματος του κειμένου. Το κοινωνικό ζήτημα που εξετάζεται στα κείμενα είναι πιθανόν βαριά φορτισμένο στην ελληνική κοινωνία. Όλοι οι πολίτες σε γενικές γραμμές θα έχουν ήδη σχηματίσει ρητές απόψεις για το ζήτημα αυτό, οι οποίες πολλές φορές να τείνουν και προς μια πόλωση προς το προκατειλημμένο ή μη προκατειλημμένο άκρο. Σ' αυτή την περίπτωση, η ανάγνωση ενός αντίθετου κειμένου θα μπορούσε να προκαλέσει μια σύγκρουση που είναι τόσο μεγάλη, που να ξεπερνάει τα όρια της επίλυσης και να προκαλεί μια αρνητική επιρροή, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1.1.

Η επίδραση της μεταβλητής της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας αρχίζει να φαίνεται από την στιγμή που λαμβάνεται υπόψιν στις αναλύσεις ο βαθμός διαφωνίας/συμφωνίας αφοτου οι συμμετέχοντες αναγκάστηκαν να διαφωνήσουν ή να συμφωνήσουν με το κείμενο. Από το διάγραμμα 1.2 προκύπτει ότι σε γενικές γραμμές ο αυξημένος βαθμός συμφωνίας αυξάνει την

επιρροή του κειμένου στις συνθήκες της αναγκαστικής συμφωνίας, ενώ ο αυξημένος βαθμός διαφωνίας μειώνει την επιρροή του κειμένου στις συνθήκες της αναγκαστικής διαφωνίας. Πρόκειται για μια κύρια επίδραση στην οποία δεν παίζει ρόλο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων απέναντι στους μετανάστες, ούτε το κείμενο (εχθρικό ή φιλικό) που διάβασαν, αναλόγως την πειραματική συνθήκη. Τα αποτελέσματα του παρόντος πειράματος επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του FASE (Petrocelli, Martin & Li, 2010) όπως και την ύπαρξη του FDSE, η αντίστοιχη έννοια που αφορά την αναγκαστική διαφωνία, η οποία προτάθηκε στην παρούσα διατριβή. Κατά πόσο πρόκειται για πραγματική αναγκαστική διαφωνία ή συμφωνία παραμένει ένα θέμα αμφισβήτησης, εφόσον είναι οι ίδιοι οι συμμετέχοντες που επιλέγουν το βαθμό που ανταποκρίνονται στο χειρισμό.

Από τα αποτελέσματα που αφορούν το βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας διαπιστώνεται ότι στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προκύπτουν σχεδόν τα ίδια ευρήματα σε σχέση με τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου φαίνεται η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης τους έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή του κειμένου να διατηρείται για σχεδόν όλα τα επίπεδα του βαθμού αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας. Στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες ανταποκρίνονται έντονα στο χειρισμό και παρουσιάζουν έναν βαθμό αναγκαστικής συμφωνίας με το κείμενο της τάξης του 3.96, αυτή η αναμενόμενη επίδραση φαίνεται να αμβλύνεται. Η διαφορά προκύπτει προφανώς από τους συμμετέχοντες με την θετικότερη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, οι οποίοι φαίνεται να επηρεάζονται πολύ περισσότερο από το εχθρικό κείμενο όταν ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας. Ερμηνεύοντας το αποτέλεσμα αυτό μέσω της οπτικής της ΘΕΣ (Perez & Mugny, 1993) εκτιμάται ότι ο μεγάλος βαθμός ανταπόκρισης στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας προκάλεσε στους ήδη μη προκατειλημμένους συμμετέχοντες μεγάλη σύγκρουση και ανάγκη επίλυσής της, ώστε να καταλήξουν να επηρεαστούν από το εχθρικό κείμενο έναντι των Αλβανών μεταναστών.

Για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου παρατηρήθηκε επίσης μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στη προγενέστερή τους στάση έναντι των μεταναστών και το βαθμό της διαφωνίας/συμφωνίας πάνω στην επιρροή που άσκησε το κείμενο. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1.4, οι συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν σε μικρό βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας, επηρεάζονται από το φιλικό κείμενο όπως αναμενόταν, χωρίς την επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών και σύμφωνα με την συμβατότητα της προγενέστερης

στάσης τους με το περιεχόμενο του φιλικού κειμένου. Όσο πιο κοντά βρίσκεται το κείμενο στην προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, τόσο αυξάνεται και η επιρροή. Η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών πάνω στην ασκούμενη επιρροή του φιλικού κειμένου στρεβλώνεται και γίνεται στατιστικά μη σημαντική για τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας, ανεξαρτήτως εάν επρόκειτο για αναγκαστική διαφωνία ή για αναγκαστική συμφωνία. Διαμέσου της ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) θα μπορούσε το αποτέλεσμα αυτό να εξηγηθεί με τον εξής τρόπο. Η στρέβλωση της επίδρασης της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων πάνω στην επιρροή συμβαίνει αποκλειστικά επειδή οι συμμετέχοντες με την μεγαλύτερη προγενέστερη αρνητική στάση έναντι των μεταναστών που ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας, επηρεάζονται πιο πολύ από το φιλικό κείμενο απ' αυτό που θα αναμενόταν βάσει της προγενέστερης τους στάσης. Στην περίπτωση του μεγάλου βαθμού αναγκαστικής συμφωνίας, ενδεχομένως οι συμμετέχοντες να βίωσαν μια μεγάλη εσωτερική σύγκρουση σε σχέση με την προσωπική τους προγενέστερη στάση, την οποία έλυσαν προσχωρώντας στο κείμενο επιρροής, όπως παρατηρήθηκε στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου (διάγραμμα 1.3). Στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες με την πιο αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στην αναγκαστική διαφωνία με το φιλικό κείμενο, τότε ενδεχομένως να εντείνεται περισσότερο η σύγκρουση με την σύγχρονη αντιρατσιστική νόρμα που επικρατεί στη σημερινή κοινωνία (Pérez & Mugny, 1993), ώστε οι συμμετέχοντες και πάλι να λύσουν την σύγκρουση προσχωρώντας στο φιλικό κείμενο επιρροής. Στην αντίστοιχη περίπτωση των αναγνώστων του εχθρικού κειμένου, όπου δηλαδή οι συμμετέχοντες με την πιο θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας, η απουσία κάποιας ευρύτερης «ρατσιστικής νόρμας» είχε ως αποτέλεσμα η έντονη αναγκαστική διαφωνία να ενισχύσει την ήδη αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω την επιρροή.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων

Οι γραπτοί λόγοι των συμμετεχόντων που είχαν εστιάσει στους συντάκτες των κειμένων επιρροής είχαν πιο υψηλό επίπεδο αφαίρεσης από τους γραπτούς λόγους των συμμετεχόντων που είχαν εστιάσει στο περιεχόμενο. Δεν φάνηκε ωστόσο η επιρροή του εχθρικού ή φιλικού

κειμένου να αυξάνεται όσο το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων ήταν πιο υψηλό. Όπως συζητήθηκε στη εισαγωγή της παρούσας διατριβής, όσο πιο αυξημένο είναι το επίπεδο αφαίρεσης ενός κειμένου, τόσο περισσότερο εμπεριέχει περιγραφές μόνιμων προσωπικών χαρακτηριστικών. Στα πλαίσια της παρούσας διατριβής λοιπόν, θα ήταν πιο λογικό ένα αυξημένο επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων, όπου οι συμμετέχοντες εστίασαν στους συντάκτες, να έχει μια μείωση της επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου ως αποτέλεσμα. Δεν είναι ωστόσο απαραίτητο αυτά τα μόνιμα προσωπικά χαρακτηριστικά να παραπέμπουν σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, ώστε να ενεργοποιηθεί μια άμβλυνση της επιρροής μέσω της ψυχολογιοποίησης. Ίσως οι οδηγίες για τους συμμετέχοντες να ήταν πολύ γενικές, προκειμένου να παρουσιαστεί κάποια επίδραση στην ασκούμενη επιρροή. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να παραγάγουν γραπτό λόγο για το περιεχόμενο ή για τους συντάκτες του κειμένου, πράγμα που δημιούργησε γραπτά κείμενα με μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων (βλέπε τις αναλύσεις περιεχομένου). Στο επόμενο πείραμα θα γίνει μια απόπειρα να δοθούν πιο συγκεκριμένες οδηγίες όσον αφορά την παραγωγή του γραπτού λόγου. Η περιγραφή των συμμετεχόντων θα μπορούσε να περιοριστεί στα χαρακτηριστικά ή *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά των συντακτών. Μ' αυτό τον τρόπο, η ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης θα εξεταζόταν μέσω της παραγωγής του γραπτού λόγου.

Ψυχολογιοποίηση

Από τις αναλύσεις προκύπτει ότι όσο πιο κοντά βρίσκονται οι συμμετέχοντες στο κείμενο που διάβασαν, τόσο πιο πολύ θα περιέγραφαν την πηγή με θετικά επιχειρήματα. Αυτό ισχύει εξίσου για τους ήδη μη προκατειλημμένους συμμετέχοντες που διάβασαν το φιλικό κείμενο, όπως και για τους ήδη προκατειλημμένους συμμετέχοντες που διάβασαν το εχθρικό. Από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης φάνηκε επίσης ότι η αυξημένη επιρροή που άσκησαν τα κείμενα που βρίσκονταν κοντά στη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε διαμέσου της προτίμησης της χρήσης περισσότερων θετικών επιχειρημάτων. Όσο πιο κοντά βρίσκεται το κείμενο στις προγενέστερες στάσεις του αναγνώστη, τόσο πιο πολύ θα χρησιμοποιούσε θετικά επιχειρήματα να περιγράψει το περιεχόμενο, είτε την πηγή, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Ο λόγος για τον οποίο όλοι οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούσαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, σε σχέση με επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, βρίσκεται πιθανόν στο γεγονός ότι στο πειραματικό σχέδιο δεν δόθηκαν λεπτομερή χαρακτηριστικά της

πηγής. Οι συμμετέχοντες σχημάτισαν μόνοι τους εικόνα για την πηγή, ανταποδίδοντάς της κάποια χαρακτηριστικά, βάσει του περιεχομένου του κειμένου επιρροής.

Εάν και όλοι οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα τα χρησιμοποιούσαν πιο πολύ από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να είναι, σύμφωνα με τη θεωρία της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980), μια ένδειξη του πλειονοτικού χαρακτήρα του εχθρικού μηνύματος, ενώ το φιλικό κείμενο μοιάζει να προσλαμβάνεται ως μειονοτικό. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, οι συμμετέχοντες εστιάζουν περισσότερο στο περιεχόμενο μιας μειονοτικής πηγής, σε μια προσπάθεια να κατανοήσουν την ασυνήθιστη θέση της μειονότητας. Άμεσα δεν υπήρχε όμως κάποια απευθείας κύρια επίδραση του είδους του κειμένου πάνω στην επιρροή. Το πειραματικό σχέδιο δεν εφοδίασε την πιθανή μειονότητα με τα απαραίτητα χαρακτηριστικά ώστε να ασκήσει την επιρροή της, όπως την σιγουριά, την τόλμη, την επιμονή και την σταθερότητα. Διαμέσου της χρήσης των επιχειρημάτων που εστιάζουν στο περιεχόμενο όμως και της προσλαμβανόμενης ευελιξίας της πηγής, αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Στην επόμενη παράγραφο θα αναλυθεί εκτενέστερα η συγκεκριμένη πορεία διαμεσολάβησης. Σύμφωνα με τη ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) ωστόσο, προβλέπεται το φιλικό κείμενο να προσλαμβάνεται ως πλειονοτικό, επειδή αντιπροσωπεύει περισσότερο την αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας. Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής εξετάζεται λεπτομερώς ο μειονοτικός και πλειονοτικός χαρακτήρας των κειμένων επιρροής που χρησιμοποιήθηκαν στα τρία πειράματα.

Η λειτουργία της ψυχολογιοποίησης προβλέπει μια πτώση στην επιρροή όταν οι συμμετέχοντες κληθούν να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής. Στο παρόν πείραμα, οι μισοί συμμετέχοντες κλήθηκαν στην παραγωγή του γραπτού λόγου να εστιάσουν στο περιεχόμενο του κειμένου και οι άλλοι μισοί στους συντάκτες του κειμένου. Όπως παρουσιάστηκε στην έκτη υπόθεση του παρόντος πειραματικού σχεδίου, υπήρχε η προσδοκία ότι οι συμμετέχοντες που θα εστίαζαν στους συντάκτες του κειμένου θα παρουσίαζαν μια πτώση στην επιρροή, επειδή ο χειρισμός αυτός αναμενόταν να είχε ως αποτέλεσμα οι συμμετέχοντες στη συμπλήρωση της κλίμακας της ψυχολογιοποίησης να προτιμούσαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Επειδή όλα τα επιχειρήματα της κλίμακας αυτής που αφορούν τους συντάκτες αναφέρονται σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, αναμενόταν οι συμμετέχοντες που στην παραγωγή του γραπτού λόγου είχαν εστιάσει στην πηγή να προτιμούσαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, ώστε στη συνέχεια να ελαττωθεί η επιρροή του κειμένου. Δεν παρατηρήθηκε ωστόσο η μεταβλητή της

εστίασης στο περιεχόμενο ή στους συντάκτες να έχει κάποια επίδραση στους δείκτες της ψυχολογιοποίησης ή στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Όπως συζητήθηκε παραπάνω, προφανώς η εστίαση στους συντάκτες από μόνη της δεν αρκεί να πυροδοτήσει τον μηχανισμό της ψυχολογιοποίησης, εάν δεν κληθούν αυστηρά οι συμμετέχοντες να εστιάσουν στα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά της πηγής, όπως στα πρώτα πειράματα της ψυχολογιοποίησης (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980; Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983; Papastamou, 1986). Πράγματι, στο παρόν πείραμα δεν εξετάστηκε η αντίδραση των συμμετεχόντων στην περίπτωση που οι μισοί θα παρήγαν γραπτό λόγο για τα χαρακτηριστικά της πηγής και οι άλλοι μισοί για τα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά. Στο επόμενο πείραμα θα εξεταστεί ο συγκεκριμένος χειρισμός.

Εικόνα της πηγής

Ευελιξία

Ο πρώτος παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση της κλίμακας της εικόνας της πηγής, η ευελιξία, φάνηκε να είναι ικανή να εξηγήσει πολλές διακυμάνσεις στα αποτελέσματα. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θεώρησαν την πηγή πιο ευέλικτη από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου (διάγραμμα 1.7). Το γεγονός ότι το φιλικό κείμενο εκφράζει μια άποψη συμβατή με την αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας φαίνεται οι συμμετέχοντες να το διασυνδέουν με το επίσης θετικό χαρακτηριστικό της ευελιξίας. Στο παρόν πειραματικό δεν εξετάστηκε η ακαμψία/ευλυγισία του κειμένου επιρροής ως ανεξάρτητη μεταβλητή, όπως στα πειράματα των Papastamou et al. (1980). Δεν υπήρχε επίσης ο σκοπός να προστεθούν στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής στοιχεία άκαμπτα ή ευέλικτα. Υπάρχει ωστόσο η πιθανότητα η παράγραφος του κειμένου επιρροής που αναφέρεται στο δικαίωμα εκπαίδευσης των μεταναστών στη μητρική τους γλώσσα, να συνέβαλε στην ευέλικτη εικόνα της πηγής του φιλικού κειμένου. Το υπόλοιπο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής δεν είναι παρά μιας περιγραφή του υφιστάμενου status quo, το οποίο ερμηνεύεται είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους Αλβανούς μετανάστες. Στην παράγραφο που αφορά το δικαίωμα εκπαίδευσης προτείνεται ωστόσο μια αλλαγή της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, την διδασκαλία στη μητρική γλώσσα των μεταναστών, αλλά και την ένταξη μαθημάτων ιστορίας της χώρας προέλευσης. Είναι πιθανόν η πρόταση αυτή να ερμηνεύτηκε από τους συμμετέχοντες ως καινοτόμα και ευέλικτη. Οι Papastamou et al. (1980) είχαν εντοπίσει την ευλυγισία ως στρατηγική διαπραγματεύσεως την οποία μια μειονότητα θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει ώστε

να μπορέσει να ασκήσει περισσότερη επιρροή. Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής θα εξεταστεί περεταίρω η πλειονοτική/μειονοτική ιδιότητα των κειμένων επιρροής που χρησιμοποιήθηκαν στα πειράματα της παρούσας διατριβής.

Η επιρροή του φιλικού κειμένου, ωστόσο, δεν ήταν άμεση. Σε συμφωνία με τα προηγούμενα πειράματα που διαπιστώθηκε η συσχέτιση της ευλυγισίας της πηγής με την ασκούμενη επιρροή (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980; Mugny & Papastamou, 1980), αποδείχθηκε από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης ότι το φιλικό κείμενο τουλάχιστον διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας ασκεί περισσότερη επιρροή από το εχθρικό κείμενο. Επίσης, έχει την τάση (εφόσον το μηδέν ανήκει οριακά στο διάστημα αξιοπιστίας, βλ. πίνακα 1.8) να ασκήσει περισσότερη επιρροή διαμέσου της εστίασης των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου, το οποίο στη συνέχεια αυξάνει την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ισχύει ότι η πηγή δεν χαρακτηρίστηκε ως ευέλικτη ανεξαρτήτως της πειραματικής συνθήκης, όπως ισχύει για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου. Φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες θεωρούσαν την πηγή πιο ευέλικτη, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική. Όσο πιο εκ των προτέρων προκατειλημμένοι ήταν οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, τόσο πιο ευέλικτη θεωρούσαν την πηγή, χωρίς όμως ποτέ να φτάνουν στο επίπεδο ευελιξίας των αναγνωστών του φιλικού κειμένου. Το αποτέλεσμα αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί συμβατό με την Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας - Social Identity Theory των Tajfel (1978) και Tajfel & Turner (1979). Σύμφωνα με το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, οι συμμετέχοντες των οποίων η προγενέστερη στάση ήταν συμβατή με το εχθρικό κείμενο είχαν περισσότερο την αίσθηση ότι ανήκουν στην ίδια ομάδα με τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου. Η Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας προβλέπει ότι μέλη μιας ίδιας ομάδας έχουν αυξημένο κίνητρο της θετικής διάκρισης της ενδο-ομάδας, ανταποδίδοντάς της θετικά χαρακτηριστικά.

Από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης φάνηκε επίσης το γεγονός ότι οι αναγνώστες προσλάμβαναν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο ευέλικτους όσο η προγενέστερη στάση τους ήταν πιο συμβατή με το κείμενο αυτό, πράγμα που μεσολαβούσε στην αύξηση της επιρροής του εχθρικού κειμένου. Όσο πιο προκατειλημμένοι ήταν εκ των προτέρων οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, τόσο πιο ευέλικτη θεωρούσαν την πηγή, ώστε στη συνέχεια να επηρεαστούν περισσότερο από το κείμενο. Αυτή η διαμεσολάβηση φάνηκε όμως να ρυθμίζεται από την μεταβλητή της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας και το βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας. Από τον πίνακα 1.7 προκύπτει ότι μόνο στην συνθήκη της

αναγκαστικής διαφωνίας και με βαθμό διαφωνίας από 2,92 και πάνω αρχίζει να ισχύει η παραπάνω διαμεσολάβηση. Αυτό πιθανόν να συμβαίνει επειδή οι συμμετέχοντες με την πιο θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, που αναγκάζονται να διαφωνήσουν με το κείμενο και ανταποκρίνονται στο χειρισμό σε μεγάλο βαθμό, ανταπέδωσαν στην πηγή χαμηλά επίπεδα ευελιξίας. Υποκινούμενοι από το κίνητρο της θετικής διάκρισης της ενδο-ομάδας, όπως προβλέπει η Θεωρία της Κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel, 1978); Tajfel & Turner, 1979), οι συμμετέχοντες στην ίδια πειραματική συνθήκη (δηλαδή αναγκαστική διαφωνία με μεγάλο βαθμό διαφωνίας) με προγενέστερη στάση πιο κοντινή στο περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου, προσλαμβάνουν την πηγή ως πιο ευέλικτη, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του εχθρικού κειμένου. Οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες αναγκάστηκαν μεν να διαφωνήσουν με ένα κείμενο το οποίο βρίσκεται κοντά στην προγενέστερη στάση τους, αλλά επιλέξαν μόνοι τους να το κάνουν σε μεγάλο βαθμό. Ο μεγάλος βαθμός ανταπόκρισης στην πειραματική συνθήκη της αναγκαστικής διαφωνίας με ένα κείμενο το οποίο βρίσκεται κοντά στην προγενέστερη στάση ενδεχομένως να προκάλεσε την επιθυμία επίλυσης της σύγκρουσης, όπως προβλέπεται από την ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας της πηγής.

Η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών δεν φάνηκε να παίζει ρόλο στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου και κατ' επέκταση ούτε στην επιρροή του κειμένου διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας. Οι συμμετέχοντες ανταπέδιδαν στην πηγή του φιλικού κειμένου ανέκαθεν ψηλά επίπεδα ευελιξίας ανεξαρτήτως της πειραματικής συνθήκης. Ακόμα κι οι συμμετέχοντες με πιο αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν την ευελιξία της πηγής του φιλικού κειμένου. Όπως προκύπτει από το διάγραμμα 1.11, όσο μεγαλύτερος ήταν ο βαθμός στον οποίο ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας, τόσο αυξανόταν η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής. Για τους συμμετέχοντες με πιο θετική προγενέστερη στάση που είχαν αναγκαστεί να συμφωνήσουν με το φιλικό κείμενο, η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής δεν εξαρτιόταν από το βαθμό αναγκαστικής συμφωνίας. Η κλίση τους στο διάγραμμα είναι στατιστικά μη σημαντικός και «κλειδωμένος» σε ένα θετικό επίπεδο ευελιξίας. Για τους αναγνώστες με την προγενέστερη πιο αρνητική στάση έναντι των μεταναστών ίσως το πιθανό μειονοτικό status του φιλικού κειμένου να είχε ως αποτέλεσμα η πηγή του να μην φαίνεται τόσο απειλητική και να βοήθησε, όσο αυξανόταν ο βαθμός της αναγκαστικής συμφωνίας, στην εστίαση στο περιεχόμενο του κειμένου και στην αναγνώριση της ευελιξίας της πηγής. Μια άλλη εξήγηση είναι ότι οι συμμετέχοντες με έντονη αρνητική

προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών που ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στην αναγκαστική συμφωνία με το φιλικό κείμενο, πιθανότατα να βίωσαν έντονα τη σύγκρουση με την υφιστάμενη αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας (Pérez & Mugny, 1993). Γι' αυτό το λόγο προσέλαβε η συγκεκριμένη κατηγορία των συμμετεχόντων την πηγή ως πιο ευέλικτη, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του φιλικού κειμένου. Τέλος, όπως συζητήθηκε παραπάνω, ενδεχομένως η πρόταση του φιλικού κειμένου όσον αφορά το δικαίωμα διδασκαλίας στη μητρική γλώσσα των μεταναστών να προκάλεσε στη συγκεκριμένη μερίδα συμμετεχόντων μια αυξημένη προσλαμβανόμενη ευελιξία, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του φιλικού κειμένου. Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής εξετάζεται ο πλειονοτικός/μειονοτικός χαρακτήρας των κειμένων επιρροής.

Στη συνέχεια, φάνηκε ότι οι πηγές που θεωρούνται πιο ευέλικτες αυξάνουν την επιρροή τους, επειδή οι αναγνώστες των μηνυμάτων τους χρησιμοποιούν πιο πολλά θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο και την πηγή. Αυτή η διαμεσολάβηση ήταν ολική. Βάσει των ευρημάτων αυτού του πειράματος προκύπτει ότι η αυξημένη προσλαμβανόμενη ευελιξία μιας πηγής έχει ως αποτέλεσμα την χρήση περισσότερων θετικών επιχειρημάτων, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή.

Εξάρτηση

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου δεν παρουσίασαν διακυμάνσεις όσον αφορά την προσλαμβανόμενη εξάρτηση του μηνύματος της πηγής. Πρόκειται για ένα κείμενο που είναι αρκετά συμβατό με τις αντιρατσιστικές νόρμες της σύγχρονης κοινωνίας, ώστε οι συντάκτες να μην προσλαμβάνονται πιο εξαρτημένοι ή ανεξάρτητοι βάσει του περιεχομένου του φιλικού κειμένου. Ούτε η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έπαιξε κάποιο ρόλο για την προσλαμβανόμενη εξάρτηση του φιλικού κειμένου της πηγής. Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου διαπιστώθηκε ότι προσλαμβάναν την πηγή πιο εξαρτημένη όσο πιο θετική ήταν η προγενέστερή τους στάση έναντι των μεταναστών, και πιο ανεξάρτητη όσο η προγενέστερή τους στάση ήταν πιο αρνητική. Πιθανόν ξανά να έπαιξε ρόλο η ανάγκη θετικής διάκρισης της ενδο-ομάδας, σύμφωνα με την Θεωρία της Κοινωνικής Ταύτισης, εφόσον το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου δεν υποστηρίζεται από τις νόρμες και τις αξίες της σύγχρονης κοινωνίας.

Διαπιστώθηκε μια συσχέτιση ανάμεσα στην προσλαμβανόμενη εξάρτηση των συμμετεχόντων και την ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης ωστόσο δεν

αποδείχθηκε ότι η επιρροή που ασκεί το κείμενο στους «κοντινούς» του συμμετέχοντες επηρεάζεται από την προσλαμβανόμενη ανεξαρτησία. Για την ώρα διαπιστώνεται, σε συνοχή με τις έρευνες των Papastamou et al. (1980), ότι η ευελιξία είναι η κύρια στρατηγική που μπορεί να εφαρμόσει μια ομάδα στην απόπειρά της να ασκήσει επιρροή διαμέσου των μηνυμάτων της. Η πιθανότητα επιρροής δεν αυξάνεται λόγω της ανεξάρτητης εικόνας της.

Συνοχή και φιλόδοξη πλειονοτικότητα

Ο παράγοντας της συνοχής είχε μια μικρή συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Καμία ανεξάρτητη μεταβλητή όμως δεν φάνηκε να είχε επίδραση πάνω στην προσλαμβανόμενη συνοχή. Η συνάφεια που παρατηρήθηκε επιβεβαιώνει από τη μια πλευρά ότι όσο πιο πολλή επιρροή ασκεί ένα κείμενο τόσο πιο συνεκτική εικόνα δείχνουν να έχουν οι συντάκτες του. Από την άλλη πλευρά όμως η επιρροή των κειμένων δεν πραγματοποιήθηκε διαμέσου της προσλαμβανόμενης συνοχής. Η συνοχή παρατηρείται σαν χαρακτηριστικό μιας ομάδας που ασκεί επιρροή, δίχως όμως η επιτυχία της επιρροής να εξαρτάται από την προσλαμβανόμενη συνοχή.

Ο παράγοντας της φιλόδοξης πλειονοτικότητας δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Για τους συμμετέχοντες του συγκεκριμένου δείγματος, που ήταν όλοι μαθητές λυκείου, δεν φάνηκε η προσλαμβανόμενη φιλοδοξία και η πλειονοτικότητα των συντακτών του κειμένου που διάβασαν να παίζουν κάποιο ρόλο στην επιρροή του κειμένου. Ένα κείμενο μιας πηγής όχι απαραίτητα φιλόδοξης και μειονοτικής πιθανόν να έχει για το συγκεκριμένο δείγμα τις ίδιες πιθανότητες να ασκήσει επιρροή.

Από τα ευρήματα που αφορούν την εικόνα της πηγής προκύπτει ότι η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής είναι το χαρακτηριστικό το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους πειραματικούς χειρισμούς και που επιδρά σημαντικά στην άσκηση της επιρροής. Η επιρροή του κειμένου πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας.

Η ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων

Τα παραπάνω ευρήματα ίσως να γίνονται πιο σαφή λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο των γραπτών λόγων που παρήγαγαν οι συμμετέχοντες, αφού είχαν διαβάσει το εχθρικό ή το φιλικό κείμενο. Φαίνεται οι αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου να προσάρμοσαν την θεματολογία του γραπτού τους λόγου σύμφωνα με το περιεχόμενο του κειμένου, το οποίο είναι μια ένδειξη συστηματικής επεξεργασίας (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993).

Η θεματολογία των γραπτών λόγων των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου κυμαίνεται κυρίως γύρω από τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας, ενώ τα γραπτά των αναγνωστών του φιλικού κειμένου κυμαίνονται κυρίως γύρω από το θέμα της εκπαίδευσης της μητρικής γλώσσας των μεταναστών και τη διδασκαλία της ιστορίας τους. Όπως συζητήθηκε παραπάνω, η συγκεκριμένη άποψη που εκφράζεται στο φιλικό κείμενο θα μπορούσε να σχετίζεται με την ευέλικτη εικόνα της πηγής του φιλικού κειμένου, ανεξαρτήτως εάν οι συμμετέχοντες συμφωνούν με την άποψη αυτή ή όχι. Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν σε θέση να ανταποδώσουν στην πηγή του φιλικού κειμένου το χαρακτηριστικό της ευελιξίας. Στη συνέχεια, φάνηκε αυτή η προσλαμβανόμενη ευελιξία να άνοιξε τον δρόμο στην άσκηση της επιρροής του φιλικού κειμένου, η οποία δεν μπορούσε να συμβεί άμεσα.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου φάνηκε να εστιάζουν το γραπτό τους λόγο γύρω από την ανταγωνιστικότητα στην αγορά εργασίας, επειδή οι μετανάστες, όπως περιγράφουν, εισέρχονται ανεξέλεγκτα στη χώρα μας (διάγραμμα 1.15, πάνω αριστερά). Δεν παρατηρείται ωστόσο ο γραπτός λόγος των συγκεκριμένων συμμετεχόντων να επικεντρώνεται στην άρνηση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας και της ιστορίας των μεταναστών. Το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες με την θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών προσλάμβαναν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου ως καθόλου ευέλικτους ενώ οι συμμετέχοντες με την αρνητική προγενέστερη στάση ως πιο ευέλικτους, πηγάζει πιθανόν από την ανάγκη θετικής διάκρισης της ενδο-ομάδας, όπως προβλέπεται από την Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας.

Τελικά συμπεράσματα του πρώτου πειράματος

Η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή του κειμένου επιρροής δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως να αλλοιώνεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι όσο πιο μεγάλος ήταν ο βαθμός με τον οποίο οι συμμετέχοντες ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας, τόσο περισσότερο

επιηρεάστηκαν από το κείμενο επιρροής. Σύμφωνα με την ΘΕΣ είναι αυτή η ομάδα των συμμετεχόντων που βίωσαν σε έντονο βαθμό την εσωτερική σύγκρουση και την ανάγκη επίλυσής της. Τα αποτελέσματα του πρώτου πειράματος της παρούσας διατριβής έδειξαν επίσης ότι η ευέλικτη εικόνα της πηγής αποτελεί τον διαμεσολαβητή ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Οι συμμετέχοντες επηρεάζονται από το κείμενο διαμέσου της ευέλικτης εικόνας που αποκτούν οι συντάκτες, ώστε στη συνέχεια να προτιμήσουν την χρήση θετικών επιχειρημάτων για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου.

Για το φιλικό κείμενο ισχύει επίσης ότι η επιρροή ασκείται διαμέσου της προτίμησης της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενό του σε συνδυασμό με την προσλαμβανόμενη ευελιξία. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να ερμηνευτεί σύμφωνα με τη θεωρία της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980) στην οποία η μειονοτική πηγή προκαλεί την εστίαση στο περιεχόμενο του μηνύματός της σε μια προσπάθεια των αναγνωστών να καταλάβουν την θέση της μειονότητας. Προϋπόθεση βέβαια είναι να αποδειχθεί ότι το φιλικό κείμενο πράγματι προσλαμβάνεται ως μειονοτικό από τους συμμετέχοντες, πράγμα που διερευνήθηκε στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής.

Οι παράγοντες της εξάρτησης και της συνοχής φαίνεται να σχετίζονται με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής, χωρίς να αποδείχθηκε ότι διαμεσολαβούν ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την ασκούμενη επιρροή. Δεν διαπιστώθηκε συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της πλειονοτικής φιλοδοξίας και την ασκούμενη επιρροή του κειμένου.

Τα συμπεράσματα σε σχέση με τις αρχικές υποθέσεις

Η πρώτη υπόθεση η οποία διατυπώθηκε στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής, επιβεβαιώθηκε. Πράγματι, όπως είχε επισημάνει ο Stroebe (2010), η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πάνω στη θεματική των κειμένων επιρροής έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Εφόσον η υπόθεση αυτή εξετάζεται σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής, θα συζητηθεί εκτενέστερα στα γενικά συμπεράσματα. Θα γίνει αναφορά στο «Zeitgeist» όπως αυτό διαμορφώθηκε ιστορικά στη σύγχρονη Ελλάδα.

Σχετικά με τη δεύτερη υπόθεση διαπιστώθηκε ότι ο χειρισμός της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας από μόνος του δεν φαίνεται να επιδρά στην ασκούμενη επιρροή, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Επίσης προέκυψε ότι η

σημαντική ομάδα αναφοράς των συμμετεχόντων και η αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα έχουν ως αποτέλεσμα ο χειρισμός της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας να μην δείχνει κάποια επίδραση χωρίς να ληφθεί υπόψιν ο παράγοντας του *βαθμού* αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας. Μόνο όταν ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό οι συμμετέχοντες στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας ή συμφωνίας, φαίνεται να επηρεάζονται από το κείμενο, υπό την έννοια ότι παραποιείται η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στις απαντήσεις στη κλίμακα επιρροής. Η στρέβλωση αυτή ήταν εμφανής στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν εκ των προτέρων θετική στάση έναντι των μεταναστών και που ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας. Η μεγάλη συμφωνία με το εχθρικό κείμενο οδήγησε σε μια έντονη σύγκρουση με την προγενέστερη στάση, ώστε οι συμμετέχοντες να επηρεαστούν από το κείμενο αυτό. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση που ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο χειρισμό της αναγκαστικής συμφωνίας, βίωσαν μια αντίστοιχη σύγκρουση και επηρεάστηκαν επίσης από το κείμενο.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μεγάλο βαθμό, δεν φαίνεται να ήρθαν αντιμέτωποι με κάποια σύγκρουση. Η δυνατότητα να εκφράσουν την διαφωνία τους σε έντονο βαθμό είχε ως αποτέλεσμα να επηρεαστούν αρνητικά από το εχθρικό κείμενο. Πιθανόν η αντίδραση αυτή να ήταν αναμενόμενη εφόσον το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου δεν προστατεύεται από κάποια διαδεδομένη νόρμα ή αξία της σύγχρονης κοινωνίας. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών που ανταποκρίθηκαν στο χειρισμό της αναγκαστικής διαφωνίας σε μεγάλο βαθμό, φαίνεται να ήρθαν σε αντίθεση με την αντιρατσιστική νόρμα, ώστε να προκληθεί μια σύγκρουση μ' αυτή. Οι συμμετέχοντες αυτοί, πράγματι φαίνεται να επηρεάστηκαν από το κείμενο περισσότερο απ' όσο ήταν αναμενόμενο βάσει της προγενέστερης στάσης τους. Φαίνεται ότι η διαφωνία με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα λειτούργησε μεταφορικά ως διαφωνία με «σημαντικούς άλλους», όπως προβλέπει η ΘΕΣ, στη επεξεργασία της σύγκρουσης και την άσκηση της επιρροής.

Η τρίτη υπόθεση δεν φαίνεται να επιβεβαιώθηκε. Η οδηγία να εστιάσουν οι συμμετέχοντες στην παραγωγή του γραπτού τους λόγο στο περιεχόμενο, δεν είχε ως αποτέλεσμα να προτιμήσουν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο στο δεύτερο δείκτη της εξαρτημένης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης. Ίσως και εδώ η προγενέστερη στάση, η αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα και η σημαντική ομάδα αναφοράς των συμμετεχόντων να

είναι πιο καθοριστικοί παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η εστίαση στο περιεχόμενο ή στους συντάκτες του κειμένου επιρροής.

Σύμφωνα με την τέταρτη υπόθεση η αυξημένη επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την χρήση των θετικών επιχειρημάτων. Οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει ένα κείμενο που ήταν πιο συμβατό με τη προγενέστερη τους στάση, θα χρησιμοποιούσαν πιο θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε την πηγή, ώστε να αυξηθεί η επιρροή το κειμένου.

Όσον αφορά την πέμπτη υπόθεση, διαπιστώθηκε ξανά ότι η επιρροή διεξάγεται διαμέσου της εικόνας της πηγής, και ειδικότερα διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας. Επίσης διαπιστώθηκε ότι όσο πιο ευέλικτη προσλαμβάνεται η πηγή, τόσο θα προτιμούσαν οι συμμετέχοντες θετικά επιχειρήματα για να την περιγράψουν, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Φάνηκε επίσης ότι το φιλικό κείμενο εστιάζει την προσοχή των συμμετεχόντων στο περιεχόμενό του, ώστε να γίνεται ο ευέλικτος χαρακτήρας του πιο εμφανείς, το οποίο έχει επίσης ως αποτέλεσμα μια αυξημένη επιρροή.

Σχετικά με την έκτη υπόθεση, η εστίαση στους συντάκτες κατά τη διάρκεια της παραγωγής του γραπτού λόγου δεν αποτέλεσε στην ενεργοποίηση της ψυχολογιοποίησης μέσω της προτίμησης των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες. Κατά συνέπεια δεν παρατηρήθηκε κάποια άμβλυνση της επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου λόγω της εστίασης των συμμετεχόντων στους συντάκτες. Η ενεργοποίηση της ψυχολογιοποίησης φαίνεται να απαιτεί μια ρητή εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών.

Στο επόμενο πείραμα θα εξεταστεί η ψυχολογιοποίηση με την αυθεντική της έννοια. Οι μισοί συμμετέχοντες θα κληθούν να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά της πηγής, ενώ οι άλλοι μισοί θα κληθούν να περιγράψουν τα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά της πηγής. Παράλληλα, θα γίνει μια εξερεύνηση της λειτουργίας της αυτοπειθούς, αλλά μόνο οι μισοί συμμετέχοντες θα παραγάγουν γραπτό λόγο για τα χαρακτηριστικά της πηγής ή τα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά. Θα εξεταστεί κατά πόσο αυτός ο χειρισμός θα αλληλεπιδράσει με τον χειρισμό της ψυχολογιοποίησης. Θα εισαχθεί δηλαδή η ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης μέσω της παραγωγής του γραπτού λόγου και όχι μέσω μιας λίστας με επίθετα, όπως στις προγενέστερες έρευνες (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980; Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983; Papastamou, 1986). Μ' αυτόν το τρόπο θα εξεταστεί κατά πόσο η άμβλυνση της επιρροής ενισχύεται ή όχι όταν η ψυχολογιοποίηση εισάγεται μέσω της ελεύθερης παραγωγής του γραπτού λόγου.

Όσον αφορά την έβδομη υπόθεση παρατηρήθηκε πραγματικά μια διαφοροποίηση στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων, αναλόγως των πειραματικών συνθηκών. Εφόσον το IRAMUTEQ 0.7 έχει αποκλειστικά τη δυνατότητα ανίχνευσης κυρίων επιδράσεων, παρατηρήθηκε ότι το περιεχόμενο των γραπτών λόγων άλλαξε σύμφωνα με το κείμενο (εχθρικό ή φιλικό) που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες. Το περιεχόμενο των γραπτών λόγων συμβαδίζει με το περιεχόμενο των κειμένων επιρροής, το οποίο θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη συστηματικής επεξεργασίας (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993). Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής περιγράφεται μια προσπάθεια να συνδεθούν οι επιδράσεις των πειραματικών χειρισμών πάνω στην επιρροή με το περιεχόμενο των γραπτών λόγων.

Η όγδοη υπόθεση του παρόντος πειράματος αφορούσε το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων. Πράγματι αυξήθηκε ο μέσος όρος του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων όταν οι συμμετέχοντες είχαν εστιάσει στους συντάκτες. Καθώς η εστίαση των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου ή στους συντάκτες του δεν προκάλεσε διαφορές στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων, ούτε στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Επίσης, δεν παρατηρήθηκε κάποια διαφορά στο επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου που να εξαρτάται από τις πειραματικές συνθήκες.

Τέλος, θα εξεταστεί πάλι εάν το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων έχει κάποια επίδραση στην ασκούμενη επιρροή, με την προϋπόθεση ότι οι οδηγίες προς τους συμμετέχοντες, όσον αφορά την παραγωγή του γραπτού κειμένου, θα είναι πιο συγκεκριμένες.

Οι επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης σε συνδυασμό με την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου στην επιρροή των προκαταλήψεων

Στο επόμενο πείραμα της παρούσας διατριβής θα βρεθεί στο επίκεντρο η λειτουργία της ψυχολογιοποίησης (Παπαστάμου, 1989) σε συνδυασμό με την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου. Στο πείραμα που συζητήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο για το κείμενο επιρροής είτε εστιάζοντας στο περιεχόμενό του, είτε στα χαρακτηριστικά των συντακτών. Ο χειρισμός αυτός δεν φάνηκε να έχει κάποια επίδραση στην επιρροή που μπορεί να ασκήσει το κείμενο. Σε πολλά πειράματα στο παρελθόν (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980; Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983; Papastamou, 1986; Papastamou & Mugny, 1990) αποδείχθηκε ότι αμβλύνεται η επιρροή ενός μηνύματος όταν οι συμμετέχοντες οδηγούνται να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής. Αυτή η εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά εισαγόταν μέχρι τώρα στα πειραματικά σχέδια μέσω μιας λίστας επιθέτων που αναφέρονταν είτε στα χαρακτηριστικά της πηγής, είτε στα *ψυχολογικά* της χαρακτηριστικά.

Στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής θα εξεταστεί κατά πόσο η επιρροή ενός κειμένου αμβλύνεται όταν οι συμμετέχοντες οδηγηθούν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή μέσω της παραγωγής του γραπτού λόγου. Αυτή τη φορά αντί να οδηγηθούν να εστιάσουν ή στο περιεχόμενο του κειμένου ή στους συντάκτες, θα κληθούν να παραγάγουν ένα γραπτό λόγο είτε για τα χαρακτηριστικά της πηγής, είτε για τα ψυχολογικά της χαρακτηριστικά. Στο παρελθόν έχει χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της παραγωγής του γραπτού λόγου στα πλαίσια της διερεύνησης των γνωστικών διεργασιών της πειθούς μέσω του *thought listing technique* (Brock, 1967; Greenwald, 1968; Cacioppo & Petty, 1981), κατά το οποίο οι συμμετέχοντες σημείωναν όλες τις σκέψεις που είχαν δημιουργήσει κατά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής. Οι ερευνητές εστίαζαν κυρίως στη σχέση μεταξύ των αρνητικών, θετικών και ουδέτερων σκέψεων και του περιεχομένου του κειμένου επιρροής, προσπαθώντας μ' αυτό τον τρόπο να ανιχνεύσουν τις γνωστικές διεργασίες της πειθούς.

Αργότερα η Gordijn (1998) χρησιμοποίησε την ελεύθερη παραγωγή του γραπτού λόγου ως εργαλείο σε μια προσπάθεια να αυξήσει στους συμμετέχοντες την επιρροή ενός κειμένου μέσω της αυτο-πειθούς.

Παραγωγή του γραπτού λόγου

Μια άλλη διαφορά σε σχέση με το προηγούμενο πείραμα της παρούσας διατριβής βρίσκεται στο γεγονός ότι στο επόμενο πείραμα που θα συζητηθεί μόνο οι μισοί συμμετέχοντες θα παραγάγουν γραπτό λόγο. Σε συνδυασμό με τη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης θα δημιουργηθούν συνθήκες όπου οι συμμετέχοντες θα εκτελέσουν την εντολή της ψυχολογιοποίησης είτε νοερά (σκεφτείτε τα (ψυχολογικά) χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου που μόλις διαβάσατε) είτε γραπτώς (γράψτε ένα κείμενο για τα (ψυχολογικά) χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου που μόλις διαβάσατε).

Ο χειρισμός αυτός βασίστηκε πάνω στη βιβλιογραφία και έρευνα που αφορά την αυτο-πειθώ (Gordijn, 1998), κατά την οποία οι συμμετέχοντες παρήγαγαν γραπτό λόγο σχετικά με την θέση ενός κειμένου που είχαν διαβάσει. Ο γραπτός λόγος ήταν είτε υποχρεωτικά υποστηρικτικός είτε μη υποστηρικτικός σχετικά με το θέμα του κειμένου. Στο συγκεκριμένο πειραματικό σχέδιο προσεγγίζεται δηλαδή κατά κάποιο τρόπο η μεταβλητή της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας του προηγούμενου πειράματος. Φάνηκε ότι μ' αυτόν τον τρόπο οι συμμετέχοντες εν τέλει πείθουν τους εαυτούς τους σύμφωνα με το υποστηρικτικό ή μη υποστηρικτικό χαρακτήρα των γραπτών τους κειμένων.

Στο παρόν πείραμα η παραγωγή του γραπτού λόγου δεν θα έχει κάποια υποχρεωτική υποστηρικτική ή μη κατεύθυνση. Σκοπός είναι να ερευνηθεί εάν η επίδραση της ψυχολογιοποίησης ενισχύεται, γράφοντας γι' αυτήν.

Η ψυχολογιοποίηση σε σχέση με το επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου

Επίσης, υπήρχε η προσδοκία να προκύψει μια διαφορά στο επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας που χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα που έγραψαν οι συμμετέχοντες, αναλόγως εάν θα εστίαζαν στα χαρακτηριστικά ή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών των κειμένων επιρροής. Σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) το πιο αφηρημένο επίπεδο γλώσσας με το οποίο οι συμμετέχοντες θα μπορούσαν να περιγράψουν τους συντάκτες των κειμένων επιρροής αναφέρεται σε μόνιμα διαχρονικά προσωπικά χαρακτηριστικά, από τα οποία μπορούν να προβλεφθούν οι συμπεριφορές τους σε διάφορες περιστάσεις. Η οδηγία της εστίασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά είναι πιο συγκεκριμένη από την οδηγία της εστίασης σε γενικά χαρακτηριστικά. Γι' αυτό το λόγο θα είναι πιο πιθανό οι συμμετέχοντες να εστιάσουν σε μόνιμα διαχρονικά χαρακτηριστικά, που να χαρακτηρίζουν

την προσωπικότητα των συντακτών των κειμένων επιρροής, όταν οδηγηθούν να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Όταν κληθούν όμως να εστιάσουν σε γενικά χαρακτηριστικά, θα μπορούσαν κάλλιστα να αναφερθούν σε άλλα μη διαχρονικά χαρακτηριστικά (ηλικία), ή σε χαρακτηριστικά που αφορούν την σύσταση της ομάδας ή την καταγωγή των μελών της. Πρόκειται για χαρακτηριστικά από τα οποία δεν μπορεί να προβλεφθεί άμεσα κάποια συμπεριφορά διαχρονική και σταθερή σε διάφορες περιστάσεις. Για το λόγο αυτό, αναμένεται το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων να είναι πιο αυξημένο όταν οι συμμετέχοντες κληθούν να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών παρά όταν οδηγηθούν να εστιάσουν στα γενικά τους χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια, μπορεί να ερευνηθεί βάσει των αποτελεσμάτων εάν μια διαπιστωμένη αύξηση του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων προκαλεί επίσης μια αυξημένη επιρροή του κειμένου επιρροής.

Ιδιαιτερότητα του δείγματος

Η διεξαγωγή της δεύτερης έρευνας της παρούσας διατριβής πραγματοποιήθηκε εξ ολοκλήρου στο νησί της Ικαρίας. Το πολιτικό και ιδεολογικό κλίμα της Ικαρίας μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερο και μη αντιπροσωπευτικό για την επικράτεια της Ελλάδας. Το διάστημα 1947-1949 το νησί δέχτηκε μεγάλο αριθμό πολιτικών εξόριστων (Μελάς, 1955), οι οποίοι επηρέασαν κατά μεγάλο βαθμό το πολιτικό και ιδεολογικό χαρακτήρα του νησιού. Μέχρι σήμερα η Ικαρία θεωρείται, σύμφωνα με την φήμη της, ένα μέρος όπου η αριστερή ιδεολογία και πολιτική σκέψη βρίσκει μεγάλη αποδοχή. Μάλιστα είναι αξιοσημείωτο ότι το Κ.Κ.Ε και άλλα αριστερά κόμματα εμφανίζουν μεγάλα ποσοστά στα τοπικά αποτελέσματα των εκλογών.

Ο ιδιαίτερος ιδεολογικός χαρακτήρας της Ικαρίας θα μπορούσε για το σκοπό της παρούσας έρευνας να θεωρηθεί στρεβλωτικός παράγοντας. Από την άποψη όμως ότι τα δείγματα της πρώτης και τρίτης έρευνας της παρούσας διατριβής είναι πολύ πιο αντιπροσωπευτικά για την ελληνική κοινωνία, ο αποκλίνων κοινωνικός χαρακτήρας της Ικαρίας θα μπορούσε να έχει κάποιο επιστημονικό ενδιαφέρον. Ίσως να προκύψει από το προ-τεστ ότι οι προγενέστερες στάσεις των συμμετεχόντων βρίσκονται κατά πλειοψηφία πιο κοντά στο φιλικό κείμενο απ' ό,τι στο εχθρικό. Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να προκύψει ότι το φιλικό κείμενο θα βρει μεγαλύτερη αποδοχή από τους συμμετέχοντες και θα ασκήσει περισσότερη επιρροή συγκριτικά με τα άλλα πειράματα της παρούσας διατριβής. Σχετικά με την ψυχολογιοποίηση ήταν λογικό ότι οι συντάκτες του εχθρικού κειμένου θα είναι ευάλωτοι σ' αυτήν. Το εχθρικό κείμενο θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρηθεί μειονοτικό στα πλαίσια των τοπικών νορμών και

αξιών της ικαριώτικης κοινωνίας. Το αίσθημα της απειλής και της σύγκρουσης που ενδεχομένως δημιουργηθεί στους συμμετέχοντες με μια προγενέστερη στάση πιο φιλική προς τους μετανάστες, ίσως να διαμορφωθεί σε ένα κατάλληλο επίπεδο ώστε η ψυχολογιοποίηση της πηγής να έχει την άμβλυνση της επιρροής του εχθρικού κειμένου ως αποτέλεσμα. Παράλληλα, δημιουργείται ένα ζήτημα γύρω από το γεγονός εάν και κατά πόσο το φιλικό κείμενο θεωρείται από τους συμμετέχοντες πλειονοτικό και κατά πόσο θα μπορούσε να δημιουργήσει κίνητρα συμμόρφωσης. Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, θεωρήθηκε αναγκαία στο πειραματικό σχέδιο μια περεταίρω διερεύνηση του ιδεολογικού χαρακτήρα του νησιού, πριν από την έκθεση των συμμετεχόντων στους πειραματικούς χειρισμούς.

Για να υπάρξει ο δείκτης του ιδεολογικού χαρακτήρα της τοπικής κοινωνίας της νήσου Ικαρίας προστέθηκαν στο προ-τεστ άλλες δύο κλίμακες. Η πρώτη έχει σχεδιαστεί να μετρήσει την αριστερή/δεξιά πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων, σε μια κλίμακα πέντε βαθμίδων, όπου το 1 αντιστοιχεί σε μια ακροαριστερή τοποθέτηση και το 5 σε μια ακροδεξιά. Κι ένα άλλο μικρό ερωτηματολόγιο έχει σχεδιαστεί να μετρήσει την προοδευτική/συντηρητική ιδεολογική τοποθέτηση των συμμετεχόντων, επίσης σε μια κλίμακα πέντε βαθμίδων, όπου το 1 αντιστοιχεί σε μια προοδευτική ιδεολογική στάση και το 5 σε μια συντηρητική.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν οι εξής υποθέσεις:

Υποθέσεις

1. Για τους ίδιους λόγους που συζητήθηκαν στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής, αναμένεται η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών να παίζει καθοριστικό ρόλο στην απόπειρα επιρροής των στάσεων έναντι των Αλβανών μεταναστών. Είναι πολύ πιθανόν η συμμόρφωση ή σύγκρουση που δημιουργείται από την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993) να έχει συμβάλει στη κοινωνική βαρύτητα του θέματος. Για ιστορικούς λόγους (Μελάς, 1955) αναμένεται η καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα να επικρατεί στην Ικαρία, όπου έγινε και η διεξαγωγή του παρόντος πειράματος.
2. Τα αποτελέσματα του προ-τεστ που αφορούν τον ιδεολογικό χαρακτήρα της νήσου Ικαρίας και την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων προς τους μετανάστες θα

επιβεβαιώσουν την επικράτηση της αριστερής ιδεολογίας του νησιού, βάσει της οποίας το εχθρικό κείμενο θα μπορούσε να θεωρηθεί μειονοτικό και το φιλικό κείμενο πλειονοτικό.

3. Σύμφωνα με τα ευρήματα των Mugny, Kaiser & Papastamou (1983) αναμένεται ο πειραματικός χειρισμός της ψυχολογιοποίησης να ελαττώσει την επιρροή του εχθρικού κειμένου (εφόσον αποδειχτεί η μειονοτική ιδιότητά του), όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων βρίσκονται πιο μακριά απ' αυτό. Μόνο σε αυτή την περίπτωση θα υπάρχει η ανάγκη επίλυσης της σύγκρουσης μέσω της ψυχολογιοποίησης.
4. Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας πάνω στην αυτο-πειθώ της Gordijn (1998) οι συμμετέχοντες που θα κληθούν να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών του εχθρικού κειμένου επιρροής θα ψυχολογιοποιήσουν την πηγή πιο έντονα από αυτούς που θα οδηγηθούν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή «νοερά» χωρίς την παραγωγή κάποιου γραπτού λόγου. Επομένως, η επιρροή του κειμένου θα αμβλυνθεί περισσότερο στους συμμετέχοντες που θα παραγάγουν γραπτό λόγο για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής. Δεν αναμένεται να παρατηρηθεί μια αύξηση της επιρροής όταν οι συμμετέχοντες παραγάγουν γραπτό λόγο για τα γενικά χαρακτηριστικά της πηγής, εφόσον δεν τους ζητήθηκε να εστιάσουν στο περιεχόμενο των κειμένων, όπως στα πειράματα της αυτο-πειθούς της Gordijn (1998).
5. Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων των συμμετεχόντων που έχουν οδηγηθεί να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών θα είναι μεγαλύτερο από το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων όσων έχουν οδηγηθεί να εστιάσουν στα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών. Σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) το επίπεδο αφαίρεσης ενός γραπτού λόγου αυξάνεται όσο αυξάνεται στο περιεχόμενό του η συχνότητα των επιθέτων που σχετίζονται με μια μόνιμη διαχρονική (ψυχική) προδιάθεση. Η εστίαση των συμμετεχόντων στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών θα προκαλέσει μια μεγαλύτερη αύξηση της χρήσης επιθέτων τέτοιου είδους παρά την εστίασή τους στα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών. Θε εξεταστεί εάν η άμβλυνση της επιρροής που προκαλείται από την ψυχολογιοποίηση μεσολαβείται από το επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου.

6. Όπως παρατηρήθηκε στο προηγούμενο πείραμα, αναμένεται επίσης στο παρόν πείραμα, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, (Tajfel et al., 1971; Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979; David & Turner, 1996, 1999), η επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου να αυξάνεται όσο πιο πολύ η συμμετέχοντες θα προτιμήσουν τα θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του. Επίσης αναμένεται ξανά η προτίμηση της χρήσης των θετικών επιχειρημάτων να ισχύει κυρίως για το φιλικό κείμενο, εφόσον είναι συμβατό με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα (Sanchez-Mazas et al., 1993; Pérez et al., 1993).
7. Επίσης όπως διαπιστώθηκε στο προηγούμενο πείραμα, αναμένεται να διαπιστωθεί διαμέσου μιας πορείας διαμεσολάβησης ότι οι διαφορές στην ασκούμενη επιρροή που ενδεχομένως να διαπιστωθούν ανάμεσα στις διαφορετικές πειραματικές συνθήκες να διαμεσολαβούνται από την εικόνα της πηγής και ειδικότερα από την ευελιξία. Θα εξεταστεί ξανά η πορεία διαμεσολάβησης ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές του κάθε πειράματος, τα επιχειρήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες (εξαρτημένη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης), την εικόνα της πηγής και την επιρροή. Αναμένεται οι ανεξάρτητες μεταβλητές να έχουν επίπτωση στην επιρροή διαμέσου του είδους των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται και την εικόνα της πηγής, σύμφωνα με τις συσχετίσεις που είχαν προκύψει από προγενέστερες έρευνες (Mugny et al., 1983; Papastamou, 1986). Σύμφωνα με τον Moscovici (1976, 1980) ένα κείμενο που προέρχεται από μια πλειονότητα προκαλεί στους αναγνώστες την ανάγκη της κοινωνικής σύγκρισης, ενώ ένα κείμενο που προέρχεται από μια μειονότητα προκαλεί την ανάγκη της επικύρωσης. Για αυτό το λόγο αναμένεται το μειονοτικό κείμενο να προκαλέσει εστίαση στο περιεχόμενό του, ενώ το πλειονοτικό κείμενο αναμένεται να εστιάσει την προσοχή των αναγνωστών στους συντάκτες του. Στη συνέχεια, εφόσον αποδείχθηκε στο παρελθόν ότι η ευέλικτη εικόνα της πηγής καθορίζει σημαντικά την άσκηση της επιρροής (Παπαστάμου & Μιούνυ, 1983), αναμένεται η εστίαση στο περιεχόμενο να κάνει πιο εμφανή την (ενδεχομένη) ευελιξία της πηγής, ώστε ακολούθως να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.
8. Όσον αφορά την ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων είναι δύσκολο να γίνει κάποια πρόβλεψη. Αναμένεται ωστόσο μια διαφοροποίηση των περιεχομένων τους ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες.

Μέθοδος

Δείγμα και πειραματικό σχέδιο

Στο πείραμα συμμετείχαν 163 κάτοικοι της νήσου Ικαρίας. Οι συμμετέχοντες εντάχθηκαν περίπου ισόποσα στις οκτώ ανεξάρτητες πειραματικές συνθήκες, όπως αυτές διαμορφώθηκαν σε ένα παραγοντικό σχέδιο 2 (εχθρικό ή φιλικό κείμενο προς τους Αλβανούς μετανάστες) x 2 (ψυχολογιοποίηση ή μη) x 2 (παραγωγή ή όχι ενός γραπτού λόγου).

Πειραματικοί χειρισμοί

Συμμεταβλητές

Μία κλίμακα αποσκοπούσε να μετρήσει την δεξιά ή αριστερή πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες απαντούσαν μέσω μιας κλίμακας Likert (1:διαφωνώ έως 7:συμφωνώ) σε εννέα ερωτήσεις, οι οποίες αντιπροσώπευαν είτε μια δεξιά τοποθέτηση, όπως: *«Μόνο η ιδιωτικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση να βγάλει την παιδεία της χώρας από το σημερινό αδιέξοδο.»* είτε μια αριστερή: *«Πρωταρχικό καθήκον της ελληνικής πολιτείας είναι η ουσιαστική αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας και η θωράκισή της απέναντι στα οποιαδήποτε ιδιωτικά συμφέροντα.»* Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις που αντιπροσωπεύουν μια αριστερή τοποθέτηση αντιστράφηκαν (recode) ώστε μια αύξηση στο μέσο όρο των απαντήσεων στις ερωτήσεις της κλίμακας αυτής να σχετίζεται με μια πιο δεξιά τοποθέτηση. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε, ύστερα από την απομάκρυνση μιας ερώτησης, σε ικανοποιητικά επίπεδα ($\alpha=0.707$, $M=2.67$, $SD=0.61$).

Μία άλλη κλίμακα αποσκοπούσε να μετρήσει την συντηρητική ή προοδευτική πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες απαντούσαν μέσω μιας κλίμακας Likert (1:διαφωνώ έως 7:συμφωνώ) σε δέκα ερωτήσεις, οι οποίες αντιπροσώπευαν είτε μια συντηρητική τοποθέτηση, όπως: *«Διαφωνώ/Συμφωνώ με μια οικογένεια με παραδοσιακές συνήθειες.»* είτε μια προοδευτική: *«Διαφωνώ/Συμφωνώ με ελαστικότερους ηθικούς κανόνες.»* Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις που αντιπροσωπεύουν μια προοδευτική τοποθέτηση αντιστράφηκαν (recode) ώστε μια αύξηση στο μέσο όρο των απαντήσεων στις ερωτήσεις της κλίμακας αυτής να σχετίζεται με μια πιο συντηρητική τοποθέτηση. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε σε ικανοποιητικά επίπεδα ($\alpha=0.746$, $M=3.80$, $SD=0.81$).

Επικαλούμενη μεταβλητή

Οι συμμετέχοντες αρχικά συμπλήρωσαν μια κλίμακα τριών ερωτήσεων, ώστε να μετρηθεί η προγενέστερη στάση τους προς τους μετανάστες, προτού έρθουν σε επαφή με τους πειραματικούς χειρισμούς. Η κλίμακα ήταν πέντε βαθμίδων τύπου Likert, όπου το 1 αντιπροσώπευε μια απόλυτα θετική στάση έναντι των μεταναστών και το 5 μια απόλυτα αρνητική. Πρόκειται για την ίδια κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε σε μέτρια επίπεδα ($\alpha=0.547$, $M=2.70$, $SD=1.17$), για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής.

Ανεξάρτητες μεταβλητές

Κείμενο

Στο παρόν πειραματικό σχέδιο οι μισοί συμμετέχοντες θα διαβάσουν την εχθρική εκδοχή του κειμένου επιρροής και οι υπόλοιποι μισοί την φιλική εκδοχή, όπως αυτές σχεδιάστηκαν και συζητήθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής. Τα δύο κείμενα προέρχονται από ανώνυμες ομάδες.

Ψυχολογιοποίηση

Οι μισοί συμμετέχοντες κλήθηκαν μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής να εστιάσουν στα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου, ενώ οι υπόλοιποι οδηγήθηκαν να εστιάσουν στα *ψυχολογικά* τους χαρακτηριστικά.

Παραγωγή του γραπτού λόγου

Οι μισοί συμμετέχοντες κλήθηκαν μετά την οδηγία της εστίασης στα χαρακτηριστικά είτε στα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο για τα χαρακτηριστικά αυτά. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες δεν παρήγαγαν κάποιο γραπτό λόγο, απλά εστίασαν στα (*ψυχολογικά*) χαρακτηριστικά νοερά.

Διαδικασία

Στη διάρκεια του προ-τεστ συμπληρώθηκε πρώτα μια κλίμακα με τρεις ερωτήσεις, ώστε να προσδιοριστεί το επίπεδο προκατάληψης των συμμετεχόντων πριν την έκθεσή τους στους πειραματικούς χειρισμούς. Στο παρόν πείραμα προστέθηκαν στο προ-τεστ επίσης μια κλίμακα ώστε να προσδιοριστεί η αριστερή/δεξιά πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων και μια κλίμακα η οποία προσδιορίζει την προοδευτική/συντηρητική πολιτική στάση τους. Στη συνέχεια, διαβάστηκε το ίδιο κείμενο όπως στο Πείραμα 1, το οποίο ήταν είτε εχθρικό είτε φιλικό προς τους Αλβανούς μετανάστες. Μετά την ανάγνωση οδηγήθηκαν οι μισοί συμμετέχοντες να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο σχετικά με το κείμενο παραθέτοντας τη γνώμη τους είτε για τα γενικά χαρακτηριστικά είτε για τα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά των συγγραφέων του κειμένου. Οι άλλοι μισοί συμμετέχοντες δεν έγραψαν κάποιο κείμενο, παρά οδηγήθηκαν μόνο, διαβάζοντας το κείμενο, να κάνουν σκέψεις πάνω στα *χαρακτηριστικά* είτε στα *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά της πηγής. Μ' αυτό τον τρόπο διαμορφώθηκε το 2 (κείμενο εχθρικό/φιλικό) x 2 (ψυχολογιοποίηση ή μη) x 2 (παραγωγή ή όχι του γραπτού λόγου) σχέδιο του πειράματος. Στη συνέχεια, όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τις κλίμακες της ψυχολογιοποίησης, της επιρροής της εικόνας της πηγής και τα δημογραφικά τους στοιχεία.

Εξαρτημένες μεταβλητές

Επιρροή

Χρησιμοποιήθηκε η ίδια κλίμακα προκατάληψης όπως στο προηγούμενο πείραμα. Με σκοπό την μετατροπή της κλίμακας αυτής σε κλίμακα μέτρησης επιρροής, αντιστραφήκαν και σ' αυτό το πείραμα για την ανάλυση των αποτελεσμάτων οι τιμές των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο. Με αυτό το τρόπο ένα υψηλό σκορ στη κλίμακα αυτή θα αντιστοιχεί πάντα με μια στάση που θα είναι συμβατή με το κείμενο που διαβάστηκε. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.899$, $M=-0.02$, $SD=0.03$). Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της επιρροής δεν ήταν όλες οι κλίμακες πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων

Τα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων υποβλήθηκαν σε μια ανάλυση περιεχομένου σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (LCM) (Semin & Fiedler, 1991). Ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία με τους δύο ανεξάρτητους κριτές, όπως στο προηγούμενο πείραμα της παρούσας διατριβής και όπως προτείνεται από τους κατασκευαστές του μοντέλου (Coenen, Hedebouw & Semin, 2006).

Ψυχολογιοποίηση

Η ίδια κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στο πρώτο πείραμα, με τα επιχειρήματα που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου, τα οποία είναι είτε αρνητικά είτε θετικά, αποσκοπούσε με τον ίδιο τρόπο στην παρούσα έρευνα να αποσπάσει μια εικόνα για το είδος των επιχειρημάτων που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες για το περιεχόμενο και τους συντάκτες του κειμένου.

Στο δείγμα του παρόντος πειράματος ανήρθε η αξιοπιστία της κλίμακας σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.937$, $M=3.95$, $SD=0.39$). Όσον αφορά τους ξεχωριστούς δείκτες, η αξιοπιστία του δείκτη των αρνητικών επιχειρημάτων ήταν εξίσου υψηλός ($\alpha=0.888$, $M=4.26$, $SD=0.19$), όπως και η αξιοπιστία του δείκτη των θετικών επιχειρημάτων ($\alpha=0.879$, $M=3.65$, $SD=0.27$). Επίσης ήταν υψηλή η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο ($\alpha=0.920$, $M=3.95$, $SD=0.28$), όπως και η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες ($\alpha=0.835$, $M=3.92$, $SD=0.52$).

Εικόνα της πηγής

Η ίδια κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στο προηγούμενο πείραμα, με τις 21 ερωτήσεις, αποσκοπούσε να διευκρινίσει εάν οι διάφορες πειραματικές συνθήκες είχαν κάποιο αντίκρισμα στην εικόνα που διαμόρφωναν οι συμμετέχοντες για την πηγή. Οι ερωτήσεις περιείχαν μια κλίμακα επτά βαθμίδων, στα άκρα της οποίας υπήρχαν δύο αντίθετα επίθετα, όπως: «Οι άνθρωποι που έγραψαν αυτό το κείμενο είναι μεροληπτικοί-αμερόληπτοι.»

Αποτελέσματα

Στον παρακάτω πίνακα 2.0 απεικονίζονται όλα τα αποτελέσματα του προ-τεστ. Εμφανίζονται οι γενικοί μέσοι όροι και διάμεσοι όλου του δείγματος, αφού οι κλίμακες συμπληρώθηκαν από τους συμμετέχοντες πριν την έκθεσή τους στους πειραματικούς χειρισμούς.

Πίνακας 2.0: Τα αποτελέσματα των προ-τεστ.

	Μέσος όρος	Διάμεσος
Προγενέστερη στάση έναντι μεταναστών (1 (θετική) έως 5 (αρνητική))	2.61	2.67
Αριστερή(1)/δεξιά(7) τοποθέτηση	2.68	2.72
Προοδευτική(1)/συντηρητική(7) στάση	3.80	3.80

Βρέθηκε μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της προγενέστερης προκατάληψης έναντι των μεταναστών και την μεταβλητή της αριστερής/δεξιάς τοποθέτησης $r = 0.55$, $p < .0001$. Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, τόσο πιο δεξιά ήταν η πολιτική τοποθέτηση.

Επίσης, εντοπίστηκε μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της προγενέστερης προκατάληψης έναντι των μεταναστών και την μεταβλητή της προοδευτικής/συντηρητικής στάσης $r = 0.56$, $p < .0001$. Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, τόσο πιο συντηρητική ήταν η στάση.

Τέλος, υπήρξε μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της αριστερής/δεξιάς τοποθέτησης και την μεταβλητή της προοδευτικής/συντηρητικής στάσης $r = 0.37$, $p < .0001$. Όσο πιο δεξιά ήταν η πολιτική τοποθέτηση, τόσο πιο συντηρητική ήταν η στάση.

Επιρροή

Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της επιρροής δεν ήταν όλες οι κλίμακες πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων. Για το σύνολο

των συμμετεχόντων ο γενικός μέσος όρος της επιρροής των κειμένων ανέρχεται στο $M=-0.10$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο επηρεάστηκαν ελαφρώς αρνητικά από το κείμενο που διάβασαν. Παρακάτω ακολουθούν οι μέσοι όροι της επιρροής των κειμένων που διαβάστηκαν, ανά πειραματική συνθήκη.

Πίνακας 2.1: Μέσοι όροι επιρροής ανά πειραματική συνθήκη.

	Μη ψυχολογιοποίηση		Ψυχολογιοποίηση	
	<i>Χωρίς παραγωγή γραπτού λόγου</i>	<i>Με παραγωγή γραπτού λόγου</i>	<i>Χωρίς παραγωγή γραπτού λόγου</i>	<i>Με παραγωγή γραπτού λόγου</i>
Εχθρικό κείμενο	$M=-0.29$ $SD=0.36$	$M=0.07$ $SD=0.62$	$M=-0.24$ $SD=0.58$	$M=0.05$ $SD=0.90$
Φίλικό κείμενο	$M=0.08$ $SD=0.55$	$M=-0.16$ $SD=0.45$	$M=-0.27$ $SD=0.72$	$M=0.00$ $SD=0.55$

Διαπιστώθηκε μια τάση για μια κύρια επίδραση της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου πάνω στην επιρροή: $t(161)=-1.76$, $p<.09$. Οι συμμετέχοντες που είχαν παράγει γραπτό λόγο για το κείμενο που διάβασαν, επηρεάστηκαν περισσότερο από αυτό ($M=-0.01$) από τους συμμετέχοντες που δεν είχαν παράγει γραπτό λόγο ($M=-0.18$). Δεν διαπιστώθηκαν άλλες κύριες επιδράσεις ή αλληλεπιδράσεις από τις ανεξάρτητες μεταβλητές των ξεχωριστών πειραματικών συνθήκες πάνω στην επιρροή.

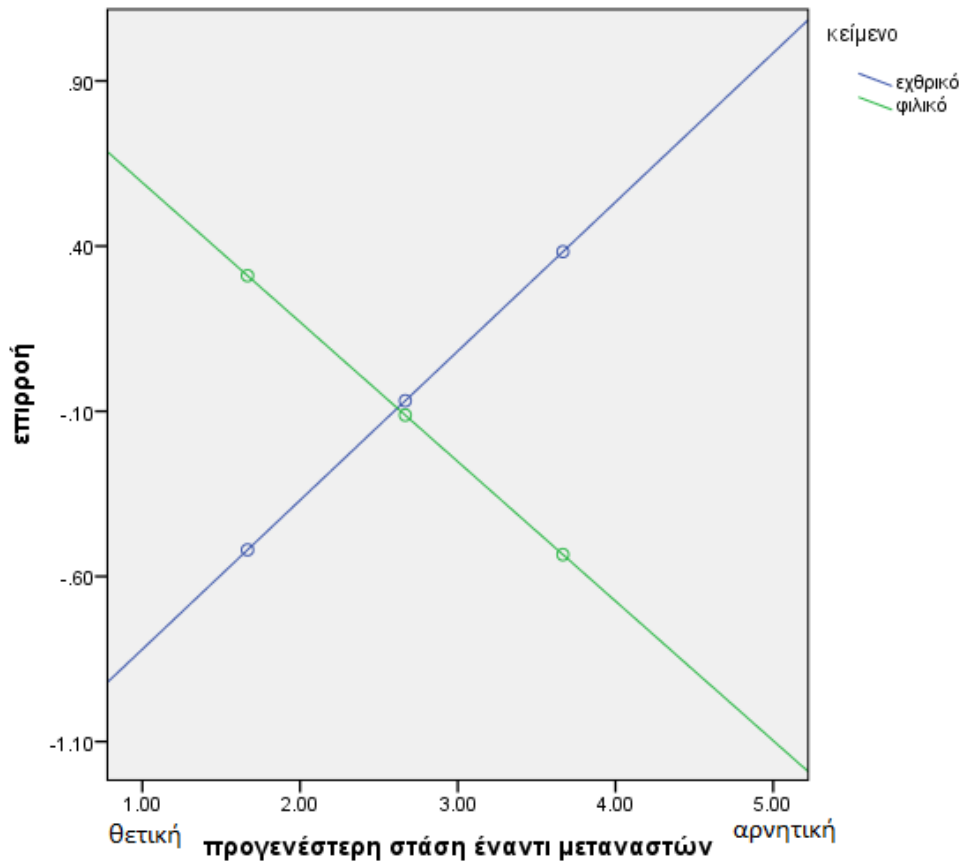
Στη συνέχεια, έγινε η ανάλυση των αποτελεσμάτων όπως στο πρώτο πείραμα με την μέθοδο του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018), η οποία εφαρμόζεται με την μακροεντολή “Process” στο SPSS. Σκοπός ήταν να συνυπολογιστεί η επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Όπως επίσης στο πρώτο πείραμα ο αριθμός των ανεξαρτήτων μεταβλητών ήταν πάλι τέσσερις στο σύνολο, για τις οποίες κανένα μοντέλο του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) δεν προσφέρει την απαιτούμενη χωρητικότητα.

Σε πρώτη φάση εξετάστηκαν τα αποτελέσματα αφήνοντας έξω από την ανάλυση είτε τη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης, είτε την μεταβλητή της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου. Ο χειρισμός αυτός δικαιολογείται από το γεγονός ότι μετά από αναλύσεις είτε δίχως τη μεταβλητή του είδους του κείμενου, είτε δίχως τη μεταβλητή του αποτελέσματος του προ-τεστ, δεν διαπιστώθηκε κάποια αλληλεπίδραση ανάμεσα στη ψυχολογιοποίηση και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου. Γι' αυτό το λόγο πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση των αποτελεσμάτων σύμφωνα με το μοντέλο 3 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), Z : τη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης/την μεταβλητή της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Στις αναλύσεις που αφορούν όλους τους συμμετέχοντες δεν διαπιστώθηκαν κύριες επιδράσεις.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) ήταν στατιστικά σημαντική, όπως δείχνει το διάγραμμα 2.1: $F(1,159)=122.06, p<.00001$.

Διάγραμμα 2.1: Η επιρροή του κειμένου εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Η επιρροή του εχθρικού κειμένου αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική, ενώ η επιρροή του φιλικού κειμένου αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση ήταν πιο θετική.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.38$), από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν θετική προγενέστερη στάση ($M=-0.52$), $b=0.45$, $SE=0.05$, $t=8.73$, $p<.00001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.31$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.53$),

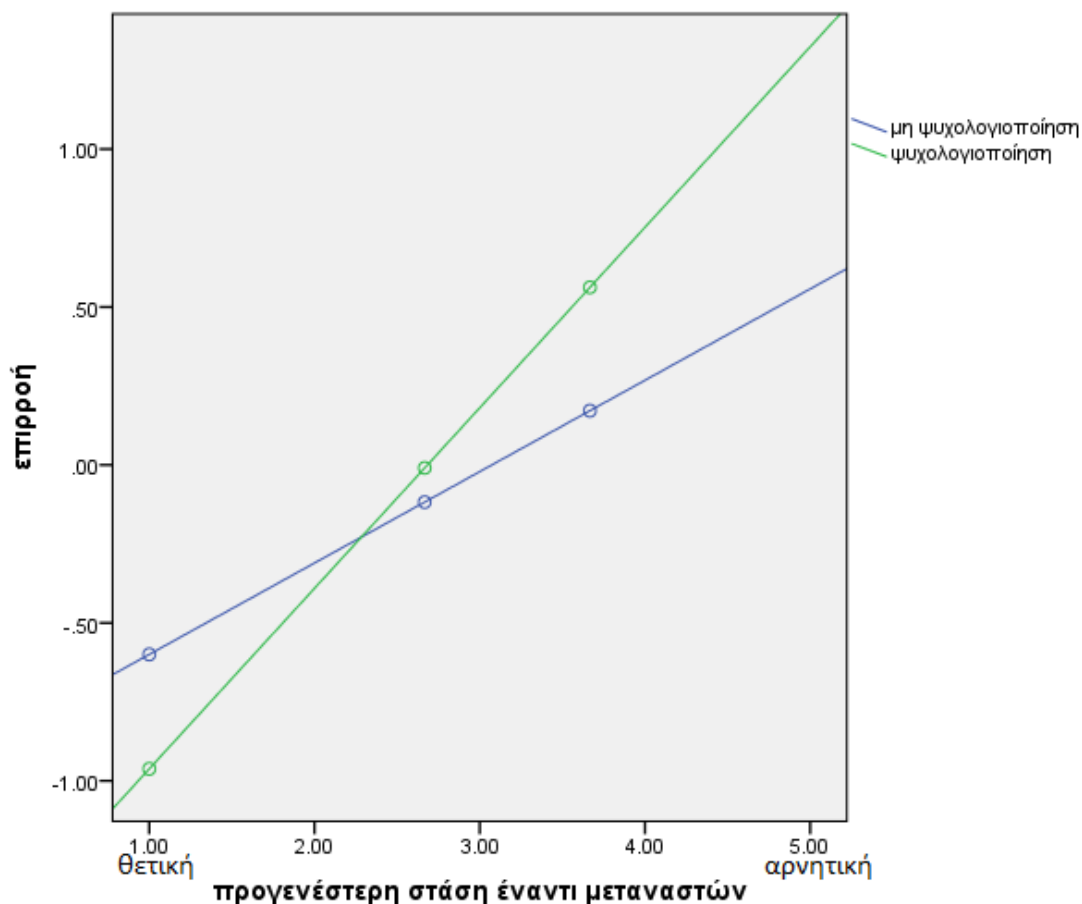
$b=-0.42$, $SE=0.06$, $t=-7.06$, $p<.00001$. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο θετική.

Η αλληλεπίδραση που εμφανίζεται στο διάγραμμα 2.1 δεν είναι παρά η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου, όπως αυτή προβλεπόταν χωρίς την επίδραση των υπόλοιπων ανεξάρτητων μεταβλητών. Η επιρροή αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση είναι πιο συμβατή με το περιεχόμενο των κειμένων. Επίσης, δεν προβλεπόταν το περιεχόμενο των κειμένων να προκαλέσει κάποια στρέβλωση στην επίδραση αυτή, π.χ. διαμέσου της αναφοράς κάποιου ποσοστού υποστήριξης ή διαμέσου της διατύπωσης κάποιων ισχυρών ή αδύναμων επιχειρημάτων. Στη συνέχεια, εξετάστηκε κατά πόσο οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές είχαν επιπτώσεις σ' αυτή τη αναμενόμενη επίδραση. Έγιναν ξεχωριστές αναλύσεις των αποτελεσμάτων για τους αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου, ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές στις αναλύσεις. Χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 3 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : τη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης, Z : την μεταβλητή της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Αναγνώστες του εχθρικού κείμενου

Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρήθηκε μια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα και την ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης πάνω στην επιρροή: $F(1, 74)=8.00, p<.007$.

Διάγραμμα 2.2: Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της ψυχολογιοποίησης πάνω στην επιρροή, για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο από το εχθρικό κείμενο όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου, είτε όταν είχαν οδηγηθεί να μην ψυχολογιοποιήσουν την πηγή είτε όταν οδηγήθηκαν να την ψυχολογιοποιήσουν. Οι συμμετέχοντες που δεν είχαν ψυχολογιοποιήσει την πηγή και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.17$) από τους

αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση που επίσης δεν είχαν ψυχολογιοποιήσει την πηγή ($M=-0.60$), $b=0.29$, $SE=0.08$, $t=3.79$, $p<.0004$.

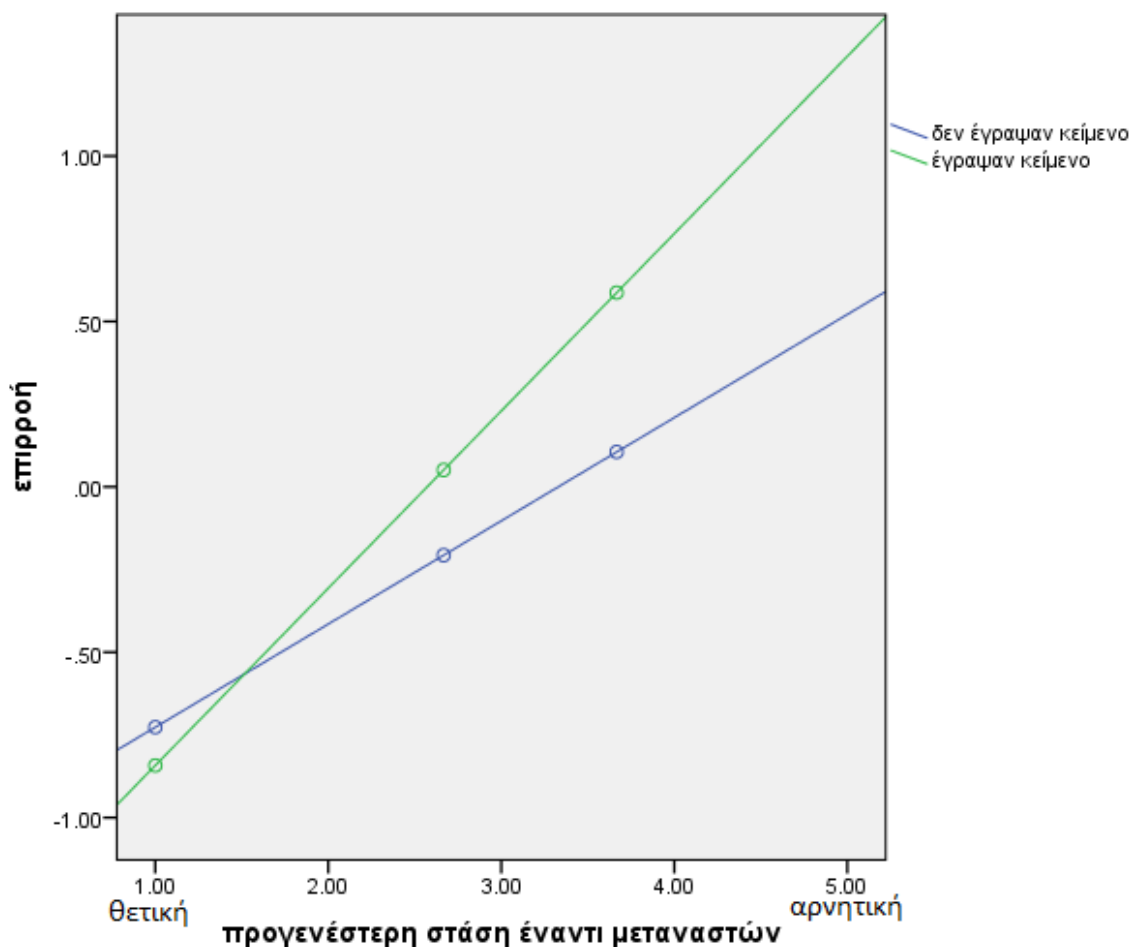
Επίσης, οι συμμετέχοντες που είχαν ψυχολογιοποιήσει την πηγή και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.56$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση που επίσης είχαν ψυχολογιοποιήσει την πηγή ($M=-0.96$), $b=0.57$, $SE=0.06$, $t=8.88$, $p<.00001$.

Το Johnson-Neyman τεστ έδειξε ότι οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες (όσοι δηλαδή είχαν ένα σκόρ στο προτέστ από 1.32 και κάτω) που κλήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή επηρεάστηκαν λιγότερο από το εχθρικό κείμενο ($M=-0.96$) από τους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση που δεν ψυχολογιοποίησαν την πηγή ($M=-0.60$), $b=1.05$, $SE=0.33$, $t=3.13$, $p<.03$.

Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες (όσοι δηλαδή είχαν ένα σκόρ στο προτέστ από 3.08 και πάνω) που κλήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή επηρεάστηκαν περισσότερο από το εχθρικό κείμενο ($M=0.56$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση που δεν ψυχολογιοποίησαν την πηγή ($M=0.17$), $b=0.68$, $SE=0.27$, $t=2.50$, $p<.03$.

Για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρήθηκε επίσης μια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στη προγενέστερή τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα και την ανεξάρτητη μεταβλητή της παραγωγής ή όχι του γραπτού λόγου (διάγραμμα 2.3): $F(1,74)=5.16, p<.03$.

Διάγραμμα 2.3: Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της παραγωγής ή όχι του γραπτού λόγου πάνω στην επιρροή, για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο από το εχθρικό κείμενο όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική και συμβατή και το περιεχόμενο του κειμένου, είτε όταν είχαν οδηγηθεί να παραγάγουν κάποιο γραπτό λόγο για τα (ψυχολογικά) χαρακτηριστικά της πηγής είτε όταν δεν οδηγήθηκαν.

Οι συμμετέχοντες που δεν είχαν παράγει γραπτό λόγο για την πηγή και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.11$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση που επίσης δεν παράγααν γραπτό λόγο για την πηγή ($M=-0.73$), $b=0.31$, $SE=0.07$, $t=4.17$, $p<.0002$.

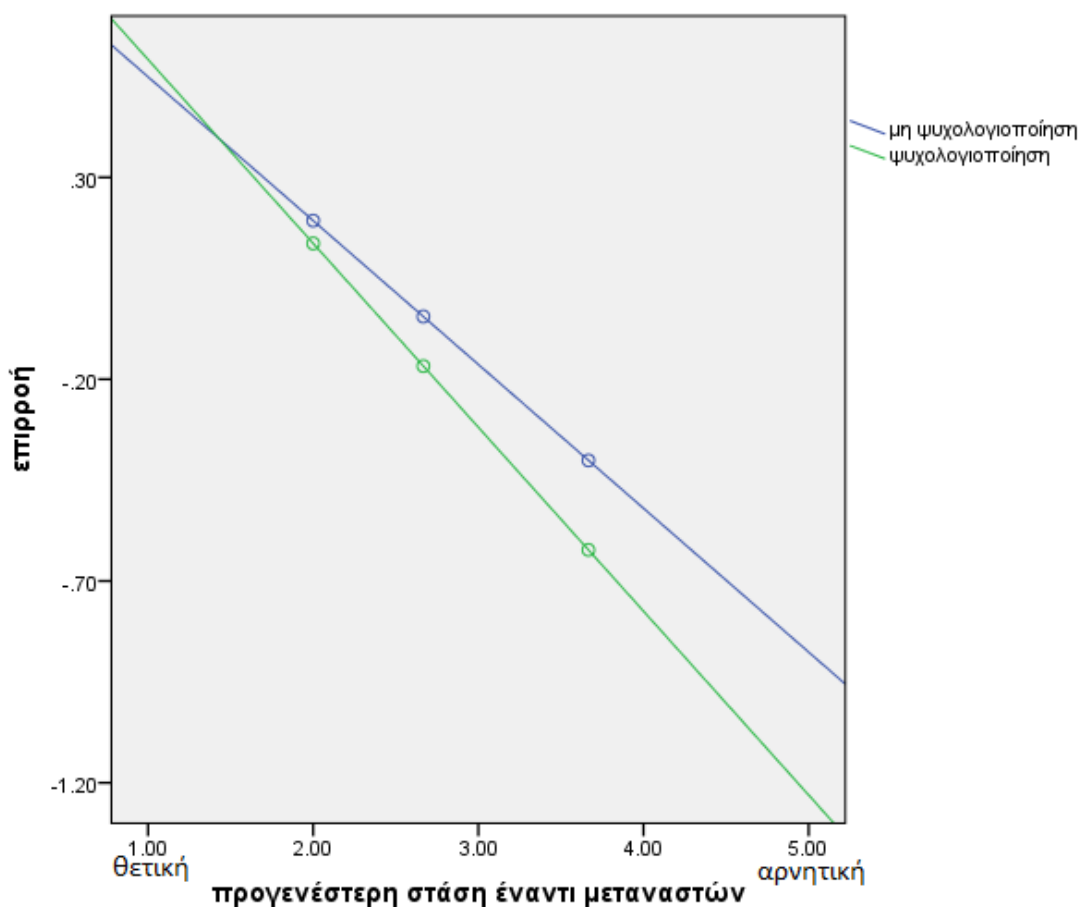
Επίσης, οι συμμετέχοντες που είχαν παράγει γραπτό λόγο για την πηγή και με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M=0.59$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση που επίσης είχαν παράγει γραπτό λόγο για την πηγή ($M=-0.84$), $b=0.54$, $SE=0.06$, $t=8.35$, $p<.00001$.

Το Johnson-Neyman τεστ έδειξε ότι οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες (όσοι δηλαδή είχαν ένα σκόρ στο προτέστ από 2.42 και πάνω) που είχαν παράγει γραπτό λόγο για την πηγή επηρεάστηκαν περισσότερο από το εχθρικό κείμενο ($M=0.59$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση που δεν είχαν παράγει γραπτό λόγο ($M=0.11$), $b=0.52$, $SE=0.19$, $t=2.65$, $p<.02$.

Αναγνώστες του φιλικού κείμενου

Για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου δεν παρατηρήθηκε κάποια στατιστικά σημαντική κύρια επίδραση. Ούτε η αλληλεπίδραση ανάμεσα στη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων και την ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 81)=0.61, ns$.

Διάγραμμα 2.4: Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της ψυχολογιοποίησης πάνω στην επιρροή, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

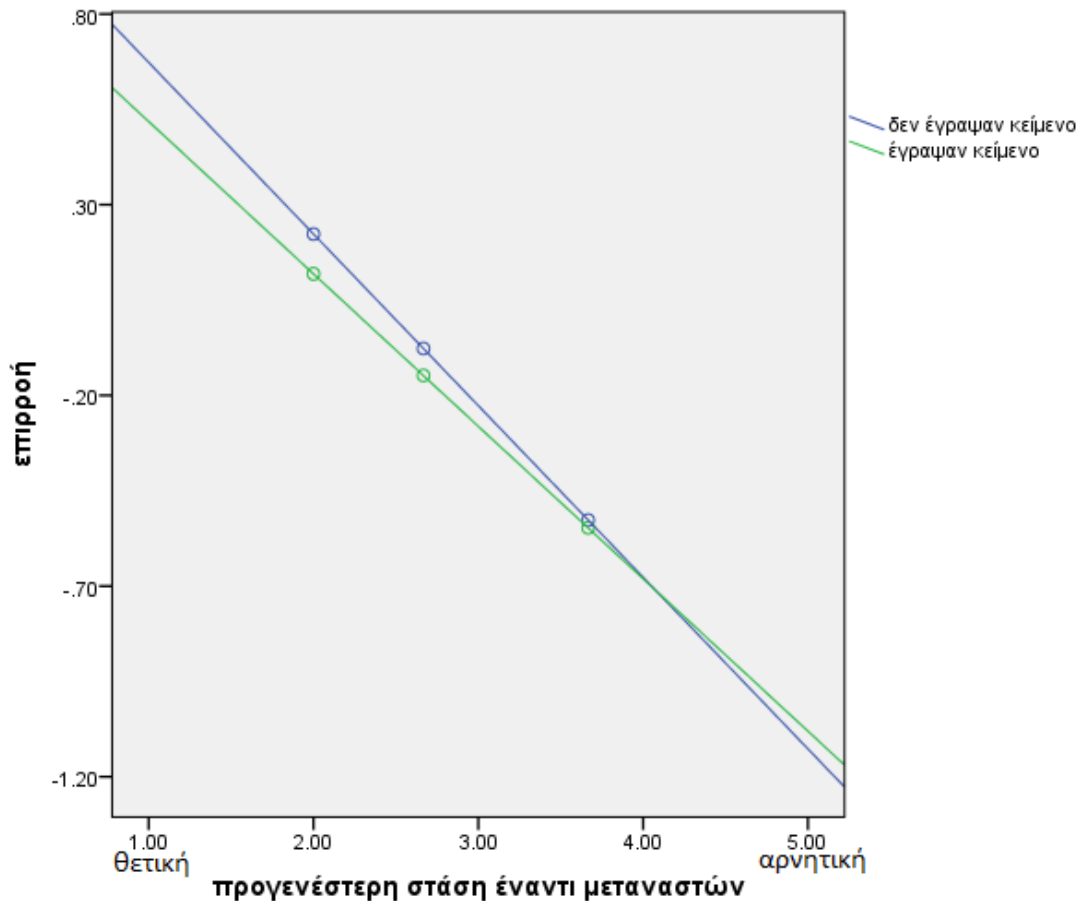

Η μείωση της επιρροής του φιλικού κειμένου όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική (διάγραμμα 2.1) δεν εξαρτιόταν από το γεγονός εάν οι συμμετέχοντες είχαν οδηγηθεί να ψυχολογιοποιήσουν τους συντάκτες.

Το διάγραμμα 2.5 αφορά επίσης αποκλειστικά τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου. Εδώ η αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της

παραγωγής ή όχι του γραπτού λόγου για τα ψυχολογικά ή γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών του κειμένου επιρροής δεν είναι στατιστικά σημαντική: $F(1, 81)=0.16, ns$.

Διάγραμμα 2.5: Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της παραγωγής ή όχι του γραπτού λόγου πάνω στην επιρροή, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Η μείωση της επιρροής του φιλικού κειμένου όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική (διάγραμμα 2.1) δεν εξαρτιόταν από το γεγονός εάν οι συμμετέχοντες είχαν οδηγηθεί να παραγάγουν γραπτό λόγο για τα ψυχολογικά ή γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων

Οι εκτιμήσεις του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών κειμένων που είχαν υπολογίσει οι δύο εκτιμητές ανεξάρτητα μεταξύ τους, είχαν υψηλή συνάφεια ($r = 0.72, p < .0001$).

Η μονάδα Cohen's Kappa δεν λήφθηκε τελικά υπόψιν όσον αφορά τα αποτελέσματα, διότι ήταν πολύ λίγες οι περιπτώσεις που άγγιζαν το στοιχειώδες μέτριο επίπεδο των 0.41.

Από την υψηλή συνάφεια μεταξύ των εκτιμήσεων των δύο φιλολόγων αντλήθηκε η αισιοδοξία της επαρκούς αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων.

Λόγω του αριθμού των ανεξαρτήτων μεταβλητών (4) για τις οποίες κανένα μοντέλο του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) δεν προσφέρει την προ-απαιτούμενη χωρητικότητα, αρχικά εξετάστηκαν τα αποτελέσματα ξεχωριστά για τους αναγνώστες του εχθρικού και τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Δεν παρατηρήθηκε καμία στατιστικά σημαντική επίδραση των ανεξαρτήτων μεταβλητών στο επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων. Ο γενικός μέσος όρος του επιπέδου αφαίρεσης του γραπτού λόγου ανήρθε στο $M=3.19, SD=0.56$ για όλους τους συμμετέχοντες, το οποίο αντιστοιχεί σε ένα επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου προς το αφηρημένο άκρο της κλίμακας.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων δεν παρουσίασε επίσης καμία συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής ($r = -0.13, ns$).

Ψυχολογιοποίηση

Από την συνολική κλίμακα της ψυχολογιοποίησης συντάχθηκαν τέσσερις μεταβλητές από τις οποίες η καθεμία δίνει την δική της πληροφόρηση για τα είδη των επιχειρημάτων που οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν ώστε να χαρακτηρίσουν την πηγή.

Η χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων

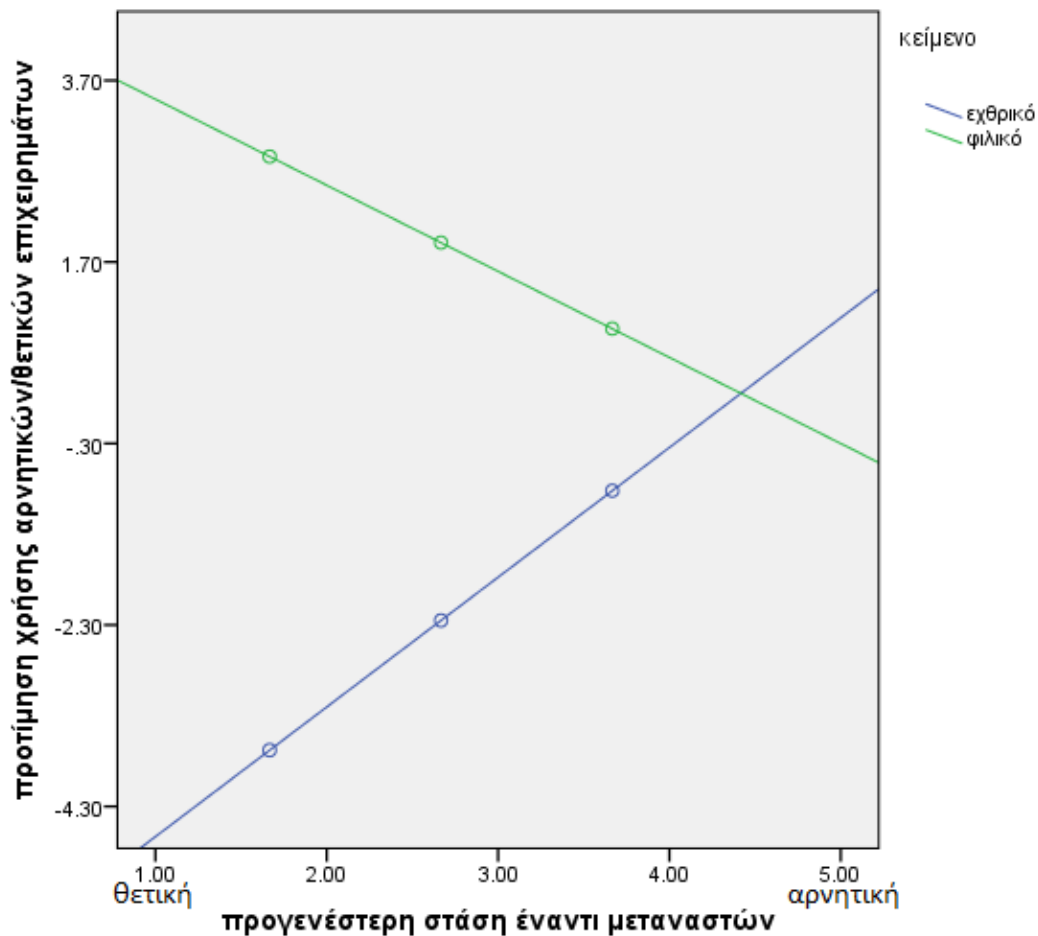
Η πρώτη μεταβλητή αφορά την χρήση αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων. Μια αρνητική τιμή υποδηλώνει μια προτίμηση στα αρνητικά επιχειρήματα, ενώ μια θετική τιμή μια προτίμηση στα θετικά επιχειρήματα.

Ο γενικός μέσος όρος της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων για το σύνολο των συμμετεχόντων ανέρχεται στο $M=-0.11$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο θα προτιμούσαν ελαφρώς τη χρήση των αρνητικών επιχειρημάτων να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του φιλικού ή εχθρικού κείμενο που διάβασαν.

Πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από αναλύσεις παλινδρόμησης με ανεξάρτητες μεταβλητές το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό), την ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης, την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου και την προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες και με εξαρτημένη μεταβλητή τον δείκτη της προτίμησης της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων. Διαπιστώθηκε μια κύρια επίδραση του είδους του κειμένου πάνω στην χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων: $t(151)=-12.02, p<.0001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θα χρησιμοποιούσαν κυρίως αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου ($M=-2.32$), ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου κυρίως θετικά ($M=1.97$).

Η αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.6) μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 149)=53.25$, $p<.00001$.

Διάγραμμα 2.6: Η χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θα χρησιμοποιούσαν λιγότερα αρνητικά επιχειρήματα να περιγράψουν το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του, όσο η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν λιγότερα αρνητικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κείμενο που διάβασαν ($M=-0.82$),

από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν θετική προγενέστερη στάση ($M=-3.68$), $b=1.43$, $SE=0.21$, $t=6.70$, $p<.00001$.

Από την άλλη πλευρά, οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα χρησιμοποιούσαν λιγότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες, όσο η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική και ασύμβατη με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κείμενου που διάβασαν ($M=2.68$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.96$), $b=-0.95$, $SE=0.25$, $t=-3.85$, $p<.0003$.

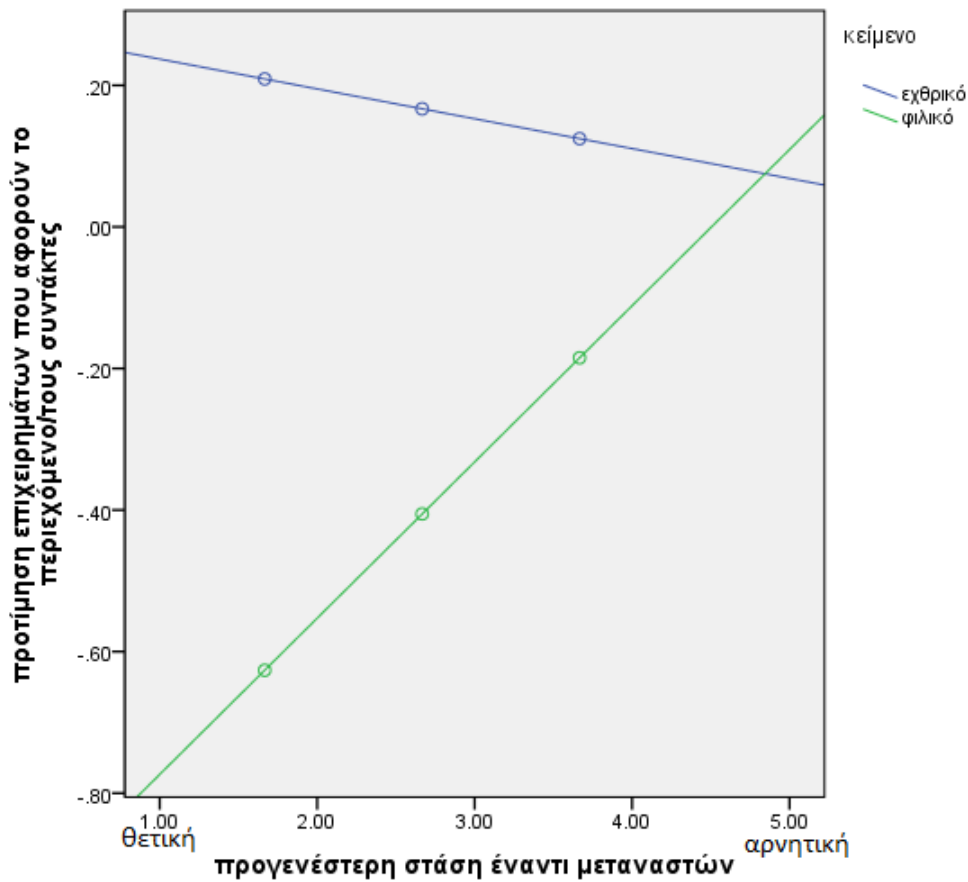
Επίσης, βρέθηκε και μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r = 0.43$, $p<.0001$.

Η χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο και τους συντάκτες

Η δεύτερη μεταβλητή αφορά την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο σε σχέση με την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες. Μια αρνητική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ενώ μια θετική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Φάνηκε ότι ο γενικός μέσος όρος των συμμετεχόντων βρίσκεται στο $M=-0.13$ το οποίο υποδηλώνει μια πολύ ελαφριά προτίμηση ως προς τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο. Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση των επιχειρημάτων σε σχέση με το είδος του κειμένου. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες ($M=0.17$), ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ($M=-0.42$), $t(151)=-4.752$, $p<.0001$.

Η αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.7) μεταξύ της αρνητικότερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1,149)= 4.01, p<.05$.

Διάγραμμα 2.7: Η χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

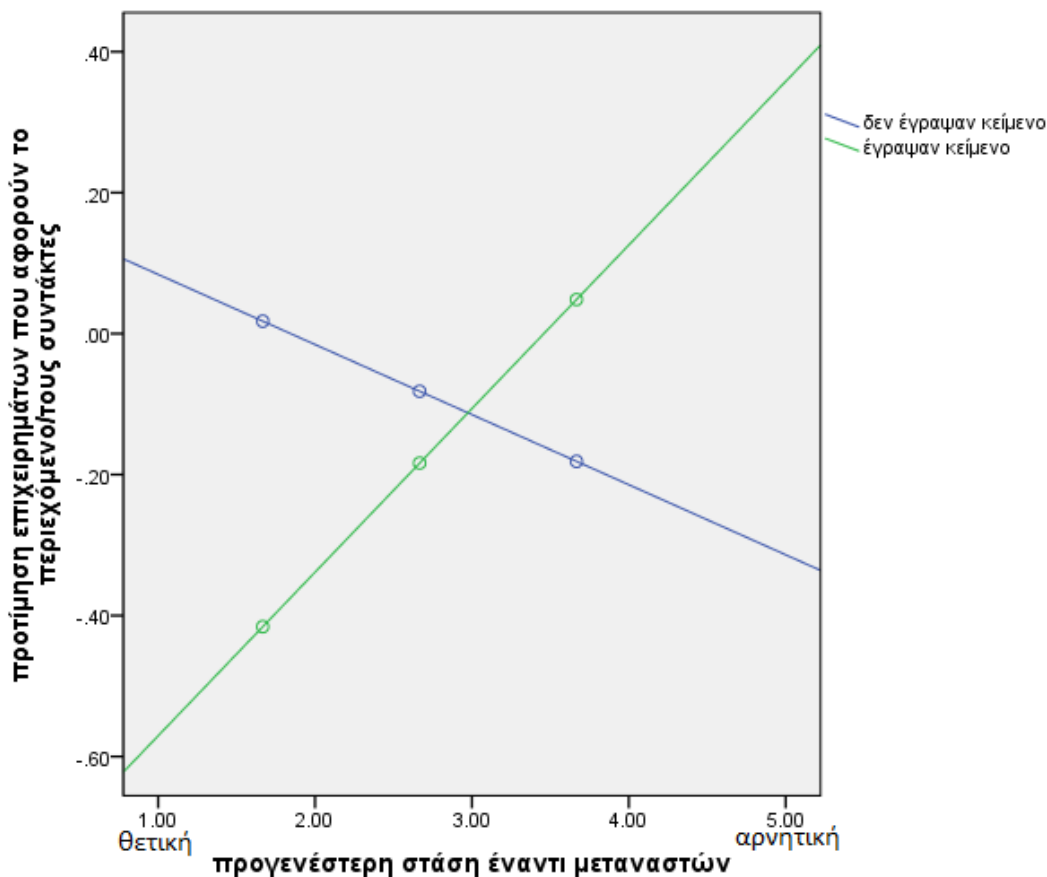
Από το διάγραμμα 2.7 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτίμησαν την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες, είτε όταν η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=0.21$), είτε αρνητική ($M=0.12$), $b=-0.04, SE=0.09, t=-0.49, ns$.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν σε μικρότερο βαθμό την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο, όσο η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική

προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου που διάβασαν ($M=-0.63$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.18$), $b=0.22$, $SE=0.10$, $t=2.22$, $p<.03$.

Μία άλλη αλληλεπίδραση, (διάγραμμα 2.8) μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες και της μεταβλητής της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου πάνω στην προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 149)= 5.75$, $p<.02$.

Διάγραμμα 2.8: Η χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών και της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου.

Από το διάγραμμα 2.8 προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο εμφανίζονται σταθεροί στην προτίμησή τους σχετικά με τα επιχειρήματα που αφορούν το

περιεχόμενο/τους συντάκτες, ανεξάρτητα από την προγενέστερη στάση τους. Δεν θα προτιμούσαν περισσότερα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες όταν η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=0.02$) ή αρνητική ($M=-0.18$), $b=-0.10$, $SE=0.10$, $t=-1.00$, *ns*.

Οι συμμετέχοντες που παρήγαγαν γραπτό λόγο προτιμούν περισσότερο τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=-0.42$) και σε μεγαλύτερο βαθμό την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν αρνητική ($M=0.05$), $b=0.23$, $SE=0.10$, $t=2.40$, $p<.02$.

Τέλος, βρέθηκε μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της προτίμησης της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r = -0.20$, $p<.02$. Όσο πιο πολύ οι συμμετέχοντες προτιμούσαν τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Για να διαπιστωθούν ενδεχόμενες αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές πάνω στις εξαρτημένες μεταβλητές της ψυχολογιοποίησης εξετάστηκαν τα δεδομένα ξεχωριστά για τους αναγνώστες του εχθρικού και του φιλικού κειμένου.

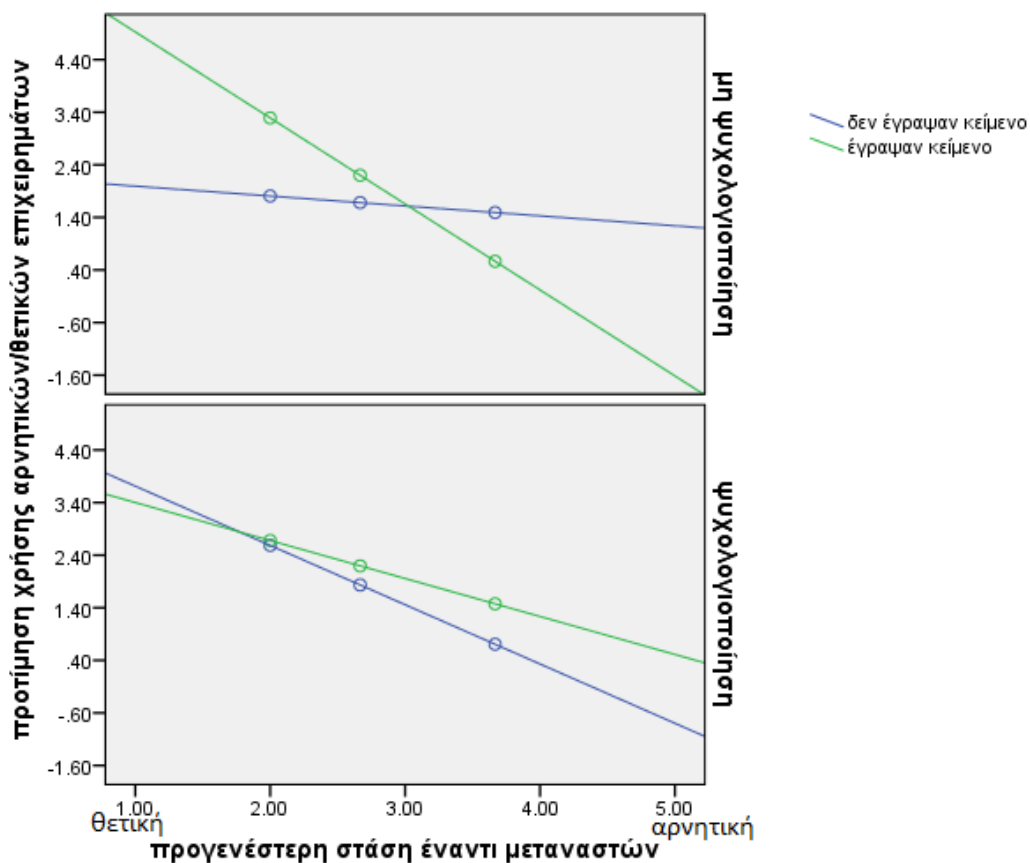
Αναγνώστες του εχθρικού κείμενου.

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου καμία κύρια επίδραση και αλληλεπίδραση των ανεξαρτήτων μεταβλητών της ψυχολογιοποίησης και της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου πάνω στις εξαρτημένες μεταβλητές της ψυχολογιοποίησης δεν ήταν στατιστικά σημαντική.

Αναγνώστες του φιλικού κείμενου.

Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου διαπιστώθηκε μια τάση για μια τριπλή αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.9) μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών, της ανεξάρτητης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης και της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου πάνω στην προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων: $F(1,71)=2.92, p<.1$.

Διάγραμμα 2.9: Η προτίμηση της χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση, την ψυχολογιοποίηση ή μη και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου, στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Από το διάγραμμα 2.9 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή και ούτε την ψυχολογιοποίησαν νοερά, δεν θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά ή θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου, όταν η προγενέστερη

στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=1.81$) ή αρνητική ($M=1.49$), $b=-0.19$, $SE=0.59$, $t=-0.32$, *ns*.

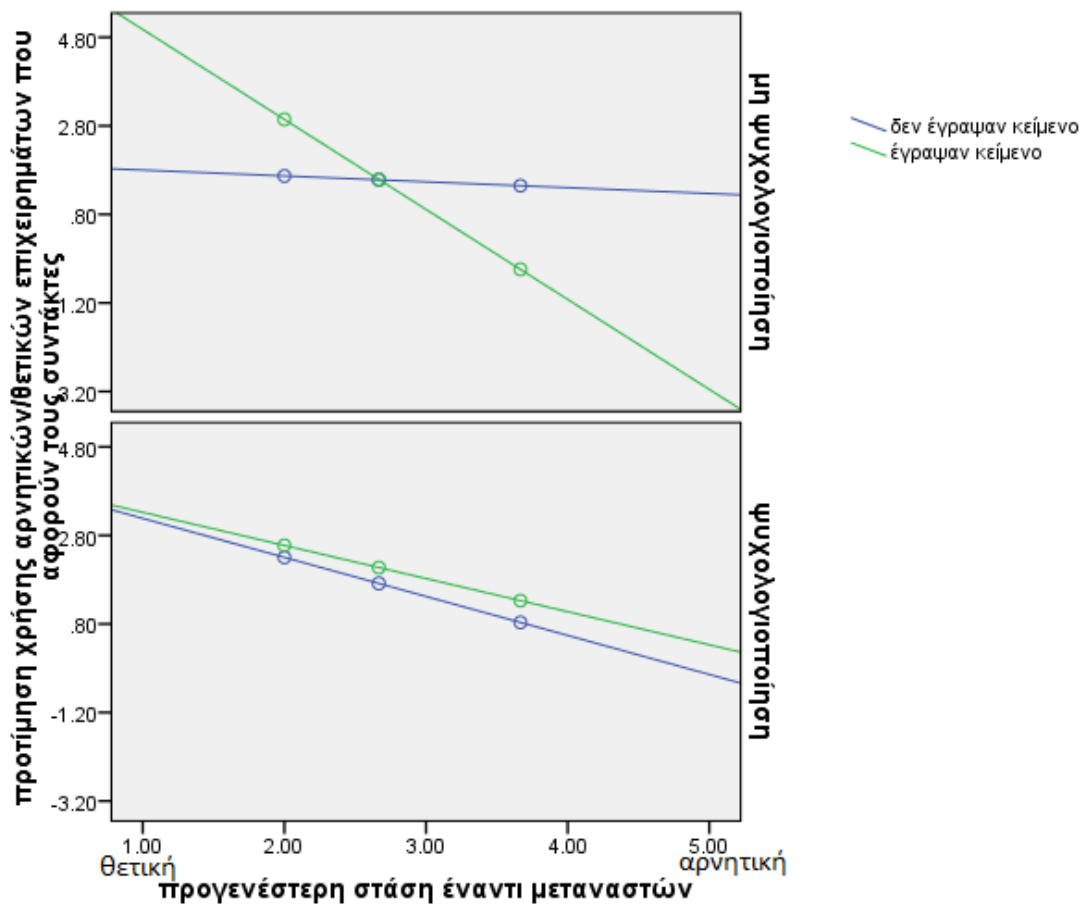
Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή χωρίς να την ψυχολογιοποιήσουν (που εστίασαν δηλαδή στα γενικά χαρακτηριστικά της) θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου, όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του φιλικού κείμενο ($M=3.29$), από τους αντίστοιχους αναγνώστες που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.57$), $b=-1.64$, $SE=0.64$, $t=-2.55$, $p<.02$.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή αλλά την ψυχολογιοποίησαν νοερά (που εστίασαν δηλαδή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της), θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου, όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του φιλικού κείμενο ($M=2.59$), από τους αντίστοιχους αναγνώστες που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.71$), $b=-1.13$, $SE=0.40$, $t=-2.79$, $p<.007$.

Επίσης, προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή και την ψυχολογιοποίησαν (που εστίασαν δηλαδή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της) δεν θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά (ή θετικά) επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κειμένου, όταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=2.68$) ή αρνητική ($M=1.47$), $b=-0.72$, $SE=0.50$, $t=-1.45$, *ns*.

Φάνηκε ότι η συγκεκριμένη αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.10) δρα κυρίως πάνω στην προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες: $F(1, 73)=4.45, p<.04$.

Διάγραμμα 2.10: Η προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, την ψυχολογιοποίηση ή μη και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Από το διάγραμμα 2.10 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή και ούτε την ψυχολογιοποίησαν νοερά, δεν θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά ή θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν τους συντάκτες του κειμένου, όταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=1.67$) ή αρνητική ($M=1.45$), $b=-0.13, SE=0.53, t=-0.25, ns$.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή χωρίς να την ψυχολογιοποιήσουν (που εστίασαν δηλαδή στα γενικά χαρακτηριστικά της) θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν τους συντάκτες του κειμένου, όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν τους συντάκτες του φιλικού κείμενο ($M=2.95$), από τους αντίστοιχους αναγνώστες που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.44$), $b=-2.03$, $SE=0.57$, $t=-3.55$, $p<.0008$.

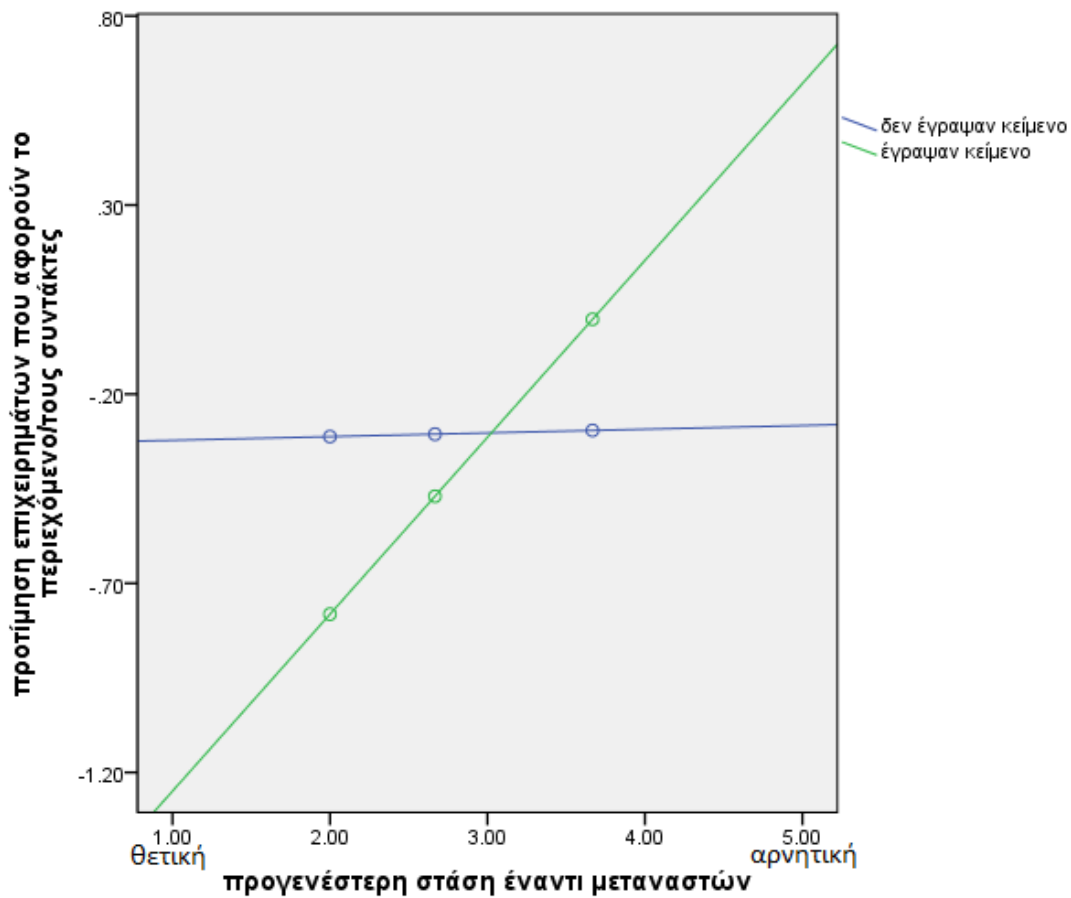
Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή αλλά την ψυχολογιοποίησαν νοερά (που εστίασαν δηλαδή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της), θα προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιήσουν αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν τους συντάκτες του κειμένου, όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν τους συντάκτες του φιλικού κείμενο ($M=2.30$), από τους αντίστοιχους αναγνώστες που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.84$), $b=-0.88$, $SE=0.35$, $t=-2.51$, $p<.02$.

Επίσης, προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που παρήγαγαν γραπτό λόγο για την πηγή και την ψυχολογιοποίησαν (που εστίασαν δηλαδή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της) θα προτιμούσαν ελαφρώς να χρησιμοποιήσουν αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν τους συντάκτες του κειμένου, όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση είχαν μια τάση να χρησιμοποιήσουν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν τους συντάκτες του φιλικού κείμενο ($M=2.57$), από τους αντίστοιχους αναγνώστες που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=1.33$), $b=-0.75$, $SE=0.45$, $t=-1.68$, $p<.1$.

Η αντίστοιχη αλληλεπίδραση πάνω στη προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου δεν ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 75)=1.46$, *ns*.

Τέλος, στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου διαπιστώθηκε επίσης μια αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου, πάνω στην χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες: $F(1, 75)=6.63$, $p<.02$ (διάγραμμα 2.11).

Διάγραμμα 2.11: Η προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Από το διάγραμμα 2.11 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο εμφανίζονται σταθεροί στην προτίμησή τους σχετικά με τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες, ανεξάρτητα από την προγενέστερη στάση τους. Δεν θα προτιμούσαν περισσότερα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες όταν η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=-0.31$) ή αρνητική ($M=-0.30$), $b=0.01$, $SE=0.12$, $t=0.08$, ns .

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που παρήγαγαν γραπτό λόγο προτιμούν περισσότερο τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν θετική ($M=-0.78$) και σε μεγαλύτερο βαθμό την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες όταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν αρνητική ($M=0.00$), $b=0.47$, $SE=0.13$, $t=3.48$, $p<.001$.

Εικόνα της πηγής

Οι απαντήσεις στην κλίμακα της εικόνας της πηγής υποβλήθηκαν σε παραγοντική ανάλυση με περιστροφή varimax, η οποία διαχώρισε τρεις παράγοντες, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2.2: Οι παράγοντες της εικόνας της πηγής

Επίμονοι – Υποχωρητικοί	0.648	
Μεροληπτικοί - Αμερόληπτοι	0.576	
Ευέλικτοι – Άκαμτοι	-0.763	
Αδιάφοροι – Ενταγμένοι		0.655
Αυτόνομοι - Αλλοτριωμένοι	-0.697	
Αφύσικοι – Φυσιολογικοί	0.762	
Προοδευτικοί - Συντηρητικοί	-0.823	
Ασυνάρτητοι - Συγκροτημένοι	0.745	
Αντικειμενικοί - Υποκειμενικοί	-0.747	
Ανεπικεκείς – Επικεκείς	0.780	
Δυναμικοί – Παθητικοί		-0.628
Ανεξάρτητοι – Εξαρτημένοι	-0.731	
Ασταθείς – Σταθεροί		0.529
Αβέβαιοι - Σίγουροι για τον εαυτό τους		0.673
Ρεαλιστές – Ανεδαφικοί	-0.748	
Στενόμυαλοι - Ανοιχτόμυαλοι	0.815	
Ηττοπαθείς – Φιλόδοξοι		0.737
Ελεύθεροι – Υποταγμένοι	-0.775	
Πολιτικοποιημένοι – Απολιτικοποίητοι		-0.581
Μειονοτικοί – Πλειονοτικοί		0.884
Ανισόρροποι - Ισορροπημένοι	0.792	
Κομφορμιστές - Αντικομφορμιστές		0.602

Ο πρώτος παράγοντας ονομάστηκε ομοίως με το πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής «ευελιξία», μιας και όλα τα επίθετα σε αυτή την κατηγορία με κάποιο τρόπο υποδηλώνουν μια διάθεση (μη) προσκόλλησης σε συγκεκριμένες αντιλήψεις.

Ο δεύτερος παράγοντας ονομάστηκε “αντικομοφομιστική πολιτική ένταξη». Μοιάζει με τον τρίτο παράγοντα της «συνοχής» του πρώτου πειράματος της παρούσας διατριβής. Έχουν τρία κοινά χαρακτηριστικά, την αδιαφορία/ένταξη, την αστάθεια/σταθερότητα και την αβεβαιότητα/σιγουριά για τους εαυτούς τους. Στον δεύτερο παράγοντα αυτού του πειράματος προστίθεται ωστόσο στην έννοια της συνοχής μια δυναμική πολιτική ένταξη με αντικομοφομιστικό τρόπο, δηλαδή με σκοπό να αντιδράσει εναντίον του κατεστημένου.

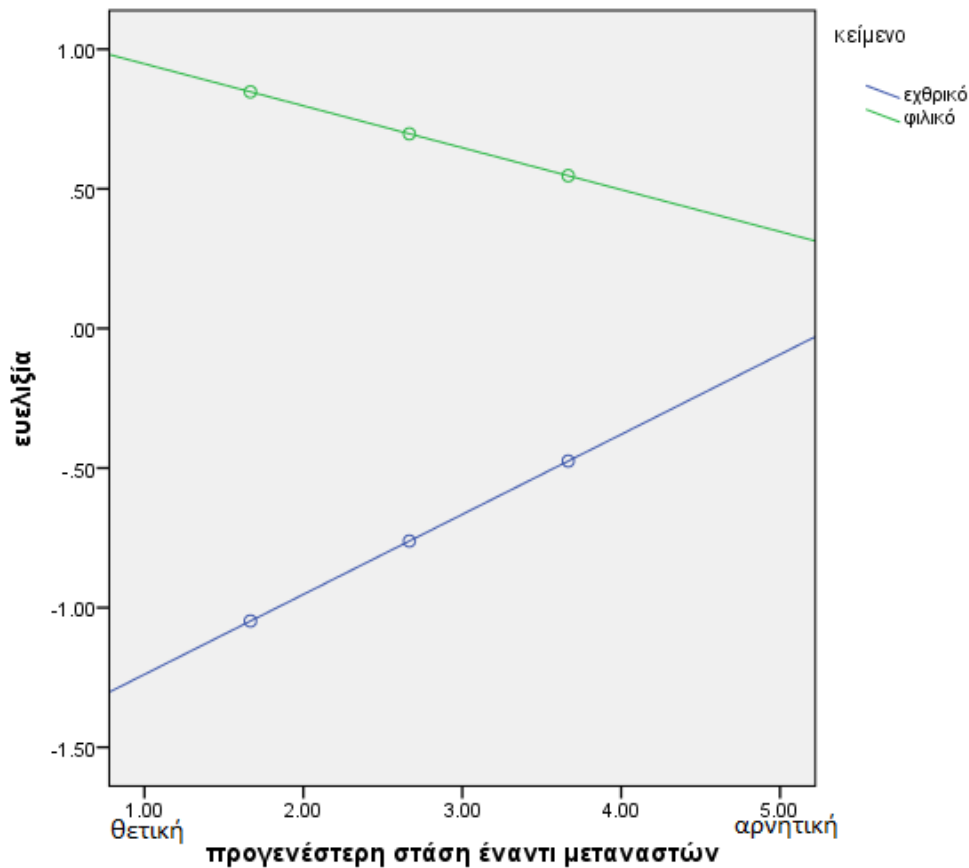
Ο τρίτος παράγοντας ονομάστηκε «πλειονοτικότητα», μιας και αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από την υποκλίμακα της μειονοτικότητας/πλειονοτικότητας. Σ’ ένα μέτριο βαθμό σχετίζεται επίσης η υποκλίμακα της αστάθειας/σταθερότητας. Σύμφωνα μ’ αυτόν τον παράγοντα, η σταθερότητα σχετίζεται με την πλειονοτικότητα και η αστάθεια με την μειονοτικότητα.

Ευελιξία

Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση του είδους κειμένου πάνω στον παράγοντα της ευελιξίας: $t(110.9)=-12.63, p<.0001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θεώρησαν την πηγή πιο άκαμπτη ($M=-0.78$) σε σχέση με τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου, οι οποίοι την θεωρούσαν ευέλικτη ($M=0.71$).

Παρατηρήθηκε μια αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.12) μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό): $F(1, 129)=13.95$, $p<.0004$.

Διάγραμμα 2.12: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Από το διάγραμμα 2.12 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου αντιλαμβάνονται τους συντάκτες πιο ευέλικτους, όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών γίνεται πιο αρνητική. Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=-0.47$) από τους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=-1.05$), $b=0.29$, $SE=0.08$, $t=3.76$, $p<.0004$.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θεωρούν τους συντάκτες ελάχιστα λιγότερο ευέλικτους, όσο η προγενέστερη στάση τους γίνεται πιο αρνητική έναντι των μεταναστών. Οι

συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου ελαφρώς πιο ευέλικτους ($M=0.85$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.55$), $b=-0.15$, $SE=0.09$, $t=-1.69$, $p<.1$.

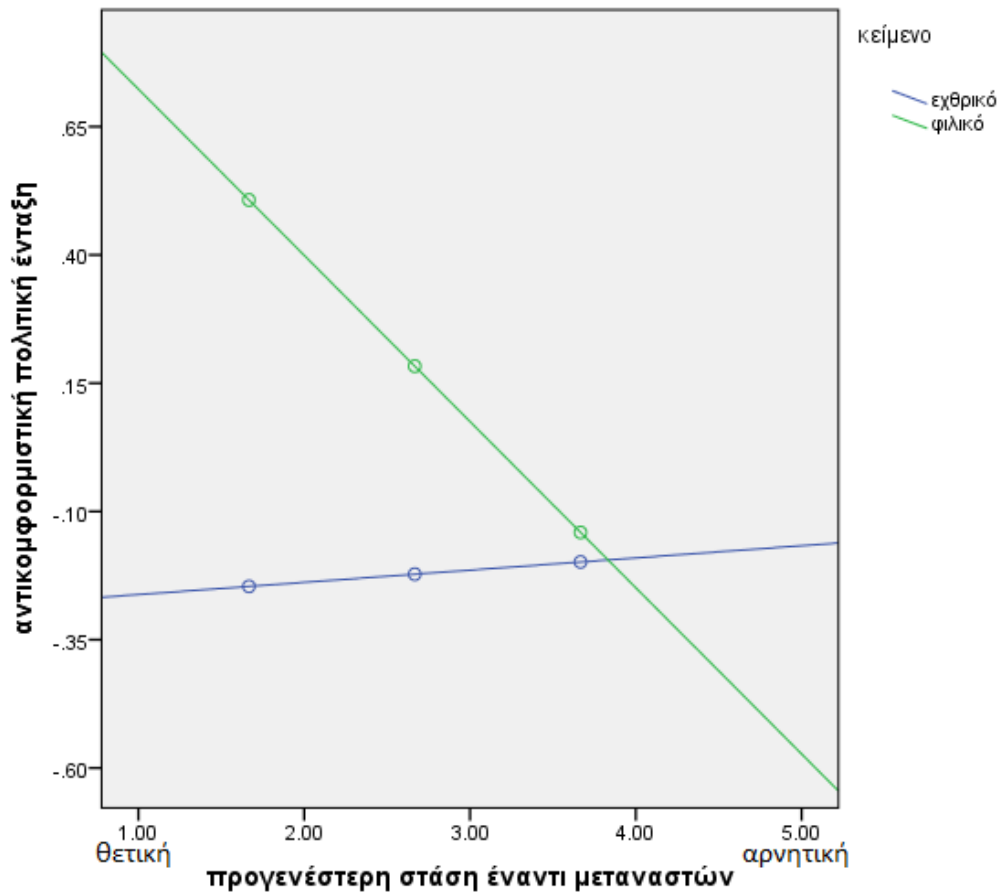
Επίσης, βρέθηκε μια συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της ευελιξίας και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r=0.20$, $p<.02$.

Αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη

Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση του είδους του κειμένου πάνω στον παράγοντα της αντικοφορμιστικής πολιτικής ένταξης: $t(131)=-2.50$, $p<.015$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θεώρησαν την πηγή πολύ πιο κοφορμιστική και ανένταχτη πολιτικά ($M=-0.22$) από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου, οι οποίοι την θεώρησαν αρκετά αντικοφορμιστική και πολιτικά ενταγμένη ($M=0.20$).

Παρατηρήθηκε ακόμα μια έντονη τάση για αλληλεπίδραση (διάγραμμα 2.13) μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό): $F(1, 129)=3.78, p<.054$.

Διάγραμμα 2.13: Η αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

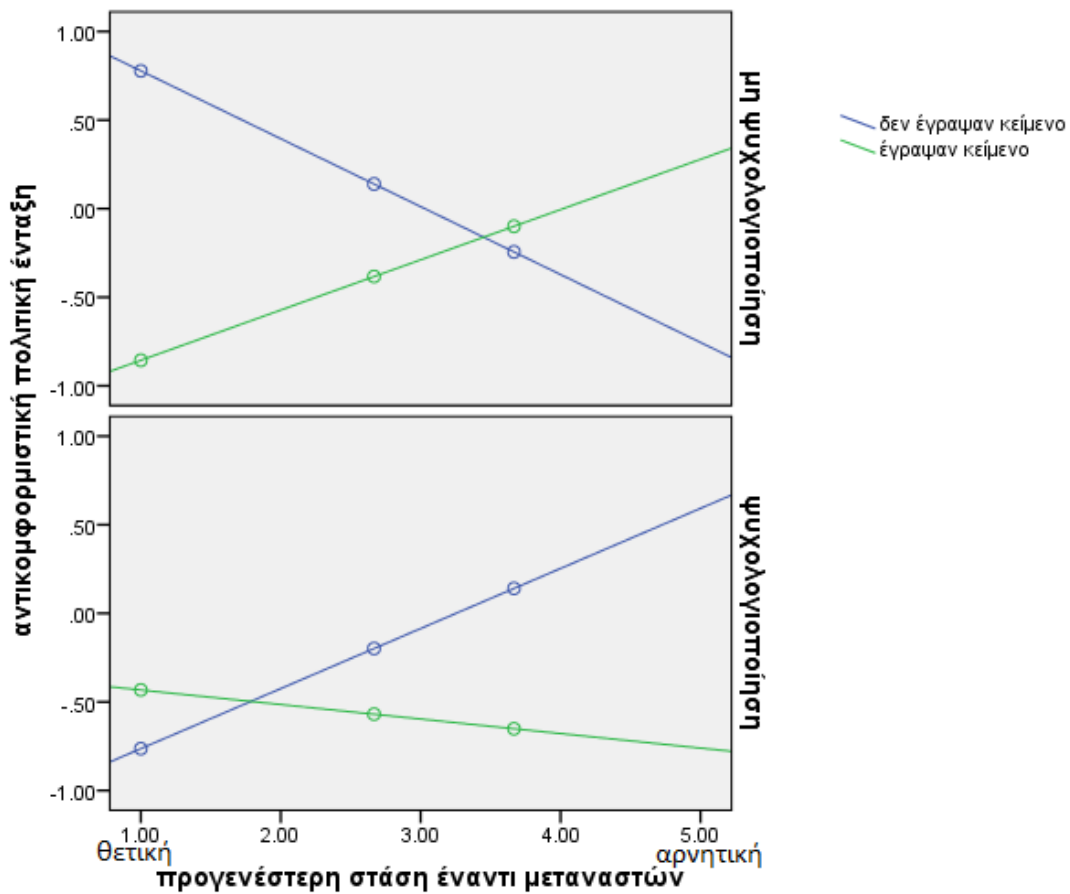
Από το διάγραμμα 2.13 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου δεν αντιλαμβάνονται τους συντάκτες πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους, όσο η αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών γίνεται πιο αρνητική. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους ($M=-0.25$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.20$), $b=0.02, SE=0.12, t=0.20, ns$).

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προσλαμβάνουν τους συντάκτες λιγότερο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους όσο η προγενέστερη στάση τους γίνεται πιο αρνητική έναντι των μεταναστών. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους ($M=0.51$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.14$), $b=-0.32$, $SE=0.14$, $t=-2.39$, $p<.02$.

Επίσης, βρέθηκε και μια συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της αντικοφορμιστικής πολιτικής ένταξης και της εξαρτημένης μεταβλητής της επιρροής $r=0.18$, $p<.05$.

Οι ξεχωριστές αναλύσεις για τους συμμετέχοντες που διάβασαν το εχθρικό ή φιλικό κείμενο δεν επέφεραν διαφορετικά αποτελέσματα όσον αφορά τους παράγοντες της εικόνας της πηγής, παρά μόνο μια τριπλή αλληλεπίδραση στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ανάμεσα στην προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, την ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου πάνω στην προσλαμβανόμενη αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη της πηγής: $F(1, 55)=4.41$, $p<.05$ (διάγραμμα 2.14).

Διάγραμμα 2.14: Η προσλαμβανόμενη αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη των συντακτών του εχθρικού κειμένου εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, την ψυχολογιοποίηση ή μη και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου.

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που δεν ψυχολογιοποίησαν την πηγή, δεν εξαρτιόταν η προσλαμβανόμενη αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη των συντακτών από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, είτε εάν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών, είτε εάν δεν είχε παραχθεί γραπτός λόγος.

Όταν δεν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών, οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους ($M=0.78$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.24$), $b=-0.38$, $SE=0.26$, $t=-1.49$, ns .

Όταν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών, οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επίσης δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά

ενταγμένους ($M=-0.86$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.10$), $b=0.28$, $SE=0.27$, $t=1.05$, *ns*.

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν ψυχολογιοποιήσει την πηγή, επίσης δεν εξαρτιόταν η προσλαμβανόμενη αντικομοφομιστική πολιτική ένταξη των συντακτών από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, είτε εάν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών, είτε εάν δεν είχε παραχθεί γραπτός λόγος.

Όταν δεν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών, οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο αντικομοφομιστικά πολιτικά ενταγμένους ($M=-0.76$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.14$), $b=0.34$, $SE=0.27$, $t=1.25$, *ns*.

Όταν είχε παραχθεί γραπτός λόγος για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών, οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επίσης δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο αντικομοφομιστικά πολιτικά ενταγμένους ($M=-0.43$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.65$), $b=-0.08$, $SE=0.23$, $t=-0.35$, *ns*.

Το Johnson-Neyman τεστ έδειξε ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που δεν ψυχολογιοποίησαν την πηγή και με προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών θετικότερη από 2.31 προσλαμβάναν την πηγή πιο αντικομοφομιστικά πολιτικά ενταγμένη όταν δεν είχαν παράγει γραπτό λόγο για τα γενικά χαρακτηριστικά των συντακτών ($M=1.24$) παρά όταν είχαν παράγει γραπτό λόγο ($M=-1.16$), $b=-2.40$, $SE=0.75$, $t=-3.19$, $p<.051$.

Πλειοντικότητα

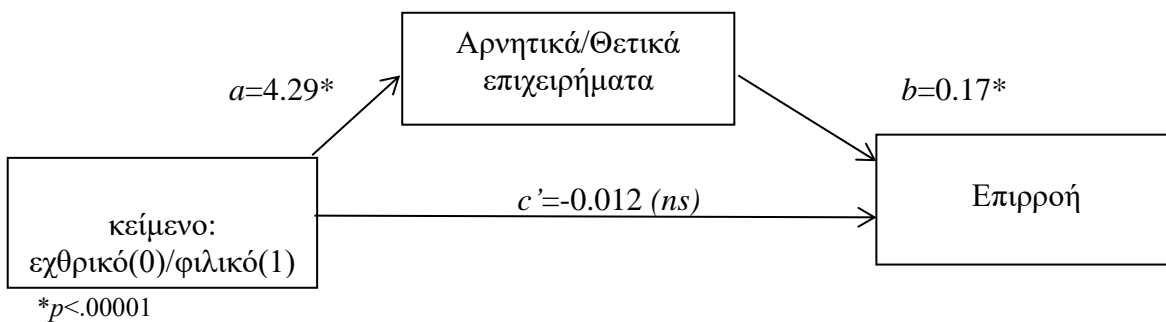
Οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν είχαν καμιά επίδραση πάνω στον τρίτο παράγοντα της εικόνας της πηγής, την πλειοντικότητα, ούτε και υπήρξε κάποια στατιστικά σημαντική συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής, $r=0.11$, *ns*.

Η επιρροή του εχθρικού και φιλικού κειμένου διαμέσου των επιχειρημάτων που προτιμώνται και της εικόνας της πηγής

Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων

Η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης η οποία μετράει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν αρνητικά ή θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου φάνηκε να αποτελεί τον διαμεσολαβητή ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Από το διάγραμμα 2.15 προκύπτει ότι η διαμεσολάβηση είναι ολική, αφού η άμεση επίδραση δεν είναι στατιστικά σημαντική. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.7255 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.5121 έως 0.9545.

Διάγραμμα 2.15

Από το διάγραμμα 2.15 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο να περιγράψουν το περιεχόμενο και την πηγή του κειμένου με θετικά επιχειρήματα, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Το φιλικό κείμενο, με άλλα λόγια, ασκεί περισσότερη επιρροή από το εχθρικό κείμενο, διαμέσου της προτίμησης της χρήσης των θετικών επιχειρημάτων.

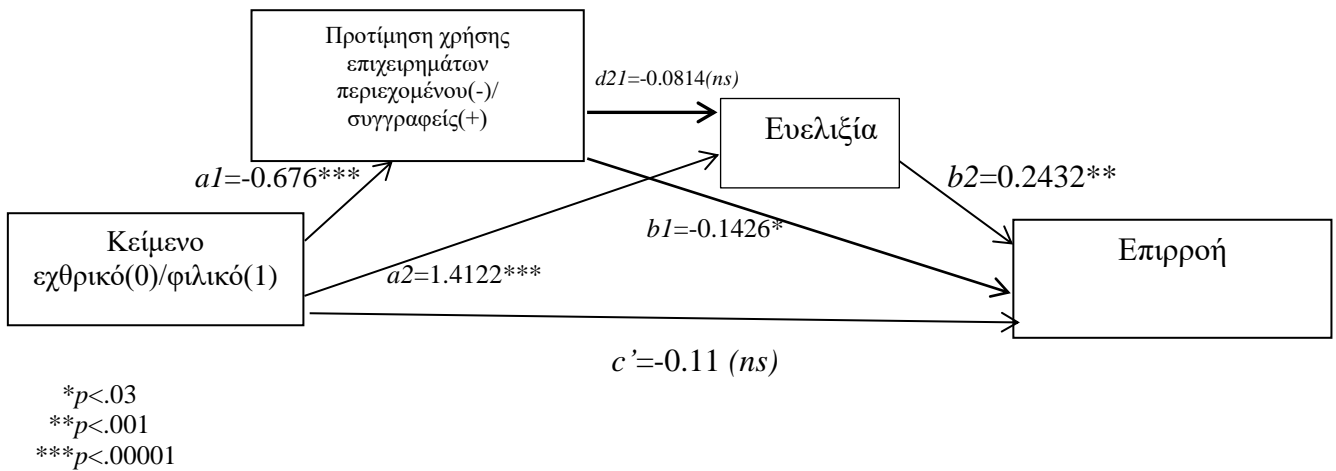
Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες

Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 6 του Process για να ελεγχθεί η σειριακή διαμεσολάβηση ανάμεσα στο X: είδος του κειμένου (εχθρικό (0)/φιλικό (1)) και Y: την

επιρροή, διαμέσου *M1*: την προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες και *M2*: την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης, η οποία μετράει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα προτιμούσαν επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο σε σχέση με επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, φάνηκε να διαμεσολαβεί ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Διευκρινίζεται ξανά ότι μια αρνητική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ενώ μια θετική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Από τον πίνακα 2.3 προκύπτει επίσης ότι η έμμεση επίδραση κατά την οποία η ευελιξία διαμεσολαβεί αποκλειστικά είναι στατιστικά σημαντική. Η έμμεση επίδραση κατά την οποία η προτίμηση των επιχειρημάτων και η ευελιξία διαμεσολαβούν σειριακά δεν φάνηκε αυτή τη φορά στατιστικά σημαντική. Πρόκειται για ολικές διαμεσολαβήσεις, εφόσον η άμεση επίδραση δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Διάγραμμα 2.16

Πίνακας 2.3

Έμμεση επίδραση	Συντελεστής Επίδρασης	Κατώτερο όριο αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο αξιοπιστίας
Κείμενο>Επιχειρήματα>Επιρροή	0.10	0.01	0.20
Κείμενο>Ευελιξία>Επιρροή	0.34	0.11	0.60
Κείμενο>Επιχειρήματα>Ευελιξία>Επιρροή	0.01	-0.02	0.05

Από το διάγραμμα 2.16 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο να περιγράψουν το κείμενο με επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Οι συντάκτες του φιλικού κειμένου προσλαμβάνονται επίσης ως πιο ευέλικτοι. Η επιρροή του κειμένου αυξάνεται όσο αυξάνεται η προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών. Με άλλα λόγια, το φιλικό κείμενο ασκεί μεγαλύτερη επιρροή από το εχθρικό κείμενο, διαμέσου της προτίμησης της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο του και επειδή οι συντάκτες του προσλαμβάνονται ως πιο ευέλικτοι.

Η σχέση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων με την εικόνα της πηγής

Υπήρξε υψηλή συνάφεια μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης που αφορά την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και της μεταβλητής της ευελιξίας, $r = 0.73$, $p < .0001$. Η συνάφεια αυτή έδωσε το έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση ενδεχόμενων διαμεσολαβήσεων των μεταβλητών αυτών.

Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου δεν διαμεσολαβείται από τον παράγοντα της ευελιξίας της εικόνας της πηγής. Μια επόμενη ανάλυση απέδειξε όμως ότι υπάρχει μεσολάβηση από την μεταβλητή της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, όπως φαίνεται στους παρακάτω πίνακες 2.4 και 2.5. Για την ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Πίνακας 2.4: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής άμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή	p	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.31	$p < .00001$	0.20	0.41
Φιλικό	-0.36	$p < .00001$	-0.48	-0.25

Πίνακας 2.5: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων.

Κείμενο	Συντελεστής έμμεσης επίδρασης πάνω στην επιρροή διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.14	0.07	0.22
φιλικό	-0.09	-0.16	-0.04

Από το γεγονός ότι η άμεση και η έμμεση επίδραση είναι στατιστικά σημαντικές αποδεικνύεται ότι πρόκειται για μια μερική διαμεσολάβηση.

Από τους πίνακες 2.4 και 2.5 προκύπτει ότι όσο πιο αρνητική είναι η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου έναντι των μεταναστών, τόσο αυξάνεται η προτίμηση στη χρήση των θετικών επιχειρημάτων ώστε να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου. Με την προτίμηση στη χρήση θετικών επιχειρημάτων αυξάνεται στη συνέχεια η επιρροή του κειμένου.

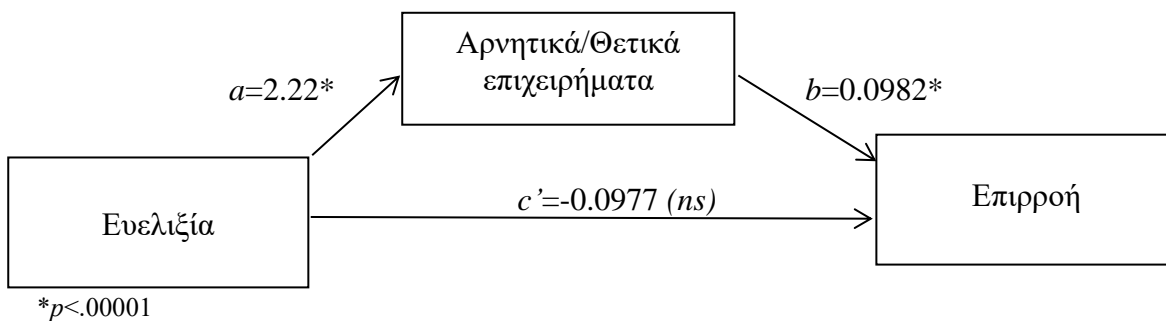
Όσο πιο θετική είναι η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου προς τους μετανάστες, τόσο αυξάνεται η προτίμηση στη χρήση θετικών επιχειρημάτων, ώστε να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του φιλικού κειμένου. Με την προτίμηση στη χρήση των θετικών επιχειρημάτων αυξάνεται στη συνέχεια η επιρροή του κειμένου.

Πρόκειται στην ουσία για την αναμενόμενη επιρροή του κειμένου βάσει της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων. Όπως συζητήθηκε, ήταν αναμενόμενη η επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου επειδή στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής δεν προστέθηκαν στοιχεία ώστε να στρεβλωθεί αυτή η σχέση, όπως ισχυρά ή αδύναμα επιχειρήματα ή κάποια πληροφόρηση για το ποσοστό υποστήριξης του περιεχομένου στην ελληνική κοινωνία. Διαπιστώθηκε ωστόσο ότι αυτή η αναμενόμενη επιρροή βάσει της προγενέστερης στάσης πραγματοποιείται διαμέσου της προτίμησης στη χρήση των θετικών επιχειρημάτων για την περιγραφή του περιεχομένου ή των συντακτών του κειμένου επιρροής. Η προσλαμβανόμενη ευελιξία αυξάνεται επίσης όσο η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες γίνεται πιο συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου, αλλά δεν διαμεσολαβεί άμεσα μεταξύ της προγενέστερης στάσης και της

ασκούμενης επιρροής του κειμένου. Από το διάγραμμα 2.17 προκύπτει ωστόσο ότι υπάρχει μια έμμεση διαμεσολάβηση. Το ίδιο ισχύει και για την αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη (διάγραμμα 2.18).

Η σχέση ανάμεσα στην ευελιξία, τα αρνητικά/θετικά επιχειρήματα και την επιρροή.

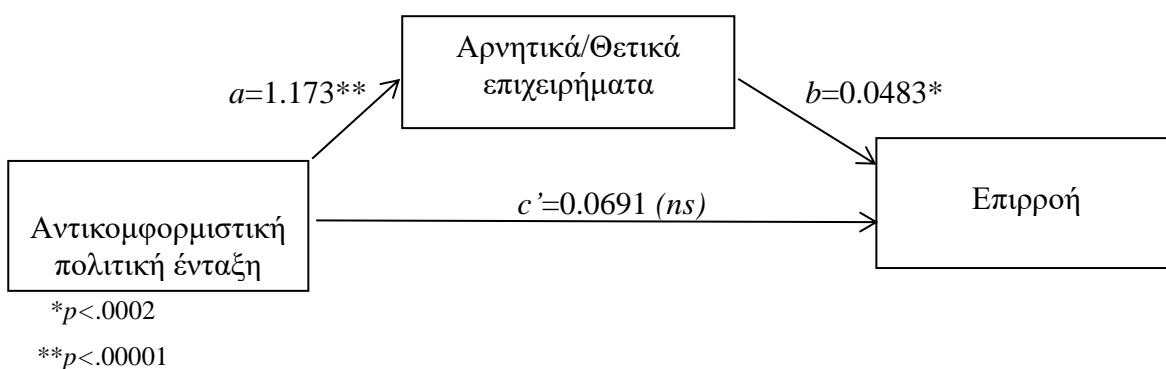
Διάγραμμα 2.17

Η επίδραση της ευελιξίας πάνω στην επιρροή φάνηκε να διαμεσολαβείται πλήρως από το είδος των επιχειρημάτων, όπως προκύπτει από το παραπάνω διάγραμμα. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.2176 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.1314 έως 0.3258.

Η σχέση ανάμεσα στην αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη, τα αρνητικά/θετικά επιχειρήματα και την επιρροή.

Διάγραμμα 2.18

Η επίδραση της αντικοφορμιστικής πολιτικής ένταξης πάνω στην επιρροή φάνηκε να διαμεσολαβείται πλήρως από το είδος των επιχειρημάτων, όπως προκύπτει από το παραπάνω διάγραμμα. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.0810 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.0359 έως 0.1334.

Από τα διαγράμματα 2.18 και 2.19 προκύπτει ότι όσο αυξάνεται η προσλαμβανόμενη ευελιξία και η αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη των συντακτών, τόσο περισσότερο προτιμούν οι συμμετέχοντες την χρήση των θετικών επιχειρημάτων ώστε να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του κειμένου, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η επιρροή.

Η ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων

Η εικόνα που προσκομίζεται από την ανάλυση περιεχομένου του δεύτερου πειράματος είναι αρκετά διαφοροποιημένη συγκριτικά με τις άλλες δύο έρευνες. Το δείγμα των γραπτών κειμένων είναι αρκετά μικρότερο, επειδή η παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου ήταν μια πειραματική συνθήκη καθαυτή. Έτσι, μόνο οι μισοί συμμετέχοντες του δείγματος έχουν γράψει κάποιο κείμενο και γι' αυτό το λόγο η ποσότητα των λέξεων και εννοιών που προέκυψαν από την ανάλυση είναι αρκετά πιο περιορισμένη σε σύγκριση με τα άλλα δύο πειράματα.

Επίσης, το περιεχόμενο των κλάσεων είναι διαφορετικά διαμορφωμένο, πιθανόν λόγω του ιδιαίτερου πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα της νήσου Ικαρίας και λόγω της οδηγίας να εστιάσουν οι συμμετέχοντες αποκλειστικά στους συντάκτες του κειμένου επιρροής.

Η πρώτη κλάση (κόκκινη) ήταν καθαρά αφιερωμένη στο γεγονός ότι οι συντάκτες του κειμένου είναι ρατσιστές, πράγμα που προκύπτει από τις ομώνυμες κεντρικές λέξεις (διάγραμμα 2.19). Η κλάση αυτή αντιπροσωπεύεται κυρίως από την μερίδα των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο ($p < .003$). Πιο κάτω ακολουθούν δύο παραδείγματα κειμένων αυτής της κλάσης.

«Η ομάδα που έγραψε αυτό το κείμενο, κατά την γνώμη μου είναι μια ρατσιστική ομάδα. Ακόμα θεωρώ πως είναι εθνικιστές και δεν αποδέχονται άτομα από άλλη χώρα και ό,τι και να γίνεται τα ρίχνουν πάνω στους Αλβανούς.»

«Η ομάδα που έγραψε αυτό το κείμενο κατά των Αλβανών αποτελείται από ρατσιστές και φασίστες. Ίσως να έχουν και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ή να είναι οικονομικά ασθενείς, αν και δεν είναι κανόνες, και σίγουρα θα έχουν την ίδια γνώμη και για άλλους λαούς, άρα έχουν ξενοφοβία.»

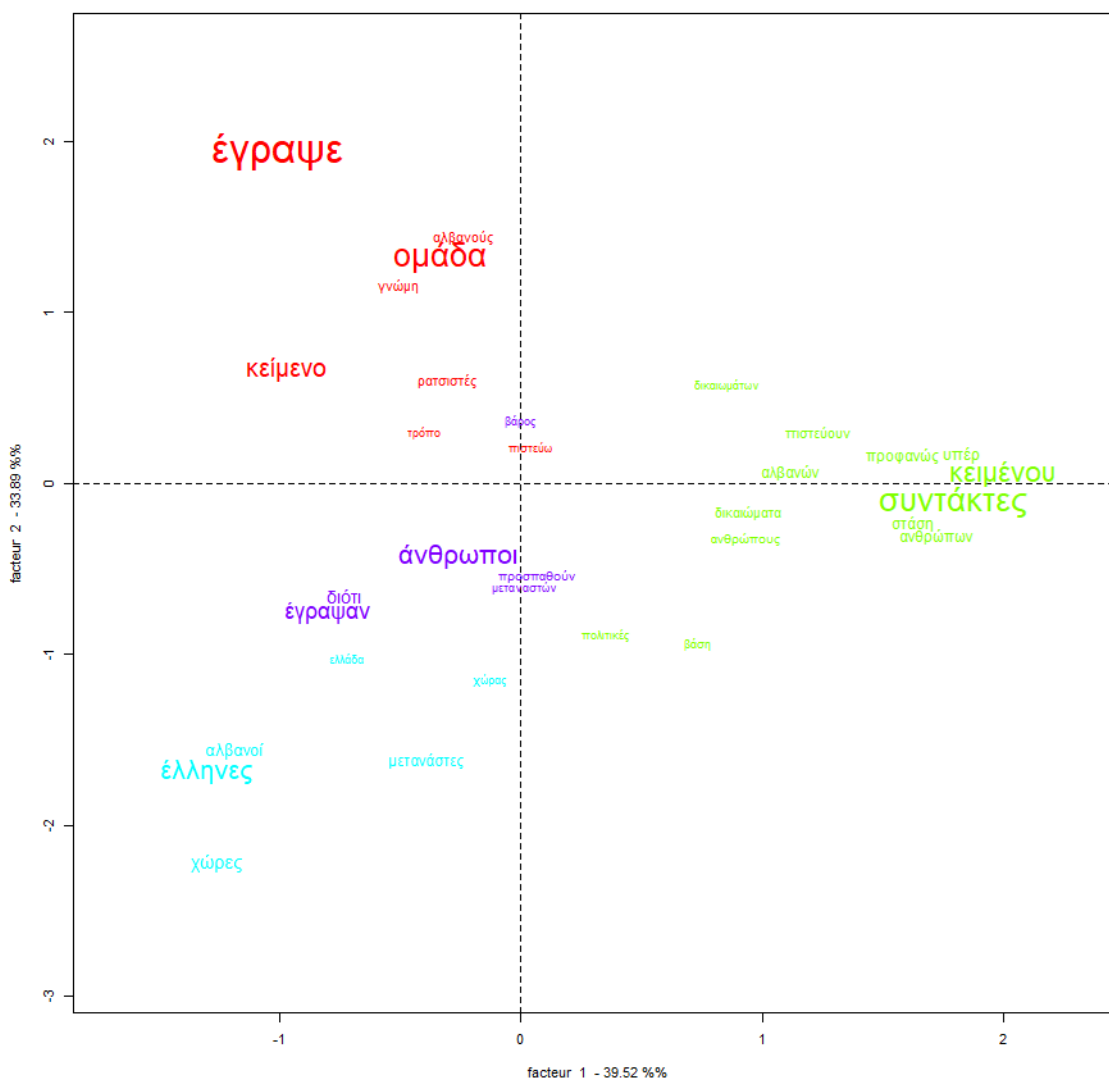
Στη δεύτερη κλάση (πράσινη) εμφανίζεται ένας ουδέτερος περιγραφικός λόγος όσον αφορά τους συντάκτες του κειμένου, με λέξεις όπως «συντάκτες», «άνθρωποι», «πιστεύουν» και «δικαιώματα». Οι συμμετέχοντες σε αυτή την κλάση φαίνεται να πιστεύουν ότι οι συντάκτες έγραψαν όσα έγραψαν επειδή πιστεύουν στα ίσα δικαιώματα των μεταναστών. Η κλάση αυτή αντιπροσωπεύεται κυρίως από την μερίδα των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο ($p < .003$). Ακολουθούν κάποια παραδείγματα.

«Προφανώς οι συντάκτες του παραπάνω κειμένου νοιάζονται για τα δικαιώματα των συνανθρώπων τους, ανεξαρτήτως εθνικότητας, γεγονός που δείχνει ότι έχουν ανθρωπιστική παιδεία. Έτσι διαπιστώνουμε ότι οι συντάκτες δεν είναι ρατσιστές, ενώ δείχνουν μια πιο ελαστική στάση απέναντι στην εκπαίδευση των Αλβανών στην Ελλάδα.»

«Οι συντάκτες του κειμένου αυτού είναι υπέρ των Αλβανών μεταναστών. Πιστεύουν ότι κάνουν καλό στη χώρα μας και ότι για τον λόγο αυτό θα έπρεπε να τους ενισχύσουμε και όχι να τους υποτιμάμε. Επομένως είναι απελπισμένοι, δυστυχημένοι, αλλά και απογοητευμένοι με τα λεγόμενα της σημερινής Ελλάδας.»

Η τρίτη κι η τέταρτη κλάση ανήκουν στον ίδιο παράγοντα. Η τρίτη κλάση (μπλε) φαίνεται να δίνει μια ουδέτερη περιγραφή των Ελλήνων και των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, ενώ η τέταρτη κλάση προσπαθεί να περιγράψει την προσπάθεια ένταξης των μεταναστών στην Ελλάδα (μοβ). Οι πειραματικοί χειρισμοί δεν είχαν στατιστικά σημαντική επίδραση σ' αυτές τις δύο κλάσεις και σ' αυτόν τον παράγοντα γενικότερα.

Διάγραμμα 2.19: Οι κλάσεις των γραπτών κείμενων του δεύτερου πειράματος.

Συζήτηση

Όπως και στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής η αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους του κειμένου και της προγενέστερης στάσης έδειξε ότι όσο πιο κοντά βρίσκονται οι συμμετέχοντες με την προγενέστερή τους στάση στο κείμενο που διάβασαν, τόσο πιο θετική είναι η επιρροή του κειμένου. Ούτε στο δεύτερο πείραμα της διατριβής αυτής το κείμενο ήταν σε θέση να επηρεάσει άμεσα τους συμμετέχοντες που είχαν μια πιο απομακρυσμένη προγενέστερη στάση. Παρατηρήθηκε η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή του κειμένου. Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών, τόσο αυξανόταν η επιρροή του εχθρικού κειμένου. Όσο πιο θετική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων προς τους μετανάστες, τόσο αυξανόταν η επιρροή του φιλικού κειμένου. Το περιεχόμενο του κειμένου δεν έδινε από μόνο του αφορμή να στρεβλωθεί αυτή η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων πάνω στις απαντήσεις τους στην κλίμακα προκατάληψης/επιρροής. Τα δύο κείμενα διέφεραν μεταξύ τους αποκλειστικά στην κατεύθυνση της τοποθέτησης. Δεν υπήρχαν ξεχωριστές πειραματικές συνθήκες κατά τις οποίες το περιεχόμενο του κειμένου εμπειρείχε είτε ισχυρά είτε αδύναμα επιχειρήματα ή κάποια πληροφόρηση για το ποσοστό υποστήριξης των θέσεων που παρουσιάζονταν στο κείμενο στην ελληνική κοινωνία.

Πιθανότατα λόγω της έντονης επικαιρότητας και βαρύτητας του θέματος (προκατάληψη και μετανάστευση) του κειμένου, οι συμμετέχοντες να είχαν δημιουργήσει ήδη έντονες παγιωμένες στάσεις περί του θέματος πράγμα που μπορεί να απέτρεψε ακόμα και μια ενδεχόμενη επιρροή των συμμετεχόντων των οποίων η προγενέστερη στάση δεν ήταν συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Έτσι, η παραμικρή διαφωνία με το κείμενο πιθανόν να προκαλεί μια σύγκρουση τόσο έντονη που να μην είναι δυνατή η επίλυσή της με την προσχώρηση προς το περιεχόμενο του κειμένου ή την υποτιθέμενη πηγή. Δημιουργείται λοιπόν ένας μονόδρομος προς την πόλωση και την απομάκρυνση.

Αυτή η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στη μέτρηση της ασκούμενης επιρροής του κειμένου παρουσίασε ωστόσο διαβαθμίσεις αναλόγως των ανεξάρτητων μεταβλητών που παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες ύστερα από την ανάγνωση του κειμένου.

Προκειμένου να εξεταστούν όλες οι πιθανές αλληλεπιδράσεις έγιναν ξεχωριστές αναλύσεις για τους αναγνώστες του εχθρικού και του φιλικού κειμένου. Με αυτόν τον τρόπο διαπιστώθηκε ότι μόνο στην περίπτωση του εχθρικού κειμένου λειτούργησε ο χειρισμός της ψυχολογιοποίησης, όπως στα κλασικά πειράματα των Papastamou, Mugny & Kaiser (1980), Mugny, Kaiser & Papastamou, (1983), Papastamou, (1986) και Papastamou & Mugny, (1990). Όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο ασύμβατη με το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου, τόσο η ψυχολογιοποίηση ήταν σε θέση να μειώσει σημαντικά την επιρροή (διάγραμμα 2.2). Εκτιμάται ότι γι' αυτή την κατηγορία των συμμετεχόντων η σύγκρουση βρισκόταν σ' ένα κατάλληλο επίπεδο, ώστε να είναι σε θέση να επιλυθεί με τον χειρισμό της ψυχολογιοποίησης.

Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, για τους οποίους δηλαδή το εχθρικό κείμενο βρισκόταν κοντά στην προγενέστερη στάση τους, παρουσίασαν μια στατιστικά σημαντική αύξηση της επιρροής στην συνθήκη της ψυχολογιοποίησης, όπως επίσης στα πρώτα πειράματα της ψυχολογιοποίησης (Παπαστάμου, 1989, σελ. 340). Διαπιστώνεται ξανά ότι η ανάγκη για την ψυχολογιοποίηση της πηγής επιρροής δημιουργείται κυρίως όταν η σύγκρουση είναι μεγάλη, κατά την οποία οι συμμετέχοντες αισθάνονται ότι απειλείται ο «κοινός» εσωτερικός τους κόσμος που μοιράζονται με άτομα μιας ίδιας ομάδας και μιας ίδιας κοινωνίας. Στην περίπτωση της αδύναμης σύγκρουσης, που το «σύστημα ιδεών» των συμμετεχόντων δεν απειλείται σε έντονο βαθμό και υπάρχει λιγότερη πίεση για συναίνεση, η ψυχολογιοποίηση μπορεί να προκαλέσει μια αυξημένη επιρροή, πιθανόν επειδή συμβάλλει στην κατανόηση της πηγής από τους συμμετέχοντες. Λαμβάνοντας υπόψη τον προοδευτικό και αριστερό χαρακτήρα της νήσου Ικαρίας, όπου έλαβε χώρα η συγκεκριμένη έρευνα, δεν είναι απίθανο το εχθρικό κείμενο να εισέπραξε την συγκεκριμένη κατανόηση από τους σχετικά πιο προκατειλημμένους συμμετέχοντες του δείγματος, οι οποίοι ενδεχομένως να μην βρίσκουν στην συγκεκριμένη τοπική κοινωνία αρκετή αποδοχή των απόψεών τους. Πράγματι, το γεγονός ότι η ψυχολογιοποίηση έγινε στους μη προκατειλημμένους συμμετέχοντες στην ανάγνωση του εχθρικού κειμένου, ίσως είναι ένα σημάδι ότι στην συγκεκριμένη κοινωνία το κείμενο αυτό προσλαμβάνεται ως ένα μειονοτικό μήνυμα, το οποίο αποτελεί απειλή για την εσωτερική συνοχή της καθιερωμένης μη προκατειλημμένης νόρμας της τοπικής κοινωνίας της Ικαρίας.

Η κατανόηση της πηγής του εχθρικού κειμένου από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών φαίνεται να αυξάνεται επίσης με την παραγωγή του γραπτού λόγου. Οι συγκεκριμένοι αναγνώστες δηλαδή επηρεάστηκαν περισσότερο από

την «κοντινή» τους πηγή όταν παρήγαγαν γραπτό λόγο είτε για τα χαρακτηριστικά της, είτε για τα ψυχολογικά της χαρακτηριστικά. Η παραγωγή του γραπτού λόγου ίσως να οδήγησε τους συγκεκριμένους συμμετέχοντες σε μια βαθύτερη επεξεργασία των στάσεών τους, ώστε να είναι πιο έτοιμοι να τις υποστηρίξουν. Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με θετικότερη προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες δεν παρατηρήθηκε η παραγωγή του γραπτού λόγου να προκάλεσε μια παρόμοια αύξηση της άμβλυνσης της επιρροής όπως η ψυχολογιοποίηση. Οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν αρνητικά από το εχθρικό κείμενο ούτως ή άλλως, αλλά μόνο με την εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής αμβλύθηκε η επιρροή στατιστικά σημαντικά πολύ περισσότερο. Δίχως την διέξοδο που προσφέρει η ψυχολογιοποίηση, η παραγωγή του γραπτού λόγου φαίνεται να έχει ως μοναδικό αποτέλεσμα την γραπτή περιγραφή μιας ήδη υπάρχουσας σύγκρουσης, χωρίς να παρέχει κάποια δυνατότητα επίλυσής της. Γι' αυτό το λόγο ίσως να μην παρατηρήθηκε η αναμενόμενη αμοιβαία ενίσχυση μεταξύ της ψυχολογιοποίησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου, όπως διατυπώθηκε στις υποθέσεις του παρόντος πειράματος.

Όσον αφορά τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου ο χειρισμός της ψυχολογιοποίησης και της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου δεν είχαν καμία επίδραση στην επιρροή του κειμένου. Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, λόγω του γεγονότος ότι πιθανόν βρίσκονται ήδη σε μειονοτική θέση με τις απόψεις τους στην συγκεκριμένη τοπική κοινωνία της Ικαρίας, εμφάνισαν μια πολύ αρνητική επιρροή από το φιλικό κείμενο. Ίσως η στοχοποίηση που ενδεχομένως βιώνει η συγκεκριμένη μερίδα συμμετεχόντων στην καθημερινή ζωή του νησιού, να επέφερε ως αποτέλεσμα ότι η αρνητική επιρροή ήταν τόσο έντονη, ώστε η ψυχολογιοποίηση και η παραγωγή του γραπτού λόγου να μην μπορούσαν να τη μειώσουν. Εάν πράγματι το φιλικό κείμενο θα μπορούσε να θεωρηθεί πλειονοτικό και συμβατό με την ισχύουσα νόρμα της τοπικής κοινωνίας, η αρνητική επιρροή στους συγκεκριμένους συμμετέχοντες θα μπορούσε επίσης να ερμηνευτεί ως μια άρνηση συμμόρφωσης με τη νόρμα αυτή.

Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετικότερη προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ίσως να μην παρουσιάστηκε η ανάγκη της παραπάνω κατανόησης ή επεξεργασίας των θέσεων μέσω της ψυχολογιοποίησης ή της παραγωγής του γραπτού λόγου, αφού δεν επηρεάστηκαν περισσότερο. Η αποδοχή του φιλικού κειμένου στην τοπική τους κοινωνία φαίνεται να επαρκούσε για μια πλήρη θετική επιρροή.

Ψυχολογιοποίηση

Τα αποτελέσματα του δεύτερου πειράματος έδειξαν αρκετές ομοιότητες με το πρώτο πείραμα όσον αφορά τους δείκτες της ψυχολογιοποίησης ως εξαρτημένες μεταβλητές.

Σε γενικές γραμμές οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα από αρνητικά για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε την πηγή του κειμένου, σε σύγκριση με τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Φαίνεται ότι το φιλικό ύφος του κειμένου από μόνο του είναι σε θέση να παρασύρει τους αναγνώστες του σε μια προτίμηση περισσότερων θετικών επιχειρημάτων, είτε επειδή εκφράζει μια άποψη συμβατή με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993), είτε επειδή με αυτόν τον τρόπο στηρίζεται ο θετικός αυτοπροσδιορισμός των συμμετεχόντων (Tajfel & Turner, 1979). Όσον αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων διαπιστώθηκε επίσης ότι όσο πιο συμβατή είναι η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων με το κείμενο που διάβασαν, τόσο πιο πολύ θα προτιμούσαν την χρήση θετικών επιχειρημάτων. Συνολικά όμως, επικρατεί στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου η χρήση των θετικών επιχειρημάτων (διάγραμμα 2.6). Ενώ δεν παρατηρήθηκε άμεση επίδραση μόνο από το είδος του κειμένου πάνω στην επιρροή, διαπιστώθηκε από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει περισσότερη επιρροή σε σχέση με το εχθρικό κείμενο διαμέσου της χρήσης των θετικών επιχειρημάτων. Η συγκεκριμένη διαμεσολάβηση ήταν, όπως και στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής, ολική.

Όπως στο προηγούμενο πείραμα, διαπιστώθηκε ξανά στις αναλύσεις διαμεσολάβησης ότι η επιρροή του κειμένου που ήταν πιο συμβατή με τις προγενέστερες στάσεις των συμμετεχόντων ασκείται εν μέρει διαμέσου της χρήσης των περισσότερων θετικών επιχειρημάτων. Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων με τις θέσεις που διάβασαν στο εχθρικό ή φιλικό κείμενο, τόσο περισσότερο θα χρησιμοποιούσαν θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή. Αυτό ισχύει σχεδόν για όλους τους συμμετέχοντες. Από το διάγραμμα 2.10 προκύπτει ωστόσο ότι μόνο οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο και δεν οδηγήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν τη πηγή ή να παραγάγουν γραπτό λόγο δεν θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα αρνητικά επιχειρήματα όσο η προγενέστερη τους στάση ήταν πιο αρνητική έναντι των μεταναστών (και κατά συνέπεια πιο ασύμβατη με το φιλικό κείμενο). Φαίνεται πως οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες είχαν ανάγκη είτε τη ψυχολογιοποίηση της πηγής ή την

παραγωγή του γραπτού λόγου, ώστε να βρουν έδαφος να περιγράψουν τους συντάκτες με περισσότερα αρνητικά επιχειρήματα, χωρίς όμως αυτό να συνετέλεσε σε μια μείωση της επιρροής (διάγραμμα 2.4 και 2.5).

Ερμηνεύοντας το αποτέλεσμα μέσω του θεωρητικού πλαισίου της ΘΕΣ (Perez & Mugny, 1993) θα μπορούσε να διατυπωθεί ότι οι συμμετέχοντες που διάβασαν ένα κείμενο ασύμβατο με την προγενέστερη στάση τους, επεξεργάστηκαν το κείμενο συγκρουσιακά. Θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα αρνητικά επιχειρήματα σε σχέση με τους συμμετέχοντες που δεν επεξεργάστηκαν το κείμενο συγκρουσιακά. Η συγκεκριμένη προτίμηση φαίνεται να προαναγγέλλει τον τρόπο επιρροής που παρατηρήθηκε στις δύο αυτές συνθήκες, δηλαδή αρνητική επιρροή για όσους επεξεργάστηκαν το κείμενο συγκρουσιακά, θετική για όσους το κείμενο ήταν πιο συμβατό με την προγενέστερή τους στάση και το επεξεργάστηκαν λιγότερο συγκρουσιακά.

Τα αποτελέσματα του πρώτου πειράματος επαναλαμβάνονται εν μέρει για τον δεύτερο δείκτη της ψυχολογιοποίησης, σχετικά με την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του κειμένου. Ξαναφάνηκε ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, σε αντίθεση με τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, οι οποίοι χρησιμοποίησαν περισσότερο επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Οι αναλύσεις διαμεσολάβησης έδειξαν ξανά ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου επηρεάζονται από το κείμενο διαμέσου της παραπάνω εστίασης στο περιεχόμενο. Η συγκεκριμένη διαμεσολάβηση αποδείχθηκε, όπως στο προηγούμενο πείραμα, ολική. Λαμβάνοντας υπόψη την αλληλεπίδραση του είδους του κειμένου και της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες παρατηρείται ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παραμένουν σταθεροί στην προτίμησή τους για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, ανεξαρτήτως της προγενέστερης στάσης τους (διάγραμμα 2.7). Όλοι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτιμούσαν τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, πράγμα που ισχύει περισσότερο όταν η προγενέστερη τους στάση ήταν πιο συμβατή με το κείμενο, δηλαδή θετική προς τους μετανάστες. Όσο πιο πολύ ασύμβατη ήταν η προγενέστερή τους στάση από το φιλικό κείμενο, τόσο μειωνόταν και η προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, και αυξανόταν αντίστοιχα η προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Μόνο στην μέγιστη απόσταση της προγενέστερης στάσης από το κείμενο υπήρχε ελαφρώς μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες σε σχέση με τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο (διάγραμμα 2.7). Οι αναλύσεις διαμεσολάβησης απέδειξαν ξανά, όπως στο πρώτο πείραμα, ότι το φιλικό κείμενο ασκεί την επιρροή του

διαμέσου αυτής της παραπάνω εστίασης στο περιεχόμενο. Η διαμεσολάβηση ήταν ξανά ολική και αυτή τη φορά αυτοτελής, πράγμα που σημαίνει ότι σε αυτό το πείραμα διαπιστώθηκε πως η εστίαση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου στο περιεχόμενό του είχε μια αυξημένη επιρροή ως αποτέλεσμα, δίχως αυτή να εξαρτάται από την προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών του κειμένου. Όπως θα συζητηθεί στη συνέχεια, η παραπάνω ευελιξία που αποδόθηκε στους συντάκτες του φιλικού κειμένου προκαλεί από μόνη της μια αυξημένη επιρροή. Δεν διαπιστώθηκε αυτή τη φορά ότι η παραπάνω εστίαση στο περιεχόμενο του φιλικού κειμένου αυξάνει την επιρροή του διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας, όπως παρατηρήθηκε στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής.

Είτε με είτε χωρίς την σειριακή διαμεσολάβηση της προσλαμβανόμενης ευελιξίας διαπιστώνεται ξανά ότι το φιλικό κείμενο παροτρύνει τους συμμετέχοντες να εστιάσουν στο περιεχόμενό του, κι αυτή η εστίαση με την σειρά της προκαλεί αύξηση της επιρροής του κειμένου. Στην συζήτηση των αποτελεσμάτων του προηγούμενου πειράματος είχε δοθεί η εξήγηση ότι αυτή η παραπάνω εστίαση στο περιεχόμενο του φιλικού κειμένου ταυτίζεται με τον τρόπο επεξεργασίας ενός κειμένου μιας μειονοτικής πηγής συμφωνά με την θεωρία της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980). Στο παρόν πείραμα η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία εκ πρώτης όψεως φαίνεται να εφαρμόζεται δύσκολα, μιας και η ανεξάρτητη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης φάνηκε να ελαττώνει την επιρροή στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου και όχι στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Με δεδομένο ότι το φιλικό κείμενο είναι συμβατό με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993) και το τοπικό σύστημα νορμών και αξιών που επικρατεί στο νησί της Ικαρίας, θα μπορούσαν οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες πράγματι να θεωρήσουν ότι το εχθρικό κείμενο προέρχεται από μια απειλητική μειονοτική πηγή. Το αίσθημα της απειλής αυτής μοιάζει να είναι δικαιολογημένο, καθώς (όπως θα φανεί στο επόμενο πείραμα) στην υπόλοιπη Ελλάδα επικρατεί η αίσθηση ότι, παράλληλα με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα, το εχθρικό κείμενο υποστηρίζεται σε μεγαλύτερο ποσοστό στην ελληνική κοινωνία από το φιλικό κείμενο.

Ο χειρισμός της ψυχολογιοποίησης έδωσε στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με προγενέστερη στάση ασύμβατη με το περιεχόμενό του, το κατάλληλο εργαλείο για να θωρακίσουν ένα τοπικό σύστημα νορμών και αξιών ξενοφιλίας. Η επιρροή του εχθρικού κειμένου μιας απειλητικής μειονοτικής πηγής αμβλύθηκε αποτελεσματικά με την εστίαση στα ψυχολογικά της χαρακτηριστικά.

Ενδεχομένως οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με συμβατή προγενέστερη στάση να εστιάζουν στο περιεχόμενο, λόγω της ταύτισής τους με αυτό, ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αντίθετη προγενέστερη στάση ίσως να εστιάζουν στο περιεχόμενο, επειδή σε πανελλαδικό επίπεδο το κείμενο παραμένει μειονοτικό. Η επιπρόσθετη ιδιαιτερότητα ότι το κείμενο αυτό βρίσκεται μεγάλη απήχηση στην τοπική τους κοινωνία, πιθανόν δίνει έναν επιπλέον λόγο να δημιουργηθεί η κατάλληλη περιέργεια και να κινηθεί η διαδικασία της επεξεργασίας του περιεχομένου του φιλικού κειμένου.

Μια άλλη εύλογη εξήγηση (όπως θα φανεί και αργότερα στην συζήτηση της ανάλυσης περιεχομένου των γραπτών λόγων του παρόντος πειράματος) αποτελεί το γεγονός ότι για την πηγή του εχθρικού κειμένου φαίνεται να υπάρχει μια αναπαράσταση, πως πρόκειται δηλαδή για μια συγκεκριμένη ομάδα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Για την πηγή του φιλικού κειμένου αντιθέτως δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη αναπαράσταση, αφού εκφράζει μια άποψη συμβατή με τις τοπικές νόρμες και αξίες της Ικαρίας. Πρόκειται με άλλα λόγια για μια γενική άποψη, η οποία δεν υποστηρίζεται απαραίτητα από μια συγκεκριμένη (υπο)ομάδα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ίσως αυτός είναι ένας παραπάνω λόγος για τον οποίο οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο.

Το φιλικό κείμενο δε δείχνει να ασκεί άμεσα μεγαλύτερη επιρροή από το εχθρικό, παρά μόνο διαμέσου της εστίασης στο περιεχόμενό του. Στο παρόν πείραμα φάνηκε ότι σ' αυτή τη διαμεσολάβηση παίζει ρόλο εάν οι συμμετέχοντες παρήγαγαν γραπτό λόγο ή όχι. Στην περίπτωση που οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο υπήρχε σταθερή προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ασχέτως από την προγενέστερη στάση τους. Όταν όμως παραγόταν γραπτός λόγος η εστίαση στο περιεχόμενο ελαττωνόταν, όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων ήταν πιο ασύμβατη με τις θέσεις του κειμένου που διάβασαν (διάγραμμα 2.11). Φαίνεται πως οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών χρησιμοποίησαν το γραπτό λόγο για να αποσπάσουν την προσοχή τους από το περιεχόμενο, χρησιμοποιώντας περισσότερα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες.

Από την εισαγωγή της ανεξάρτητης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης στο παρόν πειραματικό σχέδιο προέκυψαν άμεσες επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού κειμένου. Φαίνεται πως οι αναγνώστες του με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες

χρησιμοποίησαν τον χειρισμό της ψυχολογιοποίησης για την θωράκιση της ξενοφιλίας των κατοίκων της Ικαρίας. Αντιθέτως, δεν φάνηκε η αντίστοιχη επίδραση στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, οι αναγνώστες με αρνητική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, που οδηγήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν τους συντάκτες, προτίμησαν σχετικά περισσότερα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες και μάλιστα όσα ήταν αρνητικά. Το ίδιο συνέβη κι όταν οδηγήθηκαν να παραγάγουν γραπτό λόγο για τα χαρακτηριστικά της πηγής. Η προτίμηση αυτή δεν είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή του φιλικού κειμένου. Η υποστήριξη της αντιρατσιστικής νόρμας στο νησί είναι τόσο διαδεδομένη, με αποτέλεσμα να μην ταυτίζεται με μια συγκεκριμένη ομάδα που να είναι ευάλωτη στο μηχανισμό της ψυχολογιοποίησης.

Η εικόνα της πηγής

Ευελιξία

Όσον αφορά την εικόνα της πηγής τα αποτελέσματα ήταν συγκρίσιμα με το προηγούμενο πείραμα. Η πηγή φάνηκε πιο ευέλικτη στους συμμετέχοντες που το κείμενο που διάβασαν ήταν πιο συμβατό με την προγενέστερή τους στάση (διάγραμμα 2.12). Στο σύνολο όμως οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θεωρούσαν την πηγή πιο ευέλικτη από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης φάνηκε ότι το φιλικό κείμενο ασκεί μεγαλύτερη επιρροή διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών του. Μάλιστα επιβεβαιώθηκε ξανά η ίδια διαμεσολάβηση που είχε διαπιστωθεί και στο πρώτο πείραμα. Όσο πιο ευέλικτη θεωρούν οι συμμετέχοντες την πηγή, τόσο περισσότερο επιλέγουν θετικά επιχειρήματα για να την χαρακτηρίσουν, διαμέσου των οποίων η πηγή αυξάνει την επιρροή της.

Αντικομφορμιστική πολιτική ένταξη

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προσλάμβαναν τους συντάκτες πιο αντικομφορμιστικά πολιτικά ενταγμένους από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ειδικά όσους είχαν θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες. Πιθανόν οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες να σύνδεσαν τους συντάκτες με την αντικομφορμιστική φήμη της τοπικής τους κοινωνίας. Είναι λογικό αυτή η αναγνώριση της αντικομφορμιστικής πολιτικής ένταξης να ελαττώνεται, όσο η

προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων είναι πιο αρνητική έναντι των μεταναστών και ασύμβατη με το περιεχόμενο του φιλικού κειμένου (διάγραμμα 2.13).

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρήθηκε μια τριπλή αλληλεπίδραση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών της ψυχολογιοποίησης ή μη, της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου και της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στη προσλαμβανόμενη «αντικοφορμιστική πολιτική ένταξη» των συντακτών (διάγραμμα 2.14). Φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, που δεν οδηγήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν και δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για τους συντάκτες, είχαν μια αρχική διάθεση να θεωρήσουν την πηγή αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένη. Είτε ο χειρισμός της ψυχολογιοποίησης, είτε η παραγωγή του γραπτού λόγου καθιστούν αρκετή την κατάρρευση αυτής της εικόνας και τη δημιουργία μιας εικόνας αντίθετης με την πηγή, κοφορμιστικής και μη πολιτικά ενταγμένης/οργανωμένης. Φαίνεται πως οι συμμετέχοντες με την διαδικασία της ψυχολογιοποίησης και την παραγωγή του γραπτού λόγου συνειδητοποίησαν και έπεισαν τον εαυτό τους για έναν κοφορμιστικό και μη πολιτικά ενταγμένο/οργανωμένο χαρακτήρα της πηγής με την οποία έχουν μια αντίθετη προγενέστερη στάση. Ίσως όταν η εικόνα τους για την πηγή είναι ανεπηρέαστη από τον χειρισμό της ψυχολογιοποίησης ή την παραγωγή του γραπτού λόγου τείνουν προς μια συμμόρφωση στις θέσεις που εκφράζονται στο εχθρικό κείμενο. Πράγματι αποδείχθηκε ότι η επιρροή που άσκησε το εχθρικό κείμενο στους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ήταν λιγότερο αρνητική όταν δεν ψυχολογιοποίησαν και δεν παρήγαγαν γραπτό λόγο για τους συντάκτες. Παραμένει ωστόσο το ερώτημα για ποιο λόγο οι αναγνώστες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες νιώθουν την ανάγκη συμμόρφωσης με το εχθρικό κείμενο το οποίο είναι ασύμβατο με την προγενέστερή τους στάση και την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993), η οποία πολύ πιθανόν επίσης να υφίσταται στην τοπική κοινωνία της Ικαρίας. Επισημαίνεται πάλι η ανάγκη να προσκομίζεται από το πειραματικό σχέδιο η πληροφορία του κατά πόσο οι συμμετέχοντες θεωρούν το εχθρικό ή φιλικό κείμενο που διάβασαν μειονοτικό ή πλειονοτικό. Ο χειρισμός αυτός θα εισαχθεί στο πειραματικό σχέδιο του επόμενου πειράματος της παρούσας διατριβής.

Διαπιστώθηκε ότι όσο πιο αντικοφορμιστικά πολιτικά ενταγμένη προσλαμβάνεται η πηγή από τους δέκτες των μηνυμάτων της, τόσο πιο πολύ είναι σε θέση να ασκήσει την επιρροή της διαμέσου των θετικών επιχειρημάτων που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες για να την περιγράψουν. Η συγκεκριμένη διαμεσολάβηση, που ήταν ολική, παρουσίαζε μικρές επιδράσεις, οι οποίες ήταν ωστόσο στατιστικά σημαντικές.

Η επίδραση στην μεταβλητή της ευελιξίας από τις ανεξάρτητες μεταβλητές και η δική της επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής ήταν όπως και στο προηγούμενο πείραμα πολύ μεγαλύτερη σε σύγκριση με τους άλλους παράγοντες που προέκυψαν μέχρι τώρα από τις παραγοντικές αναλύσεις της κλίμακας της εικόνας της πηγής.

Πλειονοτικότητα

Ο τρίτος παράγοντας της «πλειονοτικότητας», όπως και στο πρώτο πείραμα, δεν φάνηκε να δέχεται κάποια επίδραση από τις ανεξάρτητες μεταβλητές, ούτε να παρουσιάζει καμιά συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Φαίνεται ότι η επιρροή των συμμετεχόντων από το κείμενο ή την πηγή δεν μεσολαβείται από το πλειονοτικό ή μειονοτικό χαρακτήρα της. Είναι όμως πολύ πιθανόν ο προσλαμβανόμενος μειονοτικός ή πλειονοτικός χαρακτήρας του κειμένου να παίζει το ρόλο του ρυθμιστή. Γι' αυτό το λόγο θα εξεταστεί η πλειονοτική ή μειονοτική ιδιότητα του κειμένου ως ανεξάρτητη μεταβλητή στο επόμενο και τελευταίο πείραμα της παρούσας διατριβής.

Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών κειμένων

Στο παρόν πείραμα φάνηκε ότι το επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου των συμμετεχόντων δεν σχετίζεται ούτε με τις ανεξάρτητες μεταβλητές, ούτε με την εξαρτημένη μεταβλητή της ασκούμενης επιρροής του κειμένου. Αν και οι οδηγίες που δόθηκαν στους συμμετέχοντες ήταν πιο συγκεκριμένες, δεν παρουσιάστηκε κάποια επίδραση. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να παραγάγουν γραπτό λόγο για τα χαρακτηριστικά ή *ψυχολογικά* χαρακτηριστικά της πηγής αντί για το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του κειμένου. Σίγουρα στο πρώτο πείραμα οι συμμετέχοντες είχαν μια μεγαλύτερη ποικιλία στη θεματολογία που θα μπορούσαν να αναπτύξουν. Δεν φάνηκε ωστόσο ο περιορισμός στην θεματολογία να επιφέρει κάποια διακύμανση στο επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων. Θα χρειαστεί περαιτέρω έρευνα για να διαπιστωθεί εάν το επίπεδο αφαίρεσης των κειμένων των υποτιθέμενων πηγών ή του γραπτού λόγου των συμμετεχόντων μπορεί να παίζει κάποιο ρόλο στην κοινωνική επιρροή και πως αυτό να μετρηθεί με τον κατάλληλο τρόπο.

Η ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προέκυψαν δύο κλάσεις από την ανάλυση περιεχομένου που παρουσίασαν διακύμανση στην πειραματική συνθήκη του είδους του κειμένου.

Η μια κλάση παρουσιαζόταν κυρίως στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Το περιεχόμενο περιορίζεται στους χαρακτηρισμούς που αφορούν την πηγή σαν ομάδα. Συχνά εμφανίζονται φράσεις όπως: «Η ομάδα έγραψε», «ρατσιστές», «γνώμη», «τρόπο» και «κείμενο». Δεν φαίνεται να υπάρχει αναφορά στο περιεχόμενο του κειμένου, παρά μόνο στην ομάδα που συνέταξε το κείμενο.

Στην άλλη κλάση, η οποία παρουσιαζόταν κυρίως στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου υπάρχει επίσης αναφορά στους συντάκτες, όπως οι λέξεις «κείμενο» και «συντάκτες» (διάγραμμα 2.19), αλλά εμφανίζεται και ένας προβληματισμός σε σχέση με το περιεχόμενο του κειμένου με λέξεις όπως «άνθρωποι», «δικαιώματα» και «πολιτικές».

Σε γενικές γραμμές φαίνεται οι συμμετέχοντες να ακολούθησαν την οδηγία και πράγματι να επικέντρωσαν το γραπτό τους λόγο γύρω από τους συντάκτες του κειμένου επιρροής.

Η αιτιολογία που περιγράφηκε πιο πάνω στην συζήτηση του παρόντος πειράματος επιβεβαιώνεται και διαμέσου της ανάλυσης των γραπτών κειμένων. Προκύπτει ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου αναγνωρίζουν στην πηγή μια στοχοποιημένη ομάδα που απειλεί το τοπικό σύστημα νορμών και αξιών της νήσου Ικαρίας. Δεν υπάρχει εστίαση στο περιεχόμενο, παρά μόνο στους συντάκτες, πράγμα που φάνηκε και από την προτίμηση των ειδών των επιχειρημάτων στις εξαρτημένες μεταβλητές της ψυχολογιοποίησης, που διαπιστώνεται επίσης και μια προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες (διάγραμμα 2.7).

Η προτίμηση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο προκύπτει ακόμα από την ανάλυση περιεχομένου. Στην κλάση που επικρατεί στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου υπάρχουν μεν αναφορές στους συντάκτες (όπως προκύπτει από το διάγραμμα 2.7 κυρίως από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών) αλλά και αναφορές στο περιεχόμενο του κειμένου. Διαμέσου αυτής της εστίασης φάνηκε το φιλικό κείμενο να ασκεί την επιρροή του.

Τελικά συμπεράσματα του δεύτερου πειράματος

Τα συμπεράσματα σε σχέση με τις αρχικές υποθέσεις

Η πρώτη υπόθεση η οποία διατυπώθηκε στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής, επιβεβαιώθηκε. Όπως και στο προηγούμενο πείραμα, η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πάνω στη θεματική των κειμένων επιρροής φαίνεται να έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Εφόσον η υπόθεση αυτή εξετάζεται σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής, θα συζητηθεί εκτενέστερα στα γενικά συμπεράσματα. Θα γίνει αναφορά στο «Zeitgeist» όπως αυτό διαμορφώθηκε ιστορικά στη σύγχρονη Ελλάδα.

Η δεύτερη υπόθεση της δεύτερης έρευνας επιβεβαιώθηκε υπό την έννοια ότι από τα προ-τεστ που είχαν σκοπό να μετρήσουν το πολιτικό χαρακτήρα των συμμετεχόντων, που ήταν όλοι κάτοικοι της νήσου Ικαρίας, διαπιστώθηκε όντως η επικράτηση της αριστερής ιδεολογίας στο νησί. Το περιεχόμενο του φιλικού κειμένου δείχνει γι' αυτό το λόγο να είναι πιο συμβατό με τις νόρμες της τοπικής κοινωνίας. Κατά πόσο το εχθρικό και φιλικό κείμενο θεωρούνται ότι προέρχονται από πλειονοτική ή μειονοτική πηγή θα εξεταστεί στο επόμενο πείραμα, στο οποίο οι συμμετέχοντες θα κάνουν μια εκτίμηση για το ποσοστό υποστήριξης στην Ελληνική κοινωνία, ύστερα από την ανάγνωσή τους.

Όσον αφορά την τρίτη υπόθεση, διαπιστώθηκε ότι το εχθρικό κείμενο ήταν ευάλωτο στο χειρισμό της ψυχολογιοποίησης, όπως τα μειονοτικά κείμενα στις έρευνες των Papastamou, Mugny & Kaiser, (1980); Mugny, Kaiser & Papastamou, (1983); Papastamou, (1986) και Papastamou & Mugny, (1990). Όσο πιο ασύμβατη ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων με το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου, τόσο πιο ισχυρή ήταν η άμβλυνση της επιρροής όταν οι συμμετέχοντες οδηγούνταν να ψυχολογιοποιήσουν τους συντάκτες. Διευκρινίζεται ξανά ότι ο πλειονοτικός και ο μειονοτικός χαρακτήρας του εχθρικού και του φιλικού κειμένου θα εξεταστούν στο επόμενο πείραμα που θα συζητηθεί στη παρούσα διατριβή.

Η τέταρτη υπόθεση του παρόντος πειράματος δεν επιβεβαιώθηκε. Δεν αμβλύθηκε περισσότερο η επιρροή του κειμένου, όταν οι συμμετέχοντες είχαν κληθεί να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή παράγοντας γραπτό λόγο. Ο χειρισμός της ψυχολογιοποίησης δεν λειτούργησε αθροιστικά με τον χειρισμό της παραγωγής ή μη του γραπτού λόγου. Για να αμβλυνθεί η επιρροή ενός κειμένου μέσω της ψυχολογιοποίησης αρκεί να δημιουργηθεί εσωτερική σύγκρουση με ένα μειονοτικό μήνυμα και να υπάρχει εστίαση στα

ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής είτε γραπτώς είτε σε επίπεδο σκέψης. Η παραγωγή του γραπτού λόγου προκάλεσε ωστόσο μια αύξηση στην επιρροή, διαμέσου του μηχανισμού της αυτό-πειθούς, στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με συμβατή προγενέστερη στάση. Γράφοντας είτε για τα χαρακτηριστικά είτε για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής μπόρεσαν να εναντιωθούν πιο αποτελεσματικά στη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα. Όπως αποδείχθηκε στα πειράματα της Gordijn (1998) που εξέταζαν τη λειτουργία της αυτό-πειθούς, η παραγωγή του γραπτού λόγου έχει ως αποτέλεσμα να επεξεργαστούν εντονότερα οι θέσεις που παρουσιάζονται σ' ένα κείμενο επιρροής. Φαίνεται ότι αρκεί η νοερή εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών, προκειμένου η ψυχολογιοποίηση να πραγματοποιηθεί, χωρίς να εξαρτάται από την παραπάνω επεξεργασία που δημιουργείται από την παραγωγή του γραπτού λόγου.

Η πέμπτη υπόθεση επίσης δεν επιβεβαιώθηκε. Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων δεν εξαρτήθηκε από τους πειραματικούς χειρισμούς, ούτε είχε κάποια επίδραση πάνω στην επιρροή. Πρόκειται για μια μεταβλητή μέσω της οποίας δόθηκαν εξηγήσεις του τρόπου με τον οποίο μια πληροφόρηση συμβατή με κάποιο στερεότυπο έχει περισσότερες πιθανότητες να επιβιώσει διαχρονικά από πληροφορίες ασύμβατες με τα στερεότυπα αυτά (Maass et al., 1989). Επιχειρήθηκε στη παρούσα διατριβή να αποδειχθεί κάποια προσθετική αξία του επιπέδου αφαίρεσης του γραπτού λόγου στους μηχανισμούς της επιρροής, η οποία δεν προκύπτει από τα συμπεράσματα των δύο πειραμάτων που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα.

Σύμφωνα με την έκτη υπόθεση η αυξημένη επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την χρήση των θετικών επιχειρημάτων. Οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει ένα κείμενο που ήταν πιο συμβατό με τη προγενέστερη τους στάση, θα χρησιμοποιούσαν πιο θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε την πηγή, ώστε να αυξηθεί η επιρροή το κειμένου. Παρατηρείται επίσης ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο τη χρήση των θετικών επιχειρημάτων από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Στη συνέχεια αποδείχθηκε ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει την επιρροή του διαμέσου της προτίμησης αυτής. Ίσως η συγκεκριμένη πορεία διαμεσολάβησης να εξηγείται από τη συμβατότητα του φιλικού κειμένου με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα.

Όσον αφορά την έβδομη υπόθεση, διαπιστώθηκε ξανά ότι η επιρροή διεξάγεται διαμέσου της εικόνας της πηγής, και ειδικότερα διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας. Επίσης διαπιστώθηκε ότι όσο πιο ευέλικτη προσλαμβάνεται η πηγή, τόσο θα προτιμούσαν οι συμμετέχοντες θετικά επιχειρήματα για να την περιγράψουν, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του

κείμενου. Φάνηκε επίσης ότι το φιλικό κείμενο εστιάζει την προσοχή των συμμετεχόντων στο περιεχόμενό του, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή.

Όσον αφορά την όγδοη υπόθεση παρατηρήθηκε ξανά μια διαφοροποίηση στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων, αναλόγως των πειραματικών συνθηκών. Εφόσον το IRAMUTEQ 0.7 έχει αποκλειστικά τη δυνατότητα ανίχνευσης κυρίων επιδράσεων, παρατηρήθηκε ότι το περιεχόμενο των γραπτών λόγων άλλαζε σύμφωνα με το κείμενο (εχθρικό ή φιλικό) που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες. Το περιεχόμενο των γραπτών λόγων συμβαδίζει με το περιεχόμενο των κειμένων επιρροής, το οποίο θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη συστηματικής επεξεργασίας (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993). Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής περιγράφεται μια προσπάθεια να συνδεθούν οι επιδράσεις των πειραματικών χειρισμών πάνω στην επιρροή με το περιεχόμενο των γραπτών λόγων.

Οι επιπτώσεις του ποσοστού υποστήριξης ενός κειμένου επιρροής και της έκπληξης με το ποσοστό αυτό στην επιρροή των προκαταλήψεων

Στα δύο προηγούμενα πειράματα δεν υπήρχε στα κείμενα επιρροής των πειραματικών συνθηκών κάποια ένδειξη για το ποσοστό υποστήριξης του στην ελληνική κοινωνία. Μέχρι τώρα εξερευνήθηκε μόνο η επίδραση πάνω στην επιρροή των προγενέστερων στάσεων σε σχέση με το κείμενο, την αναγκαστική διαφωνία/συμφωνία, τη ψυχολογιοποίηση και την παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου. Η πληροφορία ότι κάποιο κείμενο έχει μια πλειονοτική ή μειονοτική υποστήριξη στη κοινωνία παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο, κυρίως για τον τρόπο επεξεργασίας, ο οποίος στη συνέχεια έχει επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή (Martin, Hewstone & Martin, 2010).

Εισάγοντας το ποσοστό υποστήριξης στο πειραματικό σχέδιο

Στους πειραματικούς σχεδιασμούς πολλών έρευνών στον τομέα της κοινωνικής επιρροής, στο παρελθόν εισήχθη η μειονοτική ή πλειονοτική ιδιότητα του κειμένου επιρροής μέσω κάποιας πληροφόρησης για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου αυτού (Mugny & Papastamou, 1982; Mackie, 1987; Baker & Petty, 1994). Οι Erb & Bohner (2010) ισχυρίζονται ότι αυτό το ποσοστό υποστήριξης, η συναίνεση, είναι το μόνο στοιχείο *«που εμφανίζει πάντοτε διακύμανση με το πλειοψηφικό και μειοψηφικό καθεστώς»*, δεδομένου ότι η υψηλή συναίνεση πετυχαίνει πάντα μεγαλύτερη επιρροή. Η *«οικονομική εξήγηση»* των Erb & Bohner (2010) δεν υποστηρίζεται από τις περισσότερες έρευνες στον τομέα της κοινωνικής επιρροής, από τις οποίες προκύπτουν αρκετές άλλες παράμετροι μέσω των οποίων ελαττώνεται ή αυξάνεται η επιρροή.

Σε μια σειρά από έρευνες (Gardikiotis, Martin & Hewstone, 2005) εξετάστηκε κατά πόσο ο *τρόπος* με τον οποίο ανακοινώνεται ότι κάποιο κείμενο υποστηρίζεται από μια πλειονότητα ή μειονότητα παίζει κάποιο ρόλο στην επιρροή του μηνύματος. Στις έρευνες φάνηκε ότι στην περίπτωση της πλειονότητας δεν είχε σημασία εάν αυτή φανερωνόταν με κάποιο ποσοστό (πχ. 82%), με κάποιο επίθετο (όπως *«μια συντριπτική πλειοψηφία»*) ή αποκλειστικά με τον όρο *«πλειονότητα»*. Μόλις οι συμμετέχοντες διαπίστωναν ότι η εκάστοτε στάση που εκφραζόταν στα κείμενα των πειραματικών συνθηκών έβρισκε πάνω από 50% υποστήριξη στον πληθυσμό,

υπήρξε στατιστικά σημαντικά πολύ μεγαλύτερη επιρροή σε σχέση με τις πειραματικές συνθήκες όπου το κείμενο επιρροής υποστηριζόταν από μια μειονότητα.

Η μειονότητα φάνηκε με την σειρά της πιο ικανή να ασκήσει την επιρροή της όταν το ποσοστό υποστήριξης ανερχόταν στο 18% παρά στο 48%. Η αιτία που αναφέρουν οι Gardikiotis et al. (2005) βρίσκεται στο γεγονός ότι το ποσοστό του 48% ανέρχεται πολύ κοντά στην αντίστοιχη πλειονότητα του 52% και έτσι θολώνεται ο ιδιαίτερος μειονοτικός χαρακτήρας, ο οποίος είναι πιο εμφανής στην περίπτωση του 18% της υποστήριξης και μπορεί να ενθαρρύνει την συστηματική επεξεργασία (Chen & Chaiken, 1999). Βάσει της θεωρίας της μεταστροφής του Moscovici (1976, 1980) το μειονοτικό μήνυμα προκαλεί το ενδιαφέρον των αναγνωστών σε μια προσπάθεια να καταλάβουν τον λόγο που μια μειονότητα ισχυρίζεται όσα ισχυρίζεται. Ειδικά όταν πρόκειται για μια ενδο-ομαδική μειονότητα, οι συμμετέχοντες αισθάνονται βάσει του συμβολαίου επιεικείας (Alvaro & Crano, 1997) την «υποχρέωση» να λάβουν υπόψη έστω το περιεχόμενο του μηνύματος της μειονότητας αντί να το απορρίψουν χωρίς να εξετάσουν το περιεχόμενό του.

Ο βαθμός έκπληξης σε σχέση με το ποσοστό υποστήριξης

Οι Baker & Petty (1994) διερεύνησαν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αυξάνονται οι πιθανότητες επεξεργασίας ενός κειμένου από τους αναγνώστες του. Την μέτρηση της γνωστικής επεξεργασίας την σύνδεσαν οι ερευνητές με την ποιότητα των επιχειρημάτων του κειμένου. Εάν ένα κείμενο με ισχυρά επιχειρήματα προκαλούσε μεγαλύτερη επιρροή από την αντίστοιχη παραλλαγή του κειμένου με αδύναμα επιχειρήματα, τότε αυτό ήταν ένδειξη μιας ενεργής επεξεργασίας του κειμένου από τους δέκτες του.

Οι ερευνητές προέβλεπαν μέσω του πειραματικού τους σχεδιασμού ότι υπό κανονικές συνθήκες η αναμενόμενη άποψη της πλειοψηφίας (με την οποία αναμένεται οι συμμετέχοντες να συμφωνούν) δεν επεξεργάζεται συστηματικά, όπως και η αναμενόμενη άποψη της μειοψηφίας (με την οποία οι συμμετέχοντες αναμένεται να διαφωνούν). Οι συμμετέχοντες θα αναμένουν σε γενικές γραμμές ότι οι πλειονότητες εκφράζουν απόψεις συγκλίνουσες και οι μειονότητες απόψεις αποκλίνουσες. Στην περίπτωση που το αναμενόμενο “σπάει” και η πλειοψηφία ξαφνικά εκφράζει μια άποψη αποκλίνουσα και η μειονότητα μια άποψη συγκλίνουσα, τότε δημιουργούνται συνθήκες για μια συστηματική επεξεργασία του μηνύματος με μια ουσιαστική επιρροή ως αποτέλεσμα.

Το γενικό συμπέρασμα των πειραμάτων αυτών είναι ότι εάν μια πλειονότητα ή μειονότητα παρουσιάζει μια μη αναμενόμενη θέση σε σχέση με την ποσοτική της ιδιότητα, τότε οι συμμετέχοντες εμπλέκονται σε μια ενεργή επεξεργασία του κειμένου και υπάρχει περισσότερη επιρροή εάν τα επιχειρήματα του κειμένου είναι ισχυρά. Όταν παρουσιάζεται μια άποψη αναμενόμενη από μια πλειονότητα ή μειονότητα, τότε η επεξεργασία είναι ευρετική και δεν εξαρτάται από την ισχύ των επιχειρημάτων. Οι Baker & Petty (1994) απέδειξαν επίσης ότι αυτή η ενεργή επεξεργασία και κατά συνέπεια επιρροή εξαρτάται από το βαθμό έκπληξης που βιώνουν οι συμμετέχοντες από την μη αναμενόμενη θέση της πηγής και όχι από το βαθμό φόβου της μη συμφωνίας με τη πηγή. Αυτό το συμπέρασμα προέκυψε από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων σε διάφορες ερωτήσεις που αφορούσαν διάφορους συνδυασμούς πηγών και θέσεων σχετικά με το πόσο φόβο ή έκπληξη τους προκαλεί ο κάθε συνδυασμός. Ανάμεσα στους συνδυασμούς αυτούς αναφερόταν και ο συνδυασμός πηγής-θέσης των πειραματικών συνθηκών. Φάνηκε ότι υπήρχε διακύμανση στην έκπληξη αναλόγως με το πόσο αναμενόμενος ήταν ο συνδυασμός της πηγής με την κάθε θέση. Όσον αφορά τον αντιλαμβανόμενο φόβο δεν υπήρχε η αντίστοιχη διακύμανση.

Στο επόμενο πείραμα θα ζητηθεί από τους συμμετέχοντες, ύστερα από την ανάγνωση του κειμένου επιρροής, να κάνουν αρχικά μια εκτίμηση για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία. Αμέσως μετά θα πληροφορηθούν, πριν οδηγηθούν να παραγάγουν το γραπτό τους λόγο, ότι στην ελληνική κοινωνία είτε το 82% είτε το 18% υποστηρίζει το κείμενο που μόλις διάβασαν. Με τη συγκεκριμένη σειρά που παρουσιάστηκαν οι πειραματικοί χειρισμοί, λογικά οι σκέψεις που παράγονται κατά την ανάγνωση του κειμένου θα είναι ανεπηρέαστες από το ποσοστό υποστήριξης, ενώ ο γραπτός λόγος, ο οποίος παράγεται μετά την πληροφόρηση του ποσοστού υποστήριξης, μπορεί ενδεχομένως να έχει επηρεαστεί.

Ένας προβληματισμός που προκύπτει από τα πειράματα της πειθούς και της επιρροής που εξετάστηκαν παραπάνω, είναι ότι όλες οι μελέτες μέχρι τώρα φαίνεται να θεωρούν δεδομένο το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες πάντα έχουν την πεποίθηση πως οι απόψεις τους είναι πλειονοτικές (Mackie 1987). Όσον αφορά τις έρευνες αυτής της διατριβής υπάρχει ο σκοπός να μην θεωρηθεί δεδομένη αυτή η πεποίθηση. Γι' αυτό το λόγο αποφασίστηκε παράλληλα με την εξέταση της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων να ζητηθεί να εκτιμήσουν και το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου που μόλις διάβασαν, προτού τους φανερωθεί το ποσοστό υποστήριξης σύμφωνα με τον πειραματικό χειρισμό. Μ' αυτόν το τρόπο θα μπορέσουν οι συμμετέχοντες να εκτιμήσουν κατά πόσο θεωρούν την προγενέστερή τους στάση πλειονοτική ή μειονοτική.

Το είδος και ο βαθμός επεξεργασίας

Οι Tormala, Petty και DeSensi (2010) διευκρινίζουν διάφορους ρόλους με τους οποίους μια πλειονότητα ή μειονότητα μπορεί να ασκήσει την επιρροή της. Ως βάση για την περιγραφή αυτών των ρόλων χρησιμοποιούν το μοντέλο της πιθανότητας επεξεργασίας (Petty & Cacioppo, 1986; Petty & Wegener, 1999; Petty, Wheeler & Tormala, 2003) και το ευρετικό-συστηματικό μοντέλο (Chaiken, Liberman, & Eagly, 1989).

Και τα δύο μοντέλα προβλέπουν επιπτώσεις στην επιρροή αναλόγως με το βαθμό επεξεργασίας του μηνύματος. Το γεγονός ότι κάποιο μήνυμα στηρίζεται από μια πλειονότητα ή μειονότητα μπορεί επίσης να επηρεάσει το είδος επεξεργασίας και επιρροής. Στις συνθήκες όπου υπάρχει χαμηλή γνωστική επεξεργασία του μηνύματος, η πληροφόρηση του γεγονότος ότι το μήνυμα υποστηρίζεται από μια πλειονότητα ή μειονότητα μπορεί να λειτουργήσει ως ευρετικό στοιχείο. Το μήνυμα θα μπορούσε μ' αυτό το τρόπο να τύχει αποδοχής στην περίπτωση που προέρχεται από μια πλειονότητα ή να απορριφθεί στην περίπτωση που προέρχεται από μια μειονότητα. Όταν οι αποδέκτες βρίσκονται σε μια κατάσταση όπου η ικανότητα και τα κίνητρα για μια συστηματική επεξεργασία δεν αρκούν, το ποσοστό υποστήριξης μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο πληροφοριακό στοιχείο για την αποδοχή ή απόρριψη, δίχως να χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία του μηνύματος.

Στην περίπτωση που η γνωστική επεξεργασία είναι μέτρια, υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που μπορούν να τονώσουν την επεξεργασία. Ένα μήνυμα το οποίο στηρίζεται από μια πλειοψηφία και το οποίο εκφράζει μια στάση αντίθετη από το αναμενόμενο, μπορεί να προκαλέσει παραπάνω επεξεργασία σε σχέση με ένα μήνυμα αντίστοιχο μιας μειονότητας. Ειδικά εάν πρόκειται για ένα θέμα υψηλής προσωπικής σημασίας.

Στην περίπτωση που η επεξεργασία είναι υψηλή, η πλειονότητα και η μειονότητα είναι σε θέση να αποκτήσουν πολλαπλούς ρόλους. Ο πιο εμφανής ρόλος είναι η χροιά των σκέψεων που μπορεί να προκαλέσει ένα πλειονοτικό ή μειονοτικό μήνυμα. Είναι πολύ πιθανόν το πλειονοτικό μήνυμα να προκαλεί στους αναγνώστες σκέψεις υποστηρικτικές ως προς το περιεχόμενο και το μειονοτικό μήνυμα να προκαλεί σκέψεις απορριπτικές. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν οι αναγνώστες πληροφορηθούν πριν την ανάγνωση που θα κάνουν για τον πλειονοτικό ή μειονοτικό χαρακτήρα του μηνύματος.

Οι Tormala, Petty & DeSensi (2010) παρουσιάζουν την μεταγνωστική θεωρία αντίστασης στη πειθώ, σύμφωνα με την οποία η επιρροή εξαρτάται ακόμη από την εμπιστοσύνη που έχει ο

καθένας στις σκέψεις που έχει καλλιεργήσει διαβάζοντας ένα μήνυμα. Δίνοντας μια μεταγνωστική ερμηνεία στο κλασικό φαινόμενο της μεταστροφής (Moscovici, 1980) οι Tormala, DeSensi & Petty (2007) πραγματοποίησαν ένα πείραμα στο οποίο οι συμμετέχοντες απορρίπτουν ένα μήνυμα το οποίο προέρχεται από μια μειονότητα σε συνδυασμό με την αίσθηση ότι αυτός ο τρόπος απόρριψης είναι αθέμιτος. Αυτή η αθέμιτη απόρριψη προκάλεσε στους συμμετέχοντες μια πτώση στην εμπιστοσύνη με την οποία τηρούσαν την στάση τους. Στη συνέχεια, ήταν πιο ευάλωτοι στην άποψη της μειονότητας και υπέστησαν ετεροχρονισμένη και έμμεση επιρροή.

Στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες δεν απέρριψαν το μειονοτικό μήνυμα λόγω του μειονοτικού καθεστώτος της πηγής, ή το απέρριψαν λόγω του μειονοτικού χαρακτήρα αλλά ένιωθαν ότι αυτό ήταν θεμιτό, δεν υπήρξε πτώση στην εμπιστοσύνη με την οποία τηρούσαν τις σκέψεις τους και στη συνέχεια δεν ήταν ευάλωτοι στην μειονοτική επιρροή.

Φαίνεται λοιπόν πως η σιγουριά με την οποία υποστηρίζονται οι στάσεις και οι σκέψεις επηρεάζει την ευαισθησία σε τυχόν μειονοτικές και πλειονοτικές απόπειρες επιρροής.

Από την θεωρητική προσέγγιση των Tormala, Petty & DeSensi (2010) προκύπτει μια εναλλακτική ερμηνεία για τα φαινόμενα μεταστροφής (Moscovici, 1980) που ερευνήθηκαν στην κοινωνική ψυχολογία την δεκαετία του '80. Ίσως πηγάζουν από τους μεταγνωστικούς μηχανισμούς που παρουσιάζουν οι παραπάνω ερευνητές. Πρόκειται στην ουσία για σκέψεις που κάνουν οι άνθρωποι για τις ιδέες και τις στάσεις τους. Είναι ένα επίπεδο το οποίο λαμβάνει χώρα μόνο σε καταστάσεις που οι συνθήκες γνωστικής επεξεργασίας είναι υψηλές. Πρέπει να έχουν οι συμμετέχοντες ικανότητα και επαρκές κίνητρο, ώστε να μπορέσουν να δημιουργηθούν συνθήκες υψηλής γνωστικής επεξεργασίας.

Το Μοντέλο Επεξεργασίας Πηγής Πλαισίου

Οι Martin και Hewstone (2008) ανέπτυξαν το “μοντέλο επεξεργασίας πηγής-πλαϊσίου” (ΜΕΠΠ). Στο μοντέλο αυτό παίζει καθοριστικό ρόλο το καθεστώς της πηγής (πλειονοτικό/μειονοτικό) και το πλαίσιο στο οποίο γίνεται η απόπειρα επιρροής. Το πλαίσιο αυτό αποτελείται από ένα “συνεχές επεξεργασίας”, το οποίο κυμαίνεται από: “καμία σκέψη για τις πληροφορίες που σχετίζονται με το θέμα” έως “την πλήρη επεξεργασία του κάθε επιχειρήματος και την πλήρη ενσωμάτωση αυτών των επεξεργασιών στο γνωστικό σχήμα του ατόμου” (Petty & Cacioppo, 1986, σελ 8). Συνδυάζοντας το καθεστώς της πηγής με το πλαίσιο,

δημιουργούνται διάφορες συνθήκες που κάνουν πιο πιθανή μια συστηματική προσεκτική επεξεργασία του μηνύματος ή μια ευρετική και μη συστηματική. Αυτά τα είδη επεξεργασίας έχουν στην συνέχεια αντίκτυπο στο είδος των στάσεων που θα δημιουργηθούν. Η μη συστηματική επεξεργασία θα δημιουργήσει στάσεις αδύναμες, οι οποίες δεν θα αντέξουν στην αντεπιχειρηματολογία, θα εξαλειφθούν στο χρόνο και δεν θα είναι καλοί προβλεπτικοί δείκτες για συμπεριφορές συμβατές με την στάση. Η συστηματική επεξεργασία αντιθέτως θα δημιουργήσει στάσεις δυνατές, οι οποίες θα αντέχουν στην αντεπιχειρηματολογία, θα φανούν διαχρονικές και ικανές να προβλέψουν με επιτυχία συμπεριφορές συμβατές με την στάση.

Το ΜΕΠΠ προβλέπει γενικά ότι υπό συνθήκες μέτριας ενδιάμεσης επεξεργασίας το πλειονοτικό καθεστώς του κειμένου θα λειτουργήσει στους αναγνώστες ως πληροφορία για ανάγκη προς συμμόρφωση. Θα γίνει αποδοχή του μηνύματος μέσω της μη συστηματικής επεξεργασίας, πράγμα που θα οδηγήσει σε “αδύναμες” στάσεις. Αντιθέτως, ένα μειονοτικό καθεστώς ενός κειμένου θα λειτουργήσει στους αναγνώστες ως πληροφορία για ανάγκη προς επεξεργασία του μηνύματος, λόγω της ανάγκης κατανόησης της θέσης που εκφράζει η μειονοτική πηγή. Θα γίνει αποδοχή του μηνύματος μέσω της συστηματικής επεξεργασίας γεγονός που θα οδηγήσει σε “δυνατές” στάσεις.

Σε μια σειρά από πειράματα (Martin, Hewstone & Martin, 2003; Martin, Hewstone & Martin 2007; Martin, Martin, Smith & Hewstone, 2007; Martin, Hewstone & Martin, 2008) φαίνεται πράγματι να αποδεικνύεται αυτή η πρόβλεψη. Υπάρχει όμως ανάγκη εστίασης σε κάποιες λεπτομέρειες στην μεθοδολογία των πειραμάτων αυτών, προκειμένου να αποδειχθούν τα αποτελέσματα εύστοχα σε σχέση με τα αποτελέσματα άλλων πειραμάτων του ίδιου χώρου.

Τα πειράματα των Martin et al. (2003, 2007, 2008) ξεκινούν με ένα προ-τεστ στο οποίο μετριέται η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα του κειμένου επιρροής που θα ακολουθήσει. Στη συνέχεια πληροφορούνται οι συμμετέχοντες για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου που *πρόκειται* να διαβάσουν. Η πληροφόρηση για το ποσοστό υποστήριξης δίνεται δηλαδή *πριν* την ανάγνωση. Μ’ αυτόν το τρόπο οι σκέψεις που δημιουργούνται κατά την ανάγνωση του μηνύματος είναι εξ αρχής στρεβλωμένες σύμφωνα με το ποσοστό υποστήριξης (Tormala & Briñol, 2015; Horajo, Briñol & Petty, 2014; Horajo, Petty & Briñol, 2010).

Το θέμα του μηνύματος ήταν η “εκούσια ευθανασία”, το οποίο είχε ελεγχθεί από τους ερευνητές ώστε να έχει κεντρικό ενδιαφέρον για τους συμμετέχοντες. Παρόλο που αυτός ο έλεγχος ήταν θετικός, η προσωπική σημασία του θέματος σε σχέση με άλλα θέματα σε άλλα

πειράματα ήταν μάλλον πιο μετριασμένα. Πρέπει να ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι σε άλλες έρευνες το θέμα του κειμένου αφορούσε πολύ πιο άμεσα τους συμμετέχοντες και είχε και άμεσες επιπτώσεις γι' αυτούς, όπως στα πειράματα των Mucchi-Faina & Cicoletti (2006), όπου οι φοιτητές ενημερώθηκαν για την εισαγωγή τελικών εξετάσεων στα πανεπιστήμιά τους πριν αποφοιτήσουν.

Με θέμα του κειμένου επιρροής την “εκούσια ευθανασία”, το οποίο είτε υποστηριζόταν από το 82% (πλειοψηφία) είτε από το 18% (μειοψηφία) του πληθυσμού, τα πειράματα των Martin et al. (2003, 2007, 2008) παρουσιάζουν ως αποτέλεσμα ότι όλοι οι συμμετέχοντες αλλάζουν την στάση τους ανάλογα με την κατεύθυνση του κειμένου. Αποκλειστικά στην συνθήκη της μειονοτικής επιρροής όμως οι στάσεις δείχνουν να είναι δυνατές, να αντιστέκονται στην αντεπιχειρηματολογία, να μένουν σταθερές με την πάροδο του χρόνου και να προβλέπουν τη συμπεριφορά. Φαίνεται πως αυτές οι στάσεις προέκυψαν από συστηματική αναλυτική επεξεργασία του μηνύματος. Οι στάσεις που προέκυψαν από την πλειονοτική επιρροή επέστρεφαν ξανά στην αρχική τους μορφή, μετά από αντεπιχειρηματολογία και την πάροδο του χρόνου. Δεν υπήρχε πρόθεση για συνάφεια με τις στάσεις-συμπεριφορές. Οι στάσεις αυτές φαίνεται ότι προέκυψαν μετά από μια μη συστηματική ευρετική επεξεργασία, με κίνητρο την συμμόρφωση και όχι την βαθιά εμπέδωση της θέσης.

Ίσως είναι σκόπιμο να ληφθούν υπόψη κάποιες μεθοδολογικές λεπτομέρειες. Τα αποτελέσματα των Martin et al. (2003, 2007, 2008) φαίνεται εκ πρώτης όψεως πως έρχονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα των Baker & Petty (1994), οι οποίοι είχαν βρει ότι η συνθήκη της συστηματικής επεξεργασίας δημιουργείται όταν ο συνδυασμός πηγής/περιεχόμενου είναι μη αναμενόμενος. Αυτό συμβαίνει όταν μέσα στις πειραματικές συνθήκες διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα υποστηρίζει μια αποκλίνουσα άποψη και η μειονότητα μια συγκλίνουσα. Όταν ο συνδυασμός πηγής/περιεχόμενου είναι αναμενόμενος, δηλαδή όταν η πλειονότητα υποστηρίζει μια συγκλίνουσα άποψη και η μειονότητα μια αποκλίνουσα, τότε η επεξεργασία είναι μη συστηματική και η επιρροή ανάλογη, επιφανειακή, οδηγώντας σε αδύναμες στάσεις.

Η καθοριστική διαφορά ανάμεσα στα δύο αυτά ευρήματα βρίσκεται μάλλον στο θέμα του κειμένου επιρροής. Στα πειράματα των Baker & Petty (1994) οι συμμετέχοντες, οι οποίοι ήταν όλοι φοιτητές, πληροφορήθηκαν ότι μια πλειοψηφία συμφοιτητών υποστήριζε ένα μέτρο υποχρεωτικής κοινωνικής εργασίας προκειμένου να μπορέσουν να αποφοιτήσουν. Σ' αυτή την περίπτωση βεβαίως παρατηρείται μια συστηματική επεξεργασία του πλειονοτικού κειμένου, λόγω της έκπληξης που βιώνουν οι συμμετέχοντες που μια τόση μεγάλη αποκλίνουσα

πλειοψηφία (86%) υποστηρίζει ένα τόσο απειλητικό μέτρο, το οποίο είναι ενάντια στα συμφέροντα της ίδιας ομάδας των φοιτητών. Το αντίστοιχο θέμα των Martin et al. (2003, 2007, 2008) που αφορούσε την “εκούσια ευθανασία” μπορεί να φάνηκε βάσει των μετρήσεών τους “κεντρικό” για τους συμμετέχοντες, αλλά με κανέναν τρόπο η άποψη της πηγής (είτε πλειονοτικής, είτε μειονοτικής) δεν θα μπορούσε να προκαλέσει τέτοια απειλή, έκπληξη ή να εμπλακεί με τα συμφέροντα των φοιτητών τόσο άμεσα, όσο το θέμα του κειμένου επιρροής στα πειράματα των Baker & Petty (1994). Το θέμα της “εκούσιας ευθανασίας” δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ένα θέμα σφαιρικά κοινωνικό, με το οποίο οι περισσότεροι συμμετέχοντες διαφωνούν ή συμφωνούν, χωρίς κάποια ιδιαίτερη προσωπική εμπλοκή. Υπό αυτών των συνθηκών δεν θα ήταν απίθανο να ασκηθεί η επιρροή μέσω της συμμόρφωσης ή της μεταστροφής, αναλόγως των πειραματικών χειρισμών.

Όπως προκύπτει από τη παραπάνω συζήτηση τα θέματα των κειμένων επιρροής που χρησιμοποιούνται στον ερευνητικό τομέα της κοινωνικής επιρροής διαφέρουν μεταξύ τους όσον αφορά τη προσωπική εμπλοκή των συμμετεχόντων.

Στη παρούσα διατριβή γίνεται μια προσπάθεια να εξεταστούν οι μηχανισμοί της κοινωνικής επιρροής στα πλαίσια της προκατάληψης. Το νόημα της διερεύνησης αυτής πηγάζει από το γεγονός ότι οι θεματικές των πειραμάτων στον τομέα της κοινωνικής επιρροής δεν έχουν πάντα την ίδια κοινωνική βαρύτητα μεταξύ τους, ακόμα κι αν η προσωπική εμπλοκή είναι μεγάλη. Η απόπειρα αλλαγής της στάσης που αφορά τα κριτήρια αποφοίτησης σε κάποιο πανεπιστήμιο (Baker & Petty, 1994) ίσως να μην συγκρίνεται με μια απόπειρα αλλαγής της στάσης έναντι κάποιας κοινωνικής ομάδας, όπως είναι οι μετανάστες. Πρόκειται για μια θεματική με κοινωνικό βάρος που ενδεχομένως είναι σε θέση να προκαλέσει έντονες εσωτερικές συγκρούσεις. Σύμφωνα με τη ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) υφίστανται από τη μια οι προκαταλήψεις, που τρέφονται και υπάρχουν στη σημερινή κοινωνία, κι από την άλλη αυτές που έρχονται σε αντιπαράθεση με τις πλέον καθιερωμένες αντιρατσιστικές νόρμες. Όπως συζητήθηκε νωρίτερα, πρόκειται για ένα θέμα επίκαιρο για το οποίο οι περισσότεροι συμμετέχοντες, είτε επηρεασμένοι από τη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα, είτε αντιδρώντας σ’ αυτή, έχουν ήδη ρητές προγενέστερες στάσεις, τις οποίες έχουν καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τα αποτελέσματα των δύο προηγούμενων πειραμάτων της διατριβής αυτής. Γι’ αυτό το λόγο, είναι πιθανό η πληροφόρηση για κάποιο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής στην ελληνική κοινωνία να μην έχει τις ίδιες επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή όταν πρόκειται για την προκατάληψη. Ο σκοπός της τελευταίας έρευνας της παρούσας διατριβής είναι να εξεταστεί εάν η πληροφόρηση για κάποιο ποσοστό υποστήριξης

(πλειονοτικό ή μειονοτικό) του κειμένου επιρροής στην ελληνική κοινωνία είναι σε θέση να στρεβλώσει την αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροής ενός κειμένου που εκφράζει συμβατές θέσεις με τη στάση αυτή.

Χρήσιμο θα ήταν επίσης για το τελευταίο πείραμα αυτής της διατριβής, προτού οι συμμετέχοντες ενημερωθούν για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής, να κάνουν μια εκτίμηση για το ποσοστό αυτό. Ακόμα, θα ήταν σκόπιμο να εκφράσουν τον βαθμό έκπληξής τους με το πραγματικό ποσοστό μόλις αυτό ανακοινωθεί. Θα μπορούσε μ' αυτόν τον τρόπο να διαπιστωθεί όχι μόνο η σχέση της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων σε σχέση με το κείμενο που διάβασαν, αλλά και κατά πόσο θεωρούν ότι το κείμενο επιρροής προέρχεται από μια πλειονοτική ή μειονοτική πηγή. Στη συνέχεια μπορεί να μελετηθεί κατά πόσο η πληροφορία του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου επηρεάζει το βαθμό επιρροής.

Σημαντική παράμετρος θα είναι επίσης η χρήση μιας συνθήκης ελέγχου (Stroebe, 2010) στην οποία δεν θα πληροφορηθούν οι συμμετέχοντες για κάποιο ποσοστό υποστήριξης. Στη συνθήκη αυτή οι συμμετέχοντες θα λάβουν ακριβώς το ίδιο κείμενο με τα ίδια επιχειρήματα χωρίς καμία αναφορά στο ποσοστό υποστήριξης, όπως γινόταν στα προηγούμενα πειράματα της παρούσας διατριβής. Μ' αυτόν το τρόπο θα μπορεί να εξεταστεί, σύμφωνα με τον Stroebe (2010), εάν η διαφορά στην ασκούμενη επιρροή ανάμεσα στο «μειονοτικό» και «πλειονοτικό» κείμενο οφείλεται σε παραμέτρους που δεν έχουν σχέση με το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω προβληματισμούς δημιουργήθηκαν για το τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής οι εξής υποθέσεις:

1. Για τους ίδιους λόγους που συζητήθηκαν στα προηγούμενα πειράματα της παρούσας διατριβής, αναμένεται η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών να παίζει καθοριστικό ρόλο στην απόπειρα επιρροής των στάσεων έναντι των Αλβανών μεταναστών. Είναι πολύ πιθανόν η συμμόρφωση ή σύγκρουση που δημιουργείται από την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993) να έχει συμβάλει στη κοινωνική βαρύτητα του θέματος.
2. Το φιλικό κείμενο είναι συμβατό με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα που επικρατεί στη σημερινή κοινωνία (Pérez & Mugny, 1993). Γι' αυτό το λόγο, οι συμμετέχοντες θα κάνουν υψηλότερη εκτίμηση για το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου από το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης του

εχθρικού κειμένου, προτού τους φανερωθεί το ποσοστό υποστήριξης σύμφωνα με τις πειραματικές συνθήκες.

3. Σύμφωνα με τα ευρήματα των Baker & Petty (1994) αναμένεται η επιρροή του κειμένου να αυξηθεί όσο μεγαλύτερη είναι η έκπληξη των συμμετεχόντων για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία. Στις πειραματικές συνθήκες που οι συμμετέχοντες ενημερώνονται ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το εχθρικό κείμενο και το 18% το φιλικό, θα προκληθεί η μεγαλύτερη έκπληξη και κατά συνέπεια θα ασκηθεί η μεγαλύτερη επιρροή.
4. Η παραπάνω συστηματική επεξεργασία του κειμένου σ' έναν μη αναμενόμενο συνδυασμό πηγής/θέσεις θα παρατηρηθεί μόνο όταν οι συμμετέχοντες οδηγηθούν να εστιάσουν στο περιεχόμενο του κειμένου παράγοντας το γραπτό τους λόγο. Όταν κληθούν να εστιάσουν στους συντάκτες, θα παρατηρηθούν οι μηχανισμοί επιρροής σύμφωνα με το ΜΕΠΠ. Η πληροφορία ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του πληθυσμού θα προκαλέσει συμμόρφωση μετά από ευρετική επεξεργασία, ενώ η πληροφορία ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 18% του πληθυσμού θα προκαλέσει μεταστροφή μετά από συστηματική επεξεργασία.
5. Όπως παρατηρήθηκε στα προηγούμενα πειράματα, αναμένεται επίσης στο παρόν πείραμα, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, (Tajfel et al., 1971; Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979; David & Turner, 1996, 1999), η επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου να αυξάνεται όσο πιο πολύ η συμμετέχοντες θα προτιμήσουν τα θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του. Επίσης αναμένεται ξανά η προτίμηση της χρήσης των θετικών επιχειρημάτων να ισχύει κυρίως για το φιλικό κείμενο, εφόσον είναι συμβατό με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα (Sanchez-Mazas et al., 1993; Pérez et al., 1993).
6. Επίσης όπως διαπιστώθηκε στα προηγούμενα πειράματα, αναμένεται να διαπιστωθεί διαμέσου μιας πορείας διαμεσολάβησης ότι οι διαφορές στην ασκούμενη επιρροή που ενδεχομένως να διαπιστωθούν ανάμεσα στις διαφορετικές πειραματικές συνθήκες να διαμεσολαβούνται από την εικόνα της πηγής και ειδικότερα από την ευελιξία. Θα εξεταστεί ξανά η πορεία διαμεσολάβησης ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές του κάθε πειράματος, τα επιχειρήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες (εξαρτημένη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης), την εικόνα της πηγής και την επιρροή.

Αναμένεται οι ανεξάρτητες μεταβλητές να έχουν επίπτωση στην επιρροή διαμέσου του είδους των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται και την εικόνα της πηγής, σύμφωνα με τις συσχετίσεις που είχαν προκύψει από προγενέστερες έρευνες (Mugny et al., 1983; Papastamou, 1986). Σύμφωνα με τον Moscovici (1976, 1980) ένα κείμενο που προέρχεται από μια πλειονότητα προκαλεί στους αναγνώστες την ανάγκη της κοινωνικής σύγκρισης, ενώ ένα κείμενο που προέρχεται από μια μειονότητα προκαλεί την ανάγκη της επικύρωσης. Για αυτό το λόγο αναμένεται το μειονοτικό κείμενο να προκαλέσει εστίαση στο περιεχόμενό του, ενώ το πλειονοτικό κείμενο αναμένεται να εστιάσει την προσοχή των αναγνωστών στους συντάκτες του. Στη συνέχεια, εφόσον αποδείχθηκε στο παρελθόν ότι η ευέλικτη εικόνα της πηγής καθορίζει σημαντικά την άσκηση της επιρροής (Παπαστάμου & Μιούνυ, 1983), αναμένεται η εστίαση στο περιεχόμενο να κάνει πιο εμφανή την (ενδεχομένη) ευελιξία της πηγής, ώστε ακολούθως να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

7. Εφόσον η πληροφόρηση του ποσοστού υποστήριξης γίνεται ύστερα από τη ανάγνωση του κειμένου και πριν από την παραγωγή του γραπτού λόγου εκτιμάται ότι στην περίπτωση της συστηματικής επεξεργασίας η επιρροή διεξάγεται διαμέσου της εμπιστοσύνης που τρέφουν οι συμμετέχοντες για τις στάσεις τους (Tormala, Petty & DeSensi, 2010). Σ' αυτή τη περίπτωση οι κεντρικές λέξεις που θα προκύψουν από την ανάλυση περιεχομένου δεν θα πρέπει μόνο να αναφέρονται στο περιεχόμενο του κειμένου (όπως διαπιστώθηκε στα προηγούμενα πειράματα), αλλά και στη σιγουριά των συμμετεχόντων για τις στάσεις τους.

Μέθοδος

Δείγμα και πειραματικό σχέδιο

Στο πείραμα συμμετείχαν 339 άτομα, που είχαν προσεγγιστεί μέσω μιας ειδικής πλατφόρμας στο διαδίκτυο για την διεξαγωγή ερευνών, την google forms. Οι συμμετέχοντες εντάχθηκαν περίπου ισόποσα στις οκτώ ανεξάρτητες πειραματικές συνθήκες, όπως αυτές διαμορφώθηκαν σ' ένα παραγοντικό σχέδιο 2 (εχθρικό ή φιλικό κείμενο ως προς τους Αλβανούς μετανάστες) x 2 (παραγωγή ενός γραπτού λόγου για το περιεχόμενο ή τους συγγραφείς του κειμένου) x 3 (ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία στο 18%, 82% ή καμιά πληροφορία (συνθήκη ελέγχου)).

Διαδικασία και πειραματικοί χειρισμοί

Επικαλούμενη μεταβλητή

Οι συμμετέχοντες αρχικά συμπλήρωσαν μια κλίμακα τριών ερωτήσεων, ώστε να μετρηθεί η προγενέστερή τους στάση έναντι των μεταναστών, προτού έρθουν σε επαφή με τους πειραματικούς χειρισμούς. Η κλίμακα ήταν πέντε βαθμίδων τύπου Likert, όπου το 1 αντιπροσώπευε μια απόλυτα θετική στάση έναντι των μεταναστών και το 5 μια απόλυτα αρνητική. Πρόκειται για την ίδια κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στα προηγούμενα πείραμα της παρούσας διατριβής. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε σε μέτρια επίπεδα ($\alpha=0.556$, $M=2.49$, $SD=1.02$), για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής.

Ανεξάρτητες μεταβλητές

Κείμενο

Στη συνέχεια, οι μισοί συμμετέχοντες διάβασαν την εχθρική εκδοχή του κειμένου επιρροής και οι υπόλοιποι μισοί την φιλική εκδοχή, όπως αυτές σχεδιάστηκαν και συζητήθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής. Τα δύο κείμενα προέρχονταν από ανώνυμες ομάδες. Ύστερα από την ανάγνωση του κειμένου ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να κάνουν μια εκτίμηση για το ποσοστό των Ελλήνων που υποστηρίζει το κείμενο που μόλις διάβασαν.

Το «πραγματικό» ποσοστό υποστήριξης στην ελληνική κοινωνία

Έπειτα, οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι το ποσοστό που υποστηρίζει το κείμενο ανέρχεται είτε στο 18% είτε το 82% των Ελλήνων. Επίσης, υπήρχε μια συνθήκη ελέγχου στην οποία οι συμμετέχοντες δεν είχαν κάποια πληροφόρηση για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου που διάβασαν στην ελληνική κοινωνία.

Η εστίαση των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής ή στους συντάκτες

Έπειτα, οδηγήθηκαν οι συμμετέχοντες να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο σχετικά με το κείμενο που αφορούσε είτε τη γνώμη τους για το περιεχόμενο του κειμένου είτε για τους συγγραφείς κειμένου.

Οι συμμετέχοντες συνέχισαν συμπληρώνοντας τις κλίμακες της ψυχολογιοποίησης, της προκατάληψης και της εικόνας της πηγής, ακριβώς όπως στα πειράματα 1 και 2. Στο τέλος, αφού είχαν συμπληρώσει τα δημογραφικά στοιχεία, οι συμμετέχοντες που δεν ήταν στη συνθήκη ελέγχου ρωτήθηκαν πόσο εξεπλάγησαν από το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης του ελληνικού πληθυσμού για το κείμενο που είχαν διαβάσει. (1: δεν με εξέπληξε καθόλου, 7: με εξέπληξε πάρα πολύ).

Εξαρτημένες μεταβλητές

Επιρροή

Χρησιμοποιήθηκε η ίδια κλίμακα προκατάληψης όπως και στα προηγούμενα πειράματα. Στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, όπως στα προηγούμενα πειράματα, οι τιμές μετατράπηκαν αντιστρόφως για τους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο. Μ' αυτό τον χειρισμό επιτεύχθηκε μια υψηλή ένδειξη στην κλίμακα αυτή (δηλαδή μια χαμηλή ένδειξη στην κλίμακα της προκατάληψης) να αντιπροσωπεύει έναν υψηλό βαθμό επιρροής από το φιλικό κείμενο. Για τους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο, ένα αυξημένο αποτέλεσμα στην κλίμακα της προκατάληψης δείχνει αυτομάτως μια αυξημένη επιρροή του κειμένου, χωρίς να χρειάζεται κάποια μετατροπή των αποτελεσμάτων. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος η αξιοπιστία της κλίμακας ανήρθε σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.905$, $M=-0.01$, $SD=0.00$). Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της επιρροής δεν ήταν όλες οι κλίμακες

πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων.

Ψυχολογιοποίηση

Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα της ψυχολογιοποίησης όπως αυτή περιγράφεται στα προηγούμενα πειράματα. Δεν υπήρξε κάποια μετατροπή για το σκοπό του πειράματος. Στο δείγμα του παρόντος πειράματος ανήρθε η αξιοπιστία της κλίμακας σε υψηλά επίπεδα ($\alpha=0.952$, $M=3.98$, $SD=0.65$). Όσον αφορά τους ξεχωριστούς δείκτες, η αξιοπιστία του δείκτη των αρνητικών επιχειρημάτων ήταν εξίσου υψηλός ($\alpha=0.923$, $M=4.49$, $SD=0.34$), όπως και η αξιοπιστία του δείκτη των θετικών επιχειρημάτων ($\alpha=0.917$, $M=3.46$, $SD=0.43$). Επίσης ήταν υψηλή η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο ($\alpha=0.938$, $M=3.97$, $SD=0.32$). Εξίσου υψηλή ήταν η αξιοπιστία του δείκτη των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες ($\alpha=0.878$, $M=3.98$, $SD=0.90$).

Εικόνα της πηγής

Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα της εικόνας της πηγής όπως αυτή περιγράφεται στα προηγούμενα πειράματα. Δεν υπήρξε για το σκοπό του πειράματος κάποια μετατροπή.

Εκπληξη

Στο τέλος του ερωτηματολογίου, όσοι συμμετέχοντες δεν βρίσκονταν στην συνθήκη ελέγχου συμπλήρωσαν μια τελευταία ερώτηση που αφορούσε τον βαθμό έκπληξης του για το γεγονός ότι το κείμενο που διάβασαν στο πείραμα είχε την υποστήριξη του 18% ή 82% του πληθυσμού στην ελληνική κοινωνία. Οι συμμετέχοντες απάντησαν μέσω μιας κλίμακας επτά βαθμίδων (1: δεν με εξέπληξε καθόλου. 7: με εξέπληξε πάρα πολύ).

Αποτελέσματα

Για να εξασφαλιστεί ότι δεν υπάρχει καμία τυχαία διαφορά στο μορφωτικό επίπεδο μεταξύ των συμμετεχόντων των 12 πειραματικών συνθηκών, οι απαντήσεις στην ερώτηση που αφορά το μορφωτικό επίπεδο υποβλήθηκαν σε αναλύσεις διακύμανσης ανάμεσα στις διάφορες πειραματικές συνθήκες. Από το τυχαίο γεγονός ότι παρατηρήθηκε μια στατιστικά σημαντική επίδραση της μεταβλητής του είδους παραγωγής του γραπτού λόγου (εστιασμένη στο περιεχόμενο ή στους συγγραφείς) και μια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στο είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και το είδος της παραγωγής του γραπτού λόγου, προέκυψε η αναγκαιότητα η μεταβλητή του μορφωτικού επιπέδου να συμπεριληφθεί στις αναλύσεις ως συμμεταβλητή.

Εν συνεχεία, οι απαντήσεις του προ-τεστ, που ήταν επίσης μια μικρή κλίμακα μέτρησης προκατάληψης, υποβλήθηκαν σε αναλύσεις διακύμανσης με το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό), το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης (συνθήκη ελέγχου, 18%, 82%) και το θέμα του γραπτού λόγου (περιεχόμενο ή συγγραφείς) ως ανεξάρτητες μεταβλητές. Το επίπεδο μόρφωσης συμπεριλήφθηκε στην ανάλυση ως συμμεταβλητή. Η ανάλυση αυτή έγινε επίσης με σκοπό να αποκλειστούν τυχόν στατιστικά σημαντικές διακυμάνσεις ανάμεσα στις 12 πειραματικές συνθήκες πριν την έκθεση των συμμετεχόντων στους πειραματικούς χειρισμούς. Βρέθηκε μια τάση όσον αφορά το είδος του γραπτού λόγου ($p < .07$). Λόγω της χρήσης της μεταβλητής του προ-τεστ ως ανεξάρτητη μεταβλητή στις υπόλοιπες αναλύσεις, δεν ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί ως συμμεταβλητή. Η τάση όμως εξαφανίστηκε μόλις απομακρύνθηκαν από το δείγμα τρεις συμμετέχοντες που είχαν δώσει ακραίες απαντήσεις στο προ-τεστ. Έτσι, ανήλθε το τελικό δείγμα στους 336 συμμετέχοντες.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι παρατηρήθηκε μια συνάφεια μεταξύ της μεταβλητής της μόρφωσης και του αποτελέσματος του προ-τεστ ($r = -0.19, p < .0001$). Όσο πιο υψηλό ήταν το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, τόσο πιο θετική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών.

Διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν θετική στάση έναντι των μεταναστών, εφόσον ο μέσος όρος της κλίμακας του προ-τεστ βρίσκεται στο $M = 2.48$ με την ενδιάμεση στο 2.33.

Επιρροή

Εφόσον στο ερωτηματολόγιο της προκατάληψης δεν ήταν όλες οι κλίμακες πέντε βαθμίδων, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν οι τιμές Z στις αναλύσεις των αποτελεσμάτων. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο αντιστράφηκαν (recode), ώστε να μετατραπεί η κλίμακα της προκατάληψης σε κλίμακα μέτρησης επιρροής. Για το σύνολο των συμμετεχόντων ο γενικός μέσος όρος της επιρροής των κειμένων ανέρχεται στο $M=0.06$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο επηρεάστηκαν ελαφρώς θετικά από το κείμενο που διάβασαν. Παρακάτω ακολουθούν οι μέσοι όροι της επιρροής των κειμένων που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες, ανά πειραματική συνθήκη.

Πίνακας 3.0: Μέσοι όροι επιρροής ανά πειραματική συνθήκη.

	Εστίαση του γραπτού λόγου στο περιεχόμενο			Εστίαση του γραπτού λόγου στους συντάκτες		
	Ποσοστό υποστήριξης 18%	Ποσοστό υποστήριξης 82%	Συνθήκη ελέγχου	Ποσοστό υποστήριξης 18%	Ποσοστό υποστήριξης 82%	Συνθήκη ελέγχου
Εχθρικό κείμενο	$M=0.02$ $SD=0.63$	$M=0.12$ $SD=0.73$	$M=0.00$ $SD=0.53$	$M=0.17$ $SD=0.74$	$M=-0.02$ $SD=0.64$	$M=-0.02$ $SD=0.59$
Φιλικό κείμενο	$M=0.16$ $SD=0.61$	$M=0.08$ $SD=0.58$	$M=0.31$ $SD=0.54$	$M=-0.17$ $SD=0.66$	$M=0.01$ $SD=0.50$	$M=0.07$ $SD=0.56$

Καμία ανεξάρτητη μεταβλητή δεν είχε κύρια επίδραση πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Δεν διαπιστώθηκαν αλληλεπιδράσεις. Οι μέσοι όροι της επιρροής του κειμένου που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες στις ξεχωριστές πειραματικές συνθήκες δεν διέφεραν στατιστικά σημαντικά μεταξύ τους: $F(12, 323)=1.01, ns$.

Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) για την ανάλυση των αποτελεσμάτων, με σκοπό να συνοψολογιστεί η επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα. Προέκυψε ότι η μεταβλητή της

εστίασης στο περιεχόμενο ή στον συντάκτη στην παραγωγή του γραπτού λόγου δεν είχε επίδραση σε καμία εξαρτημένη μεταβλητή, ούτε μέσω κάποιας αλληλεπίδρασης με κάποια άλλη ανεξάρτητη μεταβλητή. Γι' αυτό το λόγο συνέχισε η διερεύνηση των αποτελεσμάτων σύμφωνα με το μοντέλο 3 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου, Z : το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης (συνθήκη ελέγχου, 18%, 82%) και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Στο διάγραμμα 3.1 απεικονίζεται η αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), που ήταν στατιστικά σημαντική: $F(1, 331) = 249.38, p < .00001$.

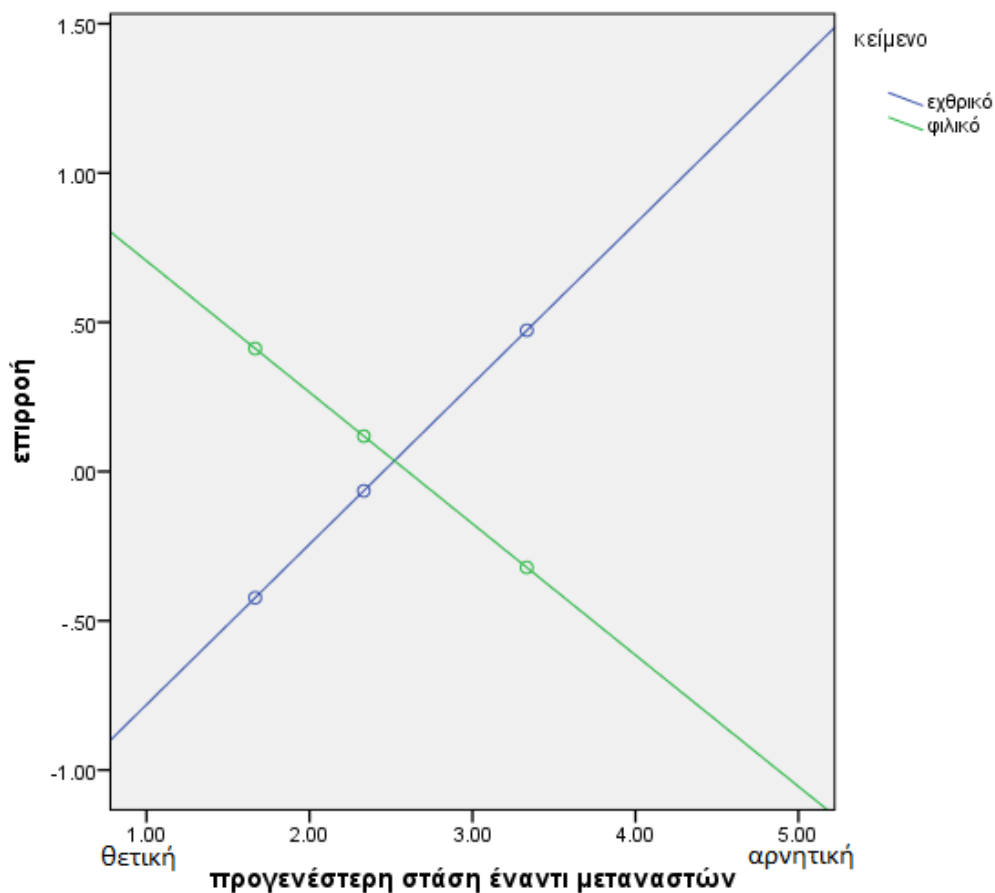
Η επιρροή του εχθρικού κειμένου αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών ήταν πιο αρνητική, ενώ η επιρροή του φιλικού κειμένου αυξανόταν όσο η προγενέστερη στάση ήταν πιο θετική.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M = 0.47$), από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν θετική προγενέστερη στάση ($M = -0.42$), $b = 0.54, SE = 0.05, t = 11.72, p < .00001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο αρνητική.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν ($M = 0.41$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M = -0.32$), $b = -0.44, SE = 0.04, t = -10.37, p < .00001$. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου επηρεάστηκαν περισσότερο από το κείμενο που διάβασαν, όσο η προγενέστερη τους στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα ήταν πιο θετική.

Η αλληλεπίδραση που εμφανίζεται στο διάγραμμα 3.1 δεν είναι παρά η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου, όπως αυτή προβλεπόταν χωρίς την επίδραση των υπόλοιπων ανεξάρτητων μεταβλητών. Η επιρροή αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση είναι πιο συμβατή με το περιεχόμενο των κειμένων. Επίσης, δεν προβλεπόταν το περιεχόμενο των κειμένων να προκαλέσει κάποια στρέβλωση στην επίδραση αυτή, εφόσον οι θέσεις που περιγράφονται δεν συνοδεύονταν από αδύναμα ή ισχυρά επιχειρήματα.

Διάγραμμα 3.1: Η επιρροή του κειμένου εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης

Το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού και φιλικού κειμένου επιρροής δεν προκάλεσε από μόνο του κάποια επίδραση πάνω στην ασκούμενη επιρροή. Ούτε προέκυψε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά στην ασκούμενη επιρροή σε σχέση με την συνθήκη ελέγχου, όπου δεν είχε αναφερθεί κάποιο ποσοστό υποστήριξης. Παρατηρήθηκε ωστόσο μια αλληλεπίδραση με το βαθμό έκπληξης που εκφράσαν οι συμμετέχοντες για το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης.

Έκπληξη

Η μεταβλητή της έκπληξης μέτρησε κατά πόσο οι συμμετέχοντες εξεπλάγησαν από την πληροφόρηση ότι το 18% ή 82% του πληθυσμού υποστήριζε το κείμενο επιρροής του πειράματος. Σημασία για την σωστή ερμηνεία των αποτελεσμάτων έχει και η εκτίμηση των συμμετεχόντων για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου που διάβασαν από τον ελληνικό λαό. Την εκτίμηση αυτή την εξέφρασαν μετά την ανάγνωση του κειμένου και πριν την πληροφόρησή τους για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου αναλόγως της πειραματικής συνθήκης. Στον παρακάτω πίνακα ακολουθούν οι μέσοι όροι των εκτιμήσεων αυτών.

Πίνακας 3.1: Οι εκτιμήσεις των συμμετεχόντων για το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου.

Εχθρικό κείμενο	46%
Φιλικό κείμενο	28%

$p < .0001$

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρήθηκε επίσης μια συνάφεια ανάμεσα στη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών και το εκτιμώμενο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου πριν την πληροφόρησή τους για το «πραγματικό» ποσοστό συμφωνά με τις πειραματικές συνθήκες ($r=0.21, p<.006$). Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών (και όσο πιο συμβατή με τις θέσεις του εχθρικού κειμένου) τόσο μεγαλύτερο εκτιμούσαν το ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία. Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου δεν παρατηρήθηκε η αντίστοιχη συνάφεια.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση του βαθμού έκπληξης υποβλήθηκαν σε αναλύσεις διακύμανσης με το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό), το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης (συνθήκη ελέγχου, 18%, 82%) και το είδος παραγωγής του γραπτού λόγου (περιεχόμενο ή συγγραφείς) ως ανεξάρτητες μεταβλητές. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν 2 κύριες επιδράσεις. Στη πρώτη εμφανίζονται οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου στο σύνολό τους να έχουν μείνει πιο έκπληκτοι για το ποσοστό υποστήριξης ($M=4.40$) από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ($M=3.45$), $F(1, 223) = 13.849, p<.0001$).

Στη δεύτερη κύρια επίδραση εμφανίζονται συνολικά πιο έκπληκτοι οι συμμετέχοντες που είχαν ενημερωθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο ($M=4.91$) από τους συμμετέχοντες που είχαν ενημερωθεί ότι μόλις το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο ($M=2.94$), $F(1, 223) = 60.283, p<.0001$).

Στον πίνακα 3.2 συνοψίζονται τα αποτελέσματα μιας αλληλεπίδρασης που βρέθηκε μεταξύ των μεταβλητών του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και του ποσοστού υποστήριξης.

Πίνακας 3.2: Ο μέσος όρος του βαθμού έκπληξης (κλίμακα 1 έως 7) ανά συνθήκη.

	Ποσοστό υποστήριξης	
	18%	82%
Εχθρικό κείμενο	2.96	3.95
Φιλικό κείμενο	2.92	5.87

$p < .0001$

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των συμμετεχόντων που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο και των συμμετεχόντων που είχαν ειδοποιηθεί ότι μόλις το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο: $F(1, 113) = 6.316, p < .02$.

Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου υπάρχει εξίσου στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των συμμετεχόντων που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο και των συμμετεχόντων που είχαν ειδοποιηθεί ότι μόλις το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο: $F(1, 109) = 84.428, p < .0001$.

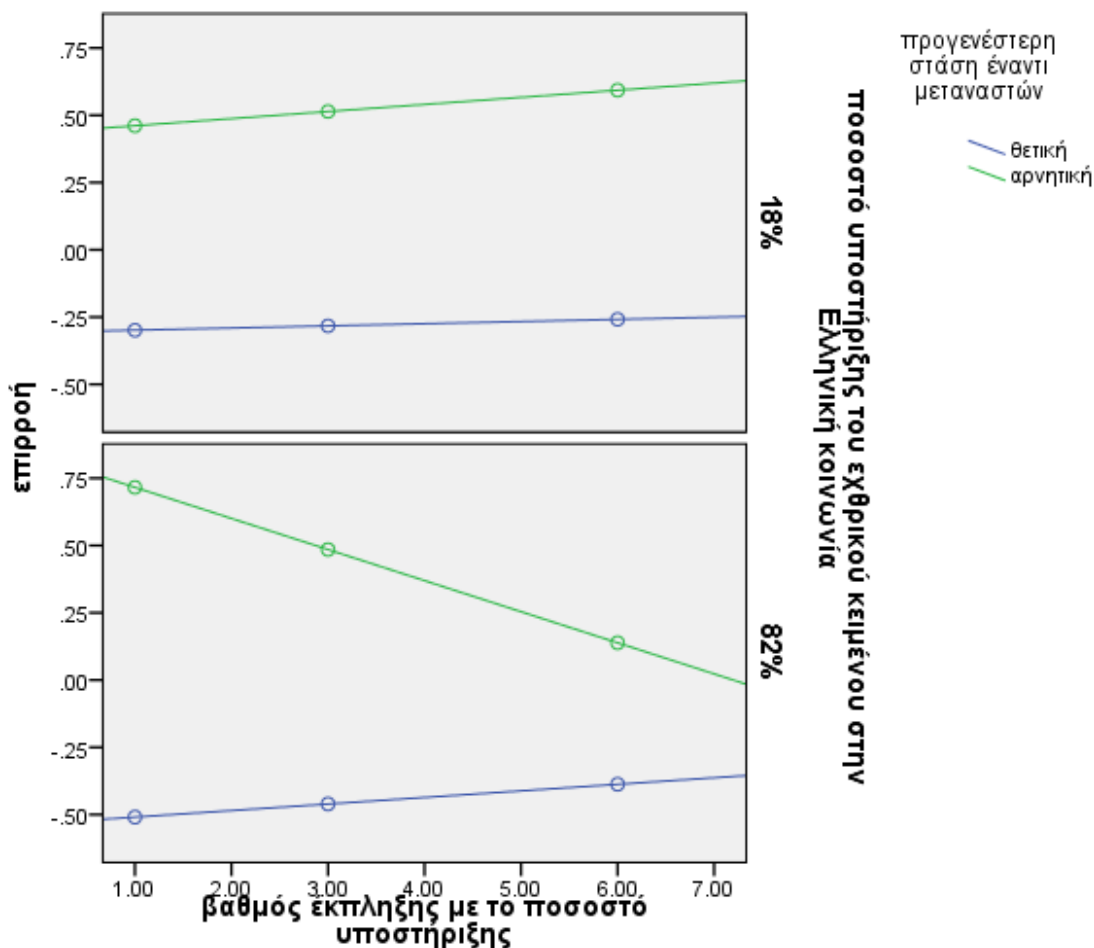
Στους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο υπήρχε επίσης στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα σ' αυτούς που είχαν διαβάσει το φιλικό κείμενο κι αυτούς που είχαν διαβάσει το εχθρικό: $F(1, 108) = 28.005, p < .0001$.

Πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση παλινδρόμησης όπου στις ίδιες ανεξάρτητες μεταβλητές προστέθηκε και η επικαλούμενη μεταβλητή της μέτρησης της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών. Αυτό έγινε με σκοπό να εξεταστεί αν θα προκύψει κάποια αλληλεπίδραση με τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης. Δεν διαπιστώθηκε κάτι τέτοιο.

Λόγω των παραπάνω αναφερόμενων αποτελεσμάτων που αφορούν την μεταβλητή της έκπληξης, θεωρήθηκε αναγκαίο να επαναληφθούν οι αρχικές αναλύσεις παλινδρόμησης με τις ίδιες ανεξάρτητες μεταβλητές με την πρόσθεση της μεταβλητής του βαθμού έκπληξης. Η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν ξανά το αποτέλεσμα της επιρροής (X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης (18%, 82%), Z : το βαθμό έκπληξης με το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης και Y (εξαρτημένη): την επιρροή. Στη συνθήκη ελέγχου όπου δεν είχε αναφερθεί κάποιο υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής, δεν υπήρχε κατά λογική συνέπεια ούτε η ερώτηση σχετικά με την έκπληξη για το ποσοστό αυτό. Έτσι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη ελέγχου δεν συμμετείχαν στις παρακάτω αναλύσεις.

Για να μπορέσει να χρησιμοποιηθεί το μοντέλο 3 της εφαρμογής «Process», η οποία επιτρέπει τον μέγιστο αριθμό ρυθμιστών (2) παράλληλα με την κύρια ανεξάρτητη μεταβλητή, επιλέχθηκε να γίνουν οι αναλύσεις των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο ξεχωριστά από τις αναλύσεις των συμμετεχόντων που είχαν διαβάσει το φιλικό. Έτσι κι αλλιώς, η μέτρηση της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες έχει μια αντίστροφη ερμηνεία για τους αναγνώστες των δύο κειμένων. Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, τόσο πιο συμβατή ήταν με το περιεχόμενο του εχθρικού κειμένου. Ενώ όσο πιο θετική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, τόσο πιο συμβατή ήταν με το περιεχόμενο του φιλικού κειμένου.

Διάγραμμα 3.2: Η επιρροή εξαρτώμενη από το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης και από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Το διάγραμμα 3.2 αφορά τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου και απεικονίζει μια τάση για μια τριπλή αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες, του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου στον ελληνικό λαό και του βαθμού έκπληξης για το ποσοστό αυτό πάνω στην επιρροή: $F(1, 109)=3.35, p<.07$. Οι κλίσεις απεικονίζουν την επίδραση πάνω στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου όσο ο βαθμός έκπληξης αυξάνεται.

Από το διάγραμμα 3.2 προκύπτει ότι στους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το εχθρικό κείμενο, ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό αυτό δεν άλλαζε την επιρροή πάνω τους, είτε όταν είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, είτε όταν είχαν αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα.

Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση δεν επηρεάστηκαν περισσότερο από το εχθρικό κείμενο όταν είχαν χαμηλή έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 18% ($M=-0.30$) σε σχέση με τους αντίστοιχους συμμετέχοντες που είχαν υψηλή έκπληξη για το ποσοστό αυτό ($M=-0.26$), $b=0.01$, $SE=0.05$, $t=0.16$, *ns*.

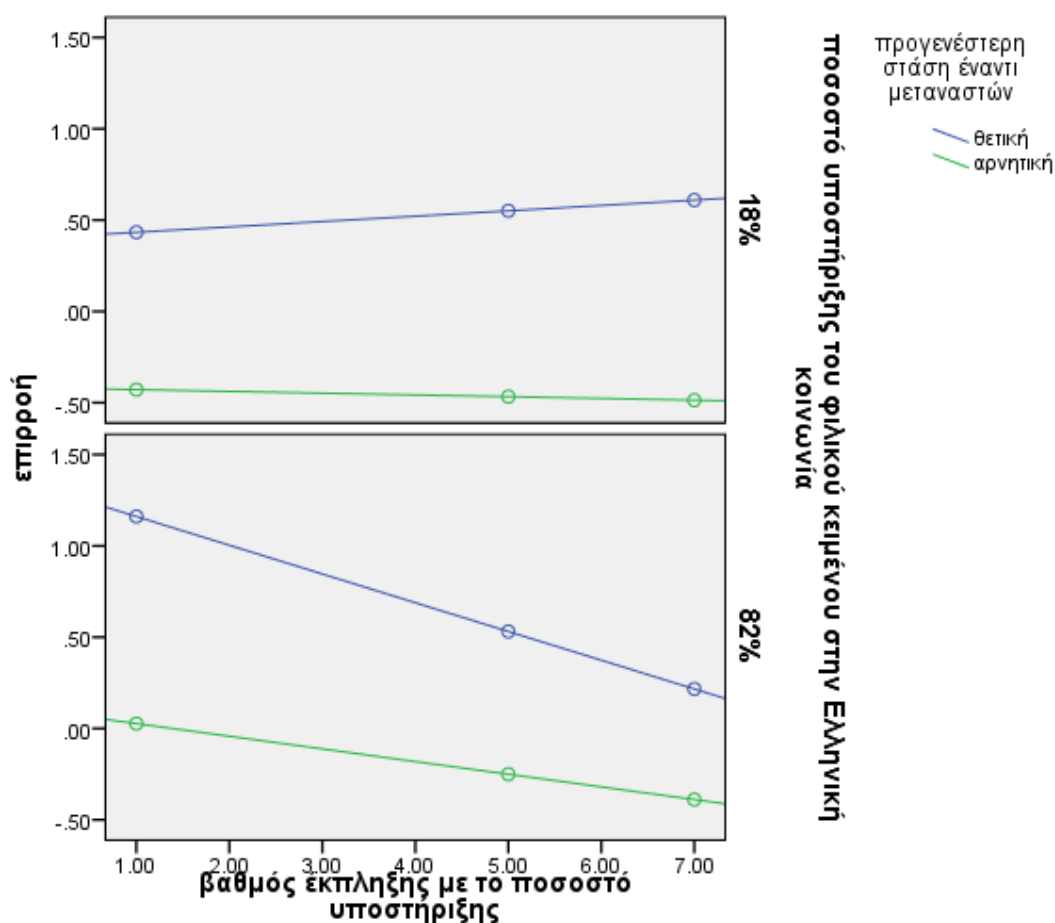
Το ίδιο ισχύει για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση. Δεν επηρεάστηκαν περισσότερο όταν είχαν χαμηλή έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 18% ($M=0.46$) σε σχέση με τους αντίστοιχους συμμετέχοντες που είχαν υψηλή έκπληξη για το ποσοστό αυτό ($M=0.59$), $b=0.03$, $SE=0.04$, $t=0.67$, *ns*.

Από το διάγραμμα 3.2 προκύπτει επίσης ότι στους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το εχθρικό κείμενο, ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό αυτό δεν άλλαζε την επιρροή πάνω τους, όταν είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών. Το εχθρικό κείμενο δεν άσκησε περισσότερη επιρροή όταν είχαν χαμηλή έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ($M=-0.51$) σε σχέση με τους αντίστοιχους συμμετέχοντες που είχαν υψηλή έκπληξη για το ποσοστό αυτό ($M=-0.39$), $b=0.02$, $SE=0.04$, $t=0.55$, *ns*.

Οι συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το εχθρικό κείμενο και είχαν αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, η επιρροή του κειμένου πάνω τους μειωνόταν στατιστικά σημαντικά όσο η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης αυξανόταν. Επηρεάστηκαν περισσότερο όταν η έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ήταν χαμηλή ($M=0.72$), παρά όταν ήταν υψηλή ($M=0.14$), $b=-0.12$, $SE=0.04$, $t=-2.69$, $p<.009$.

Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση με το περιεχόμενο του κειμένου, τόσο ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης του 82% για το εχθρικό κείμενο, μείωνε την επιρροή.

Διάγραμμα 3.3: Η επιρροή εξαρτώμενη από το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης και από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

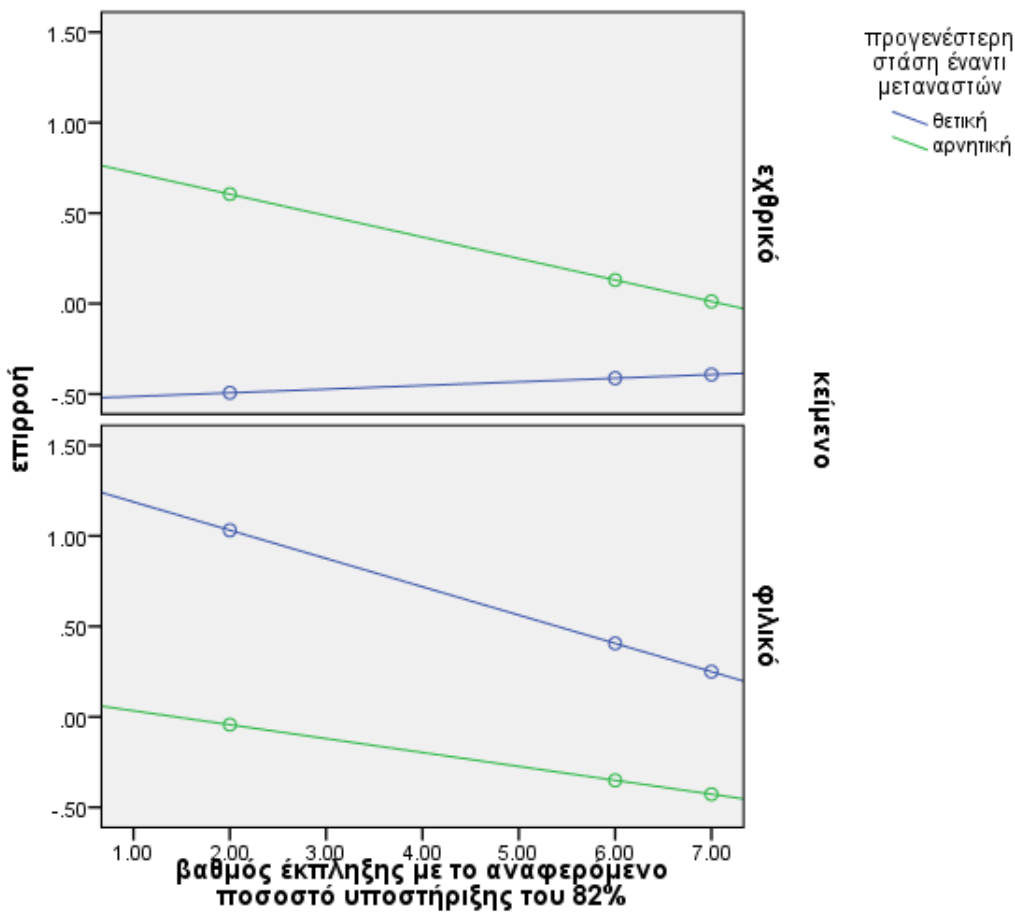

Το διάγραμμα 3.3 αφορά τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου. Δεν διαπιστώθηκε η αντίστοιχη τριπλή αλληλεπίδραση: $F(1, 105)=1.13, ns$. Καμία κλίση του διαγράμματος 3.3 δεν είναι στατιστικά σημαντική. Η επιρροή του φιλικού κειμένου δεν φαίνεται εδώ να εξαρτάται από το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης του κείμενο και το βαθμό έκπληξης με αυτό, αλλά αποκλειστικά από την προγενέστερη στάση (διάγραμμα 3.1).

Παράλληλα, ελέγχθηκε εάν κατά επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου (18% ή 82%) η μεταβλητή της έκπληξης είχε κάποια επίδραση πάνω στην επιρροή (η συνθήκη ελέγχου δεν είχε την ερώτηση της έκπληξης).

Για τους συμμετέχοντες που οδηγήθηκαν να πιστέψουν ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διάβασαν παρατηρήθηκε μια τριπλή αλληλεπίδραση (διάγραμμα 3.4) ανάμεσα στη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης πάνω στην επιρροή: $F(1,104)=4.21, p<.05$.

Διάγραμμα 3.4: Η επιρροή εξαρτώμενη από το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης του 82% και από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, ανά κείμενο.

Από το διάγραμμα 3.4 προκύπτει ότι στους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το εχθρικό κείμενο, ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό αυτό δεν άλλαξε την επιρροή πάνω τους, όταν είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών. Το εχθρικό κείμενο δεν άσκησε περισσότερη επιρροή όταν είχαν χαμηλή έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ($M=-0.49$) σε σχέση με τους αντίστοιχους συμμετέχοντες που είχαν υψηλή έκπληξη για το ποσοστό αυτό ($M=-0.39$), $b=0.02, SE=0.04, t=0.54, ns$.

Όταν οι συμμετέχοντες είχαν αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, η επιρροή του εχθρικού κειμένου μειωνόταν στατιστικά σημαντικά όσο αυξανόταν η έκπληξη με το ποσοστό του 82%. Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο όταν η έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ήταν χαμηλή ($M=0.60$), παρά όταν ήταν υψηλή ($M=0.01$), $b=-0.12$, $SE=0.04$, $t=-3.32$, $p<.002$.

Οι συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το φιλικό κείμενο και είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, η επιρροή του κειμένου πάνω τους μειωνόταν στατιστικά σημαντικά όσο η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης αυξανόταν. Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο όταν η έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ήταν χαμηλή ($M=1.03$), παρά όταν ήταν υψηλή ($M=0.25$), $b=-0.16$, $SE=0.08$, $t=-2.06$, $p<.05$.

Όταν η προγενέστερη στάση ήταν αρνητική, υπήρχε μια τάση μείωσης της επιρροής, όσο αυξανόταν ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό του 82% υποστήριξης για το φιλικό κείμενο. Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν ελαφρώς περισσότερο όταν η έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης του 82% ήταν χαμηλή ($M=-0.04$), παρά όταν ήταν υψηλή ($M=-0.43$), $b=-0.08$, $SE=0.05$, $t=-1.69$, $p<.1$.

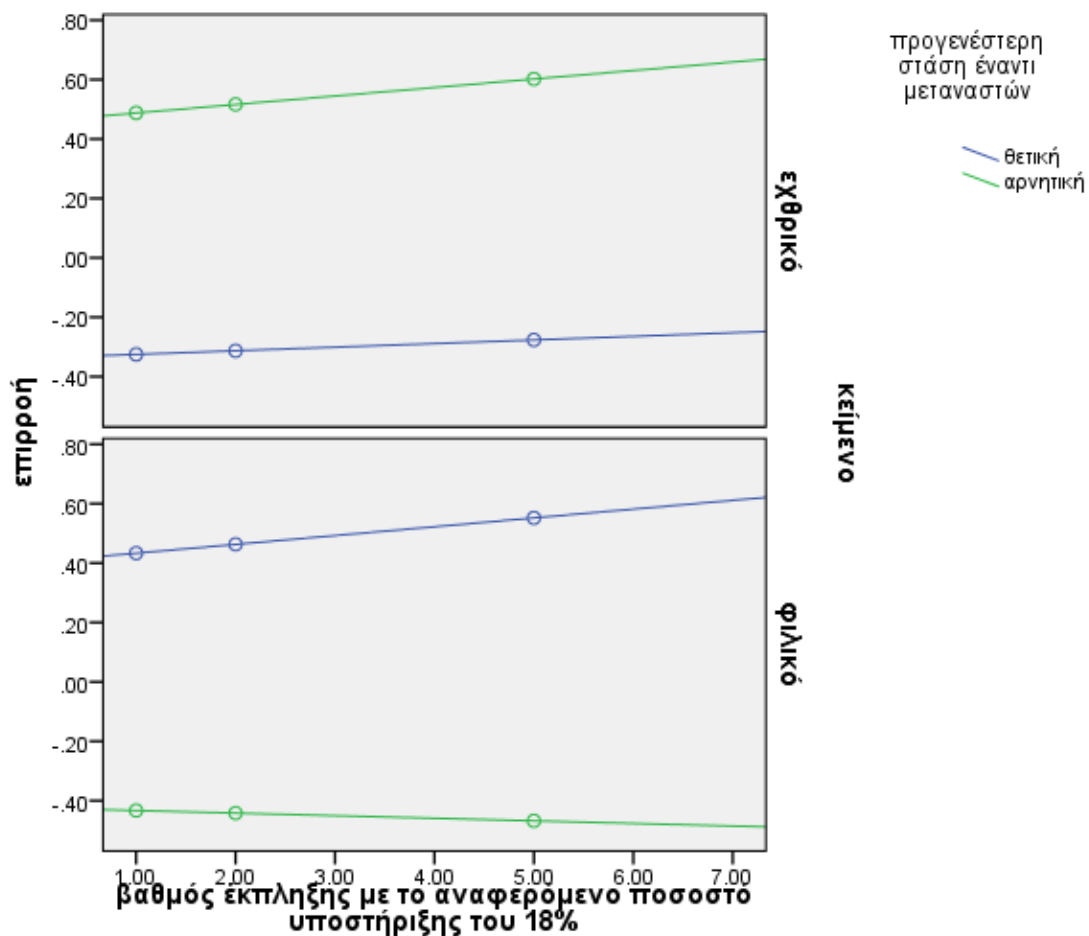
Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση με το περιεχόμενο του κειμένου, τόσο ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης του 82% για το εχθρικό και φιλικό κείμενο, μείωνε την επιρροή.

Από το διάγραμμα 3.4 προκύπτει ότι όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες με το κείμενο που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες, τόσο μειωνόταν η επιρροή του κειμένου όσο αυξανόταν η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης του 82% στην ελληνική κοινωνία. Η μεγαλύτερη μείωση της επιρροής του κειμένου όσο αυξανόταν η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης του 82% στην ελληνική κοινωνία παρατηρείται στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες και στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση.

Ωστόσο, δεν βρέθηκε η αντίστοιχη αλληλεπίδραση στα αποτελέσματα των συμμετεχόντων που οδηγήθηκαν να πιστέψουν ότι το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο: $F(1, 110)=0.28$, *ns*. Καμία κλίση του διαγράμματος 3.5 δεν απεικονίζει στατιστικά σημαντική επίδραση πάνω στην επιρροή. Στην ουσία εμφανίζεται ξανά η αρχική αλληλεπίδραση μεταξύ

του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και της προγενέστερης στάσης (διάγραμμα 3.1), δίχως αυτή να επηρεάζεται από την μεταβλητή της έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης του 18%. Η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου δεν στρεβλώνεται από τη πληροφόρηση ότι το 18% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διαβάστηκε.

Διάγραμμα 3.5: Η επιρροή εξαρτώμενη από το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης του 18% και από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, ανά κείμενο.

Ψυχολογιοποίηση

Από την συνολική κλίμακα της ψυχολογιοποίησης συντάχθηκαν τέσσερις μεταβλητές που η καθεμία δίνει την δική της πληροφόρηση για τα είδη των επιχειρημάτων, τα οποία οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν ώστε να χαρακτηρίσουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου επιρροής.

Η χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων

Η πρώτη μεταβλητή αφορά την χρήση των αρνητικών επιχειρημάτων έναντι των θετικών. Μία αρνητική τιμή υποδηλώνει μια προτίμηση για τα αρνητικά επιχειρήματα, ενώ μια θετική τιμή μια προτίμηση για τα θετικά.

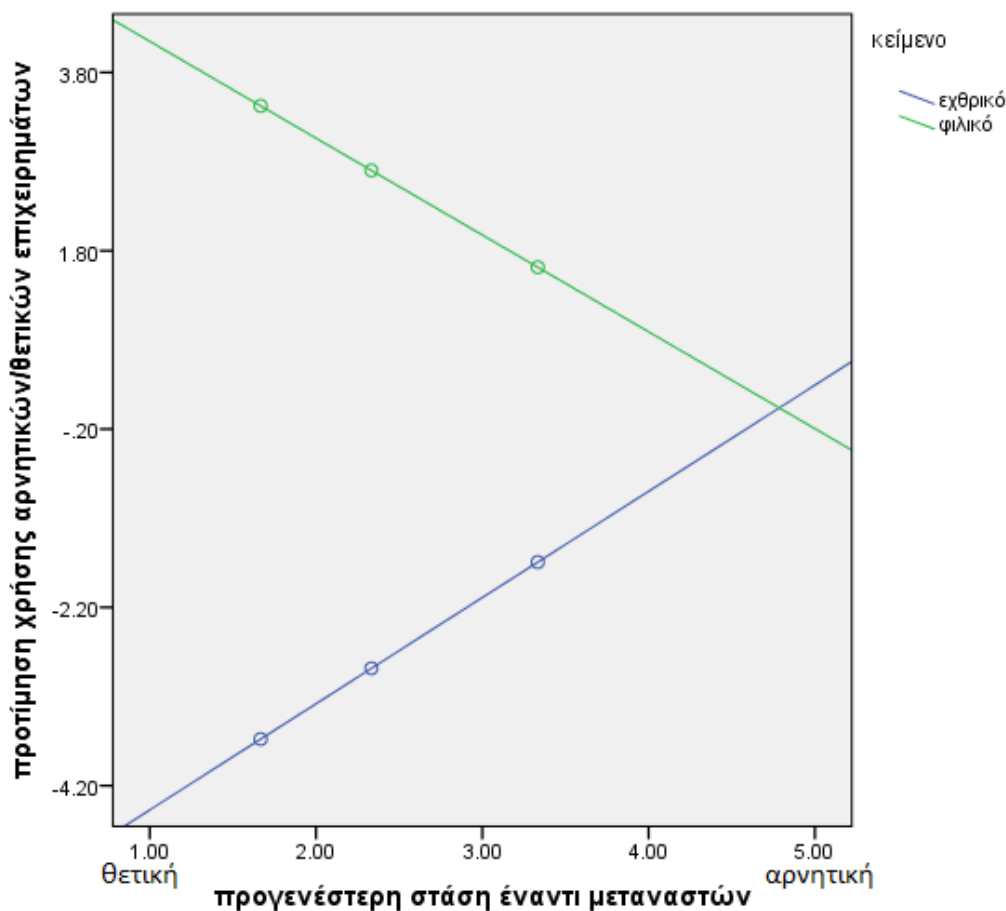
Ο γενικός μέσος όρος της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων για το σύνολο των συμμετεχόντων ανέρχεται στο $M=-0.05$. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατά μέσο όρο στο σύνολό τους θα προτιμούσαν ελαφρώς τη χρήση αρνητικών επιχειρημάτων να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του φιλικού ή εχθρικού κείμενο που διάβασαν.

Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του conditional process analysis (Hayes, 2013, 2018) για την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Πραγματοποιήθηκε μια σειρά από αναλύσεις παλινδρόμησης με ανεξάρτητες μεταβλητές το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό), το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης (συνθήκη ελέγχου, 18%, 82%), την εστίαση του γραπτού λόγου στο περιεχόμενο ή στους συντάκτες και την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων προς τους μετανάστες στην Ελλάδα. Ο δείκτης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων ήταν η εξαρτημένη μεταβλητή.

Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση του είδους του κειμένου. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο τα αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο είτε την πηγή ($M=-2.63$), ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν περισσότερο τα θετικά επιχειρήματα. ($M=2.60$), $t(334)=-23.10$, $p<.0001$.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) ήταν επίσης στατιστικά σημαντική: $F(1, 331)=86.23$, $p<.00001$. Το διάγραμμα 3.6 απεικονίζει αυτή την αλληλεπίδραση.

Διάγραμμα 3.6: Η χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Από το διάγραμμα 3.6 προκύπτει ότι η προτίμηση στη χρήση των αρνητικών επιχειρημάτων για να περιγράψουν οι συμμετέχοντες το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου ελαττώνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου γίνεται πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα αρνητικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κείμενου που διάβασαν ($M=-3.68$), από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-1.69$), $b=1.19$, $SE=0.18$, $t=6.56$, $p<.00001$.

Αντίστοιχα, η προτίμηση στη χρήση των θετικών επιχειρημάτων για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου γίνεται πιο θετική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση έναντι των

μεταναστών στην Ελλάδα θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες του κείμενο που διάβασαν ($M=3.43$), από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που είχαν αρνητική προγενέστερη στάση ($M=1.62$), $b=-1.09$, $SE=0.17$, $t=-6.46$, $p<.00001$.

Η μεταβλητή της έκπληξης δεν φαίνεται να έχει κάποια στατιστικά σημαντική επίδραση στον δείκτη της προτίμησης της χρήσης αρνητικών ή θετικών επιχειρημάτων. Ακόμη, δεν παρατηρήθηκε κάποια αλληλεπίδραση με τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές.

Επίσης, βρέθηκε και μια συνάφεια ανάμεσα στην μεταβλητή της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r = 0.39$, $p<.0001$.

Η χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο και τους συντάκτες

Η δεύτερη μεταβλητή αφορά την χρήση επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο (αρνητική ένδειξη) σε σχέση με την χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες (θετική ένδειξη). Φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους προτίμησαν επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του μηνύματος σε όλες τις συνθήκες ($M=-0.47$). Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση όσον αφορά το είδος του κειμένου: $t(334)=4.86$, $p<.0001$. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου έδειξαν στατιστικά σημαντικά πολύ μεγαλύτερη προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο ($M=-0.67$) από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ($M=-0.29$).

Η συνάφεια μεταξύ της μεταβλητής αφορά την χρήση επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες με την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής δεν ήταν στατιστικά σημαντική, $r=-0.08$, ns .

Εικόνα της πηγής

Οι απαντήσεις στην κλίμακα της εικόνας της πηγής υποβλήθηκαν σε παραγοντική ανάλυση με περιστροφή varimax. Διαχωρίστηκαν δύο παράγοντες, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.3: Οι παράγοντες της εικόνας της πηγής.

Επίμονοι - Υποχωρητικοί	0.625			
Μεροληπτικοί - Αμερόληπτοι	0.802			
Ευέλικτοι - Άκαμτοι	-0.862			
Αδιάφοροι - Ενταγμένοι		0.553		
Αυτόνομοι - Αλλοτριωμένοι	-0.83			
Αφύσικοι - Φυσιολογικοί	0.839			
Προοδευτικοί - Συντηρητικοί	-0.89			
Ασυνάρτητοι - Συγκροτημένοι	0.873			
Αντικειμενικοί - Υποκειμενικοί	-0.873			
Ανεπιεικείς - Επιεικείς	0.86			
Δυναμικοί - Παθητικοί	-0.486	-0.645		
Ανεξάρτητοι - Εξαρτημένοι	-0.843			
Ασταθείς - Σταθεροί	0.641	0.49		
Αβέβαιοι - Σίγουροι για τον εαυτό τους	0.402	0.582		
Ρεαλιστές - Ανεδαφικοί	-0.84			
Στενόμυαλοι - Ανοιχτόμυαλοι	0.925			
Ηττοπαθείς - Φιλόδοξοι	0.529	0.507		
Ελεύθεροι - Υποταγμένοι	-0.835			
Πολιτικοποιημένοι - Απολιτικοποίητοι		-0.522		
Μειονοτικοί - Πλειονοτικοί				
Ανισόρροποι - Ισορροπημένοι	0.887			
Κομφορμιστές - Αντικομφορμιστές	0.663			

Ο πρώτος παράγοντας ονομάστηκε «ευελιξία», μιας και όλα τα επίθετα σ' αυτή την κατηγορία κατά κάποιο τρόπο δηλώνουν μια διάθεση (μη) προσκόλλησης σε συγκεκριμένες αντιλήψεις.

Ο δεύτερος παράγοντας ονομάστηκε «δυναμική πολιτική ένταξη», επειδή όλα τα επίθετα σχετίζονται κατά κάποιο τρόπο με την συνειδητοποιημένη ενεργή πολιτική δραστηριότητα.

Ευελιξία

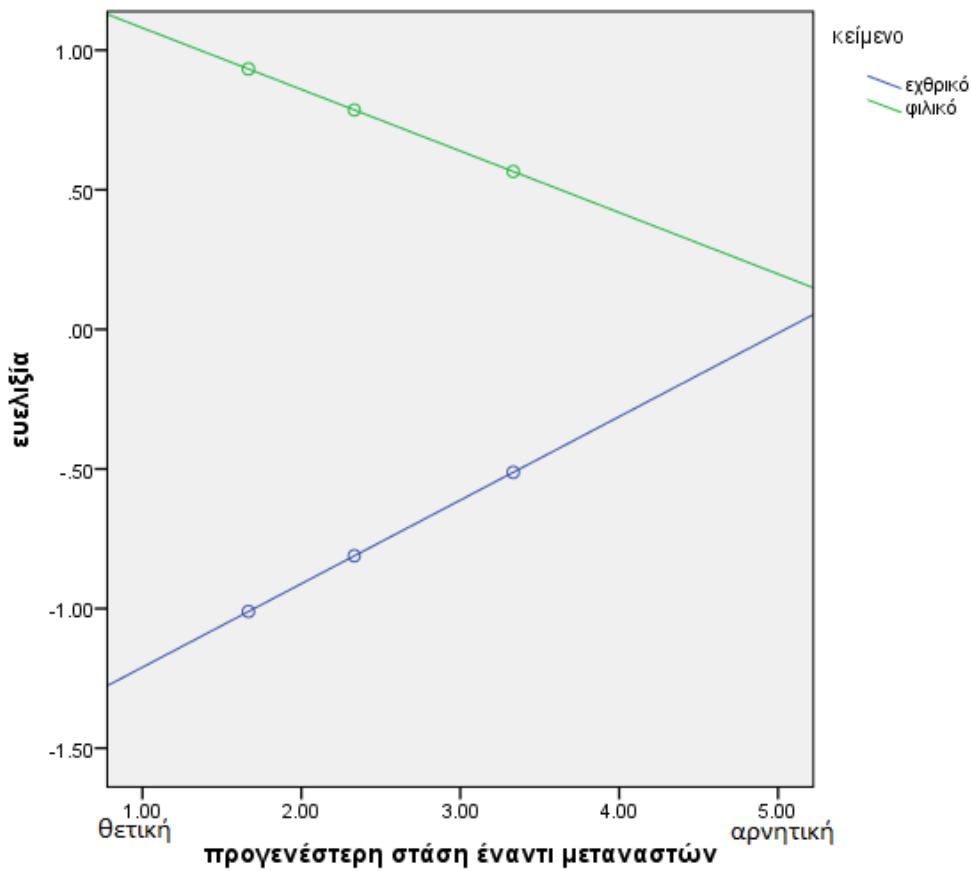
Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση του είδους του κειμένου πάνω στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής: $t(334)=-21.34, p<.0001$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θεωρούσαν την πηγή κατά μέσο όρο άκαμπτη ($M=-0.75$), ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου κυρίως ευέλικτη ($M=0.77$).

Παρατηρήθηκε επίσης μια αλληλεπίδραση (διάγραμμα 3.7) μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στο βαθμό της ευελιξίας: $F(1,331)= 40.92, p<.00001$.

Από το διάγραμμα 3.7 προκύπτει ότι η προσλαμβανόμενη ακαμψία (η αρνητική τιμή της ευελιξίας) ελαττώνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου γίνεται πιο αρνητική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=-0.51$) από τους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση ($M=-1.01$), $b=0.30, SE=0.06, t=4.97, p<.00001$.

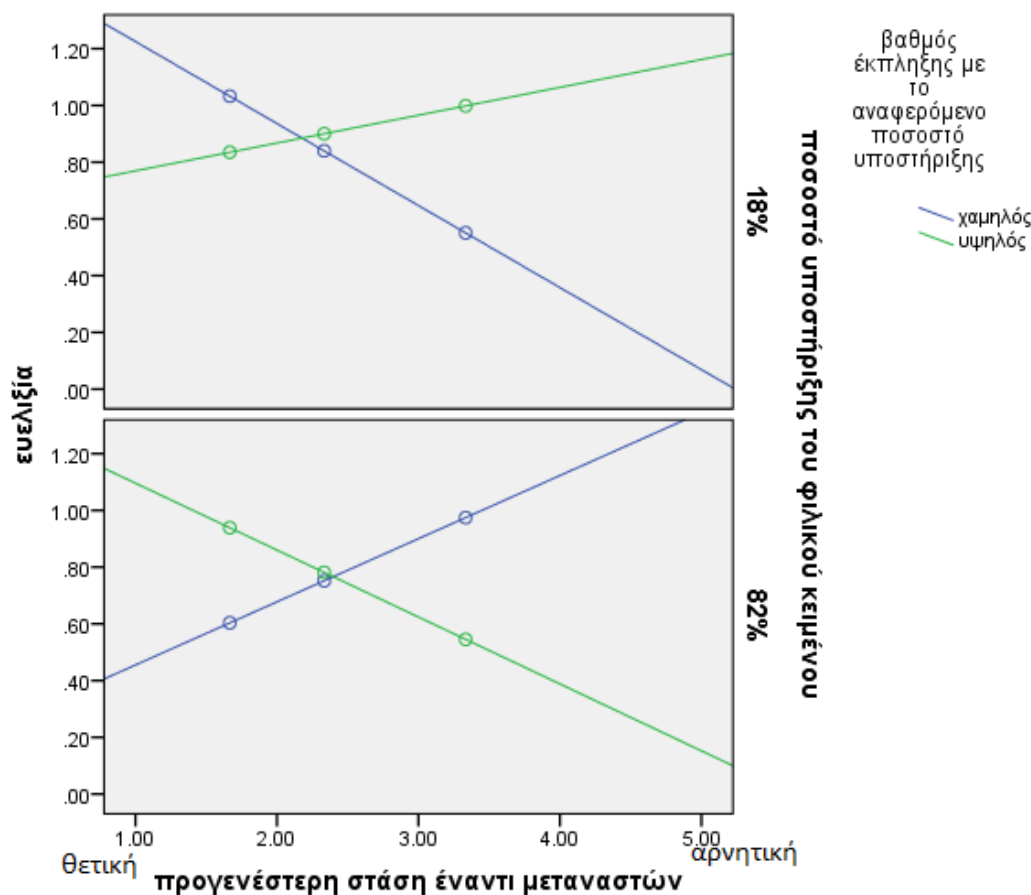
Αντίστοιχα, η προσλαμβανόμενη ευελιξία αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου γίνεται πιο θετική και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=0.93$) από τους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.57$), $b=-0.22, SE=0.06, t=-3.96, p<.0002$.

Διάγραμμα 3.7: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής εξαρτώμενη από τη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα, ανά κείμενο (εχθρικό/φιλικό).

Αποκλειστικά στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου παρατηρήθηκε μια έντονη τάση για τριπλή αλληλεπίδραση (διάγραμμα 3.8) μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες, του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία και του βαθμού έκπληξης για το ποσοστό αυτό πάνω στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής: $F(1,105)=3.75, p<.06$.

Διάγραμμα 3.8: Η προσλαμβανόμενη ευελιξία εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής και από το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό αυτό για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Από διάγραμμα 3.8 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 18% του ελληνικού πληθυσμού και δεν εξεπλάγησαν καθόλου για το ποσοστό αυτό, προσλάμβαναν τους συντάκτες του κειμένου πιο ευέλικτους, όσο η προγενέστερη τους στάση προς τους μετανάστες ήταν πιο θετική και πιο συμβατή με το κείμενο που διάβασαν. Όσοι είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=1.03$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.55$), $b=-0.29$, $SE=0.10$, $t=-2.92$, $p<.005$.

Το ίδιο ισχύει και για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού και ένιωσαν μεγάλη έκπληξη για το ποσοστό αυτό. Όσοι είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=0.94$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.55$), $b=-0.24$, $SE=0.09$, $t=-2.68$, $p<.009$.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 18% του ελληνικού πληθυσμού και ένιωσαν μεγάλη έκπληξη για το ποσοστό αυτό, δεν προσλάμβαναν τους συντάκτες του κειμένου πιο ευέλικτους, όσο η προγενέστερη τους στάση προς τους μετανάστες ήταν πιο θετική και συμβατή με το κείμενο που διάβασαν. Όσοι είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=0.83$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=1.00$), $b=0.10$, $SE=0.19$, $t=0.50$, *ns*.

Το ίδιο ισχύει και για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού και δεν εξεπλάγησαν καθόλου για το ποσοστό αυτό. Όσοι είχαν θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο ευέλικτους ($M=0.60$) από τους αντίστοιχους συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=0.97$), $b=0.22$, $SE=0.31$, $t=0.71$, *ns*.

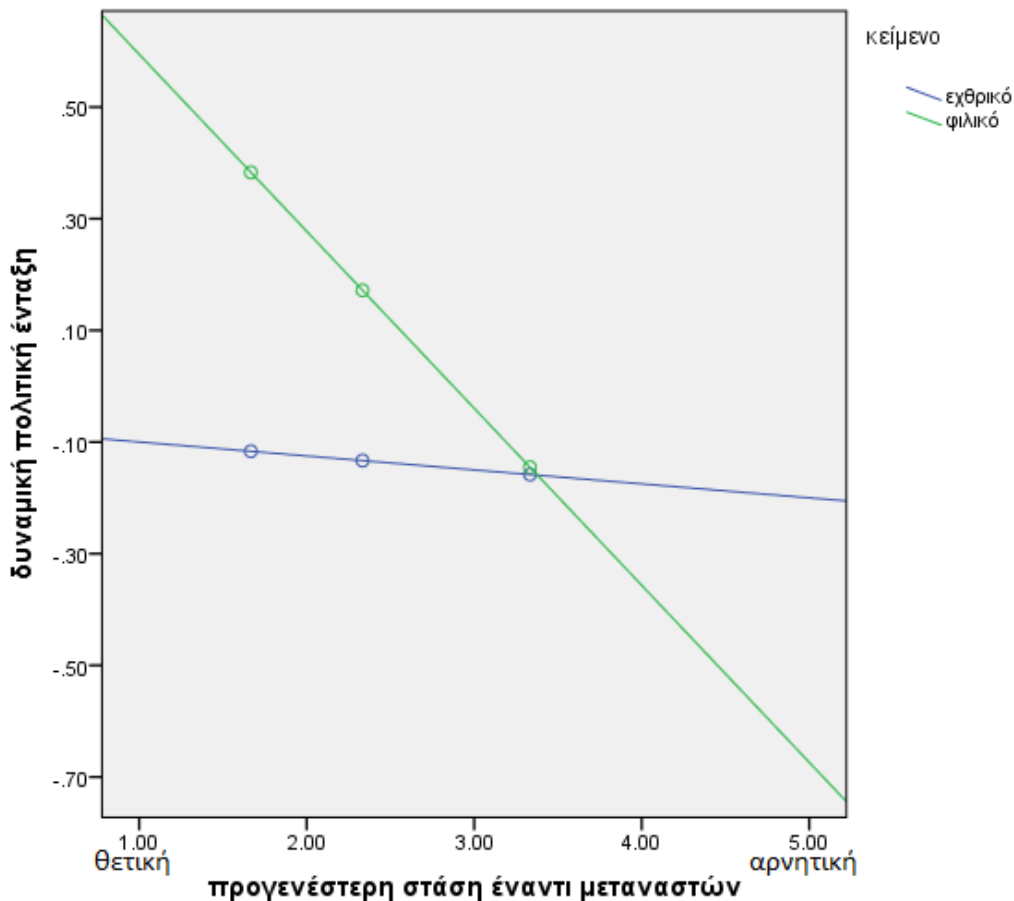
Επίσης, βρέθηκε μια συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της ευελιξίας και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής $r=0.31$, $p<.0001$.

Δυναμική πολιτική ένταξη

Παρατηρήθηκε μια κύρια επίδραση του είδους του κειμένου πάνω στην προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη της πηγής: $t(334)=-2.66$, $p<.009$. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου θεωρούσαν την πηγή κατά μέσο όρο μη δυναμικά πολιτικά ενταγμένη ($M= -0.14$) ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου κυρίως δυναμικά πολιτικά ενταγμένη ($M=0.15$).

Παρατηρήθηκε επίσης μια αλληλεπίδραση (διάγραμμα 3.9) ανάμεσα στη προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών και το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στο βαθμό της προσλαμβανόμενης δυναμικής πολιτικής ένταξης: $F(1, 331)=5.14, p<.03$.

Διάγραμμα 3.9: Η προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη της πηγής εξαρτώμενη από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, ανά κείμενο.

Από το διάγραμμα 3.9 προκύπτει ότι στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου η προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη της πηγής δεν εξαρτιόταν από την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα δεν προσέλαβαν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου πιο δυναμικά πολιτικά ενταγμένους ($M=-0.12$) από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.16$), $b=-0.03, SE=0.10, t=-0.26, ns$.

Η προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη αυξάνεται, όσο η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου γίνεται πιο θετική και συμβατή με το περιεχόμενο του

κειμένου. Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών στην Ελλάδα προσέλαβαν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου πιο δυναμικά πολιτικά ενταγμένους ($M=0.38$) από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση ($M=-0.15$), $b=-0.32$, $SE=0.09$, $t=-3.59$, $p<.0005$.

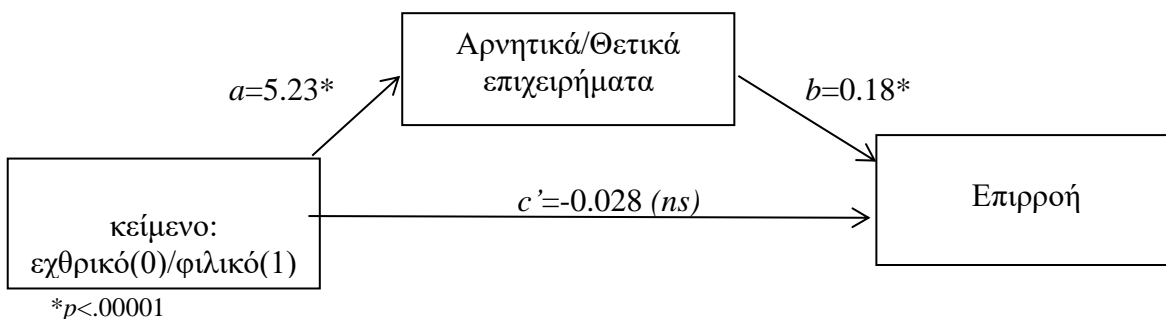
Επίσης, βρέθηκε και μια συνάφεια ανάμεσα στον παράγοντα της δυναμικής πολιτικής ένταξης και της εξαρτημένης μεταβλητής της επιρροής $r=0.14$, $p<.009$.

Η επιρροή του εχθρικού και φιλικού κειμένου διαμέσου των επιχειρημάτων που προτιμώνται και της εικόνας της πηγής

Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων

Ο δείκτης της ψυχολογιοποίησης ο οποίος μετράει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούσαν αρνητικά επιχειρήματα σε σύγκριση με τα θετικά για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου φάνηκε να διαμεσολαβεί ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Από το διάγραμμα 3.10 προκύπτει ότι η διαμεσολάβηση είναι ολική, αφού η άμεση επίδραση δεν είναι στατιστικά σημαντική. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.9200 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.7676 έως 1.0816. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή του κειμένου, ώστε στη συνέχεια να επηρεαστούν περισσότερο από το κείμενο.

Διάγραμμα 3.10

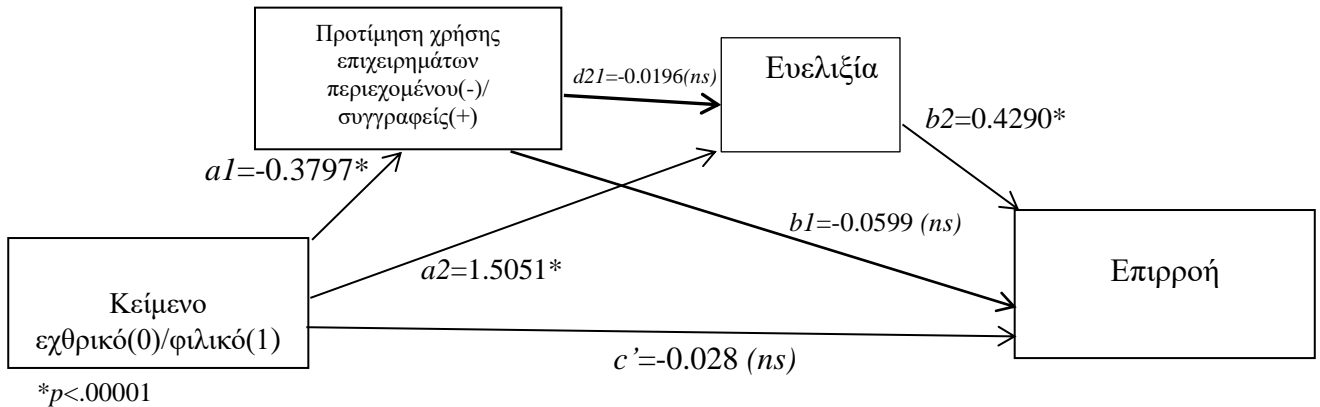
Η διαμεσολάβηση από τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο/τους συντάκτες

Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 6 του Process για να ελεγχθεί η σειριακή διαμεσολάβηση ανάμεσα στο X : είδος του κειμένου (εχθρικό (0)/φιλικό (1)) και Y : την επιρροή, διαμέσου $M1$: την προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν είτε το περιεχόμενο είτε τους συντάκτες και $M2$: την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Από το διάγραμμα 3.11 και πίνακα 3.4 προκύπτει ότι η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης η οποία μετράει κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα προτιμούσαν επιχειρήματα που αφορούν το

περιεχόμενο σε σχέση με επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες μεσολαβεί ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Διευκρινίζεται ξανά ότι μια αρνητική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο, ενώ μια θετική τιμή αντιστοιχεί σε μια προτίμηση για τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες. Η έμμεση επίδραση όπου η ευελιξία διαμεσολαβεί αποκλειστικά είναι επίσης στατιστικά σημαντική. Η έμμεση επίδραση όπου η προτίμηση των επιχειρημάτων και η ευελιξία διαμεσολαβούν σειριακά δεν είναι στατιστικά σημαντική. Εφόσον η άμεση επίδραση δεν είναι στατιστικά σημαντική, πρόκειται για ολικές διαμεσολαβήσεις. Από τα αποτελέσματα που απεικονίζονται στο διάγραμμα 3.11 και πίνακα 3.4 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου σε σχέση με τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Επίσης, προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προσλαμβάνουν την πηγή ως πιο ευέλικτη, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου χωρίς την διαμεσολάβηση της προτίμησης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο.

Διάγραμμα 3.11

Πίνακας 3.4

Έμμεση επίδραση	Επίδραση	Κατώτερο όριο αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο αξιοπιστίας
Κείμενο>Επιχειρήματα>Επιρροή	0.02	0.00	0.05
Κείμενο>Ευελιξία>Επιρροή	0.65	0.49	0.81
Κείμενο>Επιχειρήματα>Ευελιξία>Επιρροή	0.00	-0.01	0.02

Η σχέση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων με την εικόνα της πηγής

Υπήρξε υψηλή συνάφεια μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής της ψυχολογιοποίησης που αφορά την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και της μεταβλητής της ευελιξίας, $r = 0.88, p < .0001$. Η συνάφεια αυτή έδωσε το έναυσμα για την περαιτέρω διερεύνηση ενδεχόμενων διαμεσολαβήσεων των μεταβλητών αυτών μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών και της εξαρτημένης μεταβλητής της επιρροής.

Η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, όπως απεικονίζεται στους παρακάτω πίνακες 3.5 και 3.6. Για την ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την χρήση των αρνητικών και θετικών επιχειρημάτων και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Πίνακας 3.5: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής επίδρασης πάνω στην επιρροή	p	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.41	$p < .00001$	0.32	0.49
Φιλικό	-0.32	$p < .00001$	-0.40	-0.24

Πίνακας 3.6: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων.

Κείμενο	Συντελεστής επίδρασης πάνω στην επιρροή διαμέσου της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.13	0.08	0.19
φιλικό	-0.12	-0.17	-0.08

Από το γεγονός ότι η άμεση και η έμμεση επίδραση είναι στατιστικά σημαντικές αποδεικνύεται ότι πρόκειται για μια μερική διαμεσολάβηση.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιούν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, όσο η προγενέστερή τους στάση ήταν πιο αρνητική προς τους μετανάστες. Στη συνέχεια, όσο πιο πολύ προτιμούσαν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτιμούσαν περισσότερο να χρησιμοποιούν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, όσο η προγενέστερη στάση τους ήταν πιο θετική προς τους μετανάστες. Έτσι, όσο πιο πολύ προτιμούσαν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή την πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Με τον ίδιο τρόπο διερευνήθηκε εάν ο παράγοντας της ευελιξίας λειτουργεί ως μεσολαβητής ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Για την ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο δ του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό), M : την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής και Y (εξαρτημένη): την επιρροή. Διαπιστώθηκε ότι η αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών με το είδος του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής.

Πίνακας 3.7: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο.

Κείμενο	Συντελεστής επίδρασης πάνω στην επιρροή	p	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.46	$p < .00001$	0.37	0.55
Φιλικό	-0.38	$p < .00001$	-0.47	-0.30

Πίνακας 3.8: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών πάνω στην επιρροή ανά κείμενο, διαμέσου της ευελιξίας.

Κείμενο	Επίδραση πάνω στην επιρροή διαμέσου της ευελιξίας	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
Εχθρικό	0.08	0.03	0.12
Φιλικό	-0.06	-0.09	-0.02

Από το γεγονός ότι η άμεση και η έμμεση επίδραση είναι στατιστικά σημαντικές φαίνεται ότι πρόκειται για μια μερική διαμεσολάβηση. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προσλάμβαναν την πηγή ως περισσότερο ευέλικτη, όσο η προγενέστερή τους στάση ήταν πιο αρνητική (και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου) προς τους μετανάστες. Στη συνέχεια, όσο περισσότερο ευέλικτη προσλάμβαναν τη πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Από την άλλη, οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προσλάμβαναν την πηγή ως περισσότερο ευέλικτη, όσο η προγενέστερή τους στάση ήταν πιο θετική (και συμβατή με το περιεχόμενο του κειμένου) προς τους μετανάστες. Στη συνέχεια, όσο περισσότερο ευέλικτη προσλάμβαναν τη πηγή, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου.

Ελέγχθηκε επίσης ξεχωριστά για τους αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου εάν η συγκεκριμένη μερική διαμεσολάβηση της προσλαμβανόμενης ευελιξίας ρυθμίζεται από τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές. Διαπιστώθηκε για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου ότι υπάρχει επίσης η διαμεσολάβηση της ευελιξίας ανάμεσα στην τριπλή αλληλεπίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ), τη μεταβλητή του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία και τον βαθμό έκπληξης με το ποσοστό αυτό πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής (πίνακες 3.9 έως 3.12). Για τις αναλύσεις αυτές χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο 12 του Process με X : την προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών (προ-τεστ), W : το επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου (18%/82%), Z : το βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης (χαμηλό/υψηλό), M : την προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής και Y (εξαρτημένη): την επιρροή.

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου η μερική διαμεσολάβηση παύει να είναι στατιστικά σημαντική για το υψηλό βαθμό έκπληξης με το ποσοστό υποστήριξης. Στις χαμηλές τιμές του βαθμού έκπληξης η μηδενική επίδραση (0.00) πάνω στην επιρροή ανήκει οριακά στο διάστημα αξιοπιστίας (πίνακας 3.10).

Πίνακας 3.9: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) πάνω στην επιρροή, ανά επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης για χαμηλές και υψηλές τιμές του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό αυτό, για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Ποσοστό υποστήριξης	Βαθμός έκπληξης	Συντελεστής επίδρασης	<i>p</i>	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
18%	χαμηλός	0.36	$p < .003$	0.13	0.58
18%	υψηλός	0.49	$p < .0002$	0.26	0.73
82%	χαμηλός	0.64	$p < .00001$	0.42	0.86
82%	υψηλός	0.24	$p < .045$	0.06	0.47

Πίνακας 3.10: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) πάνω στην επιρροή, ανά επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης για χαμηλές και υψηλές τιμές του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό αυτό, διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας, για τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου.

Ποσοστό υποστήριξης	Βαθμός έκπληξης	Συντελεστής επίδρασης	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
18%	χαμηλός	0.10	0.00	0.23
18%	υψηλός	0.02	-0.09	0.15
82%	χαμηλός	0.09	0.00	0.22
82%	υψηλός	0.08	-0.02	0.19

Από τους πίνακες 3.9 και 3.10 προκύπτει ότι όσο περισσότερο οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου δηλώνουν έκπληκτοι για το αναφερόμενο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία, δεν επηρεάζονται από το κείμενο διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών.

Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου η μερική διαμεσολάβηση είναι μόνο στατιστικά σημαντική στο επίπεδο του 18% της υποστήριξης του κειμένου με χαμηλή τιμή βαθμού έκπληξης και στο επίπεδο του 82% της υποστήριξης του κειμένου με υψηλή τιμή βαθμού έκπληξης.

Πίνακας 3.11: Η άμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) πάνω στην επιρροή, ανά επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης για χαμηλές και υψηλές τιμές του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό αυτό, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

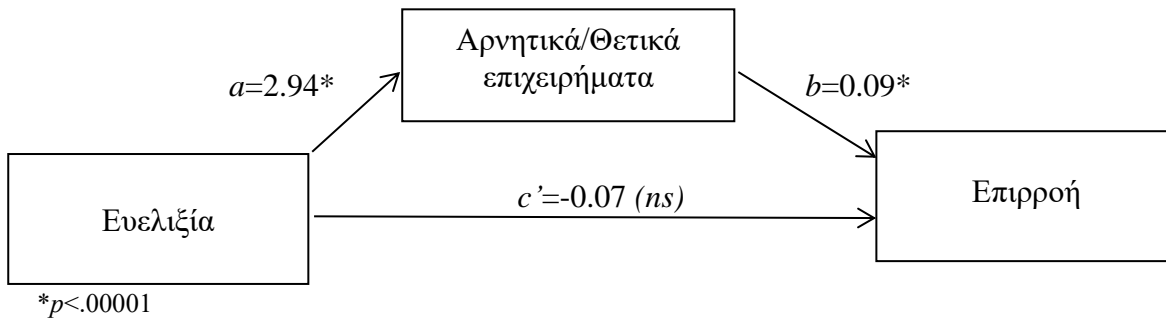
Ποσοστό υποστήριξης	Βαθμός έκπληξης	Συντελεστής επίδρασης	<i>p</i>	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
18%	χαμηλός	-0.44	$p < .00001$	-0.63	-0.25
18%	υψηλός	-0.68	$p < .0005$	-1.05	-0.32
82%	χαμηλός	-0.74	$p < .015$	-1.33	-0.15
82%	υψηλός	-0.30	$p < .0009$	-0.47	-0.13

Πίνακας 3.12: Η έμμεση επίδραση της προγενέστερης στάσης (προ-τεστ) πάνω στην επιρροή, ανά επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης για χαμηλές και υψηλές τιμές του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό αυτό, διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας, για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Ποσοστό υποστήριξης	Βαθμός έκπληξης	Συντελεστής επίδρασης	Κατώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας	Ανώτερο όριο διαστήματος αξιοπιστίας
18%	χαμηλός	-0.08	-0.19	-0.01
18%	υψηλός	0.03	-0.07	0.13
82%	χαμηλός	0.06	-0.12	0.25
82%	υψηλός	-0.06	-0.13	-0.02

Από τους πίνακες 3.11 και 3.12 προκύπτει ότι οι αναγνώστες του φιλικού που δεν ένιωσαν καμία έκπληξη, με το ποσοστό του 18% της υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία, καθώς και αυτοί που ένιωσαν πολύ μεγάλη έκπληξη, με το ποσοστό του 82% υποστήριξης, επηρεάζονται από το κείμενο διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών.

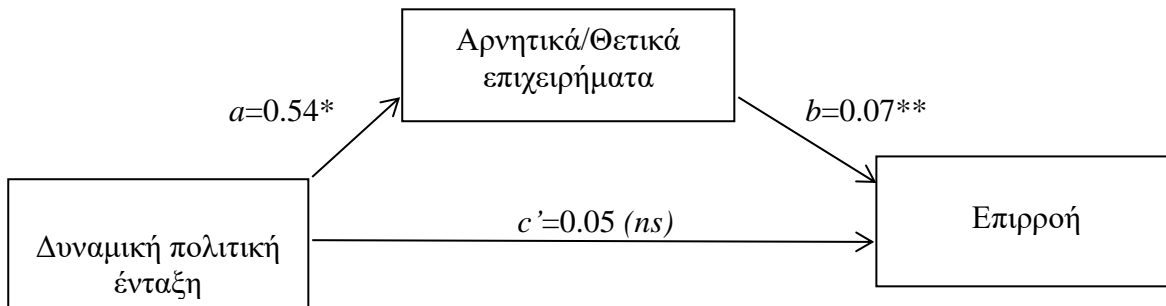
Διάγραμμα 3.12

Όπως προκύπτει από το διάγραμμα 3.12 η επίδραση της ευελιξίας πάνω στην επιρροή διαμεσολαβείται πλήρως από την προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.2629 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.1605 έως 0.3639.

Όσο πιο ευέλικτη προσλαμβάνεται η πηγή από τους συμμετέχοντες, τόσο προτιμούν τη χρήση των θετικών επιχειρημάτων, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Διάγραμμα 3.13

* $p < .004$

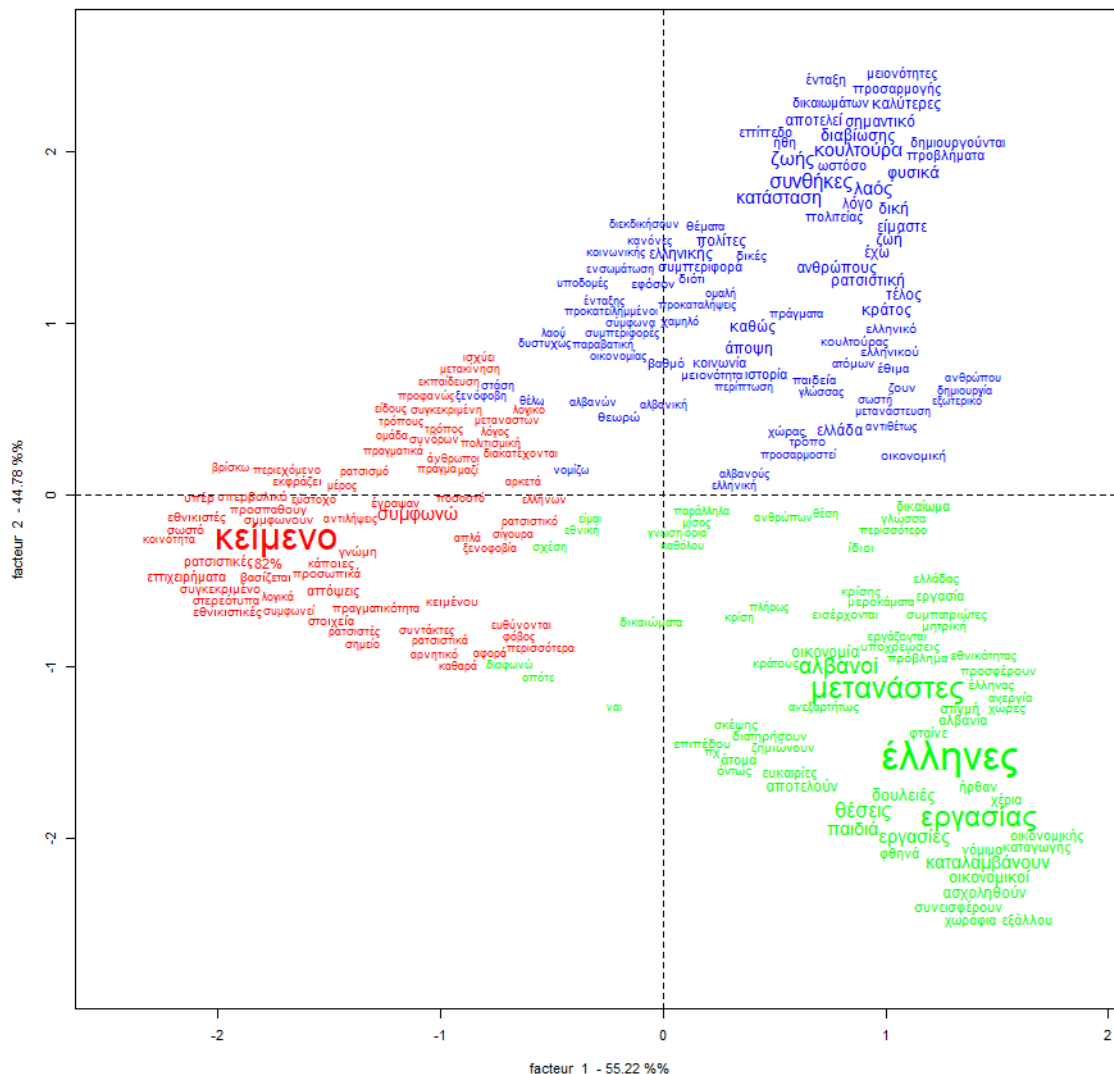
** $p < .00001$

Από το διάγραμμα 3.13 προκύπτει ότι η επίδραση της δυναμικής πολιτικής ένταξης πάνω στην επιρροή διαμεσολαβείται πλήρως από την προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων. Το σύνολο της διαμεσολάβησης ανέρχεται στους 0.0367 με διάστημα αξιοπιστίας από 0.0117 έως 0.0635.

Όσο πιο δυναμικά πολιτικά ενταγμένη προσλαμβάνεται η πηγή από τους συμμετέχοντες, τόσο προτιμούν την χρήση των θετικών επιχειρημάτων, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Η ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων

Διάγραμμα 3.14: Οι κλάσεις των γραπτών λόγων του 3^{ου} πειράματος.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.14 το IRAMUTEQ διέκρινε τρεις κατηγορίες μέσα στο συνολικό δείγμα των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων του τρίτου πειράματος της παρούσας διατριβής.

Η πρώτη κλάση (κόκκινη) αφορά κυρίως την θέση των συμμετεχόντων σε σχέση με το εχθρικό ή φιλικό κείμενο που διάβασαν. Επίσης, εμφανίζονται λέξεις όπως «επιχειρήματα», «απόψεις» και «γνώμη». Ως πιο κεντρική λέξη βρίσκεται η ίδια η λέξη «κείμενο» και κατά πόσο οι συμμετέχοντες συμφωνούν μ' αυτό. Οι υπόλοιπες λέξεις της κλάσης αυτής ρέουν διαδοχικά

στην δεύτερη ή τρίτη κλάση αναλόγως με την επιχειρηματολογία που παρουσιάζουν οι συμμετέχοντες για την αιτία της διαφωνίας ή συμφωνίας τους με το κάθε κείμενο που διάβασαν. Στις λέξεις που ρέουν προς την δεύτερη (πράσινη) κλάση φαίνεται να αρχίζει η συντακτική ομάδα να στοχοποιείται, με λέξεις όπως «ρατσιστές», «συντάκτες», «απόψεις» και «ρατσιστικές», όπως είχε παρατηρηθεί και στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής. Οι λέξεις που ρέουν προς την τρίτη (μπλε) κλάση αντιθέτως, δεν παρουσιάζουν την ίδια στοχοποίηση. Είναι πιο ουδέτερες και αποκτούν περισσότερη «πολιτισμική χροιά» όσο εισρέουν στην τρίτη κλάση. Η παραγοντική ανάλυση του IRAMUTEQ 0.7 έδειξε ότι οι συμμετέχοντες που πληροφορήθηκαν ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διάβασαν, ανήκουν σ' αυτή την κλάση ($p < .025$). Ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι η φράση «82%» εμφανίζεται επίσης ως κεντρική λέξη. Ακολουθούν δύο παραδείγματα γραπτών λόγων της κλάσης αυτής.

«Θεωρώ πως αυτοί που έγραψαν αυτό το κείμενο, διακατέχονται από ρατσιστικές αντιλήψεις εναντίον των Αλβανών. Είναι ιδιαίτερα απόλυτοι στις απόψεις τους και δεν έχουν διατυπώσει ιδιαίτερα ευσταθή επιχειρήματα όπως π.χ. η αλβανική μειονότητα δεν έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην ελληνική κοινωνία.»

«Θεωρώ ότι το κείμενο εκφράζει κάποιες ακραίες απόψεις για τα δικαιώματα των Αλβανών μαθητών και όχι μόνο υποτιμώντας την προσφορά τους στην Ελλάδα όσα χρόνια βρίσκονται στη χώρα μας. Δυσκολεύομαι να πιστέψω ότι το 82% των Ελλήνων συμφωνεί.»

Στη δεύτερη κλάση (πράσινη) γίνεται κυρίως αναφορά στην ανταγωνιστικότητα μεταξύ Αλβανών και Ελλήνων στην αγορά εργασίας και ίσως στην διεκδίκηση των περιορισμένων αγαθών γενικότερα. Οι κεντρικές λέξεις είναι «Αλβανοί», «μετανάστες», «θέσεις εργασίας», «καταλαμβάνουν», «φθηνά» και «χέρια». Είναι απόλυτα συγκρίσιμη με την τρίτη κλάση του πρώτου πειράματος. Η παραγοντική ανάλυση του IRAMUTEQ 0.7 έδειξε ότι κυρίως οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει το εχθρικό κείμενο, ανήκουν σ' αυτή την κλάση ($p < .0001$), όπως και στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής. Ακολουθούν δύο παραδείγματα της κλάσης αυτής.

«Ναι όντως οι Αλβανοί μετανάστες συνεισφέρουν στην οικονομία της Ελλάδας και όντως καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες δεν θέλουν να ασχοληθούν οι Έλληνες. Θα

διαφωνήσω στο σημείο ότι η αλβανική μειονότητα έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην ελληνική κοινωνία. Μια μικρή μερίδα ελάχιστων ατόμων ίσως.»

«Αυτό από μόνο του είναι αρνητικό για την οικονομία του κράτους. Οι Αλβανοί μετανάστες συχνά επιβεβαιώνουν μόνοι τους την αρνητική τους εικόνα. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες θα μπορούσαν να ασχοληθούν οι Έλληνες, γιατί πληρώνονται μαύρα.»

Στη τρίτη κλάση γίνεται κυρίως αναφορά στις πολιτισμικές αξίες με λέξεις όπως «*κουλτούρα*», «*συνθήκες*», «*ζωής*», «*διαβίωση*», «*ήθη*» και «*ένταξη*». Όπως και στην δεύτερη κλάση του πρώτου πειράματος με παρόμοιες έννοιες περί «*δικαιωμάτων στην παιδεία*», η παραγοντική ανάλυση του IRAMUTEQ 0.7 έδειξε ξανά ότι κυρίως οι συμμετέχοντες που διάβασαν το φιλικό κείμενο ανήκουν σ' αυτή την κλάση ($p < .04$). Ακολουθούν δύο παραδείγματα.

«Γι' αυτόν το λόγο θεωρώ ότι έχουν δικαίωμα να αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στην Ελλάδα. Το πώς θα γίνεται αυτή η ένταξη όμως, σίγουρα χρειάζεται να συζητηθεί και να οργανωθεί εκ των προτέρων, τόσο στην χώρα προέλευσης όσο και εδώ.»

«Η μη αφομοίωση των Αλβανών στους τρόπους ζωής των Ελλήνων δεν αποτελεί πρόβλημα, αλλά αντιθέτως επιτρέπει σε διαφορετικές κουλτούρες να ενισχύσουν την δική μας, χωρίς φυσικά να συμπεριλαμβάνεται σ' αυτήν η ακραία θέση, του να πηγαίνεις κόντρα στην κουλτούρα και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων που ήδη διαμένουν σ' αυτή τη χώρα.»

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες που είχαν γράψει τη γνώμη τους για το περιεχόμενο του κειμένου δεν φάνηκε να ανήκουν σε διαφορετική κλάση από τους συμμετέχοντες που είχαν γράψει τη γνώμη τους για τους συντάκτες του κειμένου.

Συζήτηση

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης έναντι των μεταναστών και του είδους του κειμένου (εχθρικό/φιλικό) πάνω στην επιρροή διαπιστώθηκε και στα τρία πειράματα της παρούσας διατριβής. Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση με τις θέσεις που παρουσιάζονταν στο κείμενο, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Αυτή η επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή ενός κειμένου που παρουσιάζει συμβατές θέσεις θα υπήρχε ούτως ή άλλως και εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται να στρεβλώνεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Διαπιστώθηκαν ωστόσο αλληλεπιδράσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών όπου αυτή η αναμενόμενη επίδραση στρεβλώνεται.

Ήδη συζητήθηκε το επιχείρημα ότι λόγω της επικαιρότητας και βαρύτητας του θέματος, δεν θα ήταν αυτονόητο να αναμένεται η ανεξάρτητη μεταβλητή του ποσοστού υποστήριξης να έχει την ίδια επίδραση πάνω στην ασκούμενη επιρροή σε σχέση με άλλα πειράματα στον τομέα της κοινωνικής επιρροής (Gardikiotis et al., 2005; Martin et al., 2003, 2007, 2008; Erb & Bohner, 2010). Η κοινωνική βαρύτητα και επικαιρότητα ενός θέματος δεν είναι δεδομένη, ακόμα κι εάν η προσωπική εμπλοκή των συμμετεχόντων με τη θεματολογία του κειμένου επιρροής είναι μεγάλη. Στην απόπειρα επιρροής μιας στάσης που αφορά τους μετανάστες είναι πολύ πιθανό να παίζει καθοριστικό ρόλο η προγενέστερη στάση και οι νόρμες που επικρατούν στη κοινωνία. Οι νόρμες αποτελούν αφορμές για εσωτερική σύγκρουση (Pérez & Mugny, 1993), οι οποίες λείπουν από ένα θέμα που εστιάζει πιο πολύ στη δημιουργία μιας νέας στάσης, είτε όταν η προσωπική εμπλοκή είναι μεγάλη, όπως η εισαγωγή νέων εξετάσεων στο πανεπιστήμιο των συμμετεχόντων, (Baker & Petty, 1994), είτε μικρή, όπως ένα έργο υποδομής σε μια μακρινή πόλη (Erb & Bohner, 2010).

Όσον αφορά τους μετανάστες και την προκατάληψη, ένα κείμενο αντίθετο με την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων ίσως δημιουργεί μια σύγκρουση τόσο μεγάλη, που δεν μπορεί πια να λυθεί με την προσχώρηση στο περιεχόμενο του κειμένου. Σ' αυτή την περίπτωση, η επίλυση μέσω της απομάκρυνσης φαίνεται να είναι μονόδρομος. Για τους συμμετέχοντες με συμβατή προγενέστερη στάση σε σχέση με το κείμενο που διάβασαν, διαπιστώνεται επίσης ότι η προγενέστερη στάση καθορίζει την ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή υπήρξαν κάποιες επιπτώσεις από την πληροφόρηση του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία και από το κατά πόσο αυτό το ποσοστό ήταν αναμενόμενο, πάνω στην ασκούμενη επιρροή.

Το τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής έδωσε μια απάντηση για το κατά πόσο οι συμμετέχοντες θεωρούν το εχθρικό και φιλικό κείμενο επιρροής πλειονοτικό ή μειονοτικό. Παρατηρείται ότι το εκτιμώμενο ποσοστό υποστήριξης και των δύο κειμένων βρίσκεται κάτω του 50% (46% για το εχθρικό κείμενο και 28% για το φιλικό κείμενο). Επειδή κανένας αναγνώστης στα πειράματα της παρούσας διατριβής δεν διάβαζε και τις δύο εκδοχές του κειμένου (πάντα μόνο το εχθρικό ή το φιλικό) δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι το εχθρικό κείμενο θεωρείται πλειονοτικό σε σχέση με το φιλικό. Επομένως, επειδή όλοι οι συμμετέχοντες διάβασαν μόνο την μία εκδοχή του κειμένου, είναι πιο ταιριαστή μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία όλοι οι συμμετέχοντες θεωρούν το κείμενο μειονοτικό, πράγμα που ισχύει στατιστικά σημαντικά πολύ πιο έντονα για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου.

Το ποσοστό υποστήριξης και ο βαθμός έκπληξης μ' αυτό

Κατά λογική συνέπεια το ποσοστό υποστήριξης του 82% προκάλεσε στο σύνολό του μεγαλύτερη έκπληξη από το ποσοστό υποστήριξης του 18%, λόγω του ότι ο αριθμός αυτός βρίσκεται πιο μακριά από τους μέσους όρους των 46% και 28%. Αυτοί ήταν οι μέσοι όροι των εκτιμήσεων των συμμετεχόντων για το ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού και φιλικού κειμένου προτού τα ποσοστά υποστήριξης των 18% ή 82% αποκαλυφθούν ανάλογα με την πειραματική συνθήκη. Μ' αυτόν τον τρόπο, είναι πολύ πιθανόν το ποσοστό του 82% να θεωρήθηκε περισσότερο «μη αναμενόμενο» και να προκάλεσε μεγαλύτερη έκπληξη και ίσως μεγαλύτερη σύγκρουση με τους όρους της ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) από το ποσοστό υποστήριξης του 18%. Αυτή η αντίδραση στο «μη αναμενόμενο» ισχύει κυρίως όταν το φιλικό κείμενο είχε την υποτιθέμενη υποστήριξη του 82%, όπου η διαφορά με τον μέσο όρο εκτίμησης υποστήριξης (28%) ήταν και η μεγαλύτερη.

Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες οι αναγνώστες είχαν διαβάσει κείμενο συμβατό με την προγενέστερη στάση τους, η πληροφορία για το ποσοστό του 82% φαίνεται να ελαττώνει την επιρροή του κειμένου όσο αυξάνεται η έκπληξη για το ποσοστό αυτό. Όταν το κείμενο ήταν ασύμβατο με την προγενέστερη στάση, η επιρροή ήταν ούτως ή άλλως τόσο αρνητική, ώστε ο βαθμός της έκπληξης για το ποσοστό υποστήριξης να μη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.

Προφανώς το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης των κειμένων, γνωστικά να συνεπάγεται κάποιον αναμενόμενο μέγεθος του αντίκτυπου της πηγής και του κειμένου στην κοινωνία. Στην

περίπτωση του 82% της υποστήριξης αυτός ο μη αναμενόμενος αντίκτυπος είναι πολύ μεγαλύτερος σε σχέση με την κατά μέσο όρο εκτίμηση των συμμετεχόντων, ενώ στην περίπτωση του 18% της υποστήριξης προφανώς είναι ελάχιστα μικρότερος. Στην περίπτωση της χαμηλής έκπληξης με το ποσοστό του 82% οι συμμετέχοντες το περίμεναν, λειτουργούσαν ήδη με την εντύπωση αυτή και μπόρεσαν να επηρεαστούν αναλόγως. Ήταν με άλλα λόγια ήδη προσαρμοσμένοι στο γεγονός ότι το κείμενο, το οποίο βρίσκεται κοντά στην αρχική τους στάση, είναι σε θέση να έχει έναν αντίκτυπο στην κοινή γνώμη σύμφωνα με ένα κείμενο το οποίο υποστηρίζεται από το 82% της κοινωνίας.

Οι συμμετέχοντες που δεν περίμεναν το ποσοστό του 82% προφανώς δεν ήταν προετοιμασμένοι ανάλογα να δεχτούν μια πληροφορία τέτοιου είδους. Ένα κείμενο το οποίο βρίσκεται σε γενικές γραμμές κοντά στην προγενέστερή τους στάση, ξαφνικά προκύπτει να έχει έναν αντίκτυπο πολύ μεγαλύτερο από το αναμενόμενο. Είναι πολύ πιθανό η συνειδητοποίηση αυτή να λειτούργησε κατασταλτικά για την άσκηση της επιρροής. Ωστόσο, στην μη αναμενόμενη υποστήριξη του κειμένου του 82% η επιρροή δεν μετατράπηκε σε αρνητική, όπως στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες είχαν διαβάσει κείμενο ασύμβατο με τη προγενέστερή τους στάση. Απλά ελαττώθηκε στατιστικά σημαντικά σε μεγάλο βαθμό η θετική επιρροή, σε σχέση μ' αυτήν που παρατηρήθηκε στους συμμετέχοντες που δεν έμειναν τόσο έκπληκτοι από το ποσοστό του 82%.

Τα συμπεράσματα του τρίτου πειράματος ερμηνεύονται επίσης υπό τη σκοπιά του Μεταγνωστικού Μοντέλου των Στάσεων (Metacognitive Model of Attitudes -MCM) (Petty, Briñol & DeMarree, 2007), σύμφωνα με το οποίο υπάρχουν μεταβλητές που μπορούν να αυξήσουν την εμπιστοσύνη με την οποία οι αναγνώστες κάποιου μηνύματος υποστηρίζουν τις στάσεις τις οποίες έχουν διαμορφώσει μετά από την ανάγνωσή τους. Έτσι, αναμένεται μια αξιόπιστη πηγή (Tormala, Briñol & Petty, 2006, 2007) ή μια πλειονότητα (Horajo, Petty & Briñol, 2010) να αυξήσει αυτή την εμπιστοσύνη.

Στην περίπτωση που παρόντος πειράματος φαίνεται το ποσοστό υποστήριξης του 82% να ελαττώνει την επιρροή ενός κειμένου που εκφράζει συμβατές θέσεις με τη προγενέστερη στάση των αναγνωστών του. Αυτό το εκ πρώτης όψεως αντιφατικό εύρημα πιθανόν να εξηγείται λαμβάνοντας υπόψη την εκτίμηση των συμμετεχόντων για τα ποσοστά υποστήριξης του κειμένου που διάβασαν στην ελληνική κοινωνία, προτού ενημερωθούν για τα «πραγματικά» ποσοστά, συμφωνά με τις πειραματικές συνθήκες. Όλοι οι συμμετέχοντες εκτίμησαν ότι κατά μέσο όρο το κείμενο που είχαν διαβάσει έχει μειονοτική υποστήριξη. Ίσως η πληροφόρηση ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διάβασαν,

να κλόνισε την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων στις στάσεις τους, επειδή δια του ποσοστού αυτού οι θέσεις αυτές χάνουν τις πλεονεκτικές ιδιότητες μιας μειονοτικής αντίληψης, όπως είναι η ανεξαρτησία και η καινοτομία.

Γι' αυτό το λόγο όταν η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης του 82% ήταν υψηλή, οι συμμετέχοντες ίσως να προσπάθησαν να επαναφέρουν τον αντίκτυπο του κειμένου (και της πηγής) στα επίπεδα που έχουν συνηθίσει, κι αυτή η προσπάθεια να μεταφράστηκε σε μια σημαντική πτώση της θετικής (πλειονοτικής) επιρροής. Όπως θα συζητηθεί στη συνέχεια, η πτώση αυτή προκύπτει επίσης από τις αναλύσεις περιεχομένου. Η κλάση στην οποία ανήκουν κυρίως οι αναγνώστες που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 82% του πληθυσμού, εμφανίζει λιγότερες λέξεις που αφορούν τον κοινωνικό προβληματισμό του περιεχομένου του κειμένου. Παρουσιάζει ωστόσο περισσότερες ουδέτερες «τεχνικές» περιγραφές όπως «κείμενο», «επιχείρημα», «άποψη» κτλ. Φαίνεται δηλαδή ότι η προσοχή αυτών των αναγνωστών δεν στράφηκε τόσο στο περιεχόμενο του κειμένου, πράγμα το οποίο αποτέλεσε σε μια πτώση της επιρροής.

Ψυχολογιοποίηση

Η κύρια επίδραση του είδους του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό) που παρατηρήθηκε πάνω στην προτίμηση της χρήσης των επιχειρημάτων έδειξε ότι, όπως στα προηγούμενα πειράματα, οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου χρησιμοποιούν περισσότερα αρνητικά επιχειρήματα για να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε την πηγή του κειμένου, ενώ οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτιμούν κυρίως τη χρήση των θετικών επιχειρημάτων. Η ανάλυση διαμεσολάβησης απέδειξε ξανά, όπως στα προηγούμενα πειράματα, ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση, λόγω του θετικού του περιεχομένου, να παρασύρει τους αναγνώστες του. Παρόλο που το είδος του κειμένου δεν έχει κάποια άμεση επίδραση πάνω στην ασκούμενη επιρροή, φάνηκε το φιλικό κείμενο εν τέλει να είναι σε θέση να ασκήσει περισσότερη επιρροή, διαμέσου της χρήσης περισσότερων θετικών επιχειρημάτων.

Όλοι οι συμμετέχοντες, ανεξαρτήτως ποιο κείμενο είχαν διαβάσει, προτίμησαν περισσότερο τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο από τη χρήση των επιχειρημάτων που αφορούν τους συντάκτες. Φάνηκε επίσης, όπως στα προηγούμενα πειράματα, ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτιμούν περισσότερο από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο.

Αποδείχθηκε επίσης, ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή από το εχθρικό κείμενο διαμέσου της παραπάνω προτίμησης της χρήσης των επιχειρημάτων που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου. Στα αποτελέσματα του παρόντος πειράματος πρόκειται για τάση, εφόσον το μηδέν ανήκει οριακά στο διάστημα αξιοπιστίας. Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής το εύρημα αυτό εμφανίστηκε παράλληλα με την διαπίστωση ότι το φιλικό κείμενο όντως προσλαμβάνεται από τους συμμετέχοντες ως πολύ πιο μειονοτικό απ' ό,τι προσλαμβάνεται το εχθρικό κείμενο. Σύμφωνα με τη θεωρία της μεταστροφής (Moscovici, 1976, 1980) το φιλικό κείμενο κέντρισε την προσοχή των συμμετεχόντων λόγω της περιέργειας και επιθυμίας να καταλάβουν τη λογική του συλλογισμού της μειονότητας και τον τρόπο που καταλήγει στους ισχυρισμούς της. Η θεωρία της μεταστροφής ερμηνεύει την επεξεργασία του μειονοτικού κειμένου από τους δέκτες του υπό την οπτική της επίλυσης μιας σύγκρουσης. Η μειονότητα παρουσιάζει μια άποψη ή αντίληψη η οποία αποκλίνει από το κοινώς αποδεκτό κατεστημένο. Σύμφωνα με τη ΘΕΣ (Pérez & Mugny, 1993) ωστόσο προβλεπόταν ότι το φιλικό κείμενο παρουσιάζει την πλειονοτική άποψη, εφόσον οι θέσεις που διατυπώνει είναι συμβατές με τη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα. Τη νόρμα αυτή φαίνεται οι συμμετέχοντες να τη συνειδητοποιούν, κατατάσσοντας τους εαυτούς τους σύμφωνα μ' αυτήν. Από τα αποτελέσματα του προ-τεστ, το οποίο μέτρησε την προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους, ανεξαρτήτως την πειραματική συνθήκη, κατατάσσουν τους εαυτούς τους προς το μη προκατειλημμένο πόλο της κλίμακας αυτής. Παράλληλα όμως, δείχνουν να εκτιμούν ότι το εχθρικό κείμενο βρίσκει μεγαλύτερη υποστήριξη στον ελληνικό λαό απ' ό,τι το φιλικό, προτού τους φανερωθεί το ποσοστό υποστήριξης σύμφωνα με την πειραματική συνθήκη. Φαίνεται να θεωρούν τους συντάκτες και τις απόψεις του εχθρικού κειμένου πιο καθιερωμένες και κοινώς αποδεκτές. Με άλλα λόγια, οι περισσότεροι συμμετέχοντες θεωρούν τους εαυτούς τους ότι ανήκουν στην ομάδα, η οποία βάσει των αποτελεσμάτων χαρακτηρίστηκε ως μειονότητα. Οι συμμετέχοντες που βρίσκονταν με την προγενέστερή τους στάση κοντά στο εχθρικό κείμενο, αποτελούσαν δηλαδή μειονότητα στο δείγμα των συμμετεχόντων, αλλά μια (σχετική) πλειονότητα βάσει των εκτιμήσεων του βαθμού υποστήριξης του κειμένου, προτού τους φανερωθεί το ποσοστό αναλόγως των πειραματικών συνθηκών. Στη συνέχεια, προέκυψε από τις αναλύσεις περιεχομένου ότι οι συντάκτες του εχθρικού κειμένου στοχοποιούνται με συγκεκριμένες ετικέτες, όπως «ρατσιστές», «εθνικιστές» και «στερεότυπα». Για τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου δεν υπήρχε αντίστοιχη στοχοποίηση. Αυτό δικαιολογείται λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιότητες του δείγματος. Η μερίδα των συμμετεχόντων με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ήταν μεγαλύτερη και γι' αυτό το λόγο τα μέλη της ήταν πιο πολύμορφα και διαφοροποιημένα

μεταξύ τους. Έτσι, δεν υπήρχε προτίμηση στα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, επειδή δεν υπήρχε κάποια συγκεκριμένη αναπαράσταση γι' αυτούς.

Εικόνα της πηγής

Ευελιξία

Όπως και στα προηγούμενα πειράματα οι συντάκτες του φιλικού κειμένου θεωρήθηκαν πιο «ευέλικτοι» από τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου. Διαπιστώθηκε ξανά από την ανάλυση διαμεσολάβησης, ότι διαμέσου αυτής της παραπάνω προσλαμβανόμενης ευελιξίας, το φιλικό κείμενο ασκούσε την επιρροή του, εφόσον άμεσα δεν υπήρξε κάποια επίδραση πάνω στην επιρροή από το είδος του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό) και μόνο. Επίσης, σύμφωνα με τα ευρήματα των προηγούμενων πειραμάτων φάνηκε ότι σε συνδυασμό με το αποτέλεσμα του προ-τεστ η προσλαμβανόμενη ευελιξία αυξάνεται όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων είναι πιο συμβατή με το κείμενο που είχαν διαβάσει, όπως συμβαίνει και με την ασκούμενη επιρροή. Η προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών ωστόσο, είναι πάντα πιο υψηλή στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου (διάγραμμα 3.7). Από την ανάλυση διαμεσολάβησης διαπιστώθηκε ότι αυτή η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής διαμεσολαβεί εν μέρει την επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή του κειμένου (πίνακας 3.7 και 3.8), όπως και την διαμεσολαβεί η χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων (πίνακας 3.5 και 3.6). Όσο πιο κοντά βρίσκεται η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων στο κείμενο που διάβασαν, τόσο πιο μεγάλη επιρροή ασκεί το κείμενο. Αυτή η επιρροή συμβαίνει επειδή οι συμμετέχοντες θεωρούν την πηγή πιο ευέλικτη και θα χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα για να την περιγράψουν, όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση τους με το κείμενο επιρροής που είχαν διαβάσει.

Από την ανάλυση διαμεσολάβησης διαπιστώθηκε επίσης, όπως στα προηγούμενα πειράματα, ότι το φιλικό κείμενο από μόνο του, ανεξαρτήτως της προγενέστερης στάσης, ασκεί περισσότερη επιρροή λόγω της παραπάνω ευελιξίας με την οποία φαίνεται να χαρακτηρίζονται οι συντάκτες του. Έτσι, διαπιστώθηκε και στα τρία πειράματα της παρούσας διατριβής ότι η μεταβλητή του είδους του κειμένου (εχθρικό ή φιλικό) δεν ασκεί από μόνη της μια άμεση επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής. Το φιλικό κείμενο φάνηκε σε όλα τα πειράματα να είναι σε θέση να ασκήσει έμμεσα περισσότερη επιρροή με δύο τρόπους. Πρώτον, επειδή προκάλεσε μεγαλύτερη εστίαση στο περιεχόμενό του και δεύτερον, επειδή οι συντάκτες

του χαρακτηρίστηκαν ως περισσότερο ευέλικτοι. Και τα τρία πειράματα της παρούσας διατριβής απέδειξαν λοιπόν ότι διαμέσου αυτών των παραμέτρων το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει περισσότερη επιρροή.

Στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου είχε παρατηρηθεί μια τριπλή αλληλεπίδραση μεταξύ της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες, του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου και του βαθμού έκπληξης με το ποσοστό αυτό, πάνω στην προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής (διάγραμμα 3.8).

Οι συμμετέχοντες που είχαν εκπλαγεί σε μεγάλο βαθμό για το ποσοστό υποστήριξης του 18% του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία αντιστοιχούν στους συμμετέχοντες που δεν είχαν εκπλαγεί καθόλου για το ποσοστό υποστήριξης του 82%. Δείχνουν με τον τρόπο απάντησής τους ότι προφανώς υιοθετούν μια αναπαράσταση ενός υψηλού ποσοστού υποστήριξης του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία. Ίσως οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες να συνειδητοποιούν ότι το φιλικό κείμενο είναι συμβατό με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας (Pérez & Mugny, 1993) και γι' αυτό το λόγο η εικόνα τους για το ποσοστό υποστήριξης να είναι υψηλή. Η προσλαμβανόμενη ευελιξία δεν εξαρτιόταν σ' αυτή τη μερίδα των συμμετεχόντων από τη προγενέστερή τους στάση προς τους μετανάστες, πράγμα που αποτελεί επίσης μια ένδειξη ότι ο ψηλός βαθμός ευελιξίας ανταποδόθηκε στους συντάκτες βάσει της αντιρατσιστικής νόρμας.

Οι συμμετέχοντες που είχαν εκπλαγεί σε μεγάλο βαθμό για το ποσοστό υποστήριξης του 82% του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία αντιστοιχούν στους συμμετέχοντες που δεν είχαν εκπλαγεί καθόλου για το ποσοστό υποστήριξης του 18%. Δείχνουν με τον τρόπο απάντησής τους ότι προφανώς υιοθετούν μια αναπαράσταση ενός χαμηλού ποσοστού υποστήριξης του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία και, όπως προκύπτει από το διάγραμμα 3.8, παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους στην προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών, αναλόγως της προγενέστερής τους στάσης και προφανώς όχι βάσει της καθιερωμένης αντιρατσιστικής νόρμας. Η προσλαμβανόμενη ευελιξία των συντακτών του φιλικού κειμένου μειώνεται στατιστικά σημαντικά όσο η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών είναι πιο αρνητική και πιο ασύμβατη με τις θέσεις του κειμένου. Επίσης, προκύπτει από τους πίνακες 3.11 και 3.12 ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου επηρεάζονται περισσότερο από το κείμενο όσο η προγενέστερη στάση τους προς τους μετανάστες είναι πιο θετική, μερικώς διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών. Όσο πιο θετική και συμβατή με τις θέσεις του κειμένου είναι η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, τόσο αυξάνεται και η προσλαμβανόμενη ευελιξία, ώστε να

αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Σε γενικές γραμμές παρατηρείται ότι οι συμμετέχοντες με χαμηλή αναπαράσταση για το ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου και με αρνητική (και ασύμβατη) προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών δεν επηρεάζονται από το κείμενο, επειδή προσλαμβάνουν τους συντάκτες του φιλικού κειμένου ως μη ευέλικτους και ίσως ως μια ασήμαντη μικρή μειονότητα, με την οποία δεν συμβαδίζουν οι απόψεις τους. Οι συμμετέχοντες με μια επίσης χαμηλή αναπαράσταση για το ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου αλλά με μια θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ίσως ταυτίζονται με τους συντάκτες του φιλικού κειμένου, επειδή συνειδητοποιούν καλύτερα την πλεονεκτική θέση της μειονότητας ως ελεύθερη, αμερόληπτη, ανεξάρτητη, αυτόνομη και σταθερή. Βάσει των χαρακτηριστικών αυτών, η μειονότητα θα είναι σε θέση να κεντρίσει τη προσοχή των αναγνωστών στο περιεχόμενο του μηνύματός της και να ασκήσει την επιρροή της (Moscovici, 1980).

Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου δεν παρατηρήθηκε η ανάλογη τριπλή αλληλεπίδραση. Η διαφορά βρίσκεται πιθανόν στο γεγονός ότι οι θέσεις που παρουσιάζονται στο εχθρικό κείμενο δεν προστατεύονται από κάποια καθιερωμένη νόρμα. Η προσλαμβανόμενη ευελιξία της πηγής φαίνεται να εξαρτάται αποκλειστικά από την συμβατότητα της προγενέστερης στάσης προς τους μετανάστες σε σχέση με τις θέσεις που παρουσιάζονται στο εχθρικό κείμενο. Από το διάγραμμα 3.7 προκύπτει ότι όλοι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ανταπέδωσαν στην πηγή μεγάλα επίπεδα ακαμψίας (εφόσον πρόκειται για αρνητική ευελιξία), ανεξάρτητα από το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου και τον βαθμό έκπληξης με το ποσοστό αυτό. Οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου λιγότερο άκαμπτους, όσο η προγενέστερη στάση τους έναντι των μεταναστών είναι πιο αρνητική. Το επίπεδο προσλαμβανόμενης ευελιξίας, ωστόσο, δεν φτάνει σε καμία περίπτωση τον μέσο όρο της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών του φιλικού κειμένου.

Από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης διαπιστώθηκε επίσης (πίνακες 3.9 και 3.10) ότι σχεδόν σε όλες τις πειραματικές συνθήκες των αναγνωστών του εχθρικού κειμένου υπάρχει μια μερική διαμεσολάβηση της προσλαμβανόμενης ευελιξίας ανάμεσα στη προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες και την επιρροή του κειμένου. Στις συνθήκες που δεν υπήρχε μεγάλη έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης παρατηρήθηκε ότι όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων (και όσο πιο συμβατή ήταν με τις θέσεις του εχθρικού κειμένου), τόσο αυξάνεται η προσλαμβανόμενη ευελιξία, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Όταν η έκπληξη για το ποσοστό υποστήριξης ήταν μεγάλη, η επιρροή δεν συνέβαινε

πλέον διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών. Φαίνεται ότι στις συγκεκριμένες πειραματικές συνθήκες η μεγάλη έκπληξη που προκάλεσε το ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού κειμένου αποσπούσε την προσοχή των συμμετεχόντων από το βαθμό ευελιξίας των συντακτών και, όπως θα συζητηθεί στη συνέχεια, από το περιεχόμενο του κειμένου.

Τέλος, φάνηκε η επίδραση της προσλαμβανόμενης ευελιξίας των συντακτών πάνω στην επιρροή του κειμένου να μεσολαβείται πλήρως από την χρήση των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων, όπως είχε διαπιστωθεί επίσης στα προηγούμενα πειράματα της παρούσας διατριβής (διάγραμμα 3.12). Λόγω της αυξημένης προσλαμβανόμενης ευελιξίας, οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούσαν περισσότερα θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του κειμένου, ώστε στο τέλος να αυξηθεί η επιρροή.

Δυναμική πολιτική ένταξη

Κατά μέσο όρο οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θεώρησαν τους συντάκτες πιο δυναμικά πολιτικά ενταγμένους από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, οι οποίοι κατά μέσο όρο θεωρούσαν τους συντάκτες ελαφρώς πολιτικά ανένταχτους. Στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου παρατηρήθηκε ότι η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες δεν προκάλεσε κάποια διακύμανση στην προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη. Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προσλαμβάναν τους συντάκτες ελαφρώς πολιτικά ανένταχτους είτε όταν είχαν αρνητική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, είτε θετική.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θεωρούν τους συντάκτες άκρως δυναμικά πολιτικά ενταγμένους όταν η προγενέστερη στάση τους προς τους μετανάστες είναι θετική και άκρως πολιτικά ανένταχτους όταν η προγενέστερη στάση είναι αρνητική (διάγραμμα 3.9). Σ' αυτή τη μεγάλη διακύμανση ίσως να παίζει ξανά ρόλο η καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας (Pérez & Mugny, 1993). Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ίσως να είχαν το κίνητρο να θεωρήσουν τους συντάκτες δυναμικά πολιτικά ενταγμένους, σε μια προσπάθεια εξασφάλισης και περιφρούρησης της καθιερωμένης αντιρατσιστικής νόρμας. Η ανάγκη αυτή προκύπτει επίσης από το γεγονός ότι ο μέσος όρος του εκτιμώμενου ποσοστού υποστήριξης του εχθρικού κειμένου φάνηκε να είναι μεγαλύτερος από τον μέσο όρο του εκτιμώμενου ποσοστού υποστήριξης του φιλικού κειμένου, παρόλο που οι θέσεις του πρώτου είναι ασύμβατες με τη

καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα. Φαίνεται πως οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους συνειδητοποιούν ότι οι θέσεις του εχθρικού κειμένου είναι επικρατέστερες στη ελληνική κοινωνία και αυτό ίσως να δημιουργεί την ανάγκη στους συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες να περιφρουρήσουν τη νόρμα αυτή.

Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με αρνητική προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών βρίσκονται σε αντίθεση με τη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα. Το γεγονός αυτό ίσως τους δημιουργεί το κίνητρο να θεωρήσουν τους συντάκτες δυναμικά πολιτικά ανένταχτους.

Συμπερασματικά, εκτιμάται ότι στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου η προγενέστερη στάση προκαλεί μεγάλη διακύμανση στην προσλαμβανόμενη δυναμική πολιτική ένταξη, επειδή το κείμενο που διάβασαν προστατεύεται από τη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα.

Οι συμμετέχοντες με θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες έχουν κίνητρο να προστατέψουν τη νόρμα αυτή και να θεωρήσουν τους συντάκτες δυναμικά πολιτικά ενταγμένους. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες με αρνητική προγενέστερη στάση έχουν κίνητρο να ανταγωνιστούν τη νόρμα αυτή και να θεωρήσουν τους συντάκτες πολιτικά ανένταχτους.

Οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου στο σύνολό τους θεώρησαν τους συντάκτες ελαφρώς πολιτικά ανένταχτους. Από το εκτιμώμενο ποσοστό υποστήριξης των κειμένων προέκυψε ότι το εχθρικό κείμενο είναι επικρατέστερο στην ελληνική κοινωνία από το φιλικό. Επίσης, δεν προστατεύονται οι θέσεις του από κάποια νόρμα. Ίσως γι' αυτό το λόγο είναι πιο δύσκολο να δημιουργηθεί μια ομοιογενή εικόνα για τους συντάκτες, ώστε να μπορέσουν να υποστηριχτούν ή να ανταγωνιστούν, όπως παρατηρήθηκε στους συντάκτες του φιλικού κειμένου.

Η επίδραση της προσλαμβανόμενης δυναμικής πολιτικής ένταξης των συντακτών πάνω στην επιρροή του κειμένου φάνηκε να μεσολαβείται πλήρως από την προτίμηση της χρήσης των αρνητικών/θετικών επιχειρημάτων (διάγραμμα 3.13). Όσο περισσότερο οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν τους συντάκτες δυναμικά πολιτικά ενταγμένους, τόσο περισσότερο θα προτιμούν να χρησιμοποιούν θετικά επιχειρήματα για να περιγράψουν το περιεχόμενο ή τους συντάκτες του κειμένου, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή. Στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής είχε διαπιστωθεί μια ανάλογη διαμεσολάβηση από τον παράγοντα της «αντικοφορμιστικής πολιτικής ένταξης». Ο λόγος που παρατηρείται μια αλλαγή στο περιεχόμενο του παράγοντα αυτού στο τρίτο πείραμα πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι το δείγμα ήταν πολύ μεγαλύτερο σε σχέση με τα προηγούμενα πειράματα. Ενώ ο παράγοντας της ευελιξίας εμφανίστηκε σταθερά σε όλες τις παραγοντικές αναλύσεις της κλίμακας της εικόνας της πηγής στα πειράματα της παρούσας διατριβής, οι υπόλοιποι παράγοντες που προκύπτανε στα τρία πειράματα παρουσίαζαν μικρές διαφορές μεταξύ τους. Ο παράγοντας της «δυναμικής

πολιτικής ένταξης» θα μπορούσε να θεωρηθεί ωστόσο ο πιο αξιόπιστος, επειδή δημιουργήθηκε από μεγάλο δείγμα συμμετεχόντων και φαίνεται ότι συγχωνευτήκαν σε αυτόν όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που είχαν δημιουργηθεί στις παραγοντικές αναλύσεις των υπόλοιπων πειραμάτων. Επίσης, το γεγονός ότι διαπιστώθηκε η επίδρασή του στην εξαρτημένη μεταβλητή της επιρροής διαμέσου της χρήσης των θετικών επιχειρημάτων, είναι μια ένδειξη ότι, εκτός από την ευελιξία, η δυναμική πολιτική ένταξη είναι επίσης ένα σημαντικό χαρακτηριστικό με το οποίο μια ομάδα θα μπορούσε να αυξήσει την επιρροή της.

Ανάλυση περιεχομένου

Οι διαφορετικές κλάσεις που προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων αντιπροσωπεύουν συμμετέχοντες από διαφορετικές πειραματικές συνθήκες (διάγραμμα 3.14). Η δεύτερη κλάση (πράσινη) στην οποία οι κεντρικές λέξεις σχετίζονται κυρίως με την ανταγωνιστικότητα στην αγορά εργασίας, φαίνεται να δημιουργήθηκε κυρίως από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Οι κεντρικές λέξεις της τρίτης κλάσης (μπλε) που φαίνεται να δημιουργήθηκε κυρίως από τους αναγνώστες του φιλικού κειμένου, εστιάζουν πιο πολύ σε κοινωνικούς παράγοντες. Παρατηρείται επίσης ότι οι κεντρικές λέξεις της 2^{ης} και 3^{ης} κλάσης αναφέρονται κυρίως στο περιεχόμενο του κειμένου και καθόλου στους συντάκτες, γεγονός που θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη συστηματικής επεξεργασίας (Petty & Cacioppo, 1980) του κειμένου επιρροής από τους συμμετέχοντες που ανήκουν στις κλάσεις αυτές.

Η οδηγία προς τους συμμετέχοντες να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο είτε εστιάζοντας στο περιεχόμενο είτε στους συντάκτες του κειμένου επιρροής δεν φαίνεται να προκάλεσε κάποια διαφορά στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων, ούτε εν τέλει στην ασκούμενη επιρροή. Φαίνεται πως το θέμα των κειμένων επιρροής είναι τόσο βαρύ και επίκαιρο, ώστε η ασκούμενη επιρροή να εξαρτάται κυρίως από την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα και τη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων.

Όπως διαπιστώθηκε από την κλίμακα της ψυχολογιοποίησης, οι αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου προτίμησαν τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου και όχι τα επιχειρήματα που αφορούν τους συντάκτες, πράγμα το οποίο προκύπτει επίσης από τις κεντρικές λέξεις των κλάσεων, στις οποίες ανήκουν κυρίως οι αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου. Επειδή όμως οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου προτίμησαν τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο πολύ πιο έντονα, αποδεικνύεται ότι αυτό το κείμενο

ήταν εν τέλει σε θέση να επηρεάσει τους αναγνώστες του διαμέσου της εστίασης των συμμετεχόντων στο περιεχόμενό του, όπως προκύπτει από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης.

Η πρώτη κλάση (κόκκινη), στην οποία ανήκουν κυρίως οι συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διάβασαν, είναι η μόνη κλάση στην οποία αναφέρονται κεντρικές λέξεις οι οποίες είναι «περιγραφικές» για το ίδιο κείμενο. Με λέξεις όπως: «κείμενο», «επιχειρήματα» και «απόψεις» φαίνεται το κείμενο από τους συμμετέχοντες της συγκεκριμένης πειραματικής συνθήκης να προσεγγίζεται μέσω ενός «μετα-επίπεδου», όπως συζητήθηκε στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου. Πρόκειται επίσης για συστηματική επεξεργασία, με τη διαφορά ότι δεν εκφράζουν τις στάσεις τους για το περιεχόμενο του κειμένου, όπως διαπιστώθηκε στην δεύτερη και τρίτη κλάση, αλλά τις στάσεις τους για τις στάσεις των συντακτών του κειμένου και για τον τρόπο διατύπωσής τους. Αυτό που θα συζητηθεί στη συνέχεια (Tormala & Briñol, 2015; Horajo, Briñol & Petty, 2014; Horajo, Petty & Briñol, 2010; Tormala, Briñol & Petty, 2006, 2007) είναι ακριβώς αυτός ο «μεταγνωστικός» τρόπος προσέγγισης ο οποίος έχει την δυνατότητα να κλονίσει την εμπιστοσύνη των σκέψεων και στάσεων που δημιουργήσαν οι συμμετέχοντες διαβάζοντας το κείμενο. Παρόλο που το IRAMUTEQ 0.7 δεν έχει την δυνατότητα ανίχνευσης τυχόν αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες, προέκυψε μια κύρια επίδραση, κατά την οποία οι συμμετέχοντες οι οποίοι είχαν πληροφορηθεί ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που διάβασαν ανήκουν στην πρώτη (κόκκινη) κλάση. Η κλάση αυτή είναι η μόνη η οποία παρουσιάζει κεντρικές λέξεις σ' ένα «μεταγνωστικό» επίπεδο. Από τα αποτελέσματα που συνοψίζονται στο διάγραμμα 3.4, διαπιστώνεται ακόμη ότι καθώς πληροφορήθηκαν οι συμμετέχοντες πως το κείμενο που διάβασαν, με το οποίο είχαν συμβατή προγενέστερη στάση, υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού, η επιρροή του κειμένου ελαττώθηκε αισθητά, όσο αυξανόταν η έκπληξη με το ποσοστό αυτό. Θα μπορούσε λοιπόν η έκπληξη με το ποσοστό υποστήριξης να έχει ελαττώσει την εμπιστοσύνη που είχαν οι συμμετέχοντες για τις σκέψεις που δημιούργησαν παράγοντας το γραπτό τους λόγο για το κείμενο, ώστε στη συνέχεια να ελαττωθεί η επιρροή. Το παράδοξο εύρημα ότι το μεγάλο ποσοστό υποστήριξης θα μπορούσε να ελαττώσει την εμπιστοσύνη με την οποία οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν τις στάσεις τους αντί να την αυξήσει, συζητήθηκε παραπάνω. Οι συμμετέχοντες με μια χαμηλή αναπαράσταση για το ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου, αλλά με μια θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες ίσως συνειδητοποιούν καλύτερα την πλεονεκτική θέση της μειονότητας ως ελεύθερη, αμερόληπτη, ανεξάρτητη, αυτόνομη και σταθερή. Βάσει των χαρακτηριστικών αυτών η μειονότητα θα είναι

σε θέση να κεντρίσει τη προσοχή των αναγνωστών στο περιεχόμενο του μηνύματός της και να ασκήσει την επιρροή της (Moscovici, 1980). Η πληροφόρηση ενός μεγάλου ποσοστού υποστήριξης του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία ίσως να αποτέλεσε απειλή γι' αυτή τη πλεονεκτική μειονοτική θέση, ώστε στην συνέχεια να κλονιστεί η εμπιστοσύνη με την οποία οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες υποστηρίζουν τις στάσεις τους.

Διευκρινίζεται ξανά ότι στους συμμετέχοντες που είχαν ασύμβατη προγενέστερη στάση με το κείμενο που διάβασαν, δεν παρατηρήθηκε η ανάλογη επίδραση, αφού σε όλες τις συνθήκες η επιρροή ήταν ήδη πολύ αρνητική. Όπως θα συζητηθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, ο ρόλος του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου και η στιγμή στο πειραματικό σχέδιο κατά την οποία οι συμμετέχοντες θα πληροφορηθούν για το ποσοστό αυτό, είναι καθοριστικοί παράγοντες για την εμφάνιση σκέψεων και στάσεων σε μεταγνωστικό επίπεδο.

Τελικά συμπεράσματα του τρίτου πειράματος

Τα συμπεράσματα σε σχέση με τις αρχικές υποθέσεις

Η πρώτη υπόθεση η οποία διατυπώθηκε στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής, επιβεβαιώθηκε. Όπως και στα προηγούμενα πειράματα, η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων πάνω στη θεματική των κειμένων επιρροής φαίνεται να έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Εφόσον η υπόθεση αυτή εξετάστηκε σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής, θα συζητηθεί εκτενέστερα στα γενικά συμπεράσματα. Θα γίνει αναφορά στο «Zeitgeist» όπως αυτό διαμορφώθηκε ιστορικά στη σύγχρονη Ελλάδα.

Η δεύτερη υπόθεση δεν επιβεβαιώθηκε. Οι συμμετέχοντες εκτίμησαν ότι το ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου ήταν χαμηλότερο από το ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού κειμένου, προτού ενημερωθούν για τα «πραγματικά» ποσοστά υποστήριξης στην ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με τις πειραματικές συνθήκες. Παρόλο που το φιλικό κείμενο είναι συμβατό με την καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα της σύγχρονης κοινωνίας, επικρατεί πλέον ανάμεσα στους συμμετέχοντες η πεποίθηση ότι οι ξενοφοβικές στάσεις που εκφράζονται στο εχθρικό κείμενο είναι πιο διαδεδομένες. Η αντιρατσιστική νόρμα ίσως δείχνει τον αντίκτυπό της στα αποτελέσματα με έμμεσο τρόπο, καθώς κι ο μέσος όρος του εκτιμώμενου ποσοστού υποστήριξης του εχθρικού κειμένου δεν ξεπέρασε το 50%. Η αντιρατσιστική νόρμα φαίνεται επίσης να τηρείται από τους περισσότερους συμμετέχοντες σε προσωπικό επίπεδο. Η στατιστική ενδιάμεση του προ-τεστ, που μετρούσε την προγενέστερη στάση προς τους

μετανάστες, ήταν χαμηλότερη από τη μέση τιμή (3) της κλίμακας, γεγονός που σημαίνει ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες είχαν μια (σχετική) θετική προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες τήρησαν σε προσωπικό επίπεδο την αντιρατσιστική νόρμα, κατατάσσοντας σε κοινωνικό επίπεδο τους εαυτούς τους σε μειονοτική θέση.

Κατά συνέπεια δεν επιβεβαιώθηκε και η τρίτη υπόθεση. Το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου στην ελληνική κοινωνία ήταν πιο χαμηλό από το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης του εχθρικού κειμένου. Επειδή τα εκτιμώμενα ποσοστά υποστήριξης και των δύο κειμένων ήταν κάτω του 50%, η πληροφόρηση ότι το 82% των Ελλήνων υποστηρίζει το κείμενο επιρροής προκάλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη σε όλους τους συμμετέχοντες. Το ποσοστό του 82% προκάλεσε ωστόσο τη μεγαλύτερη έκπληξη όταν αφορούσε το φιλικό κείμενο. Σε αντίθεση με τα ευρήματα των Baker & Pety (1994), παρατηρήθηκε στο παρόν πείραμα μια μείωση στην επιρροή αντί μια αύξηση, όταν οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν, ύστερα από την εκτίμησή τους, ότι το «πραγματικό» ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής βρίσκεται στο 82%. Στην ανάλυση περιεχομένου παρατηρήθηκε ότι στο επίπεδο του ποσοστού υποστήριξης του 82% υπήρχε μια απόσπαση της προσοχής των συμμετεχόντων από το περιεχόμενο του κειμένου, η οποία ενδεχομένως να οδήγησε στη μείωση της επιρροής.

Η τέταρτη υπόθεση επίσης δεν επιβεβαιώθηκε. Η εστίαση των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του κειμένου παράγοντας το γραπτό τους λόγο, δεν οδήγησε σε μεγαλύτερη επιρροή όταν ο συνδυασμός θέσης/πηγής δεν ήταν αναμενόμενος. Ούτε όταν κλήθηκαν να εστιάσουν στους συντάκτες, παρατηρήθηκαν μηχανισμοί επιρροής, σύμφωνα με το ΜΕΠΠ. Επιπρόσθετα, δεν διαφοροποιήθηκε το περιεχόμενο των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων ανάλογα με την οδηγία να εστιάσουν είτε στο περιεχόμενο του κειμένου, είτε στους συντάκτες του και ούτε δημιουργήθηκαν διαφορετικές κλάσεις με διαφορετικές κεντρικές λέξεις βάσει της οδηγίας αυτής. Όπως και στο πρώτο πείραμα της παρούσας διατριβής δεν φάνηκε ότι η συγκεκριμένη ανεξάρτητη μεταβλητή έχει κάποια επίδραση στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου, ούτε στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων. Όπως αναφέρθηκε, η πληροφόρηση ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού ενδεχομένως να απέσπασε τη προσοχή των συμμετεχόντων από το περιεχόμενο του κειμένου, χωρίς ωστόσο η επεξεργασία να μπορεί να θεωρηθεί ευρετική, όπως θα πρόβλεπε το ΜΕΠΠ (Martin & Hewstone, 2008). Από την ανάλυση περιεχομένου προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες που πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού

πληθυσμού έχουν καθαρή εικόνα για τις στάσεις που παρουσιάζονται στο κείμενο. Φαίνεται στη συγκεκριμένη κλάση να βρίσκονται στο επίκεντρο οι ίδιες οι στάσεις των συντακτών και ο τρόπος διατύπωσής τους. Φαίνεται ο γραπτός λόγος των συμμετεχόντων να μεταφέρθηκε σε ένα «μεταγνωστικό επίπεδο».

Σύμφωνα με την πέμπτη υπόθεση η αυξημένη επιρροή του κειμένου διαμεσολαβείται από την χρήση των θετικών επιχειρημάτων. Οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει ένα κείμενο που ήταν πιο συμβατό με τη προγενέστερη τους στάση, θα χρησιμοποιούσαν πιο θετικά επιχειρήματα να περιγράψουν είτε το περιεχόμενο είτε την πηγή, ώστε να αυξηθεί η επιρροή το κειμένου. Παρατηρείται επίσης ότι οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου θα προτιμούσαν περισσότερο τη χρήση των θετικών επιχειρημάτων από τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Στη συνέχεια αποδείχθηκε ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει την επιρροή του διαμέσου της προτίμησης αυτής. Ίσως η συγκεκριμένη πορεία διαμεσολάβησης να εξηγείται από τη συμβατότητα του φιλικού κειμένου με την αντιρατσιστική κανονιστική νόρμα.

Όσον αφορά την έκτη υπόθεση, διαπιστώθηκε ξανά ότι η επιρροή διεξάγεται διαμέσου της εικόνας της πηγής, και ειδικότερα διαμέσου της προσλαμβανόμενης ευελιξίας. Επίσης διαπιστώθηκε ότι όσο πιο ευέλικτη προσλαμβάνεται η πηγή, τόσο θα προτιμούσαν οι συμμετέχοντες θετικά επιχειρήματα για να την περιγράψουν, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου. Φάνηκε επίσης ότι το φιλικό κείμενο εστιάζει την προσοχή των συμμετεχόντων στο περιεχόμενό του, ώστε στη συνέχεια να αυξηθεί η επιρροή.

Όσον αφορά την έβδομη υπόθεση, πράγματι υπάρχουν ενδείξεις ότι λόγω της πληροφόρησης του «πραγματικού» ποσοστού υποστήριξης ύστερα από τη ανάγνωση του κειμένου (και πριν την παραγωγή του γραπτού λόγου) η επιρροή διεξάγεται διαμέσου της εμπιστοσύνης που τρέφουν οι συμμετέχοντες για τις στάσεις τους (Tormala, Petty & DeSensi, 2010). Μόνο στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού, οι κεντρικές λέξεις που προκύπτουν από την ανάλυση περιεχομένου δεν αναφέρονται στο περιεχόμενο του κειμένου αλλά στις *στάσεις των συμμετεχόντων για τις στάσεις των συντακτών*. Το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου δεν συνετέλεσε ωστόσο σε μια αύξηση της εμπιστοσύνης των συμμετεχόντων στη στάση τους και κατά συνέπεια σε μια αύξηση στην επιρροή που τους ασκήθηκε, αλλά σε μια μείωση. Φάνηκε στις αναλύσεις περιεχομένου πως η πληροφορία ότι το κείμενο υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού απέσπασε την προσοχή των συμμετεχόντων από το περιεχόμενο των κειμένων. Εκτιμάται ότι το αναφερόμενο υψηλό ποσοστό υποστήριξης του κειμένου μείωσε

την εμπιστοσύνη με την οποία οι συμμετέχοντες στηρίζουν τις στάσεις τους, επειδή κλόνισε την πλεονεκτική ιδιότητα του μειονοτικού κειμένου ως ελεύθερη, αμερόληπτη, ανεξάρτητη και αυτόνομη, με αποτέλεσμα να μειωθεί στη συνέχεια η επιρροή.

Γενικά Συμπεράσματα

Η παρούσα διατριβή είχε σκοπό να διερευνήσει την δυνατότητα επιρροής των προκαταλήψεων μέσω των μέχρι τώρα γνωστών πειραματικών χειρισμών στον τομέα της κοινωνικής επιρροής. Εξετάστηκαν μεταβλητές που αποδείχθηκαν σε άλλες έρευνες ότι αυξάνουν ή μειώνουν την επιρροή ενός κειμένου στο οποίο υποστηρίζεται κάποια θέση. Στις έρευνες που παρουσιάστηκαν, εξετάστηκαν οι ανεξάρτητες μεταβλητές της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας, η παραγωγή ή μη του γραπτού λόγου εστιάζοντας είτε στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής είτε στους συντάκτες, η ψυχολογιοποίηση ή μη της πηγής του κειμένου επιρροής, το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στην ελληνική κοινωνία και ο βαθμός έκπληξης με το ποσοστό αυτό. Σε όλα τα πειράματα το κείμενο επιρροής ήταν είτε εχθρικό είτε φιλικό έναντι των Αλβανών μεταναστών. Επίσης, μετρήθηκε από όλους τους συμμετέχοντες η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, ώστε να λειτουργήσει ως ρυθμιστικός παράγοντας. Διαπιστώθηκε πράγματι ότι όταν η θεματική του κειμένου επιρροής είναι οι Αλβανοί μετανάστες και μετριέται η επιρροή βάσει κάποιας μετατροπής στις προκαταλήψεις των συμμετεχόντων, τότε η προγενέστερη στάση παίζει καθοριστικό ρόλο στα αποτελέσματα.

Για τις υποθέσεις που διατυπώθηκαν σε όλα τα πειράματα που παρουσιάστηκαν, παρατηρούνται τα εξής συμπεράσματα.

Αναμενόταν σε όλα τα πειράματα η ασκούμενη επιρροή του κειμένου να εξαρτάται κατά έναν μεγάλο βαθμό από την προγενέστερη στάση. Πράγματι η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων ήταν καθοριστική για την άσκηση της επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που είχαν διαβάσει. Όσο πιο αρνητική ήταν η προγενέστερη στάση έναντι των μεταναστών, τόσο αυξανόταν η επιρροή του εχθρικού κειμένου. Όσο πιο θετική ήταν η προγενέστερη στάση προς τους μετανάστες, τόσο αυξανόταν η επιρροή του φιλικού κειμένου. Αυτή η αναμενόμενη επίδραση ματαιωνόταν αναλόγως του τρόπου ανταπόκρισης των συμμετεχόντων στους πειραματικούς χειρισμούς. Στο πρώτο πείραμα που παρουσιάστηκε, παρατηρήθηκε ότι δεν αρκεί απλά ο χειρισμός της αναγκαστικής διαφωνίας/συμφωνίας με το κείμενο επιρροής να ανατρέψει την επιρροή του κειμένου η οποία θα αναμενόταν βάσει της προγενέστερης στάσης. Μόνο αν οι συμμετέχοντες είχαν ανταποκριθεί στον χειρισμό αυτό παρουσιάζοντας έναν μεγάλο βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας, ήταν ο πειραματικός χειρισμός σε θέση να επιδράσει πάνω στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου, ανεξαρτήτως της προγενέστερης στάσης.

Κάτι παρόμοιο διαπιστώθηκε στο αποτέλεσμα του τρίτου πειράματος. Δεν αρκούσε η εισαγωγή του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου επιρροής στην ελληνική κοινωνία από μόνη της, ώστε να προβλέψει την ασκούμενη επιρροή του κειμένου που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες. Ο συγκεκριμένος πειραματικός χειρισμός φάνηκε να έχει επίδραση πάνω στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου εφόσον είχε μεγαλύτερη απόκλιση από τον μέσο όρο του αναμενόμενου ποσοστού υποστήριξης που είχαν οι συμμετέχοντες, πριν ακόμα τους φανερωθεί το πραγματικό ποσοστό από το ποσοστό του 18% ή του 82%. Αυτό φάνηκε να ισχύει για το ποσοστό υποστήριξης του 82%. Στη συνέχεια υπήρξε μια μεγάλη έκπληξη με το ποσοστό αυτό και αποτέλεσε απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να προβλεφθεί η ασκούμενη επιρροή του κειμένου βάσει του πειραματικού χειρισμού της πληροφόρησης του ποσοστού υποστήριξης, ανεξαρτήτως της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων.

Τα αποτελέσματα όλων των πειραμάτων της παρούσας διατριβής έδειξαν ότι η επιρροή του κειμένου εξαρτάται κυρίως από τη προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων, όταν λαμβάνεται υπόψη στο σύνολό τους. Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων με το περιεχόμενο του κειμένου που είχαν διαβάσει, τόσο αυξανόταν η επιρροή του κειμένου. Παρ' όλα αυτά διαπιστώθηκαν αλληλεπιδράσεις, συνθήκες δηλαδή όπου αυτή η αναμενόμενη επίδραση της προγενέστερης στάσης πάνω στην επιρροή του κειμένου στρεβλώθηκε. Υπήρξαν δηλαδή συνθήκες όπου η επιρροή του κειμένου εξαρτιόταν λιγότερο από τη προγενέστερη στάση και περισσότερο από τους πειραματικούς χειρισμούς, έστω αποκλειστικά στους συμμετέχοντες που ανταποκρίνονται έντονα σ' αυτές.

Σε έρευνες στο παρελθόν που μελετήθηκε επίσης η απόπειρα αλλαγής των στάσεων μέσω των μηχανισμών της κοινωνικής επιρροής, οι θεματικές που είχαν επιλεγεί αποτελούσαν για τους συμμετέχοντες είτε υψηλής, είτε χαμηλής προσωπικής σημασίας. Η απόπειρα αλλαγής των στάσεων έναντι των μεταναστών ωστόσο φέρνει τους συμμετέχοντες αντιμέτωπους με τη καθιερωμένη αντιρατσιστική νόρμα (Pérez & Mugny, 1993), η οποία πιθανότατα να έχει συμβάλει στη δημιουργία παγιωμένων θέσεων. Γι' αυτό το λόγο φαίνεται στις έρευνες της παρούσας διατριβής η προγενέστερη στάση να εμφανίζεται ως πιο ισχυρός ρυθμιστικός παράγοντας σε σχέση με προηγούμενες μελέτες πάνω στην κοινωνική επιρροή (Martin & Hewstone, 2003; Erb et al., 2002; Baker & Petty, 1994). Υπήρξαν άλλες έρευνες στο παρελθόν στις οποίες μελετήθηκε το θέμα της ξеноφοβίας και είχε αποδειχθεί επίσης ο ρόλος της προγενέστερης στάσης ως ρυθμιστικός παράγοντας.

Στην εισαγωγή της παρούσας διατριβής είχε συζητηθεί το πείραμα των Mugny, Kaiser & Papastamou (1983) με το οποίο οι ερευνητές είχαν σκοπό να μελετήσουν υπό ποιες συνθήκες η εστίαση των συμμετεχόντων στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής οδηγεί σε

μεγαλύτερη άμβλυνση της επιρροής. Η συγκεκριμένη έρευνα σχετίζεται με τις έρευνες που παρουσιάστηκαν στη παρούσα διατριβή επειδή η θεματική της ήταν επίσης η ξеноφοβία, με τη μόνη διαφορά ότι υπήρχε μόνο ένα κείμενο επιρροής, με ξενόφιλο περιεχόμενο, το οποίο προερχόταν είτε από μια ενδο-ομαδική μειονότητα είτε από μια εξω-ομαδική. Από τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου πειράματος προέκυψε ωστόσο ότι η προγενέστερη στάση βάσει της οποίας καθοριζόταν η ιδεολογική απόσταση από τη πηγή και στη συνέχεια το μέγεθος της επιρροής του κειμένου έπαιξε εξίσου σημαντικό ρόλο, όπως διαπιστώθηκε στα πειράματα της παρούσας διατριβής. Το ξενόφιλο κείμενο άσκησε ελάχιστη επιρροή στους ενδο-ομαδικούς «μακρινούς» συμμετέχοντες και γινόταν πιο αρνητική όταν οι συμμετέχοντες έπρεπε να ψυχολογιοποιήσουν την πηγή. Η επιρροή ήταν ούτως ή άλλως ελαφρώς αρνητική όταν η πηγή ήταν εξω-ομαδική και «μακρινή». Σ' ένα άλλο πείραμα εξηγεί ο Papastamou (1986) ότι όταν η ομάδα είναι εξω-ομαδική ή η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων βρίσκεται σε μεγάλη ιδεολογική απόσταση από θέσεις του κειμένου επιρροής, μπορεί να δημιουργηθεί μια αυτόματη ψυχολογιοποίηση, χωρίς να εισάγεται μέσω κάποιου πειραματικού χειρισμού. Στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής παρατηρήθηκε κάτι παρόμοιο. Οι συμμετέχοντες με ασύμβατη προγενέστερη στάση με το εχθρικό κείμενο εμφάνισαν, όπως και στο πρώτο και τρίτο πείραμα, αρνητική επιρροή, η οποία γινόταν περισσότερο αρνητική όταν οι συμμετέχοντες οδηγήθηκαν να ψυχολογιοποιήσουν τους συντάκτες του κειμένου. Η επίδραση της ψυχολογιοποίησης εμφανίστηκε στο πείραμα της παρούσας διατριβής στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ενώ στο πείραμα των Mugny et al. (1983) άμβλύθηκε η επιρροή ενός κειμένου το οποίο ήταν φιλικό προς τους μετανάστες. Η διαφορά μπορεί να βρίσκεται στο γεγονός ότι την εποχή που διεξήχθη το πείραμα στην Ελβετία εφαρμόστηκε εκεί για πρώτη φορά ένας πρωτόγονος για την εποχή νόμος, που αφορούσε τη διεύρυνση των δικαιωμάτων των μεταναστών. Πιθανόν το 1983 η αντιρατσιστική νόρμα δεν ήταν τόσο συμβατή με το «πνεύμα των εποχών» της Ελβετίας, όσο ήταν με το πνεύμα των εποχών της Ικαρίας του 2014. Πράγματι, στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής το φιλικό κείμενο δεν ήταν ευάλωτο στο χειρισμό της ψυχολογιοποίησης. Ήδη συζητήθηκε ότι αυτό πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι μια μεγάλη πλειοψηφία που υποστηρίζει μια διαδεδομένη νόρμα δεν μπορεί να ψυχολογιοποιηθεί, εφόσον δεν μπορούν εύκολα τα μέλη της να συνδεθούν μεταξύ τους μέσω κάποιων κοινών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, όπως συμβαίνει με τις μειονότητες.

Σ' ένα άλλο πείραμα που πραγματοποιήθηκε στην Ισπανία οι Sanchez-Mazas, Pérez, Navarro, Mugny & Jovanovic (1993) επιχείρησαν επίσης να διερευνήσουν κατά πόσο αλλάζει η στάση των συμμετεχόντων έναντι των Τσιγγάνων στη χώρα τους, όταν έρθουν σε ρήξη με τη

αντιρατσιστική νόρμα. Για να προκληθεί μια σύγκρουση τέτοιου είδους οι συμμετέχοντες αρχικά απαντούσαν σε μια ερώτηση που αφορούσε το επιθυμητό γι' αυτούς ποσοστό μεταναστών στη χώρα τους. Το πραγματικό ποσοστό βρισκόταν εκείνη τη εποχή στην Ισπανία στα 16%. Όσοι συμμετέχοντες είχαν δώσει ένα μικρότερο ποσοστό ταξινομήθηκαν ως «ξενόφοβοι», ενώ αυτοί που είχαν δώσει το επιθυμητό ποσοστό 16% ή περισσότερο ταξινομήθηκαν ως «ξενόφιλοι». Ύστερα οδηγήθηκαν να κάνουν μια κατανομή 100 υποτιθέμενων βαθμών ανάμεσα σε αυτόχθονες Ισπανούς και Τσιγγάνους. Η κατανομή γινόταν αλληλένδετα. Όσοι βαθμοί δίνονταν στη μια ομάδα, αφαιρούνταν υποχρεωτικά από την άλλη ομάδα. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι μια μεγάλη πλειοψηφία συμφοιτητών τους είχε διαθέσει 80 βαθμούς στους Τσιγγάνους και 20 βαθμούς στους αυτόχθονες Ισπανούς. Επιπλέον, οι ερευνητές οδήγησαν τους μισούς συμμετέχοντες να πιστέψουν ότι θα έπαιρναν μέρος σε μια συζήτηση με αντιπροσώπους της ομάδας της πλειοψηφίας που είχε διαθέσει τους βαθμούς υπέρ της ομάδας των Τσιγγάνων. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες δεν θα λάμβαναν μέρος λόγω έλλειψης χρόνου. Στο τέλος συμπλήρωσαν όλοι μια κλίμακα που μετρούσε τη λανθάνουσα προκατάληψη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι «ξενόφοβοι» συμμετέχοντες που δεν θα έπαιρναν μέρος στη συζήτηση με την ενδο-ομαδική πλειοψηφία φάνηκαν με στατιστικά σημαντική διαφορά πολύ πιο προκατειλημμένοι από τους «ξενόφιλους» συμμετέχοντες που θα έπαιρναν μέρος στη συζήτηση. Οι «ξενόφιλοι» συμμετέχοντες φάνηκαν, σύμφωνα με τη προγενέστερή τους στάση, λιγότερο προκατειλημμένοι. Είναι προφανές ότι η σύγκρουση των εκ των προτέρων «ξενόφobων» συμμετεχόντων με τη αντιρατσιστική νόρμα είναι πολύ πιο έντονη όταν περιμένουν να έρθουν αντιμέτωποι με μια πλειοψηφία που υποστηρίζει τη νόρμα αυτή. Όταν δεν αναμένεται κάποια συζήτηση με τη πλειοψηφία φαίνεται ότι οι απαντήσεις τους στη κλίμακα προκατάληψης καθορίζονται περισσότερο από την προγενέστερη στάση τους, όπως διαπιστώθηκε στα πειράματα της παρούσας διατριβής. Η σύγκρουση με τη αντιρατσιστική νόρμα ωστόσο δεν εισήχθη στο πειραματικό σχέδιο των Sanchez-Mazas et al. (1993) διαμέσου κάποιου κείμενου μιας πλειονότητας ή μειονότητας με ξενόφοβο ή ξενόφιλο περιεχόμενο.

Σε μια άλλη σειρά πειραμάτων τα οποία πραγματοποιήθηκαν την ίδια εποχή στην Ισπανία (Pérez, Mugny, Llavata & Fierres, 1993) οι συμμετέχοντες άλλαζαν επίσης προς μια πιο ξενόφιλη στάση αφού είχαν έρθει αντιμέτωποι με την αντιρατσιστική νόρμα, αυτή τη φορά λόγω της αναγκαστικής κατανομής αρνητικών επιθέτων στην ομάδα των Τσιγγάνων. Επίσης, ορισμένοι συμμετέχοντες διάβαζαν κάποιο κείμενο το οποίο υποστήριζε τα δικαιώματα των Τσιγγάνων. Οι ερευνητές (Pérez et al., 1993) δεν διευκρινίζουν ωστόσο σε τι επίπεδο βρισκόταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων στην αρχή των πειραμάτων. Θα

μπορούσε κάλλιστα η προγενέστερη στάση τους να ήταν ήδη ξενόφιλη και να έγινε περισσότερο ξενόφιλη μετά την έκθεσή τους στους πειραματικούς χειρισμούς. Μια παρόμοια μετατροπή μπορούσε επίσης να εμφανιστεί όταν η προγενέστερη στάση ήταν ξενόφοβη πριν την έκθεση τους στους πειραματικούς χειρισμούς και να μετατράπηκε σε ξενόφιλη στάση μετά από την εισαγωγή της σύγκρουσης με την αντιρατσιστική νόρμα. Σίγουρο είναι ότι τα αποτελέσματα έδωσαν μια έγκυρη εικόνα για τη μετατροπή της προγενέστερης στάσης, εφόσον η ίδια κλίμακα μέτρησης προκατάληψης που είχαν συμπληρώσει οι συμμετέχοντες πριν την έκθεσή τους στους πειραματικούς χειρισμούς συμπληρώθηκε και ύστερα από δύο βδομάδες από την διεξαγωγή του πειράματος. Στα πειράματα της παρούσας διατριβής δεν ήταν δυνατή για πολλούς λόγους η διαθεσιμότητα των συμμετεχόντων μετέπειτα από τη συμμετοχή τους, ώστε να υπάρχει δυνατότητα χρήσης της ίδιας κλίμακας στο προ-τεστ και το μετά-τεστ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ωστόσο ξεκάθαρα ότι δίχως την επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών το σκορ των συμμετεχόντων στο προ-τεστ σχετίζεται με το αποτέλεσμά τους στην κλίμακα επιρροής. Παρατηρήθηκε μια στρέβλωση αυτής της αναμενόμενης επίδρασης όσο οι συμμετέχοντες ανταποκρίνονταν περισσότερο στους πειραματικούς χειρισμούς.

Εάν τα παραπάνω πειράματα των Mugny et al. (1983), Sanchez-Mazas et al. (1993), και Pérez et al. (1993) δεν είχαν ως κύριο σκοπό τους να αποδείξουν τον αντίκτυπο της προγενέστερης στάσης, φαίνεται πάντως ότι έχει παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στα αποτελέσματα των ερευνών αυτών. Στα αποτελέσματα των πειραμάτων της παρούσας διατριβής η επίδραση της προγενέστερης στάσης εμφανίζεται πιο έντονη. Η διαφορά με τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ισπανία ενδεχομένως βρίσκεται στην επιλογή της εθνικής ή κοινωνικής ομάδας στην οποία εστιάζει η κάθε έρευνα. Δεν αρκεί απλά να είναι αρκετά μεγάλη ώστε να εξασφαλίζεται η εμφανής παρουσία της στο περιβάλλον των συμμετεχόντων, αλλά σημασία μπορεί να έχει και η κοινωνική αναπαράσταση της ομάδας στη κοινωνία. Ίσως η συμμετοχή των Αλβανοί μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας να προκαλεί στη ξενόφοβη μερίδα του αυτοχθόνου πληθυσμού την αίσθηση της απειλής και του ανταγωνισμού. Ανάμεσα στους Τσιγγάνους και τους αυτόχθονες Ισπανούς ενδεχομένως αυτή η αίσθηση του ανταγωνισμού είναι λιγότερο έντονη, επειδή παγκοσμίως μπορεί να υπάρχει η εντύπωση, όπως και στην Ελλάδα, ότι οι Τσιγγάνοι εξασφαλίζουν τους πόρους τους μέσω εμπορικών συναλλαγών, συχνά χωρίς σταθερή έδρα, δίχως να συμμετέχουν στην «κοσμική» αγορά εργασίας.

Στα πειράματα της παρούσας διατριβής ωστόσο παρατηρήθηκε στους συμμετέχοντες με διαφορετική προγενέστερη στάση με το εχθρικό ή φιλικό κείμενο που είχαν διαβάσει μια έντονη αρνητική επιρροή. Στο πείραμα των Mugny et al. (1983) που είχε διεξαχθεί στην

Ελβετία, οι συμμετέχοντες είχαν κληθεί επίσης να εκφράσουν το επιθυμητό γι' αυτούς ποσοστό ξένων στη χώρα τους, πριν διαβάσουν ένα κείμενο επιρροής φιλικό προς τους μετανάστες. Στη συνέχεια, παρατηρήθηκε μια ελαφρώς αρνητική επιρροή στους αντίστοιχους «μακρινούς» από το κείμενο επιρροής συμμετέχοντες, αλλά όχι τόσο έντονη όπως παρατηρήθηκε στα αποτελέσματα της παρούσας διατριβής. Η αιτία της διαφοράς αυτής βρίσκεται πιθανόν στις διαφορετικές ιστορικές εξελίξεις της Ελλάδας και της Ελβετίας.

Η ιστορία της Ελλάδας τα τελευταία 100 χρόνια κατέγραψε έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ των αριστερών και δεξιών κομμάτων (για μια προσέγγιση όσον αφορά της κοινωνιοψυχολογικές συγκρούσεις, βλ. Μαντόγλου, 1998). Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη των χωρών της Δυτικής Ευρώπης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζεται από μια σταθερή πορεία ανάπτυξης δίχως ιδιαίτερες αναταράξεις. Στο δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής παρατηρήθηκαν έντονες συσχετίσεις μεταξύ των αποτελεσμάτων των επιπλέον προ-τεστ που είχαν ενσωματωθεί στο πειραματικό σχέδιο. Διαπιστώθηκε ότι μια προγενέστερη ξενοφοβική στάση συσχετίζεται με μια δεξιά και συντηρητική πολιτική προτίμηση. Εάν ισχύει πραγματικά ότι οι Έλληνες υποστηρικτές των αριστερών και δεξιών κομμάτων έχουν συνηθίσει με τη πάροδο του χρόνου να αντιπαρατίθενται μεταξύ τους με έντονο τρόπο, τότε δεν είναι απίθανο στα πειράματα της παρούσας διατριβής οι συμμετέχοντες που διάβασαν ένα κείμενο ασύμβατο με τη προγενέστερή τους στάση προς τους μετανάστες να παρουσίασαν μια εντονότερη αρνητική επιρροή, απ' ό,τι είχε παρατηρηθεί στους Ελβετούς «μακρινούς» συμμετέχοντες των Mugny et al. (1983).

Στα πειράματα της παρούσας διατριβής, διαπιστώνεται πράγματι ότι ένα κείμενο επιρροής που αφορά τη μετανάστευση προκαλεί αρνητική επιρροή σε περίπτωση που η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων είναι ασύμβατη ή αντίθετη με το περιεχόμενό του. Η κοινωνική βαρύτητα της συγκεκριμένης θεματικής ενδέχεται να συνδέεται με την προσλαμβανόμενη πολιτική/ιδεολογική ομαδοποίηση των συντακτών. Σε όλα τα πειράματα προέκυψε από τις παραγοντικές αναλύσεις της κλίμακας της εικόνας της πηγής ένας παράγοντας που αφορά την πολιτική ιδιότητα και την ομαδοποίηση βάσει αυτής. Στο πρώτο πείραμα μάλιστα, ο παράγοντας αυτός επικεντρωνόταν γύρω από την «εξάρτηση», ώστε η μεγαλύτερη προσλαμβανόμενη πολιτική ομαδοποίηση των συντακτών να συνδέεται με περισσότερη ανεξαρτησία. Ίσως το θέμα της μετανάστευσης και η στάση των συμμετεχόντων απέναντι σ' αυτή να κάνει φανερή την πολιτική και ιδεολογική τους ταυτότητα και κατά πόσο αυτή είναι συμβατή με την πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα των συντακτών. Όντας λοιπόν συνηθισμένη η ελληνική καθημερινότητα στην αντιπαράθεση μεταξύ αντίθετων πολιτικών και ιδεολογικών ομάδων, όπως συζητήθηκε παραπάνω, είναι πολύ πιθανόν το κείμενο το οποίο

είναι ασύμβατο με τη προγενέστερη στάση όσον αφορά τους μετανάστες να προκαλεί έντονη απόρριψη. Στην παρούσα διατριβή ωστόσο υποστηρίζεται κι η άποψη ότι λόγω της ύπαρξης μιας αντιρατσιστικής νόρμας στη σημερινή κοινωνία (Pérez & Mugny, 1993) αυξάνεται η ενδεχόμενη σύγκρουση με τη νόρμα αυτή, η οποία έχει επίσης ως αποτέλεσμα η θεματική της μετανάστευσης να αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα σε σχέση με άλλες θεματικές που χρησιμοποιήθηκαν σε μελέτες στον τομέα της κοινωνικής επιρροής.

Στο δεύτερο πείραμα διαπιστώθηκε μάλιστα ότι η αρνητική επιρροή που παρουσίασαν οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με ασύμβατη (ξενόφιλη) προγενέστερη στάση γινόταν ακόμα πιο αρνητική όταν είχαν κληθεί να εστιάσουν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συντακτών. Δόθηκε επίσης μια ιστορική εξήγηση βάσει της οποίας το εχθρικό κείμενο θα μπορούσε να θεωρηθεί μειονοτικό στη τοπική κοινωνία της Ικαρίας. Το αποτέλεσμα αυτό συνδέεται άμεσα με τα ευρήματα των Mugny et al. (1983) στα οποία η ελαφρώς αρνητική επιρροή που το ξενόφιλο κείμενο μιας ενδο-ομαδικής πηγής άσκησε στους «μακρινούς» συμμετέχοντες, έγινε ακόμα πιο αρνητική όταν εστίαζαν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής. Διευκρινίζεται ξανά ότι στο πείραμα των Mugny et al. (1983) το κείμενο επιρροής προερχόταν για τους μισούς συμμετέχοντες από μια ενδο-ομαδική πηγή και για τους υπόλοιπους από μια εξω-ομαδική πηγή. Οι μισοί είχαν πληροφορηθεί ότι το κείμενο είχε συνταχτεί από τους μετανάστες. Σ' αυτή τη περίπτωση η επιρροή ήταν ούτως ή άλλως αρνητική, δίχως να είναι σε θέση η ψυχολογιοποίηση να την ελαττώσει περισσότερο. Οι συμμετέχοντες μάλιστα δεν βίωσαν την ανάγκη επίλυσης κάποιας σύγκρουσης, ώστε η ψυχολογιοποίηση να δώσει τη διέξοδο. Οι συμμετέχοντες των πειραμάτων της παρούσας διατριβής φάνηκε να θεωρούν τους συντάκτες των κειμένων επιρροής ενδο-ομαδικούς. Κατ' αρχήν περιέγραφαν στα κείμενα τους Αλβανούς μετανάστες στο τρίτο πρόσωπο. Επίσης, οι συμμετέχοντες του δεύτερου πειράματος έδειξαν ότι υπήρχε πραγματική ανάγκη επίλυσης κάποιας σύγκρουσης.

Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση που διατυπώθηκε σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής, η εστίαση των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της παραγωγής των γραπτών τους λόγων είτε στο περιεχόμενο του (εχθρικού ή φιλικού) κειμένου είτε στα (ψυχολογικά) χαρακτηριστικά των συντακτών του θα είχε επιπτώσεις στην ασκούμενη επιρροή. Όσον αφορά το πρώτο και τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής δεν είχε σημασία εάν οι συμμετέχοντες εστίαζαν στο περιεχόμενο ή στους συντάκτες του κειμένου επιρροής όταν παρήγαν το γραπτό τους λόγο. Φαίνεται ότι το περιεχόμενο του γραπτού λόγου καθορίστηκε κυρίως βάσει της προγενέστερης στάσης, όπως και η ασκούμενη επιρροή των κειμένων που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες. Πρόκυψε από την ανάλυση περιεχομένου ότι το περιεχόμενο των γραπτών

λόγων άλλαζε σύμφωνα με το κείμενο που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες (εχθρικό ή φιλικό), πράγμα το οποίο είναι μια ένδειξη ότι η επεξεργασία ήταν κυρίως συστηματική (Chaiken, Liberman & Eagly, 1989; Eagly & Chaiken, 1993). Δεν πρόκυψε δηλαδή η επεξεργασία να είναι πιο ευρετική, όταν οι συμμετέχοντες εστίαζαν στους συντάκτες. Αυτή η διαφορά σε σχέση με τις πρώτες έρευνες πάνω στη συστηματική/ευρετική επεξεργασία προκύπτει μάλλον από το γεγονός ότι η παραγωγή του γραπτού λόγου ανάγκασε κατά κάποιον τρόπο τους συμμετέχοντες να επεξεργαστούν το κείμενο συστηματικά, ανεξαρτήτως της πειραματικής συνθήκης, όπως διαπιστώθηκε στα πειράματα της αυτο-πειθούς της Gordijn (1998). Δεν αποκλείεται επίσης η κοινωνική βαρύτητα του θέματος να δημιουργήσει μεγάλη ανάγκη υποστήριξης της προγενέστερης στάσης. Κάποιοι συμμετέχοντες πιθανόν να αντιμετώπισαν την σύγκρουση με τη αντιρατσιστική νόρμα, ενώ κάποιοι άλλοι ενδεχομένως να ένιωσαν την ανάγκη να την προστατέψουν.

Όσον αφορά την τρίτη υπόθεση που διατυπώθηκε σε όλα τα πειράματα, τα αποτελέσματα των ερευνών της παρούσας διατριβής παρουσίασαν ομοιότητες στην έμμεση επίδραση των πειραματικών χειρισμών. Διαπιστώθηκε ότι το φιλικό κείμενο είναι σε θέση να ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή, επειδή οι αναγνώστες του θα προτιμούσαν περισσότερο τα επιχειρήματα που αφορούν το περιεχόμενο για να το περιγράψουν σε σχέση με τους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου. Αυτό θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη ότι στην επεξεργασία του φιλικού κειμένου οι συμμετέχοντες ήταν πιο εστιασμένοι στο περιεχόμενό του παρά στους συντάκτες του. Επίσης, θα προτιμούσαν περισσότερο να περιγράψουν το περιεχόμενο και τους συντάκτες του φιλικού κειμένου με θετικά επιχειρήματα από το περιεχόμενο και συντάκτες του εχθρικού κειμένου. Μέσω της προτίμησης αυτής αυξανόταν επίσης η επιρροή του φιλικού κειμένου.

Το φιλικό κείμενο ήταν επίσης σε θέση να αυξήσει την επιρροή του επειδή οι αναγνώστες του θεωρούσαν την πηγή του πιο ευέλικτη από την πηγή του εχθρικού κειμένου. Σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής αποδείχθηκε η συγκεκριμένη διαμεσολάβηση. Στο πρώτο πείραμα μάλιστα διαπιστώθηκε επίσης μια σειριακή διαμεσολάβηση. Οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου εστίαζαν περισσότερο στο περιεχόμενο του κειμένου και στη συνέχεια προσλάμβαναν την πηγή ως πιο ευέλικτη, ώστε εν τέλει να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Ισχύει επίσης ότι η έμμεση επίδραση των πειραματικών χειρισμών γινόταν όλο και πιο έντονη όσο η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων βρισκόταν πιο κοντά στις θέσεις του κειμένου που είχαν διαβάσει. Διαπιστώθηκε και στα τρία πειράματα ότι οι συμμετέχοντες των οποίων οι προγενέστερες στάσεις τους βρίσκονταν κοντά στο κείμενο που διάβασαν θεωρούν την πηγή πιο ευέλικτη, ώστε στην συνέχεια να προτιμήσουν πιο θετικά επιχειρήματα για να την περιγράψουν και εν τέλει να αυξηθεί η επιρροή του κειμένου.

Το ίδιο φάνηκε να ισχύει, έστω σε λιγότερο βαθμό, για την μεταβλητή της δυναμικής πολιτικής ένταξης. Ο δεύτερος παράγοντας ο οποίος προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση της κλίμακας της εικόνας της πηγής, προέκυψε με μικρές παραλλαγές και στα τρία πειράματα της παρούσας διατριβής. Ο παράγοντας της «αντικομοφορμιστικής πολιτικής ένταξης» ο οποίος προέκυψε στο δεύτερο πείραμα φαίνεται να μοιάζει περισσότερο με τον παράγοντα της «δυναμικής πολιτικής ένταξης» ο οποίος προέκυψε στο τρίτο πείραμα. Ο παράγοντας της εξάρτησης, ο οποίος είχε προκύψει στο πρώτο πείραμα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ο αρνητικός αντίπαλος των αντίστοιχων παραγόντων του δεύτερου και τρίτου πειράματος, υπό την έννοια ότι όσο πιο μεγάλη ήταν η προσλαμβανόμενη εξάρτηση των συντακτών, τόσο αυξανόταν η πολιτικά ανένταχτη εικόνα τους. Η έννοια της εξάρτησης φαίνεται δηλαδή να συνδέεται με μια εξάρτηση από το κατεστημένο και τη κοινή γνώμη. Αυτό προκύπτει και από το γεγονός ότι τα αντίστοιχα διαγράμματα 1.10 , 2.13 και 3.9 που απεικονίζουν την επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών πάνω στους συγκεκριμένους παράγοντες, παρουσιάζουν σχεδόν όμοιες εικόνες. Ο παράγοντας της «εξάρτησης» φαίνεται να παραμένει σταθερός σ' ένα ουδέτερο επίπεδο για τους συντάκτες του φιλικού κειμένου, ενώ οι συντάκτες του εχθρικού κειμένου κρίνονται είτε πιο εξαρτημένοι είτε πιο ανεξάρτητοι αναλόγως της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων. Αντιθέτως, οι παράγοντες της «αντικομοφορμιστικής πολιτικής ένταξης» και της «δυναμικής πολιτικής ένταξης» φαίνεται ότι παραμένουν σταθεροί για τους συντάκτες του εχθρικού κειμένου, ενώ οι συντάκτες του φιλικού κειμένου κρίνονται είτε πιο πολιτικά ενταγμένοι είτε πιο ανένταχοι αναλόγως της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων. Διαπιστώνεται ότι ο παράγοντας με την αρνητική χροιά της εξάρτησης παρουσιάζει διακύμανση στους αναγνώστες του εχθρικού κειμένου, ενώ ο παράγοντας με την θετική χροιά της πολιτικής ένταξης παρουσιάζει διακύμανση στους αναγνώστες του φιλικού κειμένου. Τα αποτελέσματα και των τριών πειραμάτων έδειξαν εξάλλου ότι οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου προτιμούσαν να περιγράψουν το περιεχόμενο και τους συντάκτες με αρνητικά επιχειρήματα και οι αναγνώστες του φιλικού κειμένου με θετικά.

Εν τέλει φάνηκε ότι η προσλαμβανόμενη πολιτική ένταξη των συντακτών είναι σε θέση να αυξήσει την επιρροή του φιλικού κειμένου, εφόσον οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου δεν παρουσίασαν διακύμανση αναλόγως της προγενέστερης στάσης τους. Όσο πιο συμβατή ήταν η προγενέστερη στάση των αναγνωστών του φιλικού κειμένου με τις θέσεις που διάβασαν, τόσο αυξανόταν η προσλαμβανόμενη πολιτική ένταξη. Στη συνέχεια, αυξανόταν η προτίμησή τους για την χρήση των θετικών επιχειρημάτων, ώστε να αυξηθεί η επιρροή του φιλικού κειμένου. Η συγκεκριμένη πορεία επιδράσεων παρατηρήθηκε στο δεύτερο πείραμα για την προσλαμβανόμενη «αντικομοφορμιστική πολιτική ένταξη» και στο τρίτο πείραμα για τη

προσλαμβανόμενη «δυναμική πολιτική ένταξη». Διευκρινίζεται ότι ο παράγοντας της «δυναμικής πολιτικής ένταξης» είναι πιο αξιόπιστος σε σχέση με τους άλλους, διότι έχει προκύψει από μεγάλο δείγμα συμμετεχόντων και έχει ενσωματώσει τους υπόλοιπους τρίτους και τέταρτους παράγοντες της εικόνας της πηγής που είχαν προκύψει στα πρώτα δύο πειράματα της παρούσας διατριβής.

Η ευλυγισία της μειονοτικής πηγής είχε αποδειχθεί από τα πρώτα πειράματα πάνω στην μειονοτική επιρροή ότι είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την άσκηση της επιρροής (Papastamou & Mugny, 1983). Η εικόνα της δυναμικής πολιτικής ένταξης της πηγής από την άλλη πλευρά, πιθανόν να αυξάνει την άσκηση της επιρροής, επειδή οι αναγνώστες του κειμένου συνειδητοποιούν ότι μια οργανωμένη ομάδα αγωνίζεται για τις αντιλήψεις που μοιράζεται μαζί τους. Ίσως δηλαδή να παίζει ρόλο ένα στοιχείο ταύτισης, το οποίο για τους ιστορικούς λόγους που συζητήθηκαν παραπάνω, τυχαίνει να ενεργοποιείται στους Έλληνες συμμετέχοντες με έντονο τρόπο και να προκαλεί μια έντονη αντιπαράθεση.

Τα δύο αυτά ευρήματα θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη στον σχεδιασμό προγραμμάτων παρέμβασης που έχουν σκοπό να καταπολεμήσουν την προκατάληψη στη σημερινή κοινωνία της Ελλάδας. Βάσει των συμπερασμάτων της διατριβής αυτής, οι πηγές και τα κείμενα που λαμβάνουν μια ευλύγιστη εντύπωση από τους αναγνώστες τους και που έχουν ένα περιεχόμενο το οποίο εστιάζει στα κοινά χαρακτηριστικά και στόχους με τους αναγνώστες, θα είναι πιο αποτελεσματικά στην επιρροή τους. Διαφορετικά ενδεχομένως αυξάνεται (ειδικά στην Ελλάδα) ο κίνδυνος η πηγή και το μήνυμά της να καταταχθούν στο «άλλο άκρο» σε σχέση με την προγενέστερη στάση των αναγνωστών.

Όσον αφορά την τέταρτη υπόθεση που διατυπώθηκε σε όλα τα πειράματα, ήταν αναμενόμενο ότι θα υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων αναλόγως των πειραματικών συνθηκών. Κυρίως η οδηγία που δόθηκε στους συμμετέχοντες για το πού θα εστιάσουν κατά τη διάρκεια της παραγωγής του γραπτού λόγου αναμενόταν να προκαλέσει διαφορές στο περιεχόμενο των γραπτών. Στο πρώτο και τρίτο πείραμα οι μισοί συμμετέχοντες είχαν κληθεί να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο εστιάζοντας στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής κι οι άλλοι μισοί στους συντάκτες. Ο συγκεκριμένος πειραματικός χειρισμός δεν προκάλεσε διαφορές στο περιεχόμενο των γραπτών λόγων. Στις αναλύσεις περιεχομένου δεν φάνηκε ότι τα γραπτά κείμενα των συμμετεχόντων που είχαν εστιάσει στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής ανήκουν σε ξεχωριστή κλάση με διαφορετικές κεντρικές λέξεις από τους συμμετέχοντες που είχαν εστιάσει στους συντάκτες. Ούτε στο δεύτερο πείραμα φάνηκε ότι η οδηγία να εστιάσουν είτε στα χαρακτηριστικά των συντακτών, είτε στα ψυχολογικά

χαρακτηριστικά διαμορφώνει ξεχωριστές κλάσεις στις αναλύσεις περιεχομένου. Δεν άλλαξε το περιεχόμενο των γραπτών λόγων βάσει της οδηγίας αυτής.

Σε όλα τα πειράματα της παρούσας διατριβής προέκυψε από τις αναλύσεις περιεχομένου των γραπτών λόγων ότι οι κεντρικές λέξεις άλλαζαν σύμφωνα με το περιεχόμενο του εχθρικού ή φιλικού κειμένου, αναλόγως ποιο από τα δύο είχε διαβαστεί. Από τη αλλαγή αυτή προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες έλαβαν υπόψη τις θέσεις των κειμένων και τις επεξεργάστηκαν προφανώς με συστηματικό τρόπο (Chaiken et al., 1989). Ωστόσο, στις αναλύσεις περιεχομένου του πρώτου και του τρίτου πειράματος εμφανίστηκε μια κλάση λέξεων που είχε λιγότερη σχέση με το περιεχόμενο των κειμένων. Οι συμμετέχοντες είτε είναι ουδέτεροι, είτε υπέρ ή κατά του κειμένου που διάβασαν, δίχως να αναφέρονται στο περιεχόμενο του κειμένου. Ίσως η συγκεκριμένη μερίδα των συμμετεχόντων που διαμόρφωσε αυτή τη κλάση να επεξεργάστηκε το κείμενο σε πιο ευρετικό επίπεδο από τους συμμετέχοντες στις υπόλοιπες κλάσεις. Εφόσον οι πειραματικοί σχεδιασμοί δεν έδιναν πολύ περιθώριο στη μη-συστηματική επεξεργασία, εκτιμάται ότι είναι πιο πιθανή η εξήγηση μέσω του Μεταγνωστικού Μοντέλου των Στάσεων (Petty, Briñol & DeMarree, 2007). Το ποσοστό υποστήριξης του 82% μάλλον κλόνησε την εμπιστοσύνη στις στάσεις που καλλιέργησαν οι συμμετέχοντες για το κείμενο επιρροής την στιγμή που το διάβαζαν, ώστε να αποσπαστεί η προσοχή τους από το περιεχόμενο και να ελαττωθεί η επιρροή του. Στο πρώτο πείραμα δεν φάνηκαν στη συγκεκριμένη κλάση να ανήκουν κυρίως συμμετέχοντες από κάποια συγκεκριμένη πειραματική συνθήκη. Στο τρίτο πείραμα δημιουργήθηκε μια παρόμοια κλάση στην οποία ανήκαν κυρίως οι γραπτοί λόγοι των συμμετεχόντων που είχαν κληθεί να πιστέψουν ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που είχαν διαβάσει. Το ποσοστό υποστήριξης του 82% είχε επίσης τη μεγαλύτερη απόκλιση από το αναμενόμενο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου επιρροής και προκάλεσε την περισσότερη έκπληξη, πράγμα που είχε αρνητικές επιπτώσεις για τη ασκούμενη επιρροή του κειμένου.

Συμπερασματικά, όσον αφορά τις αναλύσεις περιεχομένου διαπιστώθηκε ότι εφόσον σε όλα τα πειράματα οι αναγνώστες του εχθρικού και φιλικού κειμένου διαμόρφωσαν ξεχωριστές κλάσεις με διαφορετικές κεντρικές λέξεις, οι οποίες αναφέρονται στο περιεχόμενο του κειμένου, η επεξεργασία θα πρέπει να έγινε κυρίως με συστηματικό τρόπο. Στο τρίτο πείραμα ωστόσο παρατηρείται μια πτώση της επιρροής του κειμένου όσο μεγαλύτερη ήταν η έκπληξη με το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης του 82%. Η πτώση αυτή μπορεί να εξηγηθεί επίσης από τις αναλύσεις περιεχομένου των γραπτών λόγων, όπου οι συμμετέχοντες που είχαν οδηγηθεί να πιστέψουν ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο που είχαν διαβάσει, διαμόρφωσαν μια ξεχωριστή κλάση που εμφανίζει λιγότερες κεντρικές λέξεις

που αφορούν το περιεχόμενο των κειμένων επιρροής. Οι αναλύσεις περιεχομένου του λογισμικού IRAMUTEQ 0.7 δεν είναι απόλυτα σε θέση να προβλέψουν την αύξηση ή την πτώση της επιρροής του κειμένου που χρησιμοποιήθηκε στα πειράματα της παρούσας διατριβής επειδή δεν έχει (ακόμα) τη δυνατότητα να εμφανίσει τυχόν αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανεξαρτήτων μεταβλητών που εισάγονται. Έτσι διαμορφώνονται οι ξεχωριστές κλάσεις πάντα βάσει μιας μεταβλητής. Όπως συζητήθηκε παραπάνω, για το θέμα της μετανάστευσης που επιλέχθηκε στα πειράματα που παρουσιάστηκαν, φάνηκε πως η επίδραση της προγενέστερης στάσης είναι αυξημένη. Οι πειραματικοί χειρισμοί έχουν ωστόσο κάποια επίδραση, εφόσον οι συμμετέχοντες ανταποκρίνονται σε έναν συνδυασμό μεταβλητών (αλληλεπιδράσεις) με έντονο τρόπο. Το γεγονός ότι διαπιστώθηκε στις αναλύσεις περιεχομένου ότι οι γραπτοί λόγοι των συμμετεχόντων ανήκουν κυρίως σε ξεχωριστές κλάσεις με διαφορετικές κεντρικές λέξεις βάσει του κειμένου που διάβασαν (εχθρικό/φιλικό) ή του υποτιθέμενου ποσοστού υποστήριξης δεν είναι από μόνο του σε θέση να προβλέψει μια πτώση ή αύξηση στην ασκούμενη επιρροή του κειμένου. Το λογισμικό IRAMUTEQ 0.7 δεν έχει ακόμα τη δυνατότητα να αποτυπώσει συνδυαστικά τα αποτελέσματα και των δύο μεταβλητών, παρά μόνο τις κύριες επιδράσεις που προκύπτουν από την κάθε μεταβλητή. Με τη δυνατότητα αυτή θα μπορούσε να διαπιστωθεί στην παρούσα διατριβή εάν οι ίδιες αλληλεπιδράσεις των ανεξαρτήτων μεταβλητών που ευθύνονται για τη δημιουργία ξεχωριστών κλάσεων με διαφορετικές κεντρικές λέξεις στο γραπτό λόγο των συμμετεχόντων, ευθύνονται επίσης και για τη πτώση ή την αύξηση της επιρροής του κειμένου που διάβασαν.

Εκτός από την ανάλυση περιεχομένου με τη βοήθεια του λογισμικού IRAMUTEQ 0.7 είχε ελεγχθεί με τη βοήθεια δύο κριτών και το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991).

Στις εισαγωγές του πρώτου και δεύτερου πειράματος της παρούσας διατριβής διατυπώθηκαν κάποιες υποθέσεις που αφορούσαν το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων. Η σχέση μεταξύ του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων και της ασκούμενης επιρροής των κειμένων που είχαν διαβάσει οι συμμετέχοντες φαίνεται πως είναι αρκετά πιο πολύπλοκη. Στο πρώτο και δεύτερο πείραμα της παρούσας διατριβής εξετάστηκε το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων και κατά πόσο αυτό εξαρτιόταν από τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) το επίπεδο αφαίρεσης ενός γραπτού λόγου στο οποίο περιγράφονται πράξεις και περιστάσεις ανθρώπων αυξάνεται όσο το περιεχόμενό του εμπεριέχει περισσότερες αναφορές σε μόνιμα προσωπικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που εμπλέκονται στις περιστάσεις αυτές. Οι συμμετέχοντες δεν παρουσίασαν διακύμανση στο επίπεδο αφαίρεσης

των γραπτών τους λόγων ανάλογα με την πειραματική συνθήκη που είχαν ενταχθεί. Στο πρώτο πείραμα παρατηρήθηκε μια επίδραση στο επίπεδο αφαίρεσης αναλόγως εάν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της παραγωγής του γραπτού λόγου είχαν εστιάσει στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής ή στους συντάκτες. Οι συμμετέχοντες που είχαν εστιάσει στους συντάκτες παρήγαγαν έναν γραπτό λόγο πιο αφηρημένο από τους συμμετέχοντες που είχαν εστιάσει στο περιεχόμενο. Στο δεύτερο πείραμα, που οι συμμετέχοντες εστίαζαν ούτως ή άλλως στους συντάκτες, είτε στα χαρακτηριστικά τους, είτε στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά, δεν παρατηρήθηκε η ανάλογη επίδραση στο επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου. Σε κανένα πείραμα ωστόσο δεν παρατηρήθηκε ότι το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων έχει κάποια επίδραση στην ασκούμενη επιρροή του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που είχαν διαβάσει πριν την παραγωγή του γραπτού τους λόγου, όπως είχε παρατηρηθεί στα πειράματα του Wigboldus (1998). Σε όλα τα πρώτα πειράματα που εξετάζαν τη λειτουργία της Γλωσσικής Διομαδικής Στρέβλωσης (Maass et al., 1989, 1995, 1996; Franco & Maass, 1999), όπως και στα πειράματα του Wigboldus (1998), τα κείμενα επιρροής στόχευαν σε συγκεκριμένα στερεότυπα που ταιριάζουν σε διάφορες εθνικότητες. Τα κείμενα περιέγραφαν περιστάσεις με πρωταγωνιστές διαφόρων εθνικοτήτων που διέπρατταν είτε στερεοτυπικές είτε μη στερεοτυπικές συμπεριφορές σύμφωνα με την εθνικότητά τους. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες των πειραμάτων αυτών παρήγαγαν ένα γραπτό λόγο στο οποίο περιέγραφαν με δικά τους λόγια τη περίσταση αυτή. Φάνηκε να είναι πιο αφηρημένες οι περιγραφές αυτές όταν επρόκειτο για στερεοτυπική συμπεριφορά. Περιείχαν δηλαδή, περισσότερες αναφορές σε μόνιμα προσωπικά χαρακτηριστικά. Ο σκοπός αυτών των πειραμάτων ήταν διαφορετικός από το σκοπό των πειραμάτων της παρούσας διατριβής, ο οποίος ήταν να εξεταστεί η προκατειλημμένη ή μη στάση των συμμετεχόντων έναντι των Αλβανών μεταναστών και κατά πόσο αυτή μπορεί να επηρεαστεί. Δεν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να περιγράψουν στερεοτυπικές ή μη στερεοτυπικές συμπεριφορές των Ελλήνων ή των Αλβανών μεταναστών, ώστε να εξεταστεί εάν οι περιγραφές αυτές θα παρουσίαζαν διαφορές όσον αφορά το επίπεδο αφαίρεσης της γλώσσας που χρησιμοποιήθηκε. Σε προηγούμενες έρευνες (Wigboldus, 1998) είχε διαπιστωθεί ότι το επίπεδο αφαίρεσης ενός γραπτού λόγου είναι σε θέση να επηρεάσει τις στάσεις των αναγνωστών του. Γι' αυτό το λόγο, επιλέχθηκε να εξεταστεί το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων που είχαν δημιουργήσει οι συμμετέχοντες στα πειράματα της παρούσας διατριβής, ώστε να διερευνηθεί εάν σχετίζεται με κάποιο τρόπο με την αύξηση ή τη μείωση της επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που είχαν διαβάσει. Ωστόσο, το περιεχόμενο των γραπτών λόγων στις προγενέστερες έρευνες που μελετούσαν το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Maass et al., 1989, 1995, 1996; Wigboldus,

1998) αφορούσε στερεοτυπικές συμπεριφορές ατόμων που ανήκαν σε κάποια κοινωνική ομάδα. Όσο αυξανόταν το επίπεδο αφαίρεσης της περιγραφής των χαρακτηριστικών αυτών, τόσο επηρεαζόταν η στάση των αναγνωστών έναντι των πρωταγωνιστών των κειμένων αυτών. Στα πειράματα της παρούσας διατριβής, το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων των συμμετεχόντων θα μπορούσε να είχε επηρεάσει τις προκαταλήψεις τους, εάν είχε ακολουθηθεί η ίδια διαδικασία με τις έρευνες αυτές. Κάποιοι συμμετέχοντες θα παρήγαν έναν γραπτό λόγο εστιάζοντας στους Αλβανούς μετανάστες και στη συνέχεια, θα τον διάβαζαν κάποιοι άλλοι συμμετέχοντες, των οποίων οι προκαταλήψεις τους θα επηρεάζονταν περισσότερο, όσο το επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου ήταν πιο αυξημένο.

Εκτός από το διαφορετικό σκοπό της παρούσας έρευνας σε σχέση με τις προηγούμενες έρευνες πάνω στη Γλωσσική Διομαδική Στρέβλωση δεν είναι επίσης απαραίτητο στο συγκεκριμένο πειραματικό σχέδιο να αναμένεται ότι ο πιο αφηρημένος γραπτός λόγος συνεπάγεται με μια αυξημένη επιρροή, για έναν ακόμα λόγο. Στους συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει κείμενο που ήταν ασύμβατο με τη προγενέστερη στάση τους δεν παρατηρήθηκε απλά μια πτώση της επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου, αλλά επίσης μια αρνητική επιρροή. Αυτό σημαίνει ότι ένα αυξημένο επίπεδο αφαίρεσης ενός γραπτού λόγου θα μπορούσε να συμβάλλει σε μια αρνητική επιρροή όταν το περιεχόμενό του είναι αρνητικό και μη υποστηρικτικό σε σχέση με το κείμενο επιρροής. Στα πειράματα πάνω στην αυτο-πειθώ της Gordijn (1998), οι συμμετέχοντες είχαν λάβει συγκεκριμένη οδηγία να παραγάγουν γραπτό λόγο δημιουργώντας είτε υποστηρικτικά επιχειρήματα σε σχέση με το κείμενο επιρροής που είχαν διαβάσει είτε μη υποστηρικτικά. Στα πειράματα της παρούσας διατριβής δεν δόθηκε η ανάλογη οδηγία. Οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο εκφράζοντας ελεύθερα την άποψή τους.

Κατά πόσο όμως ο γραπτός λόγος είναι αρνητικός ή θετικός σε σχέση με το κείμενο επιρροής δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί. Κάποιοι γραπτοί λόγοι είναι εντελώς αρνητικοί, κάποιοι άλλοι εντελώς θετικοί, κάποιοι είναι ουδέτεροι, ενώ σε κάποιους άλλους εκφράζονται αρνητικές και θετικές θέσεις ταυτόχρονα. Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων που είχαν παράγει οι συμμετέχοντες στα πρώτα δύο πειράματα της παρούσας διατριβής προσδιορίστηκε σύμφωνα με το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) από δύο κριτές, χωρίς αλληλεπίδραση και με άγνοια του σκοπού της έρευνας. Σε παρόμοιες μελλοντικές έρευνες που οι συμμετέχοντες παράγουν γραπτό λόγο, χρειάζονται προφανώς περισσότεροι κριτές οι οποίοι θα ασχολούνται αποκλειστικά με το προσδιορισμό του αρνητικού ή θετικού σθένους των γραπτών λόγων. Θα έχουν ακόμη επίγνωση του περιεχομένου του κειμένου επιρροής, ώστε να είναι σε θέση να προσδιορίζουν ποιες θέσεις πρέπει να θεωρηθούν

αρνητικές και ποιες θετικές σε σχέση μ' αυτό, δίχως κατά τ' άλλα να γνωρίζουν τον σκοπό της έρευνάς.

Η εμφάνιση της αρνητικής επιρροής των συμμετεχόντων με ασύμβατη προγενέστερη στάση από τις θέσεις που εκφράζονται στο εχθρικό και φιλικό κείμενο είχε επιπτώσεις στην ορθή διατύπωση της υπόθεσης σχετικά με την επίδραση του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων, γεγονός που θα μπορούσε να εξεταστεί σε μελλοντικές έρευνες. Το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων είναι σε θέση να αυξήσει την θετική επιρροή του κειμένου, αλλά επίσης και την αρνητική. Αυτό μπορεί να έχει συμβεί και στα αποτελέσματα της παρούσας διατριβής. Ενδέχεται δηλαδή η αρνητική επιρροή να εξουδετέρωσε την θετική, ώστε στο συγκεκριμένο πειραματικό σχέδιο να μην φάνηκε η επίδραση του επιπέδου αφαίρεσης των γραπτών λόγων πάνω στην επιρροή των κειμένων. Σε μελλοντικές έρευνες θα ήταν σκόπιμο εκτός από κριτές που δίνουν μια ανεξάρτητη εκτίμηση για το επίπεδο αφαίρεσης των γραπτών λόγων, να δίνεται από τους ίδιους ή από άλλους κριτές και μια εκτίμηση ή ένας προσδιορισμός για το κατά πόσο το περιεχόμενο των γραπτών λόγων είναι αρνητικό ή θετικό.

Ο ρόλος του επιπέδου επεξεργασίας στην άσκηση της επιρροής

Σε όλα τα πειράματα φάνηκε ότι το φιλικό κείμενο επηρεάζει περισσότερο από το εχθρικό διαμέσου της εστίασης στο περιεχόμενό του. Η εστίαση στο περιεχόμενο θα μπορούσε με την σειρά της να είναι μια ένδειξη της παραπάνω συστηματικής επεξεργασίας του κειμένου αυτού (Chaiken et al., 1989) σε σχέση με το εχθρικό. Τα συμπεράσματα της παρούσας διατριβής δεν αποδεικνύουν ξεκάθαρα κατά πόσο τα κείμενα επεξεργάστηκαν από τους συμμετέχοντες συστηματικά ή ευρετικά, παρά μόνο υπό ποιες συνθήκες αυξάνεται η επιρροή τους. Εφόσον πρόκυψε από την ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων ότι οι κεντρικές λέξεις που χρησιμοποίησαν οι συμμετέχοντες είχαν άμεση σχέση με το περιεχόμενο του κειμένου επιρροής και άλλαξαν σύμφωνα με το κείμενο (εχθρικό ή φιλικό) που είχαν διαβάσει, εκτιμάται ότι η επεξεργασία έγινε κυρίως με συστηματικό τρόπο. Όσον αφορά τον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας, έχουν γίνει στο παρελθόν πολλές αναζητήσεις για τις συνθήκες που σχετίζονται με το είδος και την ποσότητα επεξεργασίας των κειμένων επιρροής. Στο δεύτερο πείραμα που οι αναγνώστες του εχθρικού κειμένου με συμβατή προγενέστερη στάση επηρεάστηκαν περισσότερο όταν είχαν παράγει γραπτό λόγο παρά όταν δεν είχαν αναπτύξει θα μπορούσε επίσης να είναι μια ένδειξη ότι η οδηγία της παραγωγής του γραπτού λόγου αύξησε τη πιθανότητα επεξεργασίας του περιεχομένου του κειμένου. Στο τρίτο πείραμα διαπιστώθηκε ότι η μεγάλη έκπληξη για τη πληροφόρηση ότι το 82% του ελληνικού πληθυσμού υποστηρίζει τις

θέσεις του εχθρικού ή φιλικού κειμένου που διάβασαν οι συμμετέχοντες προκάλεσε μια μείωση της επιρροής. Παράλληλα, πρόκυψε από τις αναλύσεις περιεχομένου των γραπτών λόγων ότι οι συμμετέχοντες της συγκεκριμένης πειραματικής συνθήκης κάνουν λιγότερες αναφορές στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής.

Στη εισαγωγή του τρίτου πειράματος συζητήθηκε η έρευνα των Baker & Petty (1994) στην οποία προκλήθηκε επίσης κάποια έκπληξη στους συμμετέχοντες, παρουσιάζοντάς τους έναν μη αναμενόμενο συνδυασμό θέσης/πηγής. Έχοντας την πεποίθηση ότι οι συμμετέχοντες έχουν συνηθίσει στη καθημερινότητά τους τις πλειονότητες να υποστηρίζουν συγκλίνουσες θέσεις και τις μειονότητες αποκλίνουσες, παρουσίασαν οι ερευνητές στους συμμετέχοντες που είχαν ενταχθεί στη πειραματική συνθήκη της υψηλής έκπληξης μια πλειονότητα που υποστήριζε μια αποκλίνουσα θέση ή μια μειονότητα που υποστήριζε μια συγκλίνουσα. Παρατηρήθηκε ότι στο συγκεκριμένο πειραματικό σχέδιο η συστηματική επεξεργασία αυξανόταν στις συνθήκες υψηλής έκπληξης. Στη συνέχεια, αυξανόταν η επιρροή στις συνθήκες που τα επιχειρήματα του κειμένου ήταν ισχυρά. Στο τρίτο πείραμα της παρούσας διατριβής η μεγάλη έκπληξη για το γεγονός ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του πληθυσμού μπορεί επίσης να ερμηνευτεί ως ένας μη αναμενόμενος συνδυασμός θέσης/πηγής. Σε αντίθεση με τα ευρήματα των Baker & Petty (1994) παρατηρήθηκε όμως μια μείωση της επιρροής όσο αυξανόταν η έκπληξη. Η διαφορά ενδέχεται να βρίσκεται στο τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες ανταποκρίνονται στην ανεξάρτητη μεταβλητή της έκπληξης στο κάθε πειραματικό σχέδιο. Στα πειράματα των Baker & Petty (1994) οι συμμετέχοντες είχαν την δυνατότητα της ευρετικής επεξεργασίας. Από την άλλη πλευρά, στα πειράματα της παρούσας διατριβής το πειραματικό σχέδιο ανάγκαζε τους συμμετέχοντες πάντοτε σε μια συστηματική επεξεργασία. Υπό αυτές τις συνθήκες παρατηρήθηκε ότι η μεταβλητή της έκπληξης δεν είχε επίδραση στην επιρροή όταν το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου στον ελληνικό λαό ήταν 18%. Με την διαπίστωση ότι οι συμμετέχοντες εκτίμησαν κατά μέσο όρο ότι το ποσοστό υποστήριξης του φιλικού κειμένου βρίσκεται στο 28% και του εχθρικού κειμένου στο 46%, ίσως το ποσοστό του 18% που παρουσιάστηκε στην πειραματική συνθήκη να μην είχε την κατάλληλη απόκλιση από την εκτίμηση των συμμετεχόντων, ώστε η μεταβλητή της έκπληξης να είναι σε θέση να προκαλέσει κάποια επίδραση.

Στην πειραματική συνθήκη που οι συμμετέχοντες είχαν πληροφορηθεί ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού, παρατηρείται μια σημαντική μείωση της επιρροής και των δύο κειμένων όσο αυξανόταν η έκπληξη στους συμμετέχοντες για το ποσοστό αυτό (διάγραμμα 3.4). Η μείωση αυτή παρατηρήθηκε ωστόσο μόνο στους

συμμετέχοντες που είχαν πιο συμβατή προγενέστερη στάση με το κείμενο επιρροής. Στην περίπτωση που είχαν μια πιο ασύμβατη προγενέστερη στάση, η επιρροή ήταν πλέον τόσο αρνητική, ώστε οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές να αδυνατούν να ασκήσουν κάποια επίδραση. Η έντονη επίδραση της προγενέστερης στάσης που παρατηρήθηκε και η σχετική δυσκολία της άσκησης επιρροής του εχθρικού ή φιλικού κειμένου κατά λογική συνέπεια δίνουν κάποια πληροφόρηση για την εμπιστοσύνη και τη σιγουριά με την οποία οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν τη στάση τους έναντι των μεταναστών. Στο επόμενο κεφάλαιο θα συζητηθεί εκτενέστερα διαμέσου του μεταγνωστικού μοντέλου (Tormala & Briñol, 2015) η εμπιστοσύνη με την οποία υποστηρίζονται κάποιες στάσεις.

Η μεταγνωστική διάσταση στην άσκηση της επιρροής

Στον γνωστικό τομέα της σύγχρονης κοινωνικής ψυχολογίας η αναζήτηση για την ανίχνευση μηχανισμών της πειθούς και επιρροής γίνεται όλο και πιο λεπτομερής (Tormala & Briñol, 2015). Παραδοσιακά υπήρχε εδώ και χρόνια μια κατάταξη παραγόντων οργανωμένα σε τρεις κατηγορίες: οι παράγοντες που αφορούν την πηγή, το μήνυμα και τον δέκτη. Από την τελευταία δεκαετία και μετά υπάρχει επίσης πολύ ενδιαφέρον για τους «μεταγνωστικούς μηχανισμούς», δηλαδή για τις σκέψεις και εκτιμήσεις που κάνουν οι (από)δέκτες της επιρροής για τις σκέψεις που δημιουργούν οι ίδιοι, διαβάζοντας κάποιο μήνυμα επιρροής, και πώς αυτές οι μεταγνωστικές σκέψεις έχουν επιπτώσεις στην πειθώ και την επιρροή.

Στα πρώτα αυτά πειράματα οι Tormala, Briñol και Petty (2006) προσπάθησαν να χαρτογραφήσουν το ρόλο της αξιοπιστίας της πηγής σε (πειραματικές) διαδικασίες πειθούς και επιρροής. Στους συμμετέχοντες των πειραμάτων αυτών δόθηκε να διαβαστεί ένα κείμενο το οποίο αποτελούταν είτε από ισχυρά επιχειρήματα είτε από αδύναμα. Οι πειραματικές συνθήκες είχαν δημιουργηθεί έτσι ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να εμπλακούν σε μια ενεργή γνωστική επεξεργασία του κειμένου. Μετά την ανάγνωση πληροφορήθηκαν για την ταυτότητα της πηγής, η οποία μετά από κάποιους πειραματικούς χειρισμούς φαινόταν είτε αξιόπιστη, είτε αναξιόπιστη.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει την εκδοχή με τα ισχυρά επιχειρήματα πείστηκαν πιο πολύ από το κείμενο όταν μάθαιναν ότι η πηγή είναι αξιόπιστη μετά την ανάγνωση. Οι συμμετέχοντες που είχαν διαβάσει την εκδοχή με τα αδύναμα επιχειρήματα πείστηκαν λιγότερο από το κείμενο όταν μαθαίναν μετά την ανάγνωση ότι η

πηγή είναι αξιόπιστη σε σχέση με τους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι η πηγή είναι αναξιόπιστη. Το αίτιο βρίσκεται σύμφωνα με τους ερευνητές στην εμπιστοσύνη που έτρεφαν οι συμμετέχοντες στις σκέψεις που καλλιέργησαν την ώρα της ανάγνωσης του κειμένου. Εφόσον όλοι οι συμμετέχοντες επεξεργάστηκαν ενεργά το κείμενο, οι αναγνώστες του ισχυρού κειμένου καλλιέργησαν θετικές σκέψεις στην κατεύθυνση του κειμένου, τις οποίες άρχισαν να εμπιστεύονται ακόμα πιο πολύ μόλις έμαθαν ότι το κείμενο προέρχεται από μια αξιόπιστη πηγή. Με την ίδια λογική, οι αναγνώστες του αδύναμου κειμένου καλλιέργησαν αρνητικές σκέψεις, σε αντίθετη κατεύθυνση με το κείμενο, τις οποίες επίσης άρχισαν να εμπιστεύονται ακόμα πιο πολύ μόλις έμαθαν ότι το κείμενο προέρχεται από μια αξιόπιστη πηγή.

Στη συνέχεια, σε μια προσπάθεια να εξακριβωθεί ο ρόλος της στιγμής της πληροφόρησης των συμμετεχόντων για τα χαρακτηριστικά της πηγής, οι ίδιοι ερευνητές (Tormala, Briñol & Petty, 2007) πραγματοποίησαν μια σειρά από πειράματα στα οποία η πληροφόρηση σχετικά με την αξιοπιστία της πηγής ερχόταν είτε πριν την ανάγνωση του κειμένου, είτε μετά, όπως στα προηγούμενα πειράματά τους (Tormala, Briñol & Petty, 2006). Όλοι οι συμμετέχοντες οδηγήθηκαν ξανά σε μια ενεργή γνωστική επεξεργασία ενός κειμένου, το οποίο και πάλι αποτελούταν από ισχυρά ή αδύναμα επιχειρήματα. Η πηγή ήταν σε όλες τις συνθήκες αξιόπιστη, μόνο που η πληροφόρηση που την αφορούσε, ερχόταν πριν ή μετά την ανάγνωση του κειμένου.

Τα αποτελέσματα έδειξαν σε γενικές γραμμές ότι ευθύνονται διαφορετικοί μηχανισμοί για την πειθώ (επιρροή) αναλόγως με το πότε γίνεται η πληροφόρηση για την ταυτότητα της πηγής. Εάν αυτή φανερώνεται πριν την ανάγνωση του κειμένου, η πειθώ (ή επιρροή) λαμβάνει κυρίως χώρα επειδή η επεξεργασία «χρωματίζεται» σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της πηγής. Όταν η πηγή φανερώνεται μετά την ανάγνωση του κειμένου, η επεξεργασία και η δημιουργία σκέψεων δεν έχουν επηρεαστεί από αυτή και η πειθώ λαμβάνει χώρα λόγω της εμπιστοσύνης (ή μη) στις σκέψεις αυτές που προκαλεί η ταυτότητα της πηγής.

Με το ίδιο σκεπτικό οι Horajo, Petty & Briñol (2010) αντικατέστησαν την αξιόπιστη ή αναξιόπιστη πηγή με μια ποσοστιαία, με σκοπό αυτή η μεταβλητή να παίξει τον ίδιο ρόλο σ' ένα παρόμοιο πειραματικό σχέδιο. Οι ερευνητές προσπάθησαν δηλαδή να αντικαταστήσουν την αξιόπιστη πηγή με μια «πλειονότητα» και την αναξιόπιστη πηγή με μια «μειονότητα», αναμένοντας ότι οι συμμετέχοντες θα εμπιστεύονται περισσότερο τις στάσεις τους εάν πληροφορηθούν ότι τις μοιράζονται με μια πλειονότητα. Φάνηκε πράγματι ότι υπό συνθήκες

υψηλής γνωστικής επεξεργασίας το ποσοστό υποστήριξης της πηγής παίζει τον ίδιο ρόλο με την αξιοπιστία της πηγής. Όταν φανεωνόταν πριν την ανάγνωση του κειμένου, έπειθε (ή όχι) κυρίως επειδή η επεξεργασία «χρωματιζόταν» σύμφωνα με το πλειονοτικό ή μειονοτικό χαρακτήρα της πηγής. Όταν φανεωνόταν μετά την ανάγνωση του κειμένου, έπειθε (ή όχι) κυρίως επειδή επηρέαζε σε μεταγνωστικό επίπεδο την εμπιστοσύνη που έτρεφαν οι συμμετέχοντες στις σκέψεις που είχαν δημιουργήσει διαβάζοντας το κείμενο, παρόλο που η επεξεργασία είχε γίνει ανεπηρέαστα από το υποτιθέμενο ποσοστό υποστήριξης της πηγής. Ο πλειονοτικός χαρακτήρας της πηγής κατάφερνε να αυξάνει την εμπιστοσύνη στις στάσεις που είχαν διαμορφώσει οι συμμετέχοντες, ενώ ο μειονοτικός χαρακτήρας της πηγής τη μείωνε.

Εν συνεχεία, οι ίδιοι ερευνητές (Horajo, Briñol & Petty, 2014) απέδειξαν ότι σε συνθήκες χαμηλής γνωστικής επεξεργασίας η ποσοστιαία ιδιότητα της πηγής λειτουργεί απλώς ως περιφερειακή υπόδειξη πιθανής πειθούς, με την πλειονότητα να προκαλεί μεγαλύτερη επιρροή, και μάλιστα ανεξαρτήτως από την ποιότητα των επιχειρημάτων. Υπό συνθήκες υψηλής γνωστικής επεξεργασίας του κειμένου και με δεδομένο ότι η πληροφόρηση για τα χαρακτηριστικά της πηγής έγινε μετά την ανάγνωση, η ποιότητα των επιχειρημάτων έπαιξε καθοριστικό ρόλο λόγω των ίδιων μεταγνωστικών μηχανισμών που καθόρισαν τα αποτελέσματα στα προηγούμενα πειράματα, στα οποία η ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν η αξιοπιστία της πηγής (Tormala, Briñol & Petty, 2006; Tormala, Briñol & Petty, 2007; Horajo, Petty & Briñol, 2010). Η πλειονοτική πηγή ασκούσε μεγαλύτερη επιρροή σε σχέση με την μειονοτική πηγή όταν τα επιχειρήματα ήταν ισχυρά, λόγω της αυξημένης εμπιστοσύνης που απέκτησαν οι συμμετέχοντες στις σκέψεις τους. Όταν τα επιχειρήματα ήταν αδύναμα, η επιρροή της πλειονοτικής πηγής ήταν μειωμένη σε σχέση με την επιρροή της μειονοτικής πηγής, επειδή αύξησε στους συμμετέχοντες την εμπιστοσύνη τους στις αρνητικές σκέψεις που είχαν δημιουργήσει διαβάζοντας το κείμενο με τα αδύναμα επιχειρήματα.

Βάσει της θεωρητικής προσέγγισης που παρουσιάζεται στα άρθρα των Horajo, Briñol και Petty (2014), Tormala, Briñol και Petty (2006, 2007) και Tormala & Briñol (2015) η επεξεργασία και η δημιουργία σκέψεων κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης των κειμένων επιρροής του τρίτου πειράματος αυτής της διατριβής θα πρέπει να έγινε ανεξαρτήτως της υποτιθέμενης υποστήριξης του κειμένου, εφόσον οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν γι' αυτό το ποσοστό ύστερα από την ανάγνωσή τους. Στο πρώτο και δεύτερο πείραμα δεν αναφέρθηκε ούτως ή άλλως κάποιο ποσοστό υποστήριξης μετά την ανάγνωση των κειμένων επιρροής. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες παρήγαγαν έναν γραπτό λόγο σχετικά με το κείμενο αυτό. Ήδη είχε υποστηριχθεί ότι το περιεχόμενο αυτών των γραπτών λόγων θα πρέπει να έχει

διαμορφωθεί κυρίως βάσει της προγενέστερης στάσης των συμμετεχόντων. Όσον αφορά το τρίτο πείραμα θα μπορούσε, σύμφωνα με τη μεταγνωστική προσέγγιση, να υποστηριχθεί ότι το περιεχόμενο των γραπτών λόγων έχει επίσης διαμορφωθεί βάσει του βαθμού εμπιστοσύνης με την οποία οι συμμετέχοντες υποστήριζαν τις σκέψεις και στάσεις τους ύστερα από την πληροφόρηση ότι το κείμενο που διάβασαν υποστηρίζεται από το 18% ή 82% του ελληνικού πληθυσμού.

Στις αναλύσεις περιεχομένου του πρώτου και τρίτου πειράματος παρατηρήθηκε πράγματι μια ξεχωριστή κλάση κεντρικών λέξεων που αφορούσε κυρίως τα ουδέτερα περιγραφικά χαρακτηριστικά του κειμένου, με πολύ λιγότερες αναφορές στο περιεχόμενό του. Στο πρώτο πείραμα δεν φάνηκε ότι αυτή η κλάση αντιπροσωπεύεται περισσότερο από τους γραπτούς λόγους των συμμετεχόντων κάποιας συγκεκριμένης πειραματικής συνθήκης. Ίσως οι συμμετέχοντες των οποίων οι κεντρικές λέξεις των γραπτών τους λόγων εντάχθηκαν σ' αυτή τη κλάση είχαν επίσης μια μειωμένη εμπιστοσύνη στη προγενέστερη στάση τους μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής. Στον πειραματικό σχεδιασμό του πρώτου πειράματος δεν υπήρχε όμως κάποια ανεξάρτητη μεταβλητή βάσει της οποίας αυτοί οι συμμετέχοντες θα μπορούσαν να διαχωριστούν από τους υπόλοιπους. Ωστόσο, στην ανάλυση περιεχομένου των γραπτών λόγων του τρίτου πειράματος οι κεντρικές λέξεις στην ανάλογη κλάση προέρχονταν κυρίως από τους συμμετέχοντες που είχαν πληροφορηθεί ότι το κείμενο επιρροής υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού. Ακόμα και ο αριθμός του ποσοστού αυτού εμφανίζεται στη κλάση ως κεντρική λέξη. Το ποσοστό του 82% της υποτιθέμενης υποστήριξης του κειμένου επιρροής στην ελληνική κοινωνία είναι επίσης το ποσοστό που απέχει περισσότερο από το ποσοστό υποστήριξης που αναμένανε οι συμμετέχοντες πριν την πληροφόρησή τους για το «πραγματικό ποσοστό» και κατά συνέπεια αυτό που προκάλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη. Στα αποτελέσματα του τρίτου πειράματος εμφανίστηκε στους ίδιους τους συμμετέχοντες μια πτώση της επιρροής του εχθρικού και φιλικού κειμένου, όσο η προγενέστερη στάση τους ήταν πιο συμβατή με το κείμενο και όσο αυξανόταν η έκπληξή τους με το ποσοστό του 82% της υποστήριξης του κειμένου επιρροής στην ελληνική κοινωνία (διάγραμμα 3.2, 3.3 και 3.4).

Το γεγονός ότι οι γραπτοί λόγοι των συμμετεχόντων που πληροφορήθηκαν ότι το 82% του πληθυσμού υποστηρίζει το κείμενο επιρροής είναι λιγότερο εστιασμένοι στο περιεχόμενο των κειμένων επιρροής, μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις για τη συστηματική επεξεργασία των κειμένων επιρροής. Η μείωση της συστηματικής επεξεργασίας ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην ισχύ των στάσεων που διαμορφώνονται απέναντι στο κείμενο την ώρα της ανάγνωσης κι

επιπλέον στην εμπιστοσύνη σύμφωνα με την οποία οι συμμετέχοντες τις υποστηρίζουν (Tormala & Briñol, 2015).

Η μείωση της επιρροής του κειμένου, όταν αυτό υποστηρίζεται από το 82% του ελληνικού πληθυσμού, ενώ δεν αναμένεται από τους συμμετέχοντες με συμβατή προγενέστερη στάση, έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα των Baker & Petty (1994), οι οποίοι είχαν διαπιστώσει μια αύξηση της επιρροής σε συνθήκες υψηλής έκπληξης, δίχως όμως να λάβουν υπόψη την προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων. Ωστόσο, στο πειραματικό σχέδιο των τελευταίων δεν είχε τεθεί ως ζήτημα η μείωση εμπιστοσύνης των συμμετεχόντων στις σκέψεις που είχαν καλλιεργήσει σε σχέση με το κείμενο επιρροής. Οι Tormala & Briñol (2015) από τη μεριά τους θεωρούν δεδομένο ότι η εμπιστοσύνη αυτή αυξάνεται παράλληλα με την αύξηση του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου επιρροής. Τα αποτελέσματα του τρίτου πειράματος της παρούσας διατριβής δείχνουν ότι αυτή η εμπιστοσύνη μπορεί επίσης να κλονιστεί όταν το ποσοστό υποστήριξης είναι μεγαλύτερο από το αναμενόμενο. Όσον αφορά τη διαπίστωση αυτή, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη και το εξής χαρακτηριστικό του δείγματος των συμμετεχόντων. Από την διασπορά των αποτελεσμάτων του προ-τεστ προέκυψε ότι (με μικρή διαφορά) οι περισσότεροι συμμετέχοντες κατατάσσουν τους εαυτούς τους στην «μη προκατειλημμένη» περιοχή της κλίμακας. Έδωσαν δηλαδή σχετικά ξενόφιλες απαντήσεις στη μικρή κλίμακα μέτρησης προκατάληψης του προ-τεστ. Ταυτόχρονα, αναμενόταν κατά μέσο όρο ότι το εχθρικό κείμενο θα έχει την υποστήριξη του 46% του ελληνικού πληθυσμού, προτού πληροφορηθούν οι συμμετέχοντες για το «πραγματικό ποσοστό υποστήριξης» σύμφωνα με τη πειραματική συνθήκη που είχαν ενταχθεί. Το εχθρικό κείμενο θεωρήθηκε «πιο πλειονοτικό» από το φιλικό κείμενο επιρροής, που είχε κατά μέσο όρο την αναμενόμενη υποστήριξη του 28% του ελληνικού πληθυσμού. Με άλλα λόγια, διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες κατέταξαν τον εαυτό τους σε μειονοτική θέση σε σχέση με το κλίμα που θεωρούν ότι επικρατεί στην ελληνική κοινωνία. Το γεγονός αυτό ίσως να αποτέλεσε και έναν λόγο παραπάνω για τον οποίο το ανακοινωμένο ποσοστό υποστήριξης του κειμένου του 82% να κλόνισε την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων στις σκέψεις που είχαν καλλιεργήσει διαβάζοντας το κείμενο επιρροής. Δεν είναι απίθανο η μεγάλη έκπληξη με το ποσοστό του 82% να κλόνισε την μειονοτική καινοτόμα ταυτότητα των συμμετεχόντων και να βίωσαν την απειλή ότι θα αναγκαστούν να την αποχωριστούν, ώστε να την ανταλλάξουν για την συμμόρφωση σε μια πλειονότητα. Ίσως η μεταγνωστική επικύρωση των σκέψεων συμβαίνει αποκλειστικά όταν ο αναγνώστης ήδη περιμένει ότι το ποσοστό υποστήριξης θα είναι υψηλό ή τουλάχιστον ότι δεν θα υπάρξει απόκλιση ανάμεσα στο αναμενόμενο ποσοστό

υποστήριξης και το «πραγματικό» ποσοστό που εν τέλει θα ανακοινωθεί στην πειραματική συνθήκη.

Από τα πειράματα των Baker & Petty το 1994 μέχρι τα πειράματα της παρούσας διατριβής διαπιστώνεται ότι η μεταβλητή της έκπληξης των συμμετεχόντων με το ποσοστό υποστήριξης του κειμένου που παρουσιάζεται στις πειραματικές συνθήκες πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψιν στα πειράματα που έχουν σκοπό να διερευνήσουν τους μεταγνωστικούς παράγοντες στην διαμόρφωση των στάσεων και τους μηχανισμούς της πειθούς και της επιρροής.

Όπως έχει ήδη συζητηθεί, το θέμα των κειμένων επιρροής που επιλέχθηκε στα πειράματα της παρούσας διατριβής είναι αρκετή βαρύ και επίκαιρο. Γι' αυτό το λόγο, δεν είναι απίθανο οι συμμετέχοντες να θεώρησαν ότι κατέχουν την άδεια της συμμετοχής στη συζήτηση περί του θέματος αυτού.

Η άδεια της συμμετοχής στη συζήτηση

Μια σειρά από έρευνες της Morrison (2011) και Morrison & Wheeler (2010) προσφέρουν επίσης κάποιες προσεγγίσεις που μπορούν να φανούν ωφέλιμες στην σωστή ερμηνεία των αποτελεσμάτων των πειραμάτων της παρούσας διατριβής. Στα πειράματά τους διερευνώνται οι συνθήκες κατά τις οποίες υπάρχει αυξημένη πιθανότητα κάποια μειονότητα να εκφράσει την άποψή της. Από τα πειράματά τους προκύπτει ότι οι μειονότητες αποκτούν έδαφος και θάρρος να εκφράσουν την άποψή τους κυρίως όταν αυτές είναι εξω-ομαδικές και σχετίζονται εκ των πραγμάτων με το αντικείμενο της συζήτησης. Μ' αυτό τον τρόπο, αποκτούν κατά τους ερευνητές «ψυχολογική βάση» να εκφραστούν. Παραδείγματα που αναφέρονται είναι η στάση που θα μπορούσε να έχει κανείς απέναντι σε πολιτικές προτεραιότητες σε επιδόματα και προσλήψεις για μέλη μειονοτικών ομάδων. Επίσης, θέτουν παραδείγματα που αφορούν μεγάλες κοινωνικές υποομάδες. Η συζήτηση, παραδείγματος χάρη, σχετικά με το θέμα του δικαιώματος στην έκτρωση αφορά αποκλειστικά τις γυναίκες και έχει αποδειχτεί ότι σε υποτιθέμενα σενάρια συζήτησης, όπου μια γυναίκα θα αποτελούσε εξω-ομαδική μειονότητα απέναντι σε δύο άντρες, η πιθανότητα να εκφράσει την άποψή της αυξάνεται.

Όσον αφορά το θέμα της παρούσας διατριβής, θεωρητικά όλοι οι συμμετέχοντες πιθανόν να είχαν την αίσθηση της ψυχολογικής βάσης. Το θέμα της μετανάστευσης και της προκατάληψης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα βαρύ κοινωνικό θέμα. Η παρουσία μεταναστών αφορά όλο τον πληθυσμό, είτε όταν η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων είναι πιο ξενόφιλη,

είτε όταν είναι πιο ξενόφοβη. Όπως συζητήθηκε παραπάνω, οι περισσότεροι συμμετέχοντες θεωρούν την στάση τους περί του θέματος των μεταναστών μειονοτική σε σχέση με τη κοινή γνώμη. Ίσως αυτό να ισχύει και για τους συμμετέχοντες που είχαν ξενόφοβη προγενέστερη στάση, αφού ο μέσος όρος του εκτιμώμενου ποσοστού υποστήριξης του εχθρικού κειμένου (46%) ήταν μεν ψηλότερος απ' αυτόν του φιλικού κειμένου (28%), αλλά δεν παύει αριθμητικά να βρίσκεται κάτω του 50%, άρα σε μειονοτικό επίπεδο. Με βάση αυτή τη προσέγγιση, όλοι οι συμμετέχοντες θα μπορούσαν να θεωρήσουν τους εαυτούς τους μέλη της μειονότητας με *άδεια συμμετοχής στη συζήτηση*.

Είναι επίσης πολύ πιθανό το συγκεκριμένο θέμα αυτής της διατριβής να θεωρείται από τους συμμετέχοντες κεντρικό όσον αφορά τις αξίες τους, πράγμα που επίσης κατά τους Morrison και Wheeler (2010) αυξάνει την πιθανότητα έκφρασης. Μ' αυτόν τον τρόπο, η μειονοτική άποψη συμβάλλει περισσότερο από μια αντίστοιχη πλειονοτική άποψη στον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου.

Μέχρι αυτό το σημείο συζητήθηκαν στην παρούσα διατριβή κάποιοι πιθανοί λόγοι για τους οποίους οι στάσεις των Ελλήνων έναντι των Αλβανών μεταναστών αλλάζουν με μεγαλύτερη δυσκολία από άλλες στάσεις που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένες με πολιτικές ιδεολογίες και τοποθετήσεις. Οι Έλληνες συμμετέχοντες έχουν τους δικούς τους ιστορικούς λόγους για τους οποίους οι αντιπαραθέσεις στο ζήτημα της μετανάστευσης (και ενδεχομένως σε άλλες πολιτικές στάσεις που δεν εξετάστηκαν στην παρούσα διατριβή) είναι έντονες. Ίσως η έννοια της άδειας της συμμετοχής στη συζήτηση των Morrison & Wheeler (2010) να έχει στην Ελλάδα εκτός από μια «ψυχολογική βάση», και μια «ιστορική». Γι' αυτό το λόγο, η προγενέστερη στάση των συμμετεχόντων εμφανίστηκε να καθορίζει σ' ένα μεγάλο βαθμό τα αποτελέσματα των πειραμάτων που παρουσιάστηκαν. Επίσης, συζητήθηκε με ποιο τρόπο η εμπιστοσύνη με την οποία οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν τη στάση τους θα έχει επιπτώσεις πάνω στην ασκούμενη επιρροή των κειμένων.

Εδώ και χρόνια ο ερευνητικός τομέας που ασχολείται με την απόπειρα επιρροής των προκαταλήψεων έχει αρχίσει σε παγκόσμιο επίπεδο να διαφωτίζει την «άρρητη» όψη του νομίσματος.

Ο τομέας των άρρητων προκαταλήψεων και της άρρητης επιρροής

Ο άρρητος τομέας της κοινωνικής ψυχολογίας έχει επίσης ασχοληθεί με την μελέτη των προκαταλήψεων και είναι κυρίως εστιασμένος στο ερώτημα πώς οι προκαταλήψεις είναι οργανωμένες στο νου του ανθρώπου και πώς εκφράζονται στη συμπεριφορά (Amodio & Medoza, 2010). Στην πιο κλασική τους εκδοχή υπάρχουν πολλαπλά παραδείγματα ερευνών (Gaertner & McLaughlin, 1983; Dovidio, Evans & Tyler, 1986; Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson & Howard, 1997; Payne, Cheng, Govorun & Stewart, 2005; Teige-Mocigemba, Klauer & Sherman, 2010) που προσπάθησαν να αποδείξουν γνωστικές διασυνδέσεις μεταξύ των εννοιών του Λευκού και του Μαύρου με διάφορα αρνητικά ή θετικά προσωπικά και στερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Όλες αυτές οι έρευνες απέδειξαν την ύπαρξη αυτών των διασυνδέσεων μέσω της ταχύτητας με την οποία οι συμμετέχοντες ανταποκρίνονταν σε ερεθίσματα που παρουσιάζονταν σε μια οθόνη. Δεν είναι όμως μόνο οι ηλεκτρονικές υποστηριζόμενες μέθοδοι που μπορούν να μελετήσουν την ύπαρξη των προκαταλήψεων σε άρρητο επίπεδο.

Το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο (Semin & Fiedler, 1991) το οποίο χρησιμοποιήθηκε στα πρώτα δύο πειράματα της παρούσας διατριβής, επίσης μετράει την ύπαρξη των προκαταλήψεων, δίχως να συνειδητοποιούν οι συμμετέχοντες ότι πρόκειται για μια τέτοιου είδους μέτρηση. Πράγματι ο χρόνος αντίδρασης ανάμεσα σε δύο ερεθίσματα, ο οποίος είναι η κεντρική μονάδα μέτρησης στις ηλεκτρονικές υποστηριζόμενες μεθόδους, θεωρείται μια αξιόπιστη ένδειξη ύπαρξης κάποιων γνωστικών διασυνδέσεων και κατ' επέκταση προκαταλήψεων.

Μέθοδοι μέτρησης, όπως το Γλωσσικό Κατηγορικό Μοντέλο, κατατάσσονται σε μια ξεχωριστή κατηγορία των άρρητων μετρήσεων, την λεγόμενη «του χαρτιού και του μολυβιού» (Sekaquartewa, Vargas & von Hippel, 2010). Σ' αυτές τις μεθόδους μάλιστα, χρησιμοποιούνται μετρήσεις (όπως το επίπεδο αφαίρεσης του γραπτού λόγου) που δεν είναι στην γκάμα ελέγχου και συνείδησης των συμμετεχόντων.

Υπάρχει το ερώτημα εάν η άρρητη προκατειλημμένη στάση που προκύπτει από τις μετρήσεις που δεν ελέγχονται ή συνειδητοποιούνται από τους συμμετέχοντες είναι μια πραγματική ένδειξη προκατάληψης. Σύμφωνα με τον Devine (1989), η άρρητη προκατάληψη δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μιας παθητικής μάθησης μέσα σε μια παραδοσιακά προκατειλημμένη κοινωνία. Υποστηρίζει ότι η πραγματική γνώμη και στάση ενός ανθρώπου μετριέται μόνο με ρητές μεθόδους και μπορεί να υπερισχύει, επειδή είναι το αποτέλεσμα μιας ενεργής

επεξεργασίας. Πράγματι, μη προκατειλημμένα άτομα που βρίσκονται σε ασυμφωνία με τις άρρητες στάσεις τους, καταβάλλουν θέληση και κόπο ώστε να υπερισχύσει η ρητή τους μη προκατειλημμένη άποψη. Αυτό όντως θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη προς μια «πραγματική» μη προκατειλημμένη στάση. Το ερώτημα παραμένει όμως, λόγω του γεγονότος ότι μια άρρητη προκατειλημμένη στάση μπορεί να προκαλέσει άρρητες προκατειλημμένες συμπεριφορές, οι οποίες σίγουρα δεν είναι σε συνάφεια με μια ρητή μη-προκατειλημμένη αυτοεικόνα, αλλά μπορεί να προκαλέσει κοινωνική φθορά στους αποδέκτες (Lane, Kang, & Banaji, 2007).

Οι Wilson, Lindsey, & Schooler (2000) αποδεικνύουν ωστόσο ότι οι ρητές προκαταλήψεις είναι σε θέση να «καταπατήσουν» και να υπερισχύσουν των άρρητων. Ίσως το «σταυροδρόμι» μεταξύ του ερευνητικού τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας που ασχολείται με την προκατάληψη και του τομέα που ασχολείται με την κοινωνική επιρροή, που στοχεύει η παρούσα διατριβή, να βρίσκεται ακριβώς στη διάρκεια αυτής της «καταπάτησης». Σημασία έχει να διερευνηθεί η απαιτούμενη διάρκεια της επιρροής των προκαταλήψεων, πόσο δηλαδή χρειάζεται να κρατήσει αυτή η «καταπάτηση», ώστε να μην χαθεί και πάλι η επίδρασή της.

Οι Sritharan και Gawronski (2010) δίνουν μια πιο λεπτομερή εξήγηση μέσω του APE-model (Gawronski & Bodenhausen, 2006). Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο, οι ρητές και άρρητες προκαταλήψεις συνυπάρχουν επειδή ανήκουν σε διαφορετικά γνωστικά συστήματα. Οι άρρητες προκαταλήψεις είναι ενταγμένες σε ένα αυτόματο σύστημα αξιολόγησης το οποίο παράγει αυτόματες συναισθηματικές αξιολογικές αντιδράσεις πάνω σε συγκεκριμένα αντικείμενα, όπως στιγματισμένες ομάδες. Το ρητό σύστημα προτάσεων είναι αυτό που αξιολογεί συνειδητά αυτές τις αυτόματες αντιδράσεις, οι οποίες στην συνέχεια είτε επικυρώνονται είτε ακυρώνονται. Γι' αυτό το λόγο, οι Sritharan και Gawronski (2010) προτείνουν διαφορετικές παρεμβάσεις (δηλαδή διαφορετικούς τρόπους επιρροής) για τις ρητές και άρρητες προκαταλήψεις. Υπάρχουν πράγματι πολλές ενδείξεις ότι οι παρεμβάσεις και οι αλλαγές στις ρητές προκαταλήψεις δεν επιφέρουν τις ίδιες αλλαγές στις άρρητες. Έτσι λοιπόν, οι Olson και Fazio (2006) προσπάθησαν να επηρεάσουν τις άρρητες προκαταλήψεις μέσω μιας σειράς συντελεστικών μαθήσεων, δημιουργώντας στους συμμετέχοντες καινούργιες διασυνδέσεις ανάμεσα σε πρόσωπα μαύρων ανθρώπων και θετικά ερεθίσματα. Αυτή η θετική επίδραση ήταν ακόμα εμφανής μετά από δύο μέρες, που έγινε ξανά μια μέτρηση της επίδρασης.

Όσον αφορά τις ρητές προκαταλήψεις φαίνεται ότι οι Sritharan και Gawronski (2010) ασπάζονται την υπάρχουσα βιβλιογραφία πάνω στην κοινωνική επιρροή (Martin & Hewstone,

2010). Αναφέρονται επίσης σε έρευνες (Leippe & Eisenstadt, 1994; Gawronski & Strack, 2004) που εξετάστηκαν τεχνικές της αυτό-πειθούς (Gordijn, 1998), στις οποίες οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συντάξουν κάποιο κείμενο υπέρ μιας ειδικής αυξημένης υποτροφίας για μαύρους φοιτητές. Οι επιδράσεις ήταν άμεσες σε ρητό επίπεδο. Οι συμμετέχοντες φάνηκαν να επηρεάζονται από τα κείμενά τους. Οι Rydell, McConnell, Strain, Claypool και Hugenberg (2007) ανακάλυψαν ότι σε βάθος χρόνου αυτές οι αλλαγές σε ρητό επίπεδο είναι σε θέση να προκαλέσουν και μεταβολές στο άρρητο επίπεδο μ' έναν αργό και σταθερό τρόπο, όπως είχε επίσης διαπιστωθεί από τους Sloman (1996) και Smith & DeCoster (2000), οι οποίοι παρουσίαζαν στους δικούς τους συμμετέχοντες κείμενα με επιχειρηματολογία αντίθετη με την κοινή γνώμη.

Η διαπίστωση αυτή είναι σύμφωνη με την λειτουργική πρόταση του APE-model (Gawronski & Bodenhausen, 2006), η οποία προβλέπει πως το συνειδητό σύστημα των προτάσεων και το αυτόματο σύστημα των διασυνδέσεων συντονίζονται μεταξύ τους σύμφωνα με το μοντέλο της γνωστικής ισορροπίας του Festinger (1957). Θα χρειαστεί όμως περαιτέρω έρευνα στους τομείς της άρρητης κοινωνικής ψυχολογίας και της κοινωνικής επιρροής για να διαπιστωθεί εάν και κατά πόσο ανάλογες απόπειρες κοινωνικής επιρροής διατηρούνται στο χρόνο.

Παρατηρήσεις, ελλείψεις και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Η διάρκεια της επιρροής

Η παρούσα διατριβή δεν εστίασε στη διερεύνηση της διάρκειας της ασκούμενης κοινωνικής επιρροής των προκαταλήψεων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι παρατεταμένες επιδράσεις στο άρρητο επίπεδο παρατηρήθηκαν από τους Olson και Fazio (2006). Στο ρητό επίπεδο είχε διαπιστωθεί από τους Martin, Hewstone και Martin (2010) ότι η μειονοτική επιρροή είναι σε θέση να διατηρήσει την επίδρασή της, όταν αυτή μετρήθηκε ξανά μετά από δύο εβδομάδες. Στα πειράματα της παρούσας διατριβής δεν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο της εξαρτημένης μεταβλητής ξανά μετά από κάποιο χρονικό διάστημα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στα πρώτα δύο πειράματα οι συμμετέχοντες δεν ήταν πια διαθέσιμοι λόγω της περιορισμένης προσβασιμότητας στα σχολικά περιβάλλοντα. Στο τρίτο πείραμα, εφόσον έγινε η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ηλεκτρονικά, δεν θα μπορούσε να καθοριστεί με ακρίβεια μετά από πόσο χρονικό διάστημα, αφότου τους είχε αποσταλεί η πρόσκληση, οι συμμετέχοντες θα συμπλήρωναν το μετά-τεστ. Έτσι, το διάστημα

μεταξύ της πρώτης συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και του μετά-τεστ θα ήταν διαφορετικό για τον κάθε συμμετέχοντα.

Ένας άλλος λόγος είναι ότι εξαιτίας του αριθμού και του συνδυασμού των ανεξάρτητων μεταβλητών, δεν ήταν εύκολο να διατυπωθεί μια ξεκάθαρη υπόθεση σχετικά με την διατήρηση της επιρροής. Βάσει των αποτελεσμάτων της παρούσας διατριβής θα μπορούσε ωστόσο να συμπεριληφθεί μια μέτρηση της εξαρτημένης μεταβλητής μετά από κάποιο σταθερό χρονικό διάστημα. Η ακρίβεια αυτού του χρονικού διαστήματος θα πρέπει με κάποιο τρόπο να εξασφαλίζεται από τον πειραματικό σχεδιασμό.

Η μεταβλητή της αυτό-πειθούς

Σε κάποιο μελλοντικό πειραματικό σχεδιασμό θα μπορούσε επίσης να συμπεριληφθεί η μεταβλητή της αυτό-πειθούς. Θα μπορούσε να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να παραγάγουν έναν γραπτό λόγο υποστηρικτικό ή μη για το κείμενο της πηγής που θα έχουν διαβάσει. Στα πειράματα της παρούσας διατριβής, η παραγωγή του γραπτού λόγου ήταν ελεύθερη όσον αφορά την κατεύθυνση της επιχειρηματολογίας. Με υποχρεωτική κατεύθυνση της επιχειρηματολογίας όμως, θα μπορούσε να ερευνηθεί κατά πόσο αυτή είναι σε θέση να καθορίσει την άσκηση ή μη της (αυτό)επιρροής του κειμένου και κατά πόσο αυτή θα έχει διάρκεια.

Η πρόθεση της έκφρασης των προκαταλήψεων

Μια άλλη μεταβλητή η οποία θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε κάποιο μελλοντικό πειραματικό σχέδιο είναι μια κλίμακα που μετράει την πρόθεση που έχουν οι συμμετέχοντες να εκφράσουν τις προκαταλήψεις τους αφού τις έχουν. Οι Dunton και Fazio (1997) είχαν διαμορφώσει μια κλίμακα μ' αυτό το σκοπό, που να μετράει δηλαδή κατά πόσο οι συμμετέχοντες είναι κινητοποιημένοι να επισκιάσουν τις προκαταλήψεις τους, σε περίπτωση που τις έχουν, είτε αυτές εκφράζονται με έκδηλο, είτε με λανθάνον τρόπο. Πράγματι όπως φάνηκε στο πείραμα το οποίο προϋπήρχε αυτής της διατριβής (Plakas, 2000), όταν συμπεριλαμβάνονται στις αναλύσεις μόνο οι μισοί συμμετέχοντες με το μικρότερο κίνητρο επισκίασης, όλες οι επιδράσεις αυξάνονται σε ισχύ, παρόλο που δεν έρχονται καινούριες επιδράσεις στην επιφάνεια.

Βεβαίως υπάρχουν και μειονεκτήματα στην χρήση της κλίμακας αυτής. Καταρχήν, αυξάνεται σημαντικά ο όγκος του συνολικού ερωτηματολογίου, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υπάρχει κίνδυνος οι συμμετέχοντες να μην ολοκληρώσουν την συμμετοχή τους. Ειδικά στις ηλεκτρονικές μορφές του ερωτηματολογίου το ρίσκο είναι μεγάλο, καθώς η ηλεκτρονική κατοχύρωση και κατάθεση της συμμετοχής γίνεται στο τέλος του. Ο ερευνητής δεν έχει πρόσβαση στα ερωτηματολόγια που έχουν συμπληρωθεί κατά το ήμισυ.

Επίσης υπάρχει και το ζήτημα του θεωρητικού διαχωρισμού ανάμεσα στη λανθάνουσα προκατάληψη και το κίνητρο της επισκίασης των προκαταλήψεων, εφόσον κάποιος τις έχει. Κατά πόσο εδώ πρόκειται για δύο ξεχωριστές έννοιες, είναι αντικείμενο συζήτησης. Υπάρχει ο κίνδυνος να προστεθεί απλώς μια ακόμα κλίμακα στο ερωτηματολόγιο, η οποία θα μετράει αποκλειστικά την λανθάνουσα προκατάληψη, μέσα σ' ένα θεωρητικό πλαίσιο όπου ο διαχωρισμός ανάμεσα στη έκδηλη και λανθάνουσα προκατάληψη δεν είναι πλέον δεδομένος (Gattino, Miglietta, & Testa, 2008; Martini, Blanco, Ruiz & Castro, 2016).

Ισχυρά και αδύναμα επιχειρήματα

Στα πειραματικά σχέδια της παρούσας διατριβής δεν δόθηκε έμφαση στην χειραγώγηση της μεταβλητής της ισχύος των επιχειρημάτων του κειμένου, όπως στα πολλαπλά πειράματα (βλ. Erb et al., 2002) τα οποία έχουν εμπνευστεί από το μοντέλο της πιθανότητας της επεξεργασίας (Petty & Wegener, 1999) και από το ευρετικό/συστηματικό μοντέλο (Chen & Chaiken, 1999). Είχε γίνει μέριμνα ωστόσο, τα κείμενα να είναι ακριβώς αντίθετα μεταξύ τους όσον αφορά το περιεχόμενό τους. Τα επιχειρήματα των κειμένων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα διατριβή στο εχθρικό και φιλικό κείμενο είχαν την ίδια ισχύ. Σε μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνηθεί η μεταβλητή της ισχύος των επιχειρημάτων σε συνδυασμό με τη μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης, την εικόνα της πηγής και την μεταβλητή της έκπληξης. Τα αποτελέσματα των πειραμάτων της παρούσας διατριβής έδειξαν ότι η μεταβλητή του κειμένου δεν προκάλεσε από μόνη της διακύμανση στις εξαρτημένες μεταβλητές της ψυχολογιοποίησης, της εικόνας της πηγής και της επιρροής. Το ίδιο και οι μεταβλητές του ποσοστού υποστήριξης του κειμένου επιρροής στον ελληνικό πληθυσμό και η μεταβλητή της έκπληξης μ' αυτό το ποσοστό δεν εμφάνισαν κύριες επιδράσεις. Ίσως σε κάποιο επόμενο πειραματικό σχέδιο, ένα κείμενο με αδύναμα επιχειρήματα προκαλέσει διαφορετικές επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές απ' ό,τι θα προκαλέσει ένα κείμενο με ισχυρά επιχειρήματα.

Μέγεθος και ένταση της συναίνεσης

Σε πολλές έρευνες στον τομέα της κοινωνικής επιρροής φανερώνεται η μειονοτική ή πλειονοτική ιδιότητα της πηγής μ' ένα απλό ποσοστό (Erb, & Bohner, 2010; Gardikiotis, Martin & Hewstone, 2005). Οι Papastamou και Prodromitis (2019) δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι παρουσιάζοντας τη μειονότητα ή πλειονότητα μ' ένα απλό ποσοστό δεν υπολογίζεται η κοινωνική αναπαράσταση που ενδεχομένως οι συμμετέχοντες μπορεί να έχουν για κάποια πιθανή αλληλεπίδρασή τους με την πηγή του μηνύματος. Η εικόνα αυτή μπορεί να είναι καθοριστικός παράγοντας για την ποσότητα και τον τρόπο της επιρροής, αλλά μέχρι τώρα δεν έχει ληφθεί υπόψιν στη διατύπωση των υποθέσεων και τον πειραματικό σχεδιασμό. Στον πειραματικό σχεδιασμό, οι ερευνητές προσπάθησαν να εστιάσουν τη προσοχή των συμμετεχόντων στο μέγεθος ή στην «ένταση» της ομάδας, κατά πόσο δηλαδή πίστευαν οι συμμετέχοντες ότι η ομάδα είναι δεμένη και ενωμένη ώστε να ασκήσουν την επιρροή τους. Διαπιστώθηκε ότι η άμεση μειονοτική επιρροή αυξανόταν όταν η εστίαση ήταν στην ένταση της συνοχής. Αποδείχθηκε επίσης μια διαμεσολάβηση, ότι η επιρροή πραγματοποιείται διαμέσου αυτής της εικόνας. Δεν είναι δηλαδή μόνο το ποσοστό που καθορίζει την επιρροή, αλλά ολόκληρη η κοινωνική αναπαράσταση της ομάδας επιρροής στο πνεύμα των εποχών (Zeitgeist), όπως εξηγείται στο τέταρτο επίπεδο ανάλυσης του Doise (1982).

Η εφαρμογή των γνώσεων προς μείωση της προκατάληψης

Μετά από την πολλαπλή πειραματική διερεύνηση της προκατάληψης και της κοινωνικής επιρροής στον τομέα τη κοινωνικής ψυχολογίας ίσως να έχει έρθει πλέον η σειρά του τομέα της εφαρμοσμένης κοινωνικής ψυχολογίας να μεταφράσει τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα των μελετών αυτών σε μια επιστημονικά τεκμηριωμένη στρατηγική της άσκησης μιας κοινωνικής επιρροής προς την μείωση των προκαταλήψεων.

Ήδη στο Ιατρικό Πανεπιστήμιο Erasmus του Ρότερνταμ υπάρχει πλέον η συνειδητοποίηση ότι ανάμεσα στους απόφοιτους της Ιατρικής που επιλέγονται να συνεχίσουν για τις ειδικότητες, δεν υπάρχει η ανάλογη εκπροσώπηση φοιτητών από οικογένειες μεταναστών σύμφωνα με τα ποσοστά τους στην κοινωνία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα χάσμα ανάμεσα στους ειδικευμένους γιατρούς του αύριο και το κοινό που θα κληθούν να εξυπηρετήσουν. Υπάρχουν ελπίδες ότι ένα πρόγραμμα, προσαρμοσμένο στην μείωση των ρητών και άρρητων μηχανισμών της στρέβλωσης στην διαλογή των αποφοίτων στις περιορισμένες θέσεις των ειδικοτήτων, θα μπορέσει εν τέλει να ελαττώσει στις επόμενες γενιές το χάσμα αυτό. Γνώσεις

από τον πειραματικό τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας της προκατάληψης και της κοινωνικής επιρροής υπάρχουν πλέον σε μεγάλο όγκο. Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι μέσω προγραμμάτων ισότιμης αξιολόγησης, όπως αυτό του Πανεπιστημίου του Ρότερνταμ, αρχίζουν και αξιοποιούνται κατάλληλα οι γνώσεις που προκύπτουν από αυτούς τους τομείς.

Λοιπές προσεγγίσεις

Η έρευνα πάνω στην κοινωνική επιρροή και την προκατάληψη δεν διαχωρίζεται μόνο ανάμεσα σ' έναν ρητό και άρρητο τομέα. Επίσης, μπορεί να γίνει ένας διαχωρισμός βάσει της εστίασης της έρευνας στη γνωστική, συμπεριφοριστική ή συναισθηματική πλευρά του θέματος (Amodio & Mendoza, 2010). Η έρευνα της παρούσας διατριβής εστίασε αποκλειστικά στην γνωστική πλευρά, στην οποία και η διασταύρωση με τον τομέα της κοινωνικής επιρροής φάνηκε να είναι εφικτή.

Πολλοί τομείς έχουν ασχοληθεί με την προκατάληψη. Σε νευροφυσιολογικό επίπεδο παρατηρήθηκε ο ιδιαίτερος ρόλος της αμυγδαλής στην επεξεργασία ερεθισμάτων προς τα οποία εκδηλώνεται μια άρρητη προκατάληψη (Lang, Bradley & Cuthbert, 1990). Οι Amodio, Harmon-Jones & Devine (2003) εξέτασαν την λειτουργία των βλεφάρων των ματιών ως σημάδι εκδήλωσης άρρητης προκατάληψης. Οι Vanman, Paul, Ito & Miller (1997) με τη σειρά τους αναλύουν ως ένδειξη άρρητης προκατάληψης αν και κατά πόσο ανταποκρίνονται στα ερεθίσματα οι μύες στο πρόσωπο.

Είναι προφανές ότι οι προσεγγίσεις της προκατάληψης μέσω του συναισθηματικού και του νευροφυσιολογικού τομέα είναι εστιασμένες σε λειτουργίες που είναι αυτόματες χωρίς τη συνείδηση και τον έλεγχο του ανθρώπου. Γι' αυτό, τα περιθώρια παρέμβασης (δηλαδή επιρροής) ίσως είναι αν όχι απίθανα, σίγουρα πολύ περιορισμένα.

Η ύπαρξη της προκατάληψης έχει επίσης μελετηθεί μέσω της συμπεριφοράς. Οι Fazio, Jackson, Dunton & Williams (1995) μελετούσαν την μη λεκτική συμπεριφορά των συμμετεχόντων τους στην συναλλαγή τους με μια μαύρη πειραματίστρια. Σε παρόμοιες συναλλαγές άλλων ερευνών (Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson, & Howard, 1997; Dovidio, Kawakami & Gaertner, 2002) παρατηρήθηκαν από συμμετέχοντες μη φιλικές συμπεριφορές καθώς και μη λεκτικές με την αίσθηση του φόβου. Όσον αφορά την παρέμβαση (επιρροή) τέτοιων συμπεριφορών αναφέρονται στη βιβλιογραφία λίγα πράγματα ακόμα. Ένα παράδειγμα είναι η χρήση της τακτικής της αποφυγής ή προσέγγισης (Kawakami, Phillips,

Steele, & Dovidio, 2007), κατά την οποία ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εφαρμόσουν κινήσεις προσέγγισης ή αποφυγής απέναντι σε άτομα συγκεκριμένων ομάδων. Οι παρεμβάσεις σ' αυτή τη συμπεριφορά φάνηκε πως έχουν επιπτώσεις στις άρρητες προκαταλήψεις των συμμετεχόντων, ενώ δεν παρατηρήθηκε επίδραση πάνω στις ρητές προκαταλήψεις.

Η επιρροή των προκαταλήψεων σε ρητό επίπεδο φαίνεται ότι πραγματοποιείται στο γνωστικό επίπεδο, όπως διαπιστώνεται από την επιτυχία του προγράμματος “diversity education” (Rudman, Ashmore, & Gary, 2001) και από τα πειράματα της παρούσας διατριβής.

Εν τέλει

Στην παρούσα διατριβή επιχειρήθηκε να δημιουργηθεί ένα σταυροδρόμι ανάμεσα στον ερευνητικό τομέα των προκαταλήψεων και τον τομέα της κοινωνικής επιρροής. Ο κύριος σκοπός ήταν να διερευνηθεί εάν η προγενέστερη προκατάληψη με την οποία οι συμμετέχοντες εισέρχονται στην έρευνα μπορεί να αλλάξει, και από ποιες παραμέτρους εξαρτάται αυτό.

Φάνηκε ότι τουλάχιστον σε άμεσο επίπεδο οι συμμετέχοντες επηρεάζονται κυρίως από πηγές και κείμενα που βρίσκονται κοντά στην προγενέστερη στάση τους. Σε έμμεσο επίπεδο είναι η προλαμβανόμενη ευλυγισία της πηγής που εισβάλλει σε μια θετική επιρροή. Επίσης, υπήρξαν ενδείξεις ότι ένα μειονοτικό κείμενο είναι σε θέση να επηρεάσει περισσότερο, καθώς προκαλεί μεγαλύτερη εστίαση στο περιεχόμενο της πηγής.

Σε μια υποθετική απόπειρα να μεταφραστούν τα ευρήματα αυτής της διατριβής σε μια εφαρμοσμένη τακτική με σκοπό την μείωση των προκαταλήψεων στην κοινωνία θα μπορούσε να προταθεί τα κείμενα επιρροής να εστιάζουν σε κοινά χαρακτηριστικά με τους αποδέκτες τους. Έτσι θα μπορούσε να μειωθεί η προσλαμβανόμενη απόσταση του κειμένου και της πηγής από τους αποδέκτες τους. Σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ότι φάνηκε ξανά η ευλυγισία της ομάδας που κάνει την απόπειρα επιρροής και ότι το μειονοτικό της καθεστώσ μπορεί να βοηθήσει στην εστίαση στο περιεχόμενο. Τέλος, διαπιστώνεται για άλλη μια φορά η ανάγκη αυτών των ομάδων να θωρακίζονται κατά της ψυχολογιοποίησης. Οι έρευνες πάνω στις προκαταλήψεις δεν θα σταματήσουν, όσο αυτές υπάρχουν στους ανθρώπους και στις κοινωνίες. Ελπιδοφόρα είναι η εξέλιξη ότι οι πειραματικοί σχεδιασμοί με σκοπό την απλή διαπίστωση της προκατάληψης μετατρέπονται σε σχεδιασμοί παρέμβασης στην προκατάληψη. Εδώ ακριβώς βρίσκεται το σταυροδρόμι ανάμεσα στον τομέα της προκατάληψης και της κοινωνικής επιρροής.

Βιβλιογραφία

Agnew, C. R., Thompson, V. D., & Gaines, S. O., Jr. (2000). Incorporating proximal and distal influences on prejudice: Testing a general model across outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 403–418.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Al Ramiah, A., Hewstone, M., Dovidio, J. F., & Penner, L. A. (2010). The social psychology of discrimination: Theory, measurement and consequences. In Bond, L., McGinnity, F., & Russell, H. (Eds.), *Making equality count, Irish and international research measuring equality and discrimination* (pp 84-112). Dublin, Ireland: The Liffey Press.

Alvaro, E.M., & Crano, W.D. (1997). Indirect minority influence: Evidence for leniency in source evaluation and counter-argumentation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 949– 965.

Amodio, D. M., Harmon-Jones, E., & Devine, P. G. (2003). Individual differences in the activation and control of affective race bias as assessed by startle eyeblink response and self-report. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 738–753.

Amodio, D. M., & Mendoza, S. A. (2010). Implicit intergroup bias. Cognitive, affective, and motivational underpinnings. In Gawronski, B., & Payne, B. K. (Eds.), *Handbook of implicit social cognition. Measurement, theory and application* (pp 353-374). New York, NY, US: The Guilford Press.

Asch, S.E. (1956). Studies on independence and conformity: a minority of one against an unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70, no. 416.

Axt, J. R. (2017). The best way to measure explicit racial attitudes is to ask about them. *Social psychological and personality science*, 1-11.

Baker, C. (2000). *A parents' and teachers' guide to bilingualism. 2nd Edition*. Clevedon, England: Multilingual Matter.

Baker, S. M., & Petty, R. E. (1994). Majority and minority influence: Source-position imbalance as a determinant of message scrutiny. *Journal of personality and social psychology*, 67(1), 5-19.

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173–1182.

Brauer, M., Wasel W., & Niedenthal P. (2000). Implicit and explicit components of prejudice. *Review of general psychology* (4), 79-101.

Brock, T. C. (1967). Communication discrepancy and intent to persuade as determinants of counterargument production. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3 269–309.

Brown, N. D., Martinez, L.R., & Hebl, M. R. (2018). Prejudice in Perceptions of Physicians?: The Influence of Race and Gender on Evaluations of Medical Errors. *Journal of General Internal Medicine* 33, 807–808.

Brown, R. J., Condor, F., Mathew, A., Wade, G., & Williams, J. A. (1986). Explaining intergroup differentiation in an industrial organization. *Journal of Occupational Psychology*, 59, 273-286.

Cacioppo, J. T., & Petty, R. E. (1981). Social psychological procedures for cognitive response assessment: The thought-listing technique. In T. V. Merluzzi, C. R. Glass, & M. Genest (Eds.), *Cognitive assessment*. New York: Guilford Press.

Cárdenas Castro, M. (2010). Forms of ethnic prejudice: Assessing the dimensionality of a Spanish-language version of the blatant and subtle prejudice scale. *Psicothema*, 22, 118-124.

Chen, S., & Chaiken, S. (1999). The heuristic-systematic model in its broader context. In S. Chaiken & Y. Trope (Eds.), *Dual-process theories in social psychology* (p. 73–96). Guilford Press.

Chaiken, S., Liberman, A., & Eagly, A. H. (1989). Heuristic and systematic information processing within and beyond the persuasion context. In J. S. Uleman & J. A. Bargh (Eds.), *Unintended thought* (p. 212–252). Guilford Press.

Coelho, E., 2012. *Language and learning in multilingual classrooms: A practical approach (No. 16)*. Bristol: Multilingual Matters.

Coenders, M., Scheepers, P., Sniderman, P. M., & Verberk, G. (2001). Blatant and subtle prejudice: dimensions, determinants, and consequences; some comments on Pettigrew and Meertens. *European Journal of Social Psychology*, 31(3), 281-297.

Coenen, L. H. M., Hedeboom, L., & Semin, G. R. (2006). Measuring language abstraction. The linguistic category model (LCM). Manual. *Unpublished manuscript*.

Coenen, L. H. M., Hedeboom, L., & Semin, G. R. (2006). Measuring language abstraction. The linguistic category model (LCM). Manual (part 2 - More specific coding instructions). *Unpublished manuscript*.

Coleman, J., Brunell, A., & Haugen I. (2014). Multiple Forms of Prejudice: How Gender and Disability Stereotypes Influence Judgments of Disabled Women and Men. *Current Psychology*, 34(1), 177-189.

Crano, W. D. (2010). Majority and minority influence in attitude formation and attitude change: Context/categorization – leniency contract theory. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds), *Minority influence and innovation* (pp 53-78). New York, NY, US: Psychology Press.

Crano, W.D., & Chen, X. (1998). The leniency contract and persistence of majority and minority influence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1437– 1450.

Cummins, J. (2001). Bilingual Children’s Mother Tongue: Why is it important for education? *Sprogforum*, 19, 15-20.

Cummins, J. (2000). *Language, power, and pedagogy. Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters.

De Caroli, M.E., Falanga, R., & Sagone, E. (2013). Subtle and blatant prejudice toward Chinese people in Italian adolescents and young adults: the role of “friendship” and “outgroup representation”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82, 74-80.

David, B. and Turner, J.C. (1996), Studies in self-categorization and minority conversion: Is being a member of the out-group an advantage? *British Journal of Social Psychology*, 35, 179-199.

David, B. and Turner, J.C. (1999), Studies in self-categorization and minority conversion: The in-group minority in intragroup and intergroup contexts. *British Journal of Social Psychology*, 38, 115-134.

Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5–18.

Doise, W. (1982). L'explication en psychologie sociale [The explanation in social psychology]. Paris: Presses Universitaires de France.

Dovidio, J. F., Evans, N. & Tyler, R. B. (1986). Racial stereotypes: The contents of their cognitive representations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 22-37.

Dovidio, J. F., Kawakami, K., & Gaertner, S. L. (2002). Implicit and explicit prejudice and interracial interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1), 62–68.

Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B., & Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(5), 510–540.

Dunton, B. C., & Fazio, R. H. (1997). An individual difference measure of motivation to control prejudiced reactions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(3), 316–326.

Erb, H. -P., & Bohner, G. (2010). Consensus as the key: Towards parsimony in explaining majority and minority influence. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 153-174). New York, NY, US: Psychology Press.

Erb H. -P., Bohner, G., Hewstone, M., Werth, L., & Reinhard, M.A.(2006). Large minorities and small majorities: Interactive effects of inferred and explicit consensus on attitudes *Basic and Applied Social Psychology*. 28: 221-231.

Erb, H.-P., Bohner, G., Rank, S., & Einwiller, S. (2002). Processing minority and majority communications: The role of conflict with prior attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1172– 1182.

Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Orlando, FL, US: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C., & Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(6), 1013–1027.

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.

Franco, F. M. & Maass, A. (1999). Intentional control over prejudice: when the choice of the measure matters. *European Journal of Social Psychology*, 29, 469-477.

Gaertner, S. L., & McLaughlin, J. P. (1983). Racial stereotypes: Associations and ascriptions of positive and negative characteristics. *Social Psychology Quarterly*, 46(1), 23–30.

Gardikiotis, A., Martin, R., & Hewstone, M. (2010). The impact of source consensus on majority and minority influence. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 153-174). New York, NY, US: Psychology Press.

Gardikiotis, A., Martin, R., & Hewstone, M. (2005). Group Consensus in Social Influence: Type of Consensus Information as a Moderator of Majority and Minority Influence. *Personality and social psychology bulletin*, 31(9), 1163-1174.

Gattino, S., Miglietta, A., & Testa, S. (2008). Dimensionality in Pettigrew and Meertens' blatant subtle prejudice scale. *TPM*, 15(3), 135-151.

Gawronski, B., & Bodenhausen, G. V. (2006). Associative and propositional processes in evaluation: An integrative review of implicit and explicit attitude change. *Psychological Bulletin*, 132(5), 692–731.

Gawronski, B. G. & Payne, B. K. (2010). *Handbook of implicit social cognition. Measurement, theory and application*. New York, NY, US: The Guilford Press.

Gawronski, B., & Strack, F. (2004). On the propositional nature of cognitive consistency: Dissonance changes explicit, but not implicit attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(4), 535–542.

Gordijn, E. H. (1998). *Being persuaded or persuading oneself, The influence of numerical support on attitudes and information processing*. Amsterdam, The Netherlands: Kurt Lewin Instituut.

Graves, S. B. (1999). Television and Prejudice Reduction: When Does Television as a Vicarious Experience Make a Difference? *Journal of Social Issues*, 55, 707-725.

Greenwald, A. G. (1968). Cognitive learning, cognitive response to persuasion, and attitude change. In A. G. Greenwald, T. C. Brock, & T. M. Ostrom (Eds.), *Psychological foundations of attitudes*. New York: Academic Press.

Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1464–1480.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation and conditional process analysis. A regression-based approach*. (2nd ed.). New York, NY, US: The Guilford Press.

Horcajo, J., Briñol, P., & Petty, R. E. (2014). Multiple roles for majority versus minority source status on persuasion when source status follows the message. *Social Influence*, 9, 37-51.

Horcajo, J., Petty, R. E., & Briñol, P. (2010). The effect of majority versus minority source status on persuasion: A self-validation analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 498-512.

Katz, I., & Hass, R. G. (1988). Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(6), 893–905.

Kawakami, K., Phillips, C. E., Steele, J. R., & Dovidio, J. F. (2007). (Close) distance makes the heart grow fonder: Improving implicit racial attitudes and interracial interactions through approach behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*(6), 957–971.

Kerr, N.L. (2002). When is a minority a minority? Active versus passive minority advocacy and social influence. *European Journal of Social Psychology*, *32*, 471–483.

Krosch, A. R., Tyler, T. R., & Amodio, D. M. (2017). Race and recession: Effects of economic scarcity on racial discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, *113*(6), 892–909.

Lane, K. A., Kang, J., & Banaji, M. R. (2007). Implicit social cognition and law. *Annual Review of Law and Social Sciences*, *3*, 427–451.

Lang, P. J., Bradley, M. M., & Cuthbert, B. N. (1990). Emotion, attention, and the startle reflex. *Psychological Review*, *97*(3), 377–395.

Leippe, M. R., & Eisenstadt, D. (1994). Generalization of dissonance reduction: Decreasing prejudice through induced compliance. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*(3), 395–413.

Locke, V., MacLeod, C., & Walker, I. (1994). Automatic and controlled activation of stereotypes: Individual differences associated with prejudice. *British Journal of Social Psychology*, *33*(1), 29–46.

Luhtanen, R., & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *18*, 302–318.

Maass, A., Ceccarelli R., & Rudin, S. (1996). Linguistic Intergroup Bias: Evidence for In-Group- Protective Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*, 512-526.

Maass, A., & Clark, R.D., III (1983). Internalization versus compliance: Differential processes underlying minority influence and conformity. *European Journal of Social Psychology*, *13*, 197– 216.

Maass, A., Milesi, A., Zabbini, S., & Stahlberg D. (1995). Linguistic Intergroup Bias: Differential Expectancies or In-Group Protection? *Journal of Personality and Social Psychology*, *68*, 116-126.

Maass, A., Salvi, D., Arcuri, L., & Semin, G. (1989). Language Use in Intergroup Contexts: The Linguistic Intergroup Bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*, 981-993.

Mackie, D. M. (1987). Systematic and nonsystematic processing of majority and minority persuasive communications. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, 41-52.

Marsh, J., Mendoza-Denton, R., & Smith, J. A. (2010). *Are we born racist?: New insights from neuroscience and positive psychology*. Boston: Beacon Press.

Martin, R., Martin, P.Y., Smith, J., & Hewstone, M. (2007b). Majority and minority influence and prediction of behavioral intentions and behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, *43*, 763– 771.

Martin, R., & Hewstone, M. (2001a). Determinants and consequences of cognitive processes in majority and minority influence. In J.P. Forgas & K.D. Williams (Eds.), *Social influence* (pp. 315– 330). Hove, UK: Psychology Press.

Martin, R., & Hewstone, M. (2008). Majority versus minority influence, message processing and attitude change: The source-context-elaboration model. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 40, pp. 237– 326). San Diego, CA: Academic Press.

Martin, R., & Hewstone, M. (2003). Majority versus minority influence: When, not whether source status instigates heuristic or systematic processing. *European Journal of Social Psychology*, 33, 313– 330.

Martin, R., Hewstone, M., & Martin, P.Y. (2008). Majority versus minority influence: The role of message processing in determining resistance to counter-persuasion. *European Journal of Social Psychology*, 38, 16– 34.

Martin, R., & Hewstone, M. (2010). *Minority influence and innovation*. New York, NY, US: Psychology Press.

Martin, R., Hewstone, M., & Martin, P. Y. (2010). Consequences of attitudes changed by majority and minority influence. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 175-200). New York, NY, US: Psychology Press.

Martin, R., Hewstone, M., & Martin, P.Y. (2003). Resistance to persuasive messages as a function of majority and minority source status. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 585– 593.

Martin, R., Hewstone, M., & Martin, P.Y. (2007a). Systematic and heuristic processing of majority- and minority-endorsed messages: The effects of varying outcome relevance and levels of orientation on attitude and message processing. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 43– 56.

Martini, H. A., Blanco, A., Ruiz, M. Á., & Castro, M. C. (2016). RIVEC (Rejection, Intimacy, Values, Emotions, and Culture) prejudice scale: An adaptation to the Chilean context of the Blatant and Subtle Prejudice Scale. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 10(6), 1-12.

Martini, H., Ruiz, M. A., Blanco, A., & Cárdenas, M. (2016). New evidence of construct and validity problems for Pettigrew and Meertens' (1995) blatant and subtle prejudice scale. *Psychological reports* 118(2), 544-564.

McConahay, J.B., Hardee, B. B., & Batts, V. (1981). Has Racism Declined in America? It Depends on Who Is Asking and What Is Asked. *The Journal of Conflict Resolution*, 25(4), 563-579.

Moors, A., Spruyt, A., & De Houwer, J. (2010). In search of a measure that qualifies as implicit: Recommendations based on a decompositional view of automaticity. In B. Gawronski & B. K. Payne (Eds.), *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory, and applications* (pp. 19–37). New York, NY, US: The Guilford Press.

Morrison, K. R. (2011). A license to speak up: Outgroup minorities and opinion expression. *Journal of experimental and social psychology*, 47, 756-766.

Morrison, K. R., & Wheeler, S. C. (2010). Nonconformity defines the self: The role of minority opinion status in self-concept clarity. *Personality and social psychology bulletin*, *36*, 297-308.

Moscovici, S. (1976). *Social influence and social change*. London: Academic Press.

Moscovici, S. (1980). Towards a theory of conversion behaviour. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 13, 209-239). New York: Academic Press.

Mucchi-Faina, A. (2010). Ambivalence and social influence. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 135-152). New York, NY, US: Psychology Press.

Mucchi-Faina, A., & Cicoletti, G. (2006). Divergence vs. ambivalence: Effects of personal relevance on minority influence. *European Journal of Social Psychology*, *36*, 91– 104.

Mugny, G., Kaiser, C., & Papastamou, S. (1983). Influence minoritaire, identification et relations entre groupes: étude expérimentale autour d'une votation. *Cahiers de psychologie sociale*, *19*, 1-30.

Mugny, G., & Papastamou, S. (1980). When rigidity does not fail: Individualization and psychologization as resistances to the diffusion of minority innovations. *European Journal of Social Psychology*, *10*, 43–61.

Mugny, G., & Papastamou, S. (1982). Minority influence and psychosocial identity. *European Journal of Social Psychology, 12*, 379–394.

Mugny, G., & Papastamou, S. (1983). L'influence du social dan l'influence sociale. In S. Moscovici, G. Mugny, & E. Van Avermaet, *Perspectives on minority influence*. Cambridge: Cambridge University Press-L.E.P.S.

Olaizola, J. H., Díaz, F. J. R., & Ochoa, G. M. (2014). Comparing intergroup contact effects on blatant and subtle prejudice in adolescents: A multivariate multilevel model. *Psicothema, 26*, 33-38.

Olson, M. A., & Fazio, R. H. (2006). Reducing Automatically Activated Racial Prejudice Through Implicit Evaluative Conditioning. *Personality and Social Psychology Bulletin, 32*(4), 421–433.

Papastamou, S. (1986). Psychologization and processes of minority and majority influence. *European Journal of Social Psychology, 16*, 165-180.

Papastamou, S. Strategies of minority and majority influence. (1983). In S. Moscovici & W. Doise (Eds.), *Current issues in European social psychology* (Vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press.

Papastamou, S., & Mugny, G. (1990). Synchronic consistency and psychologization in minority influence. *European Journal of Social Psychology, 20*(2), 85–98.

Papastamou, S., Mugny, G., & Kaiser, C. (1980). Ehec a l'influence minoritaire: La psychologisation. *Recherches de Psychologie Sociale, 2*, 41–56.

Papastamou, S., & Prodromitis, G. (2019). Size versus intensity evaluation of majority versus minority consensus to a persuasive message: From the source of influence to its recipients. *International Review of Social Psychology, 32(1): 4, 1-13.*

Payne, B. K., Cheng, C. M., Govorun, O., & Stewart, B. D. (2005). An inkblot for attitudes: Affect misattribution as implicit measurement. *Journal of Personality and Social Psychology, 89(3), 277–293.*

Pearson, A. R., Dovidio, J. F., & Pratto, F. (2007). Racial prejudice, intergroup hate, and blatant and subtle bias of whites toward blacks in legal decision making in the united states. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy, 7(2), 145-158.*

Pedersen, A., Walker, I. (1997). Prejudice against Australian Aborigines: Old-fashioned and modern forms. *European Journal of Social Psychology, 27, 561-587.*

Perez, J. A., & Mugny, G. (1993). *Influences Sociales: La Théorie de l'Élaboration du Conflit*. Neuchâtel-Paris: Delachaux & Niestlé.

Pérez, J.A., Mugny, G., Llavata, E., & Fierres, R. (1993). Paradoxe de la discrimination et conflit culturel: Etudes sur le racisme. In Perez, J. A., & Mugny, G. (Eds.), *Influences Sociales: La Théorie de l'Élaboration du Conflit* (pp. 145-168). Neuchâtel-Paris: Delachaux & Niestlé.

Petrocelli, J. V., & Dowd, K. (2009). Ease of counterfactual thought generation moderates the relationship between need for cognition and punitive responses to crime. *Personality and Social Psychology Bulletin, 35, 1179–1192.*

Petrocelli, J. V., Martin, J. L., & Li, W. Y. (2010). Shaping behavior through malleable self-perceptions: A test of the forced-agreement scaling effect (FASE). *Journal of Research in Personality, 44*, 213-221.

Pettigrew, T. F. (2008). Intergroup prejudice: Its causes and cures. *Actualidades en psicología, 22*, 115-124.

Pettigrew, T. F., Jackson, J. S., Ben Brika, J., Lemaine, G., Meertens, R. W., & Wagner, U., (1998). Outgroup prejudice in Western Europe. *European Review of Social Psychology, 8*, 241-273.

Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in Western Europe. *European Journal of Social Psychology, 25*, 57-75.

Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1997). Is subtle prejudice really prejudice? *Public opinion quarterly, 61*, 54-71.

Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (2001). In defence of the subtle prejudice concept: A retort. *European Journal of Social Psychology, 31*, 299-309.

Petty, R. E., & Briñol, P. (2010). Attitude structure and change. Implications for implicit measures. In Gawronski, B., & Payne, B. K. (Eds.), *Handbook of implicit social cognition. Measurement, theory and application* (pp 335-352). New York, NY, US: The Guilford Press.

Petty, R. E., Briñol, P., & DeMarree, K. G. (2007). The Meta-Cognitive Model (MCM) of attitudes: Implications for attitude measurement, change, and strength. *Social Cognition, 25*(5), 657-686.

Petty, R.E., & Cacioppo, J.T. (1986). *Communication and persuasion: Central and peripheral routes to attitude change*. New York: Springer.

Petty, R. E., & Wegener, D. T. (1999). The elaboration likelihood model: Current status and controversies. In S. Chaiken & Y. Trope (Eds.), *Dual-process theories in social psychology* (p. 37–72). Guilford Press.

Petty, R. E., Wheeler, S. C., & Tormala, Z. L. (2003). Persuasion and attitude change. In T. Millon & M. J. Lerner (Eds.), *Handbook of psychology: Personality and social psychology, Vol. 5* (p. 353–382). John Wiley & Sons Inc.

Plakas, N. (2000). Grof en subtiel vooroordeel in Griekenland. *Unpublished manuscript*.

Quiamzade, A., Mugny, G., Falomir-Pichastor, J. M., & Butera, F. (2010). The complexity of majority and minority influence processes. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 21-52). New York, NY, US: Psychology Press.

Rankin, R. E., & Campbell, D. T. (1955). Galvanic skin response to Negro and white experimenters. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 27*, 26-47.

Rudman, L. A., Ashmore, R. D., & Gary, M. L. (2001). "Unlearning" automatic biases: The malleability of implicit prejudice and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*(5), 856–868.

Rydell, R. J., McConnell, A. R., Strain, L. M., Claypool, H. M., & Hugenberg, K. (2007). Implicit and explicit attitudes respond differently to increasing amounts of counterattitudinal information. *European Journal of Social Psychology, 37*(5), 867–878.

Salmeri, S., & Pellerone, M. (2015). The role of identity development on latent and manifest prejudice: the perception of immigrants in an Italian university context. *Procedia – Social and behavioral Sciences*, 174, 952-958.

Sanchez-Mazas, M., Pérez, J. A., Navarro, E., Mugny, G. & Jovanovic, J. (1993). De la paralysie intragroupe au conflit normatif: Études sur l'avortement, la contraception et la xénophobie. In Perez, J. A., & Mugny, G. (Eds), *Influences Sociales: La Théorie de l'Élaboration du Conflit* (pp. 121-143). Neuchâtel-Paris: Delachaux & Niestlé.

Sekaquaptewa, D., Vargas, P., & von Hippel, W. (2010). A practical guide to paper-and-pencil implicit measures of attitudes. In Gawronski, B., & Payne, B. K. (Eds), *Handbook of implicit social cognition. Measurement, theory and application* (pp 140-155). New York, NY, US: The Guilford Press.

Semin, G. R., & Fiedler, K. (1991). The linguistic category model, its bases, applications and range. *European review of social psychology*, 2, 1-30.

Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic genocide in education - or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 2000.

Sloman, S. A. (1996). The empirical case for two systems of reasoning. *Psychological Bulletin*, 119(1), 3–22.

Smith, E. R., & DeCoster, J. (2000). Dual-process models in social and cognitive psychology: Conceptual integration and links to underlying memory systems. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 108–131.

Sritharan, R. & Gawronski, B. (2010). Changing implicit and explicit prejudice. Insight from the Associative-Propositional Model. *Social psychology*, 41(3), 113-123.

Stratton, J., Canales, C., Armas, V., & Miller, N. (2007) Positive stereotyping: Influence tactic for prejudice reduction?, *Social Influence*, 1(4), 265-287.

Stroebe, W. (2010). Majority and minority influence and information processing: A theoretical and methodological analysis. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 201-226). New York, NY, US: Psychology Press.

Tajfel, H. (1978). The achievement of inter-group differentiation. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups* (pp. 77–100). London: Academic Press.

Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149–178.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (pp. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Teige-Mocigemba, S., Klauer, K. C., & Sherman, J. W. (2010). A practical guide to implicit association tests and related tasks. In B. Gawronski & B. K. Payne (Eds.), *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory, and applications* (pp. 117–139). New York, NY, US: The Guilford Press.

Tormala, Z. L., Briñol, P. (2015). Attitude change and persuasion. Past, present and future directions. In M. I. Norton, D. D. Rucker, & C. Lambertson (Eds.), *Cambridge handbooks in psychology. The Cambridge handbook of consumer psychology* (pp. 29-64). New York, NY, US: Cambridge University Press.

Tormala, Z. L., Briñol, P., & Petty, R. E. (2007). Multiple roles for source credibility under high elaboration: It's all in the timing. *Social cognition, 25*, 536-552.

Tormala, Z. L., Briñol, P., & Petty, R. E. (2006). When credibility attacks: The reverse impact of source credibility on persuasion. *Journal of Experimental Social Psychology, 42*(5), 684–691.

Tormala, Z. L., DeSensi, V. L., & Petty, R. E. (2007). Resisting persuasion by illegitimate means: A metacognitive perspective of minority influence. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33*, 354–367.

Tormala, Z. L., Petty, R. E., & DeSensi, V. L. (2010). Multiple roles for minority sources in persuasion and resistance. In Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.), *Minority influence and innovation* (pp 105-132). New York, NY, US: Psychology Press.

Trawalter, S., & Shapiro, J. R. (2010). Racial bias and stereotyping. Interpersonal processes. In Gawronski, B., & Payne, B. K. (Eds.), *Handbook of implicit social cognition. Measurement, theory and application* (pp 375-391). New York, NY, US: The Guilford Press.

Trost, M. R., Maass, A., & Kenrick, D. (1992). Minority influence: Personal relevance biases cognitive processes and reverses private acceptance. *Journal of Experimental Social Psychology, 28*(3), 234-254.

Vanman, E. J., Paul, B. Y., Ito, T. A., & Miller, N. (1997). The modern face of prejudice and structural features that moderate the effect of cooperation on affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 941–959.

Verkuyten, M., & Masson, K. (1995). 'New racism', self-esteem, and ethnic relations among minority and majority youth in the Netherlands. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 23, 137-154.

Volpe, A. M., & Crosier, D. (2019, March, 21). Focus On: Should immigrants be taught in their mother tongue at schools? Eurydice. Retrieved from https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/focus-should-immigrants-be-taught-their-mother-tongue-schools_en

White, F. A., Wootton, B., Man, J., Diaz, H., Rasiah, J., Swift, E., & Wilkinson, A. (2009). Adolescent racial prejudice development: The role of friendship quality and interracial contact. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 524-534.

Wigboldus, D. H. J. (1998). *Stereotyping, language and communication*. Amsterdam, The Netherlands: Kurt Lewin Instituut.

Wilson, T. D., Lindsey, S., & Schooler, T. Y. (2000). A model of dual attitudes. *Psychological Review*, 107(1), 101–126.

Wittenbrink, B., Judd, C. M., & Park, B. (1997). Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 262–274.

Wood, W., Lundgren, S., Ouellette, J. A., Busceme, S., & Blackstone, T. (1994). Minority influence: A meta-analytic review of social influence processes. *Psychological Bulletin*, 115(3), 323-345.

Ιατρίδης, Τ. (2003). *Κανονιστικές Αρχές και Επεξεργασία της Διομαδικής Περίστασης ανάλογα με το Status της Έξω-Ομάδας. Μελέτες πάνω στην ξενοφοβία*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστήμων. Τμήμα Ψυχολογίας.

Μαντόγλου, Α. (1995). *Η εξέγερση του πολυτεχνείου. Η συγκρουσιακή σχέση ατόμου και κοινωνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Μελάς, Ι. (1955). *Ιστορία της νήσου Ικαρίας*. Αθήνα: Αθήναι.

Παπαστάμου, Σ. (2001). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαστάμου, Σ. (1989). *Ψυχολογιοποίηση*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαστάμου, Σ., & Μιούνυ, Γ. (1983). *Μειονότητες και εξουσία*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλέρτι.

Παράρτημα 1

Τα ερωτηματολόγια των πειραμάτων.

Πείραμα 1

Υποδειγματική συνθήκη: φιλικό κείμενο, αναγκαστική διαφωνία, εστίαση του γραπτού λόγου στο περιεχόμενο του κειμένου επιρροής.

Πείραμα 2

Υποδειγματική συνθήκη: εχθρικό κείμενο, ψυχολογιοποίηση, παραγωγή του γραπτού λόγου.

Πείραμα 3

Υποδειγματική συνθήκη: εχθρικό κείμενο, ποσοστό υποστήριξης 18%, εστίαση του γραπτού λόγου στους συντάκτες του κειμένου επιρροής. (Μη ψηφιακή διάταξη).

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στα πλαίσια μιας πανεπιστημιακής έρευνας διαμορφώσαμε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο καλείσαι να απαντήσεις, εκφράζοντας την προσωπική σου άποψη.

Το ερωτηματολόγιο αυτό αφορά διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σε όλες τις ερωτήσεις καλείσαι να απαντήσεις χρησιμοποιώντας μια κλίμακα, σημειώνοντας κάθε φορά τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την προσωπική σου άποψη. Σε κάθε ερώτηση θα σου δίνεται η σημασία των αριθμών στην κλίμακα.

Οι απαντήσεις σου θα είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές. Σ' αυτό το ερωτηματολόγιο δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, όλες οι απαντήσεις είναι σωστές για μας. Δε μετράμε τις γνώσεις σου. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η προσωπική σου άποψη για διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις που θα υποβληθούν, τη μία μετά την άλλη, με τη σειρά που σου προτείνονται. Διάβασε προσεχτικά την εκφώνηση και σεβάσου τον τρόπο απάντησης.

Σ' ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία.

Θα θέλαμε για αρχή να μας απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις κυκλώνοντας κάθε φορά τον αριθμό που ταιριάζει με την άποψή σου.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το ποσοστό μεταναστών στην χώρα ανέρχεται σήμερα στους 10 %.
Σημείωσε στην παρακάτω γραμμή πιο είναι κατά την γνώμη σου το κατάλληλο ποσοστό μεταναστών στην χώρα μας.

% 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 20 +

Οι οικονομικοί μετανάστες που βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες εργαζόμενους

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Στην περίοδο οικονομικής κρίσης που διανύουμε σήμερα οποιαδήποτε ανοχή στις παραβατικές / εγκληματικές συμπεριφορές των λαθρομεταναστών αποτελεί πράξη εσχάτης προδοσίας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πιο κάτω ακολουθεί ένα κείμενο μιας ομάδας που εκφράζει θετική στάση απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες.

Σε παρακαλούμε να διαβάσεις προσεκτικά το κείμενο αυτό, λέγοντας μας στην συνέχεια σε ποιόν βαθμό διαφωνείς με κάθε μια από τις ιδέες που υποστηρίζονται σε αυτό.

Οι Αλβανοί μετανάστες συνεισφέρουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους στην οικονομία της Ελλάδας. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες δεν θέλουν να ασχοληθούν οι Έλληνες. Η Αλβανική μειονότητα έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην Ελληνική κοινωνία, αλλά η ξενοφοβική στάση των Ελλήνων δεν τους το επιτρέπει. Οι Αλβανοί μετανάστες έρχονται συχνά αντιμέτωποι με προκαταλήψεις εις βάρος τους.

Σύμφωνα με τις διεθνείς αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα των δικαιωμάτων των παιδιών, η Ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, όπως επίσης και μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσης τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών.

Τέλος, οι Αλβανοί μετανάστες έχουν κάθε δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας για να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Οι Αλβανοί μετανάστες συνεισφέρουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους στην οικονομία της Ελλάδας.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες δεν θέλουν να ασχοληθούν οι Έλληνες.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Η Αλβανική μειονότητα έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην Ελληνική κοινωνία, αλλά η ξενοφοβική στάση των Ελλήνων δεν τους το επιτρέπει.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες έρχονται συχνά αντιμέτωποι με προκαταλήψεις εις βάρος τους.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Η Ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, όπως επίσης και μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσης τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες έχουν κάθε δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας για να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Διαφωνώ λίγο 1-----2-----3-----4-----5 Διαφωνώ απόλυτα

Τώρα που διάβασες το κείμενο υπέρ των Αλβανών και μας είπες σε πιο βαθμό διαφωνείς με κάθε μια από τις απόψεις αυτού του κειμένου θα θέλαμε να γράψεις στο παρακάτω πλαίσιο τη γνώμη σου για το κείμενο αυτό.

Πιο κάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις που αφορούν τους συντάκτες του κειμένου που μόλις διάβασες. Κύκλωσε κάθε φορά τον αριθμό που ταιριάζει με την δική σου άποψη.

1. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

Δεν θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα	1	2	3	4	5	6	7	Θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα
--	---	---	---	---	---	---	---	--------------------------------------

2. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

3. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4. Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7. Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

8. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

9. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

10. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

11. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

12. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

13. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

14. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

15. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

16. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Πιο κάτω ακολουθούν μερικές προτάσεις και ερωτήσεις σχετικά με τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.
Σε παρακαλούμε να σημειώσεις σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με καθεμία από αυτές.

(1: διαφωνώ απόλυτα, 2: διαφωνώ, 3: ουδετερότητα, 4: συμφωνώ, 5: συμφωνώ απόλυτα)

Οι Αλβανοί είναι κατώτερου επιπέδου· λερώνουν, τσακώνονται και αναστατώνουν τις γειτονιές με τις φωνές τους.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί καταλαμβάνουν ύπουλα τις θέσεις εργασίας, χωρίς να έχουν τα προσόντα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δεν μπορεί να υπάρχει εμπιστοσύνη προς ξένους προερχόμενους από βάρβαρες φυλές.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα είχα ποτέ μία πραγματικά φιλική σχέση με κάποιο Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα μου άρεσε κάποιο μέλος της οικογένειάς μου να παντρευτεί έναν Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Με τον ερχομό των Αλβανών άλλαξε ο τρόπος ζωής μας, έχουμε γίνει περισσότερο επιφυλακτικοί.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Η ανεργία στην εποχή μας είναι μεγάλη. Μία μικρή χώρα όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να εξασφαλίσει και τους Έλληνες και τους Αλβανούς.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί είναι φιλοξενούμενοι στη χώρα μας και πρέπει να τη σέβονται.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Όπως πάνε τα πράγματα, οι Αλβανοί θα καταλήξουν να είναι περισσότεροι από τους Έλληνες.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πόσο διαφορετικοί από τους Έλληνες είναι οι Αλβανοί ως προς:

Τις αξίες που διδάσκουν στα παιδιά τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Τη νοοτροπία τους στις ερωτικές σχέσεις;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Το ντύσιμο και την εμφάνισή τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Είναι υποχρέωσή μας να διευκολύνουμε την ομαλή ένταξη των Αλβανών στη χώρα μας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες μεταφέρουν γνώσεις και εμπειρίες από τις χώρες τους, που μπορεί να είναι πολύ χρήσιμες στη δική μας χώρα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί που ζουν στη χώρα μας πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μ' εμάς για να ζήσουν και να προκόψουν.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Είναι υποχρέωσή μας να φερόμαστε με σεβασμό προς τους Αλβανούς, ακόμα κι αν η εξωτερική πολιτική των χωρών τους είναι ενάντια στα συμφέροντα της Ελλάδας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Θα θέλαμε στη συνέχεια να περιγράψεις τους συγγραφείς του κειμένου που διάβασες προηγουμένως.

Σε καθένα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά, απάντησε κυκλώνοντας τον αριθμό (και μόνο έναν) που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σου αντίληψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

Επίμονοι	1	2	3	4	5	6	7	Υποχωρητικοί
Μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Αμερόληπτοι
Ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	Άκαμπτοι
Αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	Ενταγμένοι
Αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	Αλλοτριωμένοι
Αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	Φυσιολογικοί
Προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Συντηρητικοί
Ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Συγκροτημένοι
Αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	Υποκειμενικοί
Ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	Επιεικείς
Δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	Παθητικοί
Ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Εξαρτημένοι
Ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	Σταθεροί
Αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	Σίγουροι για τον εαυτό τους
Ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	Ανεδαφικοί
Στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	Ανοιχτόμυαλοι
Ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	Φιλόδοξοι
Ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	Υποταγμένοι
Ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	Ισορροπημένοι
Πολιτικοποιημένοι	1	2	3	4	5	6	7	Απολιτικοποίητοι
Μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Πλειονοτικοί
Κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	Αντικομφορμιστές

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις στις παρακάτω προσωπικές ερωτήσεις.

1. Ηλικία:
2. Φύλο:
3. Τόπος γέννησης:
4. Τόπος διαμονής:
5. Σε ποια χώρα γεννήθηκε ο πατέρας σου;
6. Σε ποια χώρα γεννήθηκε η μητέρα σου;

Ευχαριστούμε πολύ για την συνεργασία σου!!

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στα πλαίσια μιας πανεπιστημιακής έρευνας διαμορφώσαμε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο καλείσαι να απαντήσεις, εκφράζοντας την προσωπική σου άποψη.

Το ερωτηματολόγιο αυτό αφορά διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σε όλες τις ερωτήσεις καλείσαι να απαντήσεις χρησιμοποιώντας μια κλίμακα, σημειώνοντας κάθε φορά τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την προσωπική σου άποψη. Σε κάθε ερώτηση θα σου δίνεται η σημασία των αριθμών στην κλίμακα.

Οι απαντήσεις σου θα είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές. Σ' αυτό το ερωτηματολόγιο δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, όλες οι απαντήσεις είναι σωστές για μας. Δε μετράμε τις γνώσεις σου. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η προσωπική σου άποψη για διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις που θα υποβληθούν, τη μία μετά την άλλη, με τη σειρά που σου προτείνονται. Διάβασε προσεχτικά την εκφώνηση και σεβάσου τον τρόπο απάντησης.

Σ' ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία.

Θα θέλαμε να μας πείτε αρχικά σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τα παρακάτω.

Η κοινωνικά άδικη φορολογική πολιτική που ενθαρρύνει και επιβραβεύει τη φοροδιαφυγή ορισμένων, ενώ επιβαρύνει μονίμως τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, οδηγεί μοιραία τη χώρα σε οικονομικό μαρασμό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Μόνο η ιδιωτικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση να βγάλει την παιδεία της χώρας από το σημερινό αδιέξοδο.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η ανάγκη προστασίας της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών απαιτεί αύξηση της αστυνομικής παρουσίας στην καθημερινή ζωή.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η διατήρηση των δαπανών για την εθνική άμυνα σε υψηλά επίπεδα υπηρετεί στην ουσία τα μεγάλα ιδιωτικά συμφέροντα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Πρωταρχικό καθήκον της ελληνικής πολιτείας είναι η ουσιαστική αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας και η θωράκισή της απέναντι στα οποιαδήποτε ιδιωτικά συμφέροντα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η αύξηση των δημόσιων δαπανών για την εθνική άμυνα σε βάρος των δαπανών για την κοινωνική πρόνοια είναι αναγκαία λόγω των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα μας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα των διαφορών τους σε ό,τι αφορά τις ικανότητες και το ταλέντο τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η αύξηση της αστυνόμευσης στην καθημερινή ζωή των πολιτών ενέχει τον κίνδυνο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι φορολογικές διευκολύνσεις υπέρ των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή της.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με τις παρακάτω απόψεις; (1=διαφωνώ απόλυτα, 2=διαφωνώ, 3=μάλλον διαφωνώ, 4= ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ, 5=μάλλον συμφωνώ, 6=συμφωνώ, 7=συμφωνώ απόλυτα)

♦ Με ένα πιο αυστηρό εκπαιδευτικό σύστημα

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με μια οικογένεια πιο φιλελεύθερη και ελαστική

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με ελαστικότερους ηθικούς κανόνες

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με την αύξηση του αριθμού των ξένων στην Ελλάδα

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με μια οικογένεια με παραδοσιακές συνήθειες

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με μια πιο φιλελεύθερη παιδεία στα σχολεία

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με τις παραδοσιακές ηθικές αρχές

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με την υπακοή των παιδιών στους γονείς

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με τον περιορισμό του αριθμού των ξένων στην Ελλάδα

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

♦ Με μια πιο συστηματική θρησκευτική αγωγή

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	---	------------------------

Θα θέλαμε για αρχή να μας απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις κυκλώνοντας κάθε φορά τον αριθμό που ταιριάζει με την άποψή σου.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το ποσοστό μεταναστών στην χώρα ανέρχεται σήμερα στους 10 %.

Σημείωσε στην παρακάτω γραμμή πιο είναι κατά την γνώμη σου το κατάλληλο ποσοστό μεταναστών στην χώρα μας.

% 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 20 +

Οι οικονομικοί μετανάστες που βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες εργαζόμενους

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Στην περίοδο οικονομικής κρίσης που διανύουμε σήμερα οποιαδήποτε ανοχή στις παραβατικές / εγκληματικές συμπεριφορές των λαθρομεταναστών αποτελεί πράξη εσχάτης προδοσίας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πιο κάτω ακολουθεί ένα κείμενο μιας ομάδας που εκφράζει αρνητική στάση απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες. Σε παρακαλούμε διαβάζοντας το κείμενο να προσπαθήσεις να μαντέψεις τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της ομάδας που το έγραψε.

Οι Αλβανοί μετανάστες ζημιώνουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους την οικονομία της Ελλάδας. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες θα μπορούσαν να ασχοληθούν οι Έλληνες. Η Αλβανική μειονότητα δεν έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην Ελληνική κοινωνία, πράγμα που δικαιολογεί την ξενοφοβική στάση των Ελλήνων. Οι Αλβανοί μετανάστες συχνά επιβεβαιώνουν μόνοι τους την αρνητική τους εικόνα.

Σύμφωνα με τα εθνικά μας δικαιώματα και ειδικότερα σε ό, τι αφορά την παιδεία, η Ελληνική κυβέρνηση δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής τους γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, ούτε μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσης τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών. Τέλος, οι Αλβανοί μετανάστες δεν έχουν κανένα δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας ανεξέλεγκτα, διότι έτσι δημιουργούνται χειρότερες συνθήκες διαβίωσης για τους Έλληνες.

Έχοντας διαβάσει το κείμενο, θα θέλαμε να γράψεις την γνώμη που σχημάτισες για τους **συντάκτες** του. Θα θέλαμε δηλαδή να μας πεις (με βάση πάντα το κείμενο που διάβασες μόλις τώρα) πια είναι κατά τι γνώμη σου τα **ψυχολογικά χαρακτηριστικά της ομάδας** που έγραψε αυτό το κείμενο **κατά** των Αλβανών.

Πιο κάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις που αφορούν τους συντάκτες του κειμένου που μόλις διάβασες. Κύκλωσε τον αριθμό που ταιριάζει με την δική σου άποψη.

1. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

Δεν θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα	1	2	3	4	5	6	7	Θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα
--	---	---	---	---	---	---	---	--------------------------------------

2. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

3. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4. Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7. Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

8. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

9. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

10. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

11. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

12. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

13. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

14. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

15. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

16. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Πιο κάτω ακολουθούν μερικές προτάσεις και ερωτήσεις σχετικά με τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.
Σε παρακαλούμε να σημειώσεις σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με καθεμία από αυτές.

(1: διαφωνώ απόλυτα, 2: διαφωνώ, 3: ουδετερότητα, 4: συμφωνώ, 5: συμφωνώ απόλυτα)

Οι Αλβανοί είναι κατώτερου επιπέδου· λερώνουν, τσακώνονται και αναστατώνουν τις γειτονιές με τις φωνές τους.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί καταλαμβάνουν ύπουλα τις θέσεις εργασίας, χωρίς να έχουν τα προσόντα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δεν μπορεί να υπάρχει εμπιστοσύνη προς ξένους προερχόμενους από βάρβαρες φυλές.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα είχα ποτέ μία πραγματικά φιλική σχέση με κάποιο Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα μου άρεσε κάποιο μέλος της οικογένειάς μου να παντρευτεί έναν Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Με τον ερχομό των Αλβανών άλλαξε ο τρόπος ζωής μας, έχουμε γίνει περισσότερο επιφυλακτικοί.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Η ανεργία στην εποχή μας είναι μεγάλη. Μία μικρή χώρα όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να εξασφαλίσει και τους Έλληνες και τους Αλβανούς.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί είναι φιλοξενούμενοι στη χώρα μας και πρέπει να τη σέβονται.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Όπως πάνε τα πράγματα, οι Αλβανοί θα καταλήξουν να είναι περισσότεροι από τους Έλληνες.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πόσο διαφορετικοί από τους Έλληνες είναι οι Αλβανοί ως προς:

Τις αξίες που διδάσκουν στα παιδιά τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί**
- 2: λίγο διαφορετικοί**
- 3: λίγο όμοιοι**
- 4: εντελώς όμοιοι**

Τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί**
- 2: λίγο διαφορετικοί**
- 3: λίγο όμοιοι**
- 4: εντελώς όμοιοι**

Τη νοοτροπία τους στις ερωτικές σχέσεις;

- 1: εντελώς διαφορετικοί**
- 2: λίγο διαφορετικοί**
- 3: λίγο όμοιοι**
- 4: εντελώς όμοιοι**

Το ντύσιμο και την εμφάνισή τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί**
- 2: λίγο διαφορετικοί**
- 3: λίγο όμοιοι**
- 4: εντελώς όμοιοι**

Είναι υποχρέωσή μας να διευκολύνουμε την ομαλή ένταξη των Αλβανών στη χώρα μας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες μεταφέρουν γνώσεις και εμπειρίες από τις χώρες τους, που μπορεί να είναι πολύ χρήσιμες στη δική μας χώρα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί που ζουν στη χώρα μας πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μ' εμάς για να ζήσουν και να προκόψουν.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Είναι υποχρέωσή μας να φερόμαστε με σεβασμό προς τους Αλβανούς, ακόμα κι αν η εξωτερική πολιτική των χωρών τους είναι ενάντια στα συμφέροντα της Ελλάδας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Θα θέλαμε στη συνέχεια να περιγράψεις τους συγγραφείς του κειμένου που διάβασες προηγουμένως.

Σε καθένα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά, απάντησε κυκλώνοντας τον αριθμό (και μόνο έναν) που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σου αντίληψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

Επίμονοι	1	2	3	4	5	6	7	Υποχωρητικοί
Μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Αμερόληπτοι
Ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	Άκαμπτοι
Αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	Ενταγμένοι
Αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	Αλλοτριωμένοι
Αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	Φυσιολογικοί
Προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Συντηρητικοί
Ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Συγκροτημένοι
Αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	Υποκειμενικοί
Ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	Επιεικείς
Δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	Παθητικοί
Ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Εξαρτημένοι
Ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	Σταθεροί
Αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	σίγουροι για τον εαυτό τους
Ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	Ανεδαφικοί
Στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	Ανοιχτόμυαλοι
Ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	Φιλόδοξοι
Ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	Υποταγμένοι
Ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	Ισορροπημένοι
Πολιτικοποιημένοι	1	2	3	4	5	6	7	Απολιτικοποίητοι
Μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Πλειονοτικοί
Κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	Αντικομφορμιστές

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις στις παρακάτω προσωπικές ερωτήσεις.

1. Ηλικία:
2. Φύλο:
3. Τόπος γέννησης:
4. Τόπος διαμονής:
5. Σε ποια χώρα γεννήθηκε ο πατέρας σου;
6. Σε ποια χώρα γεννήθηκε η μητέρα σου;

Ευχαριστούμε πολύ για την συνεργασία σου!!

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στα πλαίσια μιας πανεπιστημιακής έρευνας διαμορφώσαμε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο καλείστε να απαντήσετε, εκφράζοντας την προσωπική σας άποψη.

Το ερωτηματολόγιο αυτό αφορά διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σε όλες τις ερωτήσεις καλείστε να απαντήσετε χρησιμοποιώντας μια κλίμακα, σημειώνοντας κάθε φορά τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την προσωπική σας άποψη. Σε κάθε ερώτηση θα σας δίνεται η σημασία των αριθμών στην κλίμακα.

Οι απαντήσεις σας θα είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές. Σ' αυτό το ερωτηματολόγιο δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, όλες οι απαντήσεις είναι σωστές για μας. Δε μετράμε τις γνώσεις σας. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η προσωπική σας άποψη για διάφορα κοινωνικά θέματα.

Σας παρακαλούμε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις που θα υποβληθούν, τη μία μετά την άλλη, με τη σειρά που σας προτείνονται. Διαβάστε προσεχτικά την εκφώνηση και σεβαστείτε τον τρόπο απάντησης.

Σας ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία.

Θα θέλαμε για αρχή να μας απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις σημαδεύοντας κάθε φορά τον αριθμό που ταιριάζει με την άποψή σας.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το ποσοστό μεταναστών στην χώρα ανέρχεται σήμερα στους 10%.
Σημειώστε στην παρακάτω γραμμή πιο είναι κατά την γνώμη σας το κατάλληλο ποσοστό μεταναστών στην χώρα μας.

% 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 20 +

Οι οικονομικοί μετανάστες που βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες εργαζόμενους.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Στην περίοδο οικονομικής κρίσης που διανύουμε σήμερα οποιαδήποτε ανοχή στις παραβατικές / εγκληματικές συμπεριφορές των λαθρομεταναστών αποτελεί πράξη εσχάτης προδοσίας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πιο κάτω ακολουθεί ένα κείμενο μιας ομάδας που εκφράζει αρνητική στάση απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες. **Σας παρακαλούμε να το διαβάσετε προσεκτικά.**

Οι Αλβανοί μετανάστες ζημιώνουν, από το 1991 που ήρθαν στη χώρα μας, με την εργασία τους την οικονομία της Ελλάδας. Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με τις οποίες θα μπορούσαν να ασχοληθούν οι Έλληνες.

Η Αλβανική μειονότητα δεν έχει διάθεση να προσαρμοστεί στην Ελληνική κοινωνία, πράγμα που δικαιολογεί την ξενοφοβική στάση των Ελλήνων. Οι Αλβανοί μετανάστες συχνά επιβεβαιώνουν μόνοι τους την αρνητική τους εικόνα.

Σύμφωνα με τα εθνικά μας δικαιώματα και ειδικότερα σε ό, τι αφορά την παιδεία, η Ελληνική κυβέρνηση δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να παραχωρήσει ώρες διδασκαλίας της μητρικής τους γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, ούτε μαθήματα ιστορίας της χώρας προέλευσης τους, σε σχολεία με επαρκή αριθμό Αλβανών μαθητών.

Τέλος, οι Αλβανοί μετανάστες δεν έχουν κανένα δικαίωμα να εισέρχονται στην χώρα μας ανεξέλεγκτα, διότι έτσι δημιουργούνται χειρότερες συνθήκες διαβίωσης για τους Έλληνες.

Τώρα που διαβάσατε το κείμενο κατά των Αλβανών, θα θέλαμε να μας κάνετε μια εκτίμηση για το ποσοστό των Ελλήνων που συμφωνούν με αυτό το κείμενο.

☐ 0%-10%	☐ 50%-60%
☐ 10%-20%	☐ 60%-70%
☐ 20%-30%	☐ 70%-80%
☐ 30%-40%	☐ 80%-90%
☐ 40%-50%	☐ 90%-100%

Μια πρόσφατη δημοσκόπηση έδειξε ότι το 18% του Ελληνικού πληθυσμού συμφωνεί με το κείμενο κατά των Αλβανών που διαβάσετε. Θα θέλαμε να γράψετε στο παρακάτω πλαίσιο τη γνώμη σας για **αυτούς που έγραψαν** το κείμενο αυτό.

Πιο κάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις που αφορούν τους συντάκτες του κειμένου που μόλις διαβάσατε. Σημαδέψτε κάθε φορά τον αριθμό που ταιριάζει με την δική σας άποψη.

1. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

Δεν θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα	1	2	3	4	5	6	7	Θα χρησιμοποιούσα αυτό το επιχείρημα
--	---	---	---	---	---	---	---	--------------------------------------

2. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

3. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4. Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7. Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

8. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

9. Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

10. Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

11. Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

12. Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

13. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

14. Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

15. Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

16. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Πιο κάτω ακολουθούν μερικές προτάσεις και ερωτήσεις σχετικά με τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.
Σας παρακαλούμε να σηματοδέψετε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές.

(1: διαφωνώ απόλυτα, 2: διαφωνώ, 3: ουδετερότητα, 4: συμφωνώ, 5: συμφωνώ απόλυτα)

Οι Αλβανοί είναι κατώτερου επιπέδου· λερώνουν, τσακώνονται και αναστατώνουν τις γειτονιές με τις φωνές τους.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί καταλαμβάνουν ύπουλα τις θέσεις εργασίας, χωρίς να έχουν τα προσόντα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δεν μπορεί να υπάρχει εμπιστοσύνη προς ξένους προερχόμενους από βάρβαρες φυλές.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα είχα ποτέ μία πραγματικά φιλική σχέση με κάποιο Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Δε θα μου άρεσε κάποιο μέλος της οικογένειάς μου να παντρευτεί έναν Αλβανό.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Με τον ερχομό των Αλβανών άλλαξε ο τρόπος ζωής μας, έχουμε γίνει περισσότερο επιφυλακτικοί.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Η ανεργία στην εποχή μας είναι μεγάλη. Μία μικρή χώρα όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να εξασφαλίσει και τους Έλληνες και τους Αλβανούς.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί είναι φιλοξενούμενοι στη χώρα μας και πρέπει να τη σέβονται.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Όπως πάνε τα πράγματα, οι Αλβανοί θα καταλήξουν να είναι περισσότεροι από τους Έλληνες.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Πόσο διαφορετικοί από τους Έλληνες είναι οι Αλβανοί ως προς:

Τις αξίες που διδάσκουν στα παιδιά τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Τη νοοτροπία τους στις ερωτικές σχέσεις;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Το ντύσιμο και την εμφάνισή τους;

- 1: εντελώς διαφορετικοί
- 2: λίγο διαφορετικοί
- 3: λίγο όμοιοι
- 4: εντελώς όμοιοι

Είναι υποχρέωσή μας να διευκολύνουμε την ομαλή ένταξη των Αλβανών στη χώρα μας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί μετανάστες μεταφέρουν γνώσεις και εμπειρίες από τις χώρες τους, που μπορεί να είναι πολύ χρήσιμες στη δική μας χώρα.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Οι Αλβανοί που ζουν στη χώρα μας πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μ' εμάς για να ζήσουν και να προκόψουν.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Είναι υποχρέωσή μας να φερόμαστε με σεβασμό προς τους Αλβανούς, ακόμα κι αν η εξωτερική πολιτική των χωρών τους είναι ενάντια στα συμφέροντα της Ελλάδας.

Διαφωνώ απόλυτα 1-----2-----3-----4-----5 Συμφωνώ απόλυτα

Θα θέλαμε στη συνέχεια να περιγράψετε τους συγγραφείς του κειμένου που διαβάσατε προηγουμένως.

Σε καθένα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά, απαντήστε σημαδεύοντας τον αριθμό (και μόνο έναν) που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σας αντίληψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

Επίμονοι	1	2	3	4	5	6	7	Υποχωρητικοί
Μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Αμερόληπτοι
Ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	Άκαμπτοι
Αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	Ενταγμένοι
Αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	Αλλοτριωμένοι
Αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	Φυσιολογικοί
Προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Συντηρητικοί
Ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Συγκροτημένοι
Αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	Υποκειμενικοί
Ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	Επιεικείς
Δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	Παθητικοί
Ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	Εξαρτημένοι
Ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	Σταθεροί
Αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	σίγουροι για τον εαυτό τους
Ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	Ανεδαφικοί
Στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	Ανοιχτόμυαλοι
Ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	Φιλόδοξοι
Ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	Υποταγμένοι
Ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	Ισορροπημένοι
Πολιτικοποιημένοι	1	2	3	4	5	6	7	Απολιτικοποίητοι
Μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	Πλειονοτικοί
Κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	Αντικομφορμιστές

Θα θέλαμε τώρα να μας δώσετε κάποια δημογραφικά σας στοιχεία.

1. Ηλικία:

2. Φύλο:

3. Τόπος γέννησης:

4. Τόπος διαμονής:

5. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Δημοτικό

Τ.Ε.Ι

Γυμνάσιο

Α.Ε.Ι

Τεχνικό Λύκειο

Μεταπτυχιακό

Λύκειο

Διδακτορικό

6. Ποιο είναι το επάγγελμά σας;

7. Σε ποια χώρα γεννήθηκε ο πατέρας σας;

8. Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα σας;

☐ Αναλφάβητος	☐ Τ.Ε.Ι
☐ Δημοτικό	☐ Α.Ε.Ι
☐ Γυμνάσιο	☐ Μεταπτυχιακό
☐ Τεχνικό Λύκειο	☐ Διδακτορικό
☐ Λύκειο	

9. Το μεγαλύτερο μέρος των σπουδών του πατέρα σας έγινε:

☐ Ελλάδα	☐ Εξωτερικό

10. Σε ποια χώρα γεννήθηκε η μητέρα σας;

11. Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας σας;

☐ Αναλφάβητη	☐ Τ.Ε.Ι
☐ Δημοτικό	☐ Α.Ε.Ι
☐ Γυμνάσιο	☐ Μεταπτυχιακό
☐ Τεχνικό Λύκειο	☐ Διδακτορικό
☐ Λύκειο	

12. Το μεγαλύτερο μέρος των σπουδών της μητέρας σας έγινε:

☐ Ελλάδα	☐ Εξωτερικό

Τελειώνοντας θα θέλαμε να μας πείτε σε ποιο βαθμό σας εξέπληξε το γεγονός ότι το 18% του Ελληνικού πληθυσμού συμφωνεί με το κείμενο κατά των Αλβανών που διαβάσατε λίγο πιο πριν. Απαντήστε σημαδεύοντας τον αριθμό που εκφράζει το βαθμό έκπληξης σας.

Δεν μου έκανε καθόλου έκπληξη 1----2----3----4----5----6----7 Μου έκανε πολύ μεγάλη έκπληξη

Σας ευχαριστούμε πολύ για την συνεργασία σας!